

Cilt: 34

Sayı: 2

Nisan 2025

Hasan GÜRBÜZ

Kaybedilen Zenginliğimiz: Mahalle Kültürü

Nisa ERDEM

Yerel Hizmet Sunumunda Yeniden Belediyeleşirme Eğilimleri ve Belediye İş Birlikleri

Oral KARAKAYA

İl Özel İdarelerinin Etkinliği Sorunsalı Üzerine Bir Değerlendirme

Kandemir ATÇEKEN

Kentlerin Geleceği için Veri Paylaşımı: Türkiye'deki Dört Büyükşehir Belediyesinin Açık Veri Platformları Üzerine DeğerlendirmeGüven DENİZ
Duygu AKSU**Yerel Yönetimlerde Yapay Zekâ Araştırmalarının Ağ Analizi ile Değerlendirilmesi**Betül DİLFİRUZ
İsmail SEVİNÇ**Sürdürülebilirliği Anlamak ve Kentlerle Bağını Kurmak**

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ
ÜNİVERSİTESİ

Çağdaş YEREL YÖNETİMLER

Cilt 34 - Sayı 2 - Nisan 2025

Çağdaş YEREL YÖNETİMLER Dergisi

ISSN 1300 – 1825

Sahibi

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi adına
Prof. Dr. Mehmet Naci BOSTANCI

Yazı İşleri Müdürü ve Editör

Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

Editör Yardımcıları

Öğr. Gör. Dr. Gülbahar TÜRKMENÖĞLU
Arş. Gör. Dr. Zarif Songül GÖKSEL

Yayın İdare Adresi

Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörlüğü
85. Cad. No: 8 Yücetepe / ANKARA

Yayının Türü

Yaygın Süreli Yayın

Yayın Şekli

3 Aylık – Türkçe

Dizgi - Mizanpaj

Mebid Eğitim Danışmanlık Yayıncılık
Organizasyon Ticaret Limited Şirketi

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ
Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN
Prof. Dr. Hasan YAYLI
Prof. Dr. Uğur SADIOĞLU
Doç. Dr. Ayşe Çolpan KAVUNCU

“ Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi (ÇYYD), yerel yönetimler, kentleşme ve çevre sorunları konusunda gerek yurt içindeki gerek başka ülkelerdeki olay ve örnekleri, gelişmeleri, uygulama ve çözüm yollarını araştıran ve inceleyen özgün makaleleri kabul etmektedir.

Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi iki hakemli, ulusal bir yayındır. Yılda 4 sayı (Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim) yayımlanmaktadır. Yayın Dili Türkçedir. TÜBİTAK - ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı indekslerinde ve TR Dizin’de taranmaktadır. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi 1992 yılından beri düzenli olarak yayımlanmaktadır. Dergide yayımlanan yazılar yazarın kişisel görüşünü yansıtır. Yayımlanan yazılar kaynak gösterilerek kullanılabilir. ”

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Urkhan ALAKBAROV, Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi
Prof. Dr. Kamil Ufuk BİLGİN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut GÜLER, Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Can HAMAMCI
Prof. Dr. Ruşen KELEŞ, Kapatokya Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşegül MENGİ, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Tarkan OKTAY, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan TEKELİ
Prof. Dr. Abdulmenaf TURAN, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Erbay ARIKOĞA, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Kemal ÖKTEM, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet MUTLU, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Hacer Tuğba EROĞLU, Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mithat Arman KARASU, Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup BULUT, Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf ERBAY, İstinye Üniversitesi
Prof. Dr. Musa EKEN, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Can Umut ÇİNER, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Tuncay ÖNDER, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Barış ÖVGÜN, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Asım BALCI
Doç. Dr. Sevim BUDAK, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Kemal BAYIRBAĞ, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Refik YASLIKAYA, Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Ozan ZENGİN, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Hazal Ilgın BAĞÇECİ BAŞARMAK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniv.

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers For This Issue

Prof. Dr. Alper ÖZMEN (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Burak Hamza ERYİĞİT (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Can Umut ÇİNER (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Deniz İŞÇİOĞLU (Doğu Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Hacer Tuğba EROĞLU (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Hazal Ilgın BAĞÇECİ BAŞARMAK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniv.)
Doç. Dr. İbrahim Tanju AKYOL (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof. Dr. Nilüfer NEGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Önder KUTLU (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Şerif ÖNER (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Yunus Emre ÖZER (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Levent MEMİŞ (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Salih BATAL (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Yasemin HAYTA (Balıkesir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Arzu MALTAŞ EROL (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Belma TOKUROĞLU (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER

Çağdaş YEREL YÖNETİMLER Cilt 34, Sayı 2, Nisan 2025

Kaybedilen Zenginliğimiz: Mahalle Kültürü

Hasan GÜRBÜZ

1

Yerel Hizmet Sunumunda Yeniden Belediyeleşirme Eğilimleri ve Belediye İş Birlikleri

Nisa ERDEM

25

İl Özel İdarelerinin Etkinliği Sorunsalı Üzerine Bir Değerlendirme

Oral KARAKAYA

51

Kentlerin Geleceği İçin Veri Paylaşımı: Türkiye'deki Dört Büyükşehir Belediyesinin Açık Veri Platformları Üzerine Değerlendirme

Kandemir ATÇEKEN

89

Yerel Yönetimlerde Yapay Zekâ Araştırmalarının Ağ Analizi ile Değerlendirilmesi

Güven DENİZ

Duygu AKSU

119

Sürdürülebilirliği Anlamak ve Kentlerle Bağını Kurmak

Betül DİLFİRUZ

İsmail SEVİNÇ

147

Makale Yazım Kuralları

181

içindekiler

Çağdaş YEREL YÖNETİMLER Cilt 34, Sayı 2, Nisan 2025

Our Lost Wealth: Neighborhood Culture

Hasan GÜRBÜZ

1

Trends in Re-municipalization in the Provision of Local Services and Inter-municipal Cooperation

Nisa ERDEM

25

An Evaluation on the Problematic of the Effectiveness of Special Provincial Administrations

Oral KARAKAYA

51

Data Sharing for the Future of Cities: An Evaluation of Open Data Platforms in Four Metropolitan Municipalities in Türkiye

Kandemir ATÇEKEN

89

Evaluation of Artificial Intelligence Research in Local Governments with Network Analysis

Güven DENİZ

Duygu AKSU

119

Understanding Sustainability and Connecting with Cities

Betül DİLFİRUZ

İsmail SEVİNÇ

147

Makale Yazım Kuralları

181

Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim aylarında yayımlanır.
Published quarterly in January, April, July and October.

Tel/Phone : +90 312 231 7360
URL: www.yayin.hacibayram.edu.tr

Kaybedilen Zenginliğimiz: Mahalle Kültürü

*Hasan GÜRBÜZ**

Öz: Bu çalışma, geleneksel mahallelerden çok katlı konutlardan oluşan modern yaşam çevrelerine (site, rezidans ve villa) taşınmış insanların sosyal ve mekânsal dönüşüm sürecini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, bireylerin mekânsal değişim sürecinde yaşadıkları sosyal dönüşümleri anlamak için fenomenolojik yöntem kullanılmıştır. Çalışmanın verileri, derinlemesine mülakatlar, gözlemler ve literatür taraması yoluyla toplanmış; içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Çalışmada saha ve literatür verilerinden elde edilen bulgulara göre, mahalle kültürünün sosyal dayanışma, komşuluk ilişkileri ve aidiyet duygusu açısından önemli bir yapı sunduğunu, ancak çok katlı konut alanlarına geçişle birlikte bireyler arası ilişkilerin formelleştiğini, bireyselleşmenin arttığını ve toplumsal ayrışmanın derinleştiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, geleneksel mahallelerde sınıfsal, etnik ve kültürel çeşitlilik görece belirli bir uyum içinde korunurken, modern yaşam alanlarında sosyal ve mekânsal ayrışmanın daha belirgin hale geldiği gözlemlenmiştir. Çok katlı yeni yerleşim biçimleri komşuluk ve kişilerarası ilişkiler açısından yeni bir yaşam kültürü barındırmaktadır ve bu açıdan mahalleden çok katlı yeni yerleşim mekanlarına taşınan bireyler uyum sağlamada güçlük çekmektedir. Çok katlı yeni yaşam merkezleri genel olarak mahallelerin tersine toplulukların aidiyet duygusunun gelişimini desteklememektedir. Bu bulgular, kentleşme politikalarının sosyal ilişkiler üzerindeki etkilerini yeniden değerlendirme gerekliliğine işaret etmektedir. Literatürde mahalle yaşamı üzerine çeşitli çalışmalar bulunmasına rağmen, bu araştırma bireylerin mahalleden modern konutlara geçiş sürecindeki deneyimlerini derinlemesine ele alması ve literatürle karşılaştırmalı bir perspektifte değerlendirmesi bakımından özgün bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mahalle, kentleşme politikaları, modernleşme, toplumsal dönüşüm, yerel yönetim

Our Lost Wealth: Neighborhood Culture

Abstract: This study aims to analyze the social and spatial transformation process of individuals who have moved from traditional neighborhoods to modern residential environments consisting of multi-story housing (such as gated communities, residences,

* Mersin Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Mezunu, hasanhuseyingrbz@gmail.com, ORCID NO: 0000-0002-3051-0058.

Makale Geliş Tarihi: 11.10.2024

Makale Kabul Tarihi: 12.03.2025

and villas). A phenomenological approach, a qualitative research method, was employed to understand the social transformations individuals undergo during spatial transitions. The study's data were collected through in-depth interviews, observations, and literature review, and analyzed using content analysis. Findings from both fieldwork and literature indicate that neighborhood culture plays a crucial role in fostering social solidarity, neighborly relations, and a sense of belonging. However, the transition to multi-story residential areas has led to the formalization of interpersonal relationships, increased individualization, and deepened social segregation. While traditional neighborhoods have historically preserved a degree of class, ethnic, and cultural diversity within a framework of social cohesion, modern residential areas exhibit more pronounced social and spatial segregation. The structure of multi-story residential environments introduces a new culture of living, particularly in terms of neighborly and interpersonal relations, making it challenging for individuals to adapt after leaving their neighborhoods. Unlike traditional neighborhoods, these modern living spaces do not effectively support the development of a strong sense of community and belonging. These findings highlight the necessity of reassessing the impact of urbanization policies on social relations. Although various studies in the literature have explored neighborhood life, this research offers a unique contribution by deeply examining individuals' experiences of transitioning from traditional neighborhoods to modern housing environments and comparing these experiences with existing literature.

Keywords: Neighborhood, urbanization policies, modernization, social transformation, local administration

Giriş

Mekân, tarih boyunca insan ilişkilerinin merkezinde yer almış; insanlar mekânı şekillendirirken mekân da insan davranışlarını ve ilişkilerini şekillendirmiştir. Henri Lefebvre, mekânın insanla diyalektik bir etkileşim içinde olduğunu ve bu etkileşimin karşılıklı bir dönüşüm yarattığını savunur (Lefebvre, 2014: 24). Bu bağlamda mahalle, sadece fiziksel bir yerleşim birimi değil insan ilişkilerinin en yoğun yaşandığı ve sosyal bağların şekillendiği mekânlardan biri olarak değerlendirilebilir. Komşuluk ilişkilerinin ve sosyal bağların güçlü olduğu mekan olarak mahalleler, bireyler arası etkileşimi teşvik eden bir yapıya sahiptir.

Türkiye’de mahalle, geleneksel olarak komşuluk ilişkileri, dayanışma kültürü ve cemaat olgusu ile tanımlanan bir yaşam biçimini temsil eder. Geçmişten miras kalan bu mahalle kültürü, Cumhuriyet dönemiyle birlikte sanayileşme ve kentleşme politikalarının etkisi altında dönüşüm geçirmiştir. Mahalleler, kırsal bölgelerden kente göç eden insanların ortak yaşam alanları olarak uzun süre toplumsal kimliklerin inşa edildiği ve sosyal ilişkilerin sürdürüldüğü mekanlar olmuştur. Ancak özellikle 1980’lerden itibaren Türkiye’de uygulanan neoliberal politikalar, kentsel dönüşüm projeleri ve çok katlı yapılaşmanın yaygınlaşması, mahalle kültürünün köklü bir şekilde dönüşümüne yol açmıştır (Keleş, 2018). Bu süreç, mahallelerin sosyal ve kültürel dokusunu zayıflatmış, toplumsal ilişkilerin yerini bireyselleşmeye ve sosyal izolasyona bırakmasına neden olmuştur (Bauman, 2016).

Literatürde mahalle üzerine çokça çalışmaya rastlanmaktadır. Doktora tezlerinde mahalle üzerine çalışmalar genel olarak planlama (Çılgın, 2019), imar planı ve kültürel dönüşüm (Aslantürk, 2019), kentsel dönüşümün sonuçları (Yaylagül 2008) etrafında şekillenmiştir. Ancak bu çalışmanın konusunun etrafında dolaşan ve benzeyen çalışmalara da rastlamak mümkündür. Örneğin Erol (2020) çalışmasında kentsel planlamada mahallenin korunmasının öneminden bahsetmiştir. Bir diğer çalışma (Baday, 2011) mahalle kültürü ile modern kent yapılarının kültürel karşılaştırması derleme türünde ele alınmıştır. Makale çalışmaları mekân olarak mahallelerdeki insan ilişkileri (Alver, 2010), tarihsel olarak mahallede sosyal hayat (Bergen, 2010), geleneksel mahallelerden kapalı konut sitelerine mahalle kavramının dönüşümü ve yeni komşuluk ilişkileri (Altun 2010) ve Kentsel dönüşümün mahalle kültürü üzerine etkilerine (Özkul ve Aydın, 2019) kadar uzanan çalışmalara rastlamak mümkündür. Ayrıca kitap çalışması olarak Eren'in çalışması (2017) mahallenin tarihsel ve kültürel dönüşümüne yönelik kapsamlı bir akademik çalışmadır. Bu çalışmanın özgünlüğü, mahalle yaşamından site ve rezidanslara taşınan bireylerin deneyimlerini birinci elden incelemesi ve bu deneyimlerin literatürle karşılaştırılmasıdır. Bu araştırma özellikle çok katlı yeni yaşam alanlarına geçiş sürecinde yaşanan deneyimleri ele alarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu süreçte, bireylerin sadece fiziksel bir yer değiştirme değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir adaptasyon sürecine tabi oldukları vurgulanmıştır. Çalışmanın amacı, bireylerin mahalle kültürüyle olan bağlarını ve yeni yaşam alanlarına uyum süreçlerini anlamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, mahalle kültürünün nasıl değiştiği, komşuluk ilişkilerinin nasıl dönüştüğü ve çok katlı yaşam merkezlerinin bireyler üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Ayrıca, mahalle kültürünün zayıflamasının bireyler arası sosyal ilişkiler ve toplumsal dayanışma üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde amaç, yöntem ve analiz biçimi ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde geleneksel mahalle ve çok katlı yaşam merkezlerinin insan ilişkileri açısından önemi tarihsel olarak ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde saha görüşmelerinden elde edilen verilerin analizi sonucunda *Komşuluk İlişkilerinin Dönüşümü, Sosyal Dayanışmanın Zayıflaması, Güvenlik ve Bireyselleşme, Mekânsal Ayrışma ve Toplumsal Kimlik, Mahalle Kültürünün Kaybı* başlığı altında beş tema belirlenmiştir. Seçilen temalar başlığı altında saha verileri gözlem ve literatür bilgisi ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Son olarak sonuç bölümünde mahalle ve çok katlı yaşam merkezlerinde yaşam geleceğe yönelik projeksiyon ve önerilerle yorumlanmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada fenomenolojik yöntem tercih edilmiştir. Fenomenolojik yöntem, bireylerin belirli bir olguya dair öznel deneyimlerini anlamaya odaklanan bir

yöntemdir. Fenomenoloji, insanların belirli bir fenomen veya kavramla ilgili anlayışlarını, duygularını, bakış açıları ve algılarını ifade etmelerini sağlayan ve bu fenomeni nasıl deneyimlediklerini tanımlamak için kullanılan nitel bir araştırma yöntemidir (Rose, Beeby ve Parker; 1995: 1124). Fenomenolojik yaklaşım aynı zamanda çevremizde farkında olduğumuz ancak derinlemesine bilgi sahibi olmadığımız olgulara açıklık getirmek için kullanılan bir yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 72).

Fenomenolojik yöntemin en önemli avantajı, bireylerin belirli bir olguya dair öznel deneyimlerini derinlemesine incelemeye olanak tanımasıdır. Bu sayede, mahalle kültüründen çok katlı yaşam alanlarına geçiş sürecinde yaşanan değişimler ve bireylerin bu süreci nasıl algıladığı detaylı bir şekilde analiz edilebilir. Ayrıca, fenomenolojik yöntem esnek veri toplama teknikleri sunarak, katılımcıların anlatılarından zengin veriler elde edilmesini sağlar (Moustakas, 1994).

Bununla birlikte, yöntemin bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Öncelikle, fenomenolojik analiz verilerin yoğun ve ayrıntılı olması nedeniyle zaman alıcı bir süreçtir. İçerik analizi veya tematik kodlama gibi yöntemler kullanılarak verilerin sistematik hale getirilmesi gerekmektedir ve bu durum araştırmacının yorumlarını titizlikle ele almasını gerektirir (Smith, Flowers ve Larkin, 2009). Ayrıca, fenomenolojik araştırmalar genellikle küçük bir örneklem grubuna dayandığı için geniş kitlelere genellenebilirlik sınırlıdır. Ancak bu çalışmada, farklı sosyo-ekonomik gruplardan bireylerin görüşlerine yer verilerek temsiliyet artırılmaya çalışılmıştır.

Veri Toplama Süreci

Çalışma kapsamında Gaziantep’te yaşayan ve geleneksel mahallelerden modern yaşam merkezlerine taşınmış farklı sosyo-ekonomik gruplardan bireylerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada 22 katılımcı ile bireysel mülakat yapılmış ve 3 kişi ile odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar sırasında yarı yapılandırılmış soru formları kullanılarak katılımcıların mahalle öncesi ve sonrasında insan ilişkileri, komşuluk ilişkileri ve yeni yaşam alanlarına adaptasyon süreçleri üzerine düşünceleri alınmıştır. Odak grup görüşmesi, katılımcıların toplu bir şekilde mahalle öncesi ve sonrasında deneyimlerini paylaşmalarına olanak sağlamıştır.

Örneklem Seçimi ve Katılımcı Profili

Araştırmanın örneklemini, Gaziantep’te ikamet eden ve geleneksel mahalle yaşamından çok katlı modern yapılara taşınan bireyler arasından seçilmiştir. Katılımcıların farklı sosyo-ekonomik, mesleki ve demografik özelliklere sahip olmalarına dikkat edilmiştir. Mahallelerden yeni yaşam merkezlerine taşınan bireyler sınıfsal bir dağılım göstermektedir. Yeni yaşam merkezleri sosyal

konutlardan, villa ve rezidanslara uzanan çeşitlilik göstermektedir. Her sınıfsal tabakadan kişilerin görüşleri araştırmanın amacına ulaşması açısından önemlidir. Katılımcıların demografik özellikleri aşağıda tabloda detaylı olarak verilmiştir. Katılımcılar, gönüllülük esasına göre çalışmaya dahil edilmiş ve etik kurallar titizlikle uygulanmıştır. Etik kurallar doğrultusunda katılımcıların kimlikleri kodlarla ifade edilmiş ve çalışmada anonimlik esas alınmıştır (K1, K2 gibi). Katılımcıların demografik verileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcı Tablosu

Katılımcı Kodu	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Mesleği	Gelir Durumu
K1	34	Kadın	Lisans	İşsiz	Alt
K2	45	Kadın	Lisans	Esnaf	Alt
K3	29	Kadın	Lisans	Üniversite mezunu	Alt
K4	57	Kadın	Lisans	Öğretmen	Orta
K5	60	Kadın	İlkokul	Çalışmıyor	Orta
K6	47	Kadın	Lisans	Öğretmen	Orta
K7	48	Kadın	Lisans	Öğretmen	Orta
K8	41	Erkek	Esnaf	Esnaf	Orta
K9	47	Erkek	Lisans	Öğretmen	Orta
K10	35	Erkek	Lisans	Öğretmen	Orta
K11	39	Erkek	Lisans	Öğretmen	Orta
K12	55	Erkek	Lisans	Esnaf	Alt
K13	44	Erkek	Esnaf	Esnaf	Orta
K14	47	Kadın	Lisans	Öğretmen	Orta

K15	55	Erkek	Lisans	İşsiz	Alt
K16	55	Erkek	Lisans	Öğretmen	Orta
K17	58	Kadın	Lisans	Öğretmen	Orta
K18	64	Erkek	Lisans	Mühendis	Üst
K19	45	Erkek	İlkokul	Tekstil	Alt
K20	66	Erkek	İlkokul	Tekstil	66
K21	20	Erkek	Lisans	Öğrenci	Orta
K22	53	Erkek	Lisans üstü	Doktor	Üst
K23	46	Erkek	Lisans	Avukat	Üst
K24	49	Kadın	İlkokul	İşsiz	Orta
K25	41	Erkek	Lisans üstü	Finans Danışman	Üst

Veri Analizi

Bu araştırmada elde edilen veriler, fenomenolojik yaklaşım doğrultusunda içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizi, katılımcıların deneyimlerini temalar ve kodlar çerçevesinde organize ederek yorumlamaya olanak tanır (Creswell, 2014). Bu bağlamda, görüşmelerden elde edilen veriler sistematik bir şekilde çözümlenmiş, öncelikle ham veriler transkript edilerek yazılı hale getirilmiş ve ardından tematik kodlama süreci gerçekleştirilmiştir.

Kodlama sürecinde şu aşamalar izlenmiştir:

Verilerin transkripti: Görüşmelerin önemli bir bölümü kelimesi kelimesine yazıya dökülerek, analiz sürecine hazırlanmıştır.

Açık kodlama: Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda belirgin kavramlar ve tekrar eden temalar ortaya çıkarılmıştır.

Eksen kodlama: Benzer kodlar bir araya getirilerek, çalışmanın temel araştırma sorularıyla bağlantılı ana temalar oluşturulmuştur.

Seçici kodlama: Elde edilen temalar, mahalle kültürü ve yeni yaşam merkezleri arasındaki farkları ortaya koyacak şekilde kavramsal bir çerçeve içinde bütünleştirilmiştir.

Analiz sürecinde zaman zaman katılımcıların ifadeleri doğrudan kullanılarak örnek alıntılar verilmiş, böylece araştırmacının öznelliğini en aza indirerek yansızlık sağlanmaya çalışılmıştır (Smith, Flowers ve Larkin, 2009). Ayrıca, elde edilen temalar mevcut literatür ile karşılaştırılmış, bulguların teorik çerçeve ile nasıl örtüştüğü değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, veri analizi sürecinde fenomenolojik yöntemin sağladığı derinlemesine anlama yaklaşımı benimsenmiş, mahalle kültürü ve çok katlı yeni yaşam merkezlerine geçiş sürecinin bireyler üzerindeki etkileri katılımcı anlatıları ve literatür desteğiyle bütüncül bir perspektifte değerlendirilmiştir. Temalar ve kodlar aşağıdaki tabloda detaylı olarak verilmiştir.

Tablo 2. Tema ve Kodlar Tablosu

Tema	Alt Kodlar	Açıklamalar
Komşuluk İlişkilerinin Dönüşümü	KİD-1: Geleneksel komşuluk ilişkileri (çat kapı ziyaretler, yardımlaşma). KİD-2: Modern yaşamda komşuluk ilişkilerinin formalleşmesi (resmi ziyaretler, selamlaşma). KİD-3: Apartman ve site yaşamında komşular arasındaki iletişim eksikliği.	Geleneksel mahallelerdeki sosyal bağlar, dayanışma pratikleri ve komşuluk ilişkileri.
Sosyal Dayanışmanın Zayıflaması (SDZ)	SDZ-1: Mahallede imece usulü yardımlaşma (düğün, cenaze organizasyonları). SDZ-2: Apartman ve sitelerde dayanışma eksikliği (komşular arası mesafe). SDZ-3: Ekonomik zorluklar karşısında topluluk desteğinin azalması.	Kentleşme süreçlerinin bireyselleşme ve toplumsal bağların zayıflaması üzerindeki etkisi.

Güvenlik ve Bireyselleşme (GB)	GB-1: Geleneksel mahallelerde doğal güvenlik mekanizmaları (komşuların birbirini tanınması). GB-2: Sitelerde satın alınan güvenlik hizmetleri (profesyonel güvenlik, kameralar). GB-3: Modern yaşamın bireyselleşme ve yalnızlaşma üzerindeki etkisi.	Mahallelerdeki doğal güvenlik algısının yerini modern sitelerdeki satın alınan güvenlik hizmetlerine bırakması.
Sınıfsal ve Kimliksel Dinamikler (SKD)	- Etnik ve Dini Kimlikler (SK-EDK): Mahallelerdeki kültürel çeşitlilik ve uyum. Sınıfsal Ayrışma (SK-SA): Gelir düzeyine dayalı ayrışma ve sosyal farklılıklar.	Farklı toplumsal grupların bir arada yaşama pratiklerinin dönüşümü. Çok katlı yaşam merkezlerine geçişin sosyal, mekânsal ve ekonomik etkileri.
		.

Etik Onay ve Güvenilirlik

Çalışma, Gaziantep Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'nun 06.12.2022 tarih ve 270328 sayılı kararı ile etik onay almıştır. Katılımcılara gerekli bilgilendirme yapılmış ve araştırma sürecinde etik kurallar titizlikle gözetilmiştir. Verilerin doğruluğunu artırmak için katılımcıların ifadeleri yeniden gözden geçirilmiş ve araştırma bulgularının güvenilirliği sağlanmıştır.

Yöntemin Sınırlılıkları

Nitel çalışmaların doğası gereği örneklem grubu belli bir sayı ile sınırlı kalmasıdır. Bu çalışmada elde edilen bulgular, belirli bir örneklem grubunun öznel deneyimlerini yansıtmaktadır ve sonuçlar yalnızca bu katılımcı grubuyla sınırlıdır. Derinlemesine mülakat yöntemi çok fazla zaman ve emek gerektiren bir yöntemdir. Bu sebeple sınırlı sayıda kişilerle görüşmeyi zorunlu kılar. Öte yandan Literatürde yapılmış başka çalışmalarla karşılaştırılarak saha çalışması test edilmiştir. Nitel çalışmanın sınırlılıkların farkında olarak, çalışmanın özgün bulguları literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.

Mahallenin Tarihsel Gelişimi ve Önemi

Mahallenin toplumun sosyal ve kültürel yapısında önemli bir yere sahip olmuştur. Türkçede kullanılan mahalle kavramı Arapça “mahal” kavramı ile aynı kökten gelmekte “yer”, “mekân”, “yöre”, “mevzi” anlamına gelmektedir (Karaca, 2010: 468). Türk Dil Kurumu’na (TDK) göre mahalle, “Bir şehrin, bir kasabanın, büyükçe bir köyün bölündüğü parçalardan her biri” olarak tanımlanmaktadır. Ruşen Keleş mahalleyi şöyle tanımlamaktadır: "Dar bir alanda yer alan, daha çok yüz yüze ve kişisel ilişkilerin egemen olduğu, üyelerin yürüme uzaklığı içindeki ilkokul, oyun yeri, bakkal ve manav gibi ortak kent kolaylıklarından güçlük çekmeden yararlanabilen küçük yerleşme birimidir" (Keleş, 1998, s. 78).

Sanayi öncesi veya feodal toplumlarda mahalleler genelde homojen yapıya sahiptir. Azınlıklar ve meslek gruplarının her biri belirli bir ev kümelerinde yaşamaktadır (Keleş, 1983: 10). Anadolu’da ilk mahalleler Ahi ve dervişlerin çevresinde kurulan dini yapıların etrafında şekillenmiştir. Osmanlı döneminde mahallelerin etnik, dini, kültürel ve mesleki özelliklere göre türlere sahip olduğu bilinmektedir. Ancak, Osmanlı’daki mahallelerin yönetsel, mekânsal ve kültürel yapısı Batı’daki mahallelerden farklılıklar göstermiştir. Cerasi’ye göre, Osmanlı’da her mahalle, bir cemaatin varlığını işaret eder ve bu mahalleler, merkezinde ibadethanelerin bulunduğu, dışa kapalı yapılar olarak karizmatik bir lider etrafında kurulmuştur (Cerasi, 1999: 71). Osmanlı mahallelerinde güvenlik ve denetim mekanizması da bulunmaktaydı. Bu yapı, mahalleleri hukuk sistemi ile iş birliği içinde organize eden bir mekanizmaydı (Düzbakar, 2003: 99). Osmanlı mahalle sisteminde, mahalleye yerleşimler rastgele gerçekleşmezdi; mahalleye taşınacak olan kişiler, Kadı’nın kontrolünde kefalet sistemi aracılığıyla denetlenirdi. Mahalleye yerleşecek kişinin, iyi hal belgesi alabilmesi için birinin kefil olması gerekirdi (Alada, 1989: 233). Ayrıca, mahalleye taşınan yerleşimciler sıkı bir denetimden geçirilir ve en az 5 yıl boyunca mahalleliden sayılmazlardı. Mahalle sakinleri, kendi aralarındaki sorunları genellikle dışarıya yansıtmadan çözmeye çalışırdı (Eren, 2017: 95).

Osmanlı döneminde mahalle, sadece fiziksel bir yerleşim alanı değil, aynı zamanda sosyal dayanışma, komşuluk ilişkileri ve cemaat yapısının kurulduğu bir mekândı. Mahalle, bireylerin birincil ilişkiler geliştirdiği, sosyal bağların güçlü olduğu bir alan olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, Ferdinand Tönnies’in cemaat (*Gemeinschaft*) kavramı, mahallelerin cemaat yapısı ile uyum gösterir. Cemaat, dayanışmacı toplulukları ifade ederken, bu yapılar içinde bireyler arasındaki ilişkiler güven ve sosyal yakınlık üzerine kuruludur (Tönnies, 2001). Barlas, Sanayi Devrimi öncesi kentlerin her birinin kendine özgür bir kültürel dokusu olduğunu, kişiler üzerinde tahakküm kuran cemaat ilişkisine sahip olduğunu, hatta mahallelerin bile kendi içinde özgüllük barındırdığını belirtmektedir (Tolan, 1981: 258).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, Osmanlı'dan miras kalan İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi büyük şehirlerde, Osmanlı mahalle kültürünün 1950'li yıllara kadar devam ettiği görülmektedir. Bu süreçte, ithal-ikameci dönemde sanayi bölgeleri çevresinde gecekondu mahalleleri kurulmuş, bu mahallelerde dayanışmacı ilişkiler ağı örülmüştür. Gecekondu mahallelerinde camiler, kahvehaneler, kapı önü sohbetleri ve bakkal gibi ticari mekânlar, mahalle kültürünün oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu mekânlar, kolektif kimliğin oluşmasına ve aidiyet duygusunun gelişmesine katkı sağlamıştır. Mahalle, insanların birbirleriyle kurdukları ilişkiler, sorumluluklar ve bağlılıklar üzerinden şekillenen bir yaşam alanı olarak, dışarıdakileri "öteki", içeridekileri ise "bizim mahalleden" olarak tanımlayan bir sosyal yapı oluşturmuştur (Alver, 2010: 123). Ancak mahalleler, kentleşme ve modernleşme süreçlerinden etkilenmeye başlamıştır. Kırsaldan kente göçlerin artması ve şehirleşmenin hızlanmasıyla mahallelerin demografik yapısı değişmiştir. Mahalleler, bir zamanlar sosyal bağların güçlü olduğu yerlerken, modernleşme ile bu bağlar zayıflamaya başlamıştır. Zygmunt Bauman, cemaatler sosyal bağları güçlendiren yapılar olarak görülür ve insanlar, cemaat içinde kendilerini güvende ve ait hissederek. Ancak modernleşme süreciyle birlikte bu yapıların çözülmeye başladığını ve bireyselleşmenin arttığını savunur (Bauman, 2016).

Henri Lefebvre'nin "Mekânın Üretimi" teorisi, mahallelerin bu süreçte nasıl dönüşüme uğradığını anlamak için önemli bir referans sağlar. Lefebvre'ye göre mekân, yalnızca bir fiziksel varlık değil, toplumsal ilişkileri de şekillendiren aktif bir unsur olarak görülmelidir. Bu bağlamda, mahalleler de toplumsal ilişkilerin yeniden üretildiği mekânlardır (Lefebvre, 2014). 1950'ler sonrası sanayileşme ve hızlı kentleşme ile mahalleler, geniş ailelerin bir arada yaşadığı, toplumsal dayanışmanın hâkim olduğu mekânlar olmaktan uzaklaşmaya başlamıştır.

Çok Katlı Yeni Yaşam Merkezlerinin (Site, Villa ve Rezidans) Gelişimi

1970'li yılların ortasından başlayarak 1980'lerden itibaren uygulanan neoliberal politikalar, başka birçok alanda olduğu gibi Türkiye'de kentsel yapının da önemli ölçüde değişmesine neden olmuştur. Bu politikalar, kentsel dönüşüm projeleri ile modern kent yapılarının (villalar, siteler ve rezidansların) yaygınlaşmasını hızlandırmıştır. David Harvey, neoliberal politikaların kentleri ve mekânı metalaştırdığını savunur (Harvey, 2008). Bu süreç, mahallelerin sosyal dokusunu bozmuştur. Geleneksel mahallelerin önemli bir bölümü kentsel dönüşümle varlığı ortadan kalkarken yerini çok katlı, karmaşık mimariye sahip bireylerin izole yaşadığı mekânlara bırakmıştır. Var olan mahalleler ise geleneksel kültür yapısı bozulmaya çöküntü mahallelere dönüşmeye başlamıştır. Neo-liberal kentleşme politikaları, sosyal ilişkilerin zayıfladığı ve kentsel aidiyet duygusunu ortadan kaldıran bir yapıya zemin hazırlamıştır.

Çok katlı veya villalar, rezidanslar gibi yeni yaşam merkezleri neo-liberal kentsel politikaların ruhuna uygun bir yapı modeli olarak yaygınlaşmaya başlamıştır. Çok katlı yapılaşma, bireyler arasındaki sosyal etkileşimleri sınırlayan bir mimari yapıya sahiptir. Özellikle kapalı siteler ve rezidanslar, güvenlik ve prestij unsurları üzerinden inşa edilen, sosyal ayrışmayı derinleştiren mekânlar haline gelmiştir. Lefebvre'ye göre, mekân toplumsal ilişkilerin yeniden üretildiği bir alan olarak düşünülmelidir (Lefebvre, 2014). Zamanın ruhuna uygun olarak inşa edilen bu çok katlı yapılar da, Lefebvre'nin işaret ettiği gibi yeni ilişki biçimini inşa etmesi açısından tasarlanan yapılardır.

Neoliberal politikalarla birlikte mekânın bir piyasa malına dönüşmesi, mahallelerin toplumsal işlevlerini zayıflatmış ve yapılar topluluk bağlarının çözülmesinde etkili enstrümanlardan birisi olmuştur. Toplu konutlar, villalar ve rezidanslar, modern kent yaşamının sembolleri haline gelmiştir. Anthony Giddens, modernleşmeyle birlikte toplumsal yapının giderek bireyselleştğini ve geleneksel topluluk yapılarının zayıfladığını savunur (Giddens, 1994). Mahalle kültürünün yerini, bireylerin daha çok kendi dünyalarına kapandığı bir yaşam tarzı alır. Çok katlı yeni yaşam merkezlerinde komşuluk ilişkileri zayıflamış, yerini güvenli yaşam alanları ve bireysel hayatlar almıştır. Jane Jacobs'un kent yaşamı ve sosyal etkileşimler üzerine çalışmaları, bu durumun komşuluk ilişkilerine nasıl zarar verdiğini anlamamıza yardımcı olur. Jacobs, apartman ve site gibi yapılarda bireyler arası sosyal bağların zayıfladığını ve bu yapıların sosyal izolasyonu teşvik ettiğini belirtir (Jacobs, 1992).

Çok katlı yapılar, sadece yeni toplumun ihtiyaçlarına yanıt veren basit mimari yapılar değildir. Madden ve Marcuse (2021), mekânın politik bir araç olduğunu ve mekân planlamasının her dönemde farklı stratejiler içerdiğini vurgulamıştır. Neoliberal ideoloji, mekânı bir piyasa unsuru ve sosyal kontrol aracı olarak kullanmakta; bu süreçte mekân hem meta haline gelmekte hem de arzulanır bir nesne olarak sunulmaktadır. Özellikle rezidanslar, tarihsel olarak kadim zamanlardaki kuleleri andırmakta ve bireyin arzu nesnesi haline gelmektedir. Neo-liberal birikim sistemi, gelir adaletsizliği ve sınıfsal bölünmeyi derinleştirdiği için güvenlik, bu süreçte temel bir ihtiyaç haline gelmiştir (Geniş, 2009: 121-122; Harvey, 2008; Florida, 2018). Gelişen burjuvazinin talepleri doğrultusunda inşa edilen yüksek güvenli siteler, neoliberal kentleşmenin simgesi ve aynı zamanda kaçınılmaz bir gereklilik haline gelmiştir. Yüksek güvenli siteler, sakinleri arasında yeni bir sosyal ilişki biçiminin doğuşuna tanıklık etmekte ve toplumsal ayrışmanın mekânsal yansımalarını pekiştirmektedir.

Güvenlik ve Bireyselleşme

Tarih boyunca insanlar güvenliği, temel bir ihtiyaç olarak ele almış ve yaşam alanlarını buna göre şekillendirmiştir. İlk kentlerin yüksek yerlerde kurulması,

surlarla çevrilmesi ve bu yapılar aracılığıyla korunma sağlaması, güvenliğin öncelikli bir mesele olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Kejanlı, 2010: 295; aktaran Tuğaç, 2021: 233). Güvenlik ihtiyacı daha sonra mahallelerde de öncelikli mesele olarak kendisini dayatmıştır. Geleneksel mahallelerde geçmişten gelen bir miras şeklinde yalnızca fiziksel bir korunma sağlamakla kalmamış; aynı zamanda toplumsal bağlarla desteklenen kendiliğinden bir güvenlik mekanizması oluşturulmuştur. Mahalle sakinlerinin birbirini tanıması ve dayanışma pratikleri geliştirmesi, bu mekanizmanın temel yansımalarından biridir. Katılımcılardan K19'un belirttiği gibi, "Eskiden herkes herkesi tanırdı; çoluğumuzu çocuğumuzu komşulara emanet eder, işimize bakardık" (K19, Kişisel görüşme, 9 Eylül 2023). Bu ifade, mahallelerdeki güven duygusunun kolektif bir şekilde inşa edildiğini göstermektedir.

Neo-liberal kentleşme politikalarıyla birlikte, kentlerin kimliksiz ve heterojen yapılara dönüşme sürecine girmesi, mahallelerin homojen kimlikleri ve sosyal dayanışma pratikleri zayıflamıştır. Bu dönüşüm yalnızca sosyal bağların çözülmesiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda fiziksel mekânın da değişmesine yol açmıştır. Kentlerin çok merkezli bir yapıya bürünmesi, kentsel dönüşüm projelerinin hızlanması ve bazı bölgelerin çöküntü alanlarına dönüşmesi gibi süreçler, geleneksel mahallelerden yaşanan göçleri tetiklemiştir. Öte yandan mutenalaştırma odaklı kentsel dönüşüm projeleri birçok geleneksel mahalleleri tamamen ortadan kaldırmıştır. Örneğin, Sulukule gibi yerleşim yerlerinde uygulanan dönüşüm projeleri hem mahalle sakinlerinin yerinden edilmesine hem de bölgenin tarihsel ve kültürel birikiminin yok olmasına neden olmuştur (Çelik, 2010: 26). Bu tür uygulamalar, uzun yıllar boyunca inşa edilen komşuluk ve dayanışma pratiklerinin toplu konutlarda mimari yapısı olarak yeniden filizlenmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Wacquant'a göre, mahallelerin koruyucu ve güven verici yapılarının çözülmesi, modern kentlerde bireysel tüketimin ve rekabetin ön plana çıktığı alanlara dönüşmüşmesine yol açmıştır (Wacquant, 2015: 298). Bu durum, bireylerin güvenlik kaygılarını artırmakla kalmamış, aynı zamanda sosyal izolasyonu derinleştirmiştir. Richard Florida'nın "yeni kentsel kriz" olarak tanımladığı süreç, bu dönüşümü daha da yakıcı bir hale getirmiştir. Florida'ya göre, kentleşme süreçleri eşitsiz mekânsal düzenlemeler, yoksulluk, işsizlik ve suç oranlarının artışı gibi birçok sorunu beraberinde getirmektedir (Florida, 2018). Bu sorunlar arasında güvenlik, kent yaşamının merkezinde yer alan temel bir mesele haline gelmiştir. Bauman ise bu süreci, bireylerin "ötekine" olan güvensizlikleri üzerinden açıklar. Ona göre, öteki yalnızca yabancı biri değil; komşumuz, yoldan geçen bir birey ya da tanımadığımız herhangi biri olabilir (Bauman, 2013: 118). Bu güvensizlik duygusu, toplumsal bağların çözülmesine ve modern bireyin yalnızlaşmasına yol açmıştır. Katılımcı K14'ün ifadesiyle, "Eski mahalle komşularımızın bir bir mahalleyi terk etmesi bizim de gitme zamanımızın geldiğini göstermekteydi" (K14, Kişisel Görüşme, 5 Haziran 2023). Bu ifade, modernleşmenin ve kentsel dönüşüm projelerinin, bireylerin aidiyet hislerini ve sosyal bağlarını nasıl derinden etkilediğini ortaya koymaktadır.

Simmel (2011), modernleşmenin metropollerde ve kentlerde yarattığı sorunlar konusunda erken dönem eleştirmenlerinden biridir. Ona göre, metropoller sakinlerine güvensiz, tekdüze bir hayat sunarken, bireyselleşme ve yabancılaşma kaçınılmaz hale gelir. Geleneksel mahalleler ise bu süreçlere karşı bir koruyucu şemsiye işlevi görmekteydi. Günümüzün yüksek duvarlı, tel örgülü modern yaşam merkezleri, yalnızca dış dünyaya değil, içerideki bireyler arasında da birer bariyer oluşturarak, toplumsal bağları zayıflatmaktadır. Bu yapılarda yan yana veya üst üste yaşayan aileler, ortak bir yaşam ve aidiyet duygusu taşımamaktadır. Kearns ve Parkinson (2001), modern kentlerde komşuluk bağlarının giderek zayıfladığını ve anlamını yitirdiğini belirtmektedir (aktaran Eren, 2017: 73). Katılımcılardan K23'ün ifade ettiği gibi, “Konforlu yapılarda oturuyoruz, ancak kendimizi yalnız hissediyoruz. Herkes kendi dünyasında, kimse kimseyi tanımak istemiyor” (K23, Kişisel görüşme, 22 Kasım 2023). Bu kopukluk yalnızca toplumsal dayanışmayı parçalamakla kalmamakta, aynı zamanda kentlilik bilincini de olumsuz etkilemektedir.

Geçmişte, mahalleler yeni gelen sakinlerin kente uyum sağlamasında önemli bir rol oynarken, bugün altyapı sorunları, kentsel dönüşüm ve yapı stoğunun eskimesi gibi kapitalist kentleşmeye özgü süreçlerle giderek yok olmaktadır. Sulukule gibi mahallelerin yerinden edilmesi, yalnızca fiziksel mekânı değil, kentin kültürel ve toplumsal hafızasını da yok etmektedir. Yerine üretilen çok katlı kompleks yapıları çevreler yalnızca ısı ve ses yalıtımı değil, insan ilişkilerinin de yalıtıldığı mekânlar haline gelmiştir. Sonuç olarak geleneksel mahallelerde kendiliğinden gelişen güvenlik ve dayanışma pratikleri kolektif bir bilinçle sağlanırken, modern yaşam merkezlerinde güvenlik, çözülemeyen bir krize dönüşmüştür.

Sosyal Dayanışmanın Zayıflaması

Geleneksel mahalleler, toplumsal dayanışma ve birlikte yaşama pratiklerinin üretildiği çok önemli mekanlardır. Bu yönüyle mahalleler, kişiler arası ilişkilerin oldukça canlı olduğu alanlar olarak öne çıkar. Mahalle kültürü, iş birliği ve dayanışma pratiklerini güçlendirdiği için bireyselleşme ve yalnızlaşmanın önüne geçer. Kırsal yaşamdan miras kalan imece kültürü, gecekondulu mahallelerinde hala geçerliliğini sürdürmektedir. Bu bağlamda, mahalleler, yalnızca fiziksel bir yerleşim birimi değil, aynı zamanda kent sakinlerinin birlikte yaşamayı ve dayanışmayı ördükleri birer toplumsal organizasyon olarak değerlendirilmelidir (Keleş, 1998: 245). Katılımcılar, mahallelerde düğün, cenaze ve toplu etkinliklerde birbirlerine yardım ettiklerini, özellikle ekonomik zorluklar yaşandığında komşuların bir araya geldiğini ifade etmişlerdir. “Mahallede herkes birbirine yardım ederdi, düğünlerde komşular bir araya gelir, el birliğiyle iş yapardı. Şimdi apartmanda komşular birbirini tanımıyor bile, bırakın yardımlaşmayı.” (K14, Kişisel görüşme, 5 Haziran 2023). Ancak modern yapılanmalarda bu dayanışma pratiklerinin büyük ölçüde yok olmaktadır.

Özellikle alt gelir gurubundaki katılımcılar site yaşamının dayanışma kültürünü zayıflatmış ve komşular arasındaki mesafenin büyüdüğünü vurgulamışlardır. Mahalle sakinlerinin genel olarak birbiriyle (kan, soy, mesleki) bağı olan hanelerden oluşturulduğu için çok katlı modern yapılanmalara göre cemaat türü ilişkiler daha kolay pratik edilebilmektedir. Ancak çok katlı yapıların sakinleri gerek komşular arasında öncesinden bir ilişkinin olmaması, hem de yapıların mimari yapısı insan ilişkilerinin ve dayanışmanın gelişmesine olanak vermemektedir. Bunların ötesinde modernleşmenin getirdiği bireyselleşme ve yabancılaşma ilişki biçimlerinin gelişmesine ket vurmuştur. “Eskiden mahallede bir cenaze olsa herkes yardım ederdi, şimdi apartmanda böyle bir şey yok. Cenaze olsa bile komşuların haberi olmuyor” (K22, Kişisel görüşme, 19 Kasım 2023).

Öte yandan varlığını devam ettiren mahallelerde göç sirkülasyonun hızlanması, güvenlik kaygısı ve sosyal bağların çözülmesi sonucunda geleneksel mahalle kültürünün etkisini kaybettiği gözlemlenmektedir. Wacquant’ın belirttiği gibi, refah politikalarının sona ermesi ve neoliberal politikalarla birlikte mahallelerdeki dayanışma pratikleri bozulmuş, sosyal bağlar çözülmüştür (Wacquant, 2015: 76-77). Artık mahallelerde de sakinler arasında akraba veya başka bir şekilde ilişki biçimi kalmadığı için hemşeri dayanışması ve mahalle kültürü kaybolmaya yüz tutmuştur. Bu durum mahallelerin artık birer çöküntü mekanlarına dönüşmesini hem de sakinlerin artık hemşeri dayanışmasına gerek duymayan kentli bireyler haline geldiğini göstermektedir (Artar, 2022: 1238). Bu bulgular, Harvey’in neoliberal kentleşme süreçlerinin sosyal bağları çözerek bireyselleşmeye neden olduğu görüşleriyle de uyum göstermektedir (Harvey, 2008).

Yukarıda modern yapılanmaların sosyal dayanışma pratiklerini zayıflatmış ve veriler büyük ölçüde etkisini göstermektedir. Ancak Altun’un (2010) kapalı konut sitelerinde cemaatleşme ve komşuluk pratiklerinin geliştiğine dair gözlemlerinde olduğu gibi yakın zamanda mahallelerden taşınan orta ve orta alt gelir grubuna ait kişilerin oluşturduğu sitelerde mahalle kültürünün devam ettirilmeye çalışıldığı; çok katlı yapıların ortak alanlarının mahallelerin sokak işlevine benzer bir işlevi gördüğü gözlemlenmektedir. Bu tür komşuluk pratiklerinin azımsanmayacak bir ölçekte devam etmesine rağmen gelecekte nereye doğru evrileceğini zaman gösterecektir.

Sınıfsal ve Kimliksel Dinamikler

Mahalleler, tarihsel olarak farklı sınıf ve kimlik gruplarının bir arada yaşadığı, toplumsal etkileşimin yoğun olduğu mekânlar olarak öne çıkmıştır. Sınıfsal farklılıklar daha çok binaların ön cephe süslemelerinde kendini göstermekte; gelir grupları arasındaki yaşam pratikleri, tüketim alışkanlıkları ve eğlence kültürleri ise büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Tanpınar, Beş Şehir adlı eserinde, İstanbul’daki zengin ve fakir mahalle sakinlerinin eğlence kültürlerinin

ortak olduğundan bahsetmiştir (Tanpınar, 2005: 131). Osmanlı'nın örgütlenme yapısında önemli bir yeri olan mahalleler, farklı gelir, sınıf ve meslek gruplarından insanları barındırmaktaydı (Alada, 1989: 97-110). Elbette her dönemde varlıklı gruplara hitap eden mimari yapılanmalar ve bölünmeler yaşanmıştır ancak neo-liberal kentleşme sürecine kadar Cumhuriyet döneminde de kent mekanlarında mekânsal ayrışmalar henüz keskinleşmemiştir. Geleneksel mahalleler farklı kimlikleri ve sınıfları bünyesinde barındıran bir muhtevaya sahipti.

Bourdieu'ya göre, bireylerin habitusları, yani edinilmiş alışkanlık ve düşünce biçimleri, sosyal sınıflarına ve içinde bulundukları kültüre göre şekillenir. Mahallelerde yaşayan bireylerin habitusları, modern sitelerde yaşayan bireylerin habituslarından farklılık gösterir. Katılımcılar, mahalle geçmişlerini anlatırken, sınıfsal ve etnik farklılıkların bir arada, dayanışma içinde olduğunu sıkça vurgulamışlardır. Geleneksel mahalle yapısı, farklı kimlikleri ve yaşam tarzlarını barındırmakta; bu farklılıkların birbirine saygı çerçevesinde bir arada var olmasına olanak sağlamaktadır (Altun, 2010: 2019). Geleneksel mahalle yapılanmasında herkesin aynı düzlemde yer alması sebebiyle sınıfsal farklılıkların çok fazla su yüzüne çıkmadığı gözlemlenmektedir (Baday, 2011: 33). Birçok katılımcının ifade ettiği gibi bu gerçeklik saha görüşmelerinde de görülmektedir:

Mesela bizim mahallede Çeşminaz vardı ve muhacirdi. İsmnaz vardı ve Çerkezdi. Kimin ne olduğu bilinirdi, ancak sosyal ilişki kurmada bir engel yoktu. Hatta bir yere gideceğimizde çocuklarımızı onlara emanet ederdik ve kimsenin gözü arkada kalmazdı. Zengini de vardı, fakiri de vardı. Hiç o şu şunlardan, bu bunlardan, onlara daha az güvenelim, bunları daha çok sevelim hiç olmadı" (K7, Kişisel görüşme, 23 Mayıs 2023).

Neo-liberal politikalar kentlerin homojenleştirici etkisi ile mahalleler sosyal işlevlerini kaybeden, çok katlı modern mimari yapılarda yeni zamanın ruhuna göre inşa edilmektedir. Bu gözlem, Wacquant'ın Batı kentlerinde yaptığı araştırmalarda da görülen, mekânsal ve sosyal ayrışmanın artışıyla örtüşmektedir. Wacquant'a göre, mahalleler artık topluluk bağlarını koruyan mekânlar olmaktan çıkmış, sosyal dışlanmanın yoğunlaştığı alanlara dönüşmüştür (Wacquant, 2015: 76-77). Neo-liberal politikaların etkin olduğu günümüzde gelir guruplarının mekânsal ayrışması kentlere kuş bakışı bakıldığında açıkça görülmektedir. Rezidanslar, villa köy-kentler, yüksek güvenli kapalı siteler yaygınlaşmıştır. Önceki dönemlerde çoğu zaman eğlence ve tüketim alışkanlıkları ortak iken neo-liberal politikalarla birlikte gelir guruplarının iş dışı aktiviteleri bile mekânsal olarak ayrılmış; farklı gelir gurupları neredeyse hiç karşılaşmadan aynı kentte yaşamaya başlamıştır. Tolan, büyük kentlerde sanayileşme ve sonrasında ortaya çıkan ikili farklılaşmanın (bir yanda kırsal geleneklerini sürdüren gecekondu, diğer tarafta Batılı tüketim ve norm kalıplarını benimsemiş yüksek gelirli guruplar) geleneksel kent değerlerinin

yitirilmesine yol açtığı gibi, kentsel bütünleşmeyi de parçalamakta ve kentlerin hızla kullanım değerini yitiren bir toplumsal mekâna dönüşmesine yol açmaktadır (Tolan, 1981: 264-265).

Mahalle Kültürünün Kaybı

Gecekondu, ithal ikameci dönemde sakinlerini modernleştirmiş olmasına rağmen, günümüzde varoş apartmanları veya toplu konut siteleri sakinlerini tersine modernleştirerek yalnızlaştırmaktadır. Bu durum, kentsel dönüşüm açısından büyük bir anakronizmi temsil etmektedir (Balaban, 2009: 21). Turgut Cansever de büyük apartmanlar inşa etmenin, özellikle Babil Kuleleri benzeri yapılar kurmanın hem mahallelerin komşuluk ilişkilerini bozduğunu hem de pahalı ve masraflı olduğunu belirtmiştir (aktaran Bora, 2011: 17). Çok katlı yapılaşma, komşuluk ilişkilerinin gelişmesine olanak vermeyen bir yapıya sahiptir; zira en sıkı ilişkiler, yalnızca her evin kendi katındaki komşularla sınırlıdır. Oysa, komşuluk ilişkilerinin geniş bir perspektiften kurulabileceği az katlı yapılar ve mahalleler, bu tür sosyal ilişkiler için daha uygun bir ortam sunmaktadır (Gans, 1982: 275’ten aktaran Altun, 2010: 229). Bu bağlamda, geleneksel mahalleler bir cemaat kültürü olarak Zygmunt Bauman’ın ifade ettiği gibi, "ulaşılması zor, ancak içinde yaşamayı çok arzuladığımız bir dünyayı temsil eder" (Bauman, 2016: 9).

Mahalleler, aynı zamanda çocukların sosyalleşmesi için ideal mekanlardır. Katılımcılardan K8, mahalleleri bir metafor olarak çocuklar için kocaman bir eve benzeterek, “Susadığımızda ya da acıktığımızda en yakın eve girerdik ve izin almazdık” şeklinde ifade etmiştir (Kişisel görüşme, 30 Mayıs 2023). Başka bir katılımcı, “Mahalle, çocukluğumda babamın mahalleyi toplayıp davul zurnalar eşliğinde su kenarına gittiğimiz piknikleri hatırlatır” yanıtını vermiştir (K5, Kişisel görüşme, 19 Nisan 2023). K14, apartmana taşınalı bir yıl olduğunu ve her iş dönüşü apartman sitesinde bir saat oturmasına rağmen, komşularıyla neredeyse hiç iletişim kurmadığını belirtmiştir. “Şimdi mahallede olsaydım, bir çay demler, üç dört arkadaşla sohbet ederdik” diyerek mahalle yaşantısının insan ilişkileri için önemini ve site yaşamının insan ilişkileri açısından yıkıcı etkisini vurgulamıştır (Kişisel görüşme, 5 Haziran 2023). Çok katlı modern yaşama merkezleri ve “yüksek güvenli sitedir” (Gated Community) insan ilişkilerini kendi katıyla sınırlayan geometrik bir dizilim yapısı olduğu için belirli desibel aralığında sesli konuşmak veya müzik dinlemek gibi kurallar manzumesi bireyi kendi evinde bağımsız konutlar gibi rahat hissetmesinin önünde engeldir. Bu durum çok katlı yapılarda yaşayan bireylerin sosyalleşmesine ket vurmakta, yalnızlaştırmakta, kendi kabuğunda yaşamasına neden olduğu gibi; komşuluk ilişkilerinin azalmasına ve sakinlerinin de bu süreci zamanla benimsemesine neden olmaktadır. Ancak yapılan bazı araştırmalarda kapalı sitede komşuluk ilişkilerinin gelişme pratikleri sergilendiği mahallelerde aidiyet ilişkilerinin ve cemaat belirtilerinin filizlendiği gözlemlenmiştir (Xavier, 2008 ve Ritzer 2000: 45’ten aktaran Altun, 2010: 237).

Saha çalışmaları ve gözlem sürecinde bu tür pratiklerin sergilendiği görülmüştür. Site yaşamı içinde mahalle kültürünü yaşatmaya çalışan ve apartman yaşantısının dayattığı yalnızlaşmaya direnen örnekler de mevcuttur. Kadınlar arasında imece usulüyle yapılan işler, komşudan komşuya yapılan ikramlar ve bina sorunlarına karşı kolektif tavır geliştirme çabaları gibi mahalle yaşamının gelenekleri sürdürülmeye çalışılmaktadır. Buna rağmen, apartman sakinlerinin büyük çoğunluğu, yeni yaşam biçiminin dayattığı içe kapanma sürecini benimsemektedir.

Mahalle esnaflarının da mahalle yaşantısında özel bir yeri vardır. Camiler gibi kahvehaneler, hatta berber ve bakkal gibi ticari mekânlar mahallelerde kolektif kimliğin oluşmasında ve aidiyet duygusunun geliştiği mekânlardır. Bora ve Erkoçak (2015) berberlik mesleği üzerine yaptıkları çalışmada mahallenin önemine ilişkin şu sözleri önemli bir tespittir: “...Her şeyin temeli mahallelerdir. Kuarkları düşün. İşte bu parçacıkları bir arada tutan bağ da berberlerdir. Bir berber her şeyi duymalı, bilmeli, okuyup anlamalı” (Bora ve Erkoçak, 2015: 51). Mahalle esnafları mahalle sakinlerinden ve çoğu sakinle iletişim halinde oldukları için mahallenin nabzını tutarlar. Ancak bugünün çok katlı modern yapıların modern AVM’lerin böyle bir işlevi yoktur.

Bugün çoğu insanın çocukluğunu geçirdiği ve güzel anılar bıraktığı ve toplumsal belleğe kodlanmış mahallelerin bugünün Z kuşağı ve yeni yetişen kuşağın çoğu için hiçbir anlam ifade etmemektedir. Mahalleden gelecekte bahsedilip bahsedilmeyeceği de önemli bir sorudur (Eren, 2017: 78). Mahallelerin eski kimliklerini ve kolektif yaşam kültürünü kaybetmesi Batılı ülkelerde de yaşanan bir süreçtir. Wacquant’ın Avrupa ve Amerika kentlerini ele aldığı” Kent Paryaları” çalışmasında (2015) şu notu düşmüştür:

Artık mahalle olgusu dış dünyanın baskılarına, tehlikelerine karşı kalkan görevi görmüyor; ortak kültürün birleştirdiği, o tanıdık çevre değil artık, eskiden sakinlerinin ortak amaçlarla, ortak eylemlerle güvence bulduğu, yüreklendirdiği bir yerdi oysa. Rekabetin, çatışmanın hüküm sürdüğü boş bir uzama döndü şimdi; geçinebilmek için kıt kaynaklara ulaşabilmek için, ama en önemlisi kaçmak adına gerekli vasıtaları bulmak için her gün mücadele edilen tehlikeli dolu bir savaş alanına dönüştü. Bölgeye dayalı topluluk bağlarının bu şekilde zayıflaması, hatta olumsuz bir sosyal ve simgesel sermaye dönmeleri, bireysel tüketimin gerçekleştirdiği özel bir yalnızlık alanlarına çekilmeye körükler, insanların birbirinden uzaklaşmasını, birbirlerini aşağılamasını tetikler (Wacquant, 2015: 298).

Artık mahalleler büyük ölçüde koruyucu ve güven verici özelliklerini kaybetmiş ve sadece barınmak amacıyla bir arada bulunan insan yığınlarına dönüşmüştür (Şahin ve Işık, 2011: 223). Kentlerin kendine özgü kimliklerini, tarihsel ve kültürel zenginliklerini barındıran, mahalleler ve kente özgü mekanlar neo-liberal kentleşme politikalarına yenik düşmekte, gerekli yenilemeler ve düzenlemeler yapılmadığı için çöküntü alanlarına dönüşmekte ve kentsel

dönüşüm politikalarıyla yok olmaya yüz tutmaktadır. Keleş'in Ankara üzerine yaptığı değerlendirmesinde (2018): "Kentsel dönüşümün yıkmakla ya da kentsel kimlikleri yok etmekle özdeş bir kavram olmadığını unutmamak gerekir" diyerek kentsel değerlerin korunmasının öneminden bahsetmiştir (Keleş, 2018: 16). Sonuç olarak bugünlerde azalan ya da eski kimliğini kaybeden mahalleleri gerek aslına uygun şekilde yerinde dönüşüm uygulayarak, gerek imara açılan yeni yaşam merkezlerini insan ilişkilerini kolaylaştıracak şekilde inşa ederek bir mevhuma dönüşmüş dayanışma kültürü yeniden canlandırılabilir.

Komşuluk İlişkilerinin Dönüşümü

Geleneksel mahallelerde komşuluk ilişkileri, sosyal bağların en temel bileşenlerinden biri olarak katılımcılar tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. Mahalle yaşamında komşularla günlük etkileşimlerin daha yoğun olmakta, özellikle sokak faktörü etkileşimi neredeyse zorunlu kalmaktadır. Ancak, modern yapılarda bu ilişkilerin zayıfladığına ve neredeyse tamamen ortadan kalktığına dikkat çekilmiştir. "Eskiden mahallede kapı çalar, oturup çay içerdik, şimdi apartmanda kimse kimseyi tanımıyor. Yalnızca asansörde karşılaştığımızda selamlaşıyoruz ama hepsi o kadar" (K19, Kişisel Görüşme, 22 Mart 2023). Ancak yeni yaşam merkezlerine taşınan ancak gerek ihtiyaçlar gerekse de geleneksel değer yargılarını sürdüren bazı sakinler mahalle tarzı komşuluk pratikleri sergilemektedir. Altun, kapalı konut siteleri üzerine yaptığı çalışmasında (2010) bu tür yapıların komşuluk pratiklerinin gelişimine olanak sağladığından bahseder. Ancak geleneksel mahallelerin aksine dışarıya karşı keskin bir kapanma motivasyonuna sahip kabile benzeri bir yapı arz etmektedir (Altun, 2010: 233).

Geleneksel mahallelerden modern yeni yaşam merkezlerine taşınan sakinlerin ilk gözlemi komşuluk ilişkilerinin formalleşmesi ve sosyal etkileşimlerin asgari düzeye inmesidir. Geleneksel mahallelerin klasiği olan hoş geldin ziyaretleri, kapı önü sohbetleri ve imece pratikleri yeni yaşam merkezlerinde daha cılız kalmaktadır. Özellikle çocuklu aileler, eski mahallelerde çocuklarının sokakta oyun oynarken sosyalleşirken bir taraftan da bugüne nazaran güvenli bir sosyal çevre içinde büyüdüğünü belirtmiştir. "Çocuklar mahallede oynarken komşular göz kulak olurdu. Şimdi apartmanda çocuğumu dışarıya bırakmak bile istemiyorum, çünkü kimseyi tanımıyoruz, herkes birbirine yabancı" (K16, Kişisel görüşme, 10 Nisan 2023). Tanpınar, mahalle kültürünün ve komşuluk ilişkilerinin zamana yayılan tükenişini şu sözlerle açıklamıştır. "Zaten mahallenin yerini yavaş yavaş alt kattaki üsttekenden habersiz, ölümüne, dirimine kayıtsız, küçük bir Babil gibi her penceresinden ayrı bir radyo merkezinin nağmesi taşan apartman aldı" (Tanpınar, 2005: 27). Tolan, ilk örneklerinin 20. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan dışarıya kapalı inşa edilen konutların Yakup Kadri'den alıntılanarak "bireyciliğin egoizmin kalelerine" benzetmiştir (Tolan, 1981: 267).

Mahalle hayatında komşuluk ilişkileri aktif olan bireyler, çok katlı yapılara taşındıklarında zamanla iletişime kapalı hale gelmeye başlamaktadır. Katılımcılardan K16, toplu konut yaşantısını “samimiyetin olmadığı, kendi kabuğunda yaşayan insanlar topluluğu” olarak tanımlamaktadır. İnsanların kendi dünyalarına çekildiğini, herkesin yalnızca kendi dünyasıyla meşgul olduğunu ve bu nedenle komşuluk ilişkilerinin zamanla bir nevi zaman kaybı olarak görülmeye başladığını belirtmiştir (K16, Kişisel görüşme, 10 Nisan 2023). Eskiden "çatı kapı" gidilen mahalle komşulukları, yerini randevu gerektiren ve belirli saatlere hapsedilmiş resmi ilişkilere bırakmıştır. Ancak şimdi, her şeyin prosedürlere bağlı olduğu sitelerde insan ilişkileri de belirli sınırlar ve kurallar içinde yürütülmektedir. Doğum günü veya kadınlar günü gibi etkinlikler aile dışında kimselerin giremeyeceği kutsal mekanlara dönüşmüş evde değil, ortak alanlarda yapılmaktadır (K5, kişisel görüşme, 30 Mart 2023).

Sonuç

Bu çalışmada, geleneksel mahallelerden çok katlı modern konut alanlarına geçişin bireylerin sosyal ilişkileri, komşuluk bağları ve aidiyet duygusu üzerindeki etkilerini analiz edilmiştir. Saha çalışması ve literatür taramasında geleneksel mahalle kültürünün insan ilişkilerinde ne kadar yapıcı bir unsur olduğu görülmüştür. Mahallelerde sosyal dayanışma pratiklerinin bir topluluk yapısı sağladığını, ancak yeni çok katlı konut yapılarının bu özellikleri büyük ölçüde zayıflatmış olduğunu görülmektedir. Özellikle mahallelerdeki toplumsal ilişkiler, bireylerin birbirini tanıması ve desteklemesi üzerine kuruluyken, çok katlı ve izole edilmiş yeni yaşam merkezlerinde ağırlıklı olarak bu bağların kopma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Bu değişimin, bireyler arasında sosyal izolasyonu artırdığı ve kent yaşamındaki sınıfsal, etnik ve dini ayrıışmaları derinleştirdiği bulgulanmıştır.

Geleneksel mahalle kültürü, kent yaşamının sosyal dokusunu güçlendiren bir yapı sunarken, modern konutlar bireyleri güvenli ama sosyal bağlardan yoksun mekânlara hapsedmektedir. Komşuluk ilişkilerinin yüzeysel hale gelmesi, bireylerin topluluk içindeki sosyal rollerini kaybetmesine yol açmaktadır. Bu dönüşüm, sadece günlük sosyal ilişkileri değil, aynı zamanda kentsel aidiyet duygusunu da zayıflatmaktadır. Bir zamanlar sokaklarında çocuk seslerinin yankılandığı, dayanışmanın güçlü olduğu mahalleler, bugün yerini yüksek duvarlarla çevrili, bireyleri yalnızlığa iten rezidans ve apartman komplekslerine bırakmaktadır.

Bu dönüşüm, kentleşme politikalarının sosyal ilişkiler üzerindeki etkilerinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Gelecekteki kentsel planlamalar yalnızca fiziksel mekân üretmeye değil, sosyal bağları güçlendiren ortamlar yaratmaya odaklanmalıdır. Bunun için, yeni kentsel dönüşüm projelerinde mahallelerin bu sosyal işlevini göz önünde

bulundurmaları ve sosyal etkileşimi teşvik eden mimari yaklaşımlar benimsenmeleri gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Kentsel dönüşüm projelerinde, apartman ve site yaşamında sosyal etkileşimi destekleyecek toplu alanlar (parklar, ortak kullanım alanları, sosyal tesisler) artırılmalıdır. Mahalle kültürünün yeniden canlandırılması için toplumsal aidiyet ve komşuluk ilişkilerini güçlendirecek yerel politikalar geliştirilmelidir.

Sonuç olarak Mahalle kültürünün kaybı sadece mekânsal bir değişim değil, kent yaşamının sosyal dokusunu zayıflatan bir dönüşümdür ve bu süreç, yeni kentsel politikalarla yeniden ele alınmalıdır. Gelecekte yapılacak araştırmalar, kentleşme ve sosyal ilişkiler arasındaki etkileşimi farklı kent ölçeklerinde ve kültürel bağlamlarda inceleyerek bu dönüşümün uzun vadeli etkilerini daha derinlemesine anlamaya katkı sağlayabilir.

Kaynakça

- Alada, A., B. (1989). *Osmanlı-Türk şehrinde mahalle (Yayınlanmamış doktora tezi)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altun, D. A. (2010). *Kapalı konut siteleri ve 'mahalle' kavramı. İdealkent Dergisi, 2, 216-244.*
- Alver, K. (2010). Mahalle: Mekân ve hayatın esrarlı birlikteliği. *İdealkent Dergisi, 2, 116-139.* <https://dergipark.org.tr/tr/pub/idealkent/issue/36625/416950>
- Artar, F. (2022). Ruşen Keleş'in çalışmasından 50 yıl sonra yeniden eski Ankara'da bir şehir tipolojisi. *İdelakent Dergisi, 13(37), 1216-1245.* <https://doi.org/10.31198/idealkent.1127003>
- Aslantürk, A., Y. (2019). *Kent sosyolojisi perspektifinden mahallenin sosyo-kültürel dönüşümü: "Boztepe-Çukurçayır Mahallesi örneği" (Yayınlanmamış doktora tezi)*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Balaban, U. M. (2009). Büyük Anakronizm: Kentsel Dönüşüm-Göç İlişkisinde Mimari Analizin Rolü. *Toplum ve Bilim Dergisi, 115, 103-138.*
- Baday, Ö. N. (2011). *Modern kent mekanlarında mahallenin konumu (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bauman, Z. (2013). *Akışkan gözetim.* (Çev. Elçin Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2016). *Cemaatler.* (Çev. Nurdan Soysal). İstanbul: Say Yayınları.
- Bergen, L. (2010). Medeniyetin cüzü: mahalle, *İdealkent Dergisi, 2, 140-168.* <https://dergipark.org.tr/tr/pub/idealkent/issue/36625/416962>
- Bora, T. (2011). Büyük olsun bizim olsun, *Birikim Dergisi, 270, 15-18.*
- Bora, T. ve Erkoçak, A. (2015). *Bir berber bir berbere.* İstanbul: İletişim Yayınları

- Cerasi, M. M. (1999). Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi. (Çev. Aslı Ataöv). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çelik, Z. (2010). *İstanbul, kentsel dönüşüm ve mahalle' üzerine Prof. Dr. Uğur Tanyeli ile söyleşi. İdealkent Dergisi*, 2, 10-37.
- Creswell, (2014). Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni. (Çev. Mesut Bütün -ve Selçuk Beşir Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çılgın, K. (2019). *Mahalleyi dönüşümün 'kurtarıcılığından kurtarmak: Sarıyer Mahallelerinin mücadelesinden esinlenen bir yaklaşım önerisi, mahalle planlaması (Yayınlanmamış doktora tezi)*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Düzbakar, Ö. (2003). Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 97-108.
- Eren, İ. Ö. (2017). *Mahalle-yeni bir paradigma mümkün*. İstanbul: Tutikıtap.
- Erol, A. M. (2020). *Yeni şehircilik akımı çerçevesinde insan odaklı kentsel dönüşüm ve geleneksel mahalle planlaması: Eskişehir Karapınar Mahallesi örneği Mahalle (Yayınlanmamış doktora tezi)*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Florida, R. (2018). Yeni Kentsel Kriz. (Çev. Derya Nüket Özer). İstanbul: Doğan Kitap.
- Gans, H.J. (1982). *The levittowners. Ways of life And Politics in a New Suburban Community*. Columbia University Press.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları*. (Çev. E. Kuşdil,). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Harvey, D. (2008). *Umut Mekanları*. (Çev. Zeynep Gambetti). İstanbul: Metis Yayınları.
- Jacobs, J. (1992). *The Death and life of great American cities*. Vintage Books Edition.
- Karaca, M. (2010). *Osmanlıca Türkçe lügat*. Hisar Yayınevi.
- Kearns, A. ve Parkinson, M. (2001). The Significance of Neighbourhood. *Urban Studies*, 38712,2103-20110.
- Kejanlı, T. (2010). Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde kent sistemi, kale ve merkez-çarşı gelişimi. *New World Science Academy*, 5(3), 287-302.
- Keleş, R. (1983). *100 soruda Türkiye'de kentleşme, konut ve gecekond*. Gerçek Yayınevi.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. (2.Baskı). İmge Kitabevi Yayınları.

- Keleş, R. (1998). *Kentleşme politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. (2018). *Eski Ankara 'da bir şehir tipolojisi*. Ankara: İdealkent Yayınları.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi*. (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Madden, D., Marcuse, P. (2021). *Aşırı metalaşma çağında konutu savunmak*. (Çev. Şerife Geniş). Ankara: İdealkent Yayınları.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. SAGE Publications.
- Özkul, O. ve Aydın, T. (2019). Kent ve mahalle kültürü arasındaki Fikirtepe, *Kent Akademisi, Volume, 12 (36)*, 82-103.
- Ritzer, G. (2000). *Büyüsü bozulmuş dünyayı büyülemek*. (Çev. Ş.S. Kaya.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Smith, J. A., Flowers, P., ve Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. SAGE Publications.
- Simmel, G. (2011). *Modern kültürde çatışma*. (Çev. Tanıl Bora, Nazile Kalaycı, Elçin Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, M. & Işık, E. (2011). Osmanlı'dan cumhuriyete mahalle yönetimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 221-230.
- Tanpınar, A.H. (2005). *Beş Şehir*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tolan, B. (1981). *Çağdaş toplumun bunalımı: Anomi ve yabancılaşma*. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Tönnies, F. (2001). *Gemeinschaft ve Gesellschaft: Cemaat ve cemiyet*. (Çev. C. T. Tüzel). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tuğaç, Ç. (2021). Tarihsel gelişim süreci içinde Anadolu'daki yerleşimler ve konut tipolojileri üzerine bir değerlendirme. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi Cilt: 6, 1*, 223-248.
- Wacquant, L. (2015). *Kent paryaları*. (Çev. Mehmet Doğan). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Xavier, G. (2008). *Gated and Guarded Communitites- Security Concerns Or Elitist Practice?* 5th Asian Law Institute Conference, Singapore.
- Yaylagül, K. N. (2008). *Gecekonudan apartmana geçiş sürecinde kültürel dönüşüm: Ankara Şentepe ve Birlik Mahallesi örneğinin Bourdieucü bir çözümleme denemesi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Extended Summary

Our Lost Wealth: Neighborhood Culture

This study examines the experiences of individuals who have moved from traditional neighborhoods to modern multi-story living environments such as apartments and housing complexes. By using a phenomenological approach, a qualitative research method, it explores how these individuals perceive their lives before and after their transition. The data was collected through in-depth interviews, literature review, and observation, analyzed using content analysis. Neighborhoods, traditionally the core of urban life, are places where social interactions and communal relationships thrive, fostering cooperation among residents regardless of their identities. These communities are often characterized by primary, face-to-face interactions, encouraging strong social bonds. However, the study notes that new multi-story residential environments introduce a new culture of living, especially in terms of interpersonal and neighborly relations. Many individuals struggle to adapt to these environments, where social interactions are limited, and where class, ethnic, and religious identities tend to become spatially and socially segregated. This study identifies the decline of neighborhood culture as a critical issue in urban transformation processes. It stresses the need for urban planners to design living spaces that support human relationships, aiming to prevent the social isolation often associated with modern housing developments. The study highlights the importance of traditional neighborhoods in building social bonds, contrasting this with the isolating nature of newer living centers, where residents live more individually and experience less sense of community. Historically, neighborhoods in Turkey, especially in the Ottoman era, were shaped by social, economic, and cultural dynamics. Neighborhoods functioned as spaces of solidarity, where communal life was a defining feature. However, with rapid urbanization and neoliberal policies since the 1980s, the physical and social structures of these neighborhoods have drastically changed. The rise of multi-story housing has weakened the communal ties that were once characteristic of traditional neighborhoods. The study's findings suggest that new housing developments, designed primarily to cater to the demands of a growing middle class, fail to support the social structures needed for a sense of community. In these new environments, class, ethnic, and religious differences that were once harmoniously integrated in traditional neighborhoods now lead to greater segregation. These spaces, while offering security and modern amenities, often do not foster the same level of social interaction or trust that existed in traditional neighborhoods. One key theme of the study is the changing nature of security in residential environments. Traditional neighborhoods had self-sustaining security mechanisms based on mutual trust and familiarity among residents. In contrast, new living centers rely on external security measures, contributing to social fragmentation and the privatization of safety. The concept of security has shifted

from a communal endeavor to a service that is bought, further isolating individuals within these developments. The weakening of social solidarity is another major concern. In traditional neighborhoods, residents would often come together for various social functions, from helping with weddings and funerals to assisting with household chores. This collective action has largely disappeared in modern apartment complexes, where residents are less likely to know or help one another. The study attributes this to the individualistic nature of life in these environments, where people focus more on their private lives and less on communal engagement. Spatial segregation, especially by class and identity, is also discussed as a consequence of modern housing trends. The research suggests that the once diverse social fabric of neighborhoods is being replaced by more homogeneous social environments in modern housing complexes. In traditional neighborhoods, people of different social and economic backgrounds lived side by side, but this is no longer the case in the more exclusive and isolated modern residential areas. The loss of neighborhood culture is not only a Turkish phenomenon but reflects broader global trends. As the study draws on international research, it shows how urban transformations driven by neoliberal policies have similarly eroded communal ties in cities worldwide. The study underscores the importance of preserving neighborhood structures and integrating them into future urban planning to mitigate the negative effects of modern housing trends on social cohesion. In conclusion, this study emphasizes the necessity of rethinking urban development strategies to revive and sustain the social functions of neighborhoods. The research calls for more human-centered urban planning, where the focus is on fostering community relationships and preventing the social isolation seen in modern living centers. It suggests that policy-makers and urban planners should take into account the lessons from traditional neighborhoods and incorporate them into new zoning and housing projects, ensuring that the social fabric of urban areas is preserved.

Yerel Hizmet Sunumunda Yeniden Belediyeleştirme Eğilimleri ve Belediye İş Birlikleri

Nisa ERDEM*

Öz: 1970’li yıllarla birlikte yerel yönetimlerde neoliberal politikaların etkisiyle benimsenen özelleştirme girişimleri, hizmetlerin piyasa merkezli sunumunu yaygınlaştırmıştır. Ancak özelleştirilen hizmetlerin fiyatlandırmalarındaki artışlar, hizmet kalitesinden kaynaklanan memnuniyetsizlikler ve hizmetler için gerekli altyapı yatırımlarının yerine getirilmemesi ya da getirilememesi gibi beklenen faydaları sağlamaması, özellikle son yıllarda yerel kamu hizmetlerinin yeniden belediyeleştirilmesini sıklıkla gündeme getirmeye başlamıştır. Birçok ülkede, kent ve kasabalar (ulus altı birimler) daha önce kısmen ya da tamamen özel sektöre devrettiği yerel hizmetleri tekrar kamu mülkiyetine geri getirmek için (sözleşme bitiminden sonra ya da sözleşme bitimini beklemeksizin) girişimlerde bulunmaktadır. Diğer yandan, yeniden belediyeleştirmenin kavramsal boyutuna, dinamiklerine, itici etkenlerine ve ortaya çıkardığı etkilere ilişkin sınırlı sayıda çalışmanın varlığı dikkat çekmektedir. Yeniden belediyeleştirme hakkındaki tartışmalar, çalışmalarda örnek uygulamalar üzerinden değerlendirilmekte ve bu nedenle üzerinde ortak bir karara varılmış bilgilere henüz ulaşamadığı görülmektedir. Çalışma kapsamında, yeniden belediyeleştirme kavram, kapsam ve dinamikleri yönünden ele alınarak, literatürdeki son gelişmeler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, yeniden belediyeleştirme sürecine ilişkin güncel gelişmelerin incelenmesi ve söz konusu sürece ilişkin literatürün desteklenmesidir. Çalışmada, ikincil kaynakların incelenmesi yoluyla literatür araştırması yapılmış ve yeniden belediyeleştirme uygulamalarının hayata geçirildiği çeşitli ülke örnekleri incelenmiştir. Yeniden belediyeleştirmenin hayata geçirildiği örneklerde, pragmatik ve politik olmak üzere iki eğilimin etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Pragmatik eğilimler, yeniden belediyeleştirme sürecindeki itici nedenleri, özelleştirilen yerel hizmetlerin ortaya çıkardığı fiyat, kalite ve hizmet sorunlarına yönelik bir çözüm olarak sunarken, politik eğilimler ise yeniden belediyeleştirmeyi daha “ilerici” ve radikal bir dönüşüm olarak ele almaktadır. Çeşitli ülkelerdeki yeniden belediyeleştirme örnekleri, süreci etkileyen itici nedenlerin, ülkeden ülkeye, hatta aynı

* Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı, Trabzon, Türkiye, nisaerdem@ktu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8258-9338.

Makale Geliş Tarihi: 01.12.2024

Makale Kabul Tarihi: 06.01.2025

ülke içinde kentten kente değişebileceğini göstermektedir. Son olarak yeniden belediyeleşirmeye ilişkin güncel gelişmeler kapsamında belediyeler arası iş birliklerinin de son yıllarda gündeme gelmekte olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeniden belediyeleşirme, özelleştirme, kamusal hizmet, yerel hizmet, belediyeler arası iş birliği.

Trends in Re-municipalization in the Provision of Local Services and Inter-municipal Cooperation

Abstract: The privatization initiatives adopted by local governments in the 1970s under the influence of neoliberal policies popularized market-based service provision. However, the failure of privatized services to deliver the expected benefits, such as price increases, dissatisfaction with service quality, and the failure or inability to make the necessary infrastructure investments for services, has led to the re-municipalization of local public services becoming a popular issue, especially in recent years. In many countries, cities and towns (sub-national units) are taking initiatives to bring back into public ownership (either at the end of the contract or without waiting for it to end) local services that have previously been partially or fully transferred to the private sector. On the other hand, there is a limited number of studies on the conceptual dimension, dynamics, drivers and impacts of re-municipalization. The discussions on re-municipalization are evaluated through case studies, and therefore it is observed that there is not yet a unanimous consensus on this issue. The study discusses the concept, scope and dynamics of re-municipalization and evaluates recent developments in the literature. In this context, the aim of the study is to examine the current developments in the re-municipalization process and to support the literature on this process. In the study, a literature review was conducted through the examination of secondary sources and different country cases where re-municipalization practices have been implemented were examined. In the cases where re-municipalization has been implemented, two tendencies, pragmatic and political, seem to be at effect. While pragmatic tendencies present the driving reasons behind re-municipalization as a solution to the price, quality and service problems caused by privatized local services, political tendencies consider re-municipalization as a more "progressive" and radical transformation. The examples of re-municipalization in different countries show that the driving forces behind the process can vary from country to country and even from city to city within the same country. Finally, inter-municipal cooperation has also been on the agenda in recent years in the context of current developments in re-municipalization.

Keywords: Re-municipalization, privatization, public service, local service, inter-municipal cooperation.

Giriş

Halka en yakın yönetim birimleri olan yerel yönetimler, dünya çapında yaşanan küreselleşme, yerelleşme ve demokratikleşme eğilimlerine paralel olarak kendi idari sınırları kapsamındaki halkın ihtiyaç ve önceliklerini karşılamak üzere sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde gelişmektedir. Toplumsal, ekonomik, politik koşullarla şekillenen bu değişim ve dönüşüm süreci, yerleşik yerel yönetim anlayışını ve geleneksel yerel hizmet kavramını yeniden düşündürmeye neden olmaktadır (Güven, 1976: 27). Basit anlamda yerel hizmet, kamusal hizmetlerin yerel boyutu olarak kavramsallaştırılmaktadır (Ökmen ve Uluç, 2014: 90). Ancak yerel hizmetin, belirli yerleşim yerlerinin ve burada yaşayan insanların ihtiyaç ve önceliklerine yönelik olarak gerçekleştirildiğini vurgulayan yerellik boyutu, günümüzde teknoloji, sermayenin yeniden yapılandırılması süreci gibi gelişen dünya şartlarına bağlı olarak tartışılmaktadır. Yerel yönetimler, merkezi hizmet anlayışına nispeten yenilikçi anlayışları ve esnek yapıları ile hizmet alanını hızla genişletmekte ve ulusal ve küresel politika süreçlerinde kendilerine yer edinebilmektedir. Yerel yöneticiler özellikle 1980 sonrası dönemde kendilerini zorlayan rekabetçi şartlar altında daha etkin olabilmek amacıyla gelişen yeni yönetim tekniklerini ve uygulamalarını kullanmak durumunda kalmışlardır (Torlak ve Özdemir, 1999: 113-114). Bu durum, günümüzde yerel hizmetlerin kim tarafından yerine getirildiğinin de yeniden sorgulandığını ortaya koymaktadır. Bu anlamda yerel hizmetler sadece yerel yönetimlerin değil, gönüllü teşebbüsler veya özel sektör kuruluşlarının da kamu yararını sağlamak için sundukları ve ilgili yerel yönetim biriminin gözetimi ve denetimi altında bulunan sürekli ve düzenli faaliyetlerdir (Bozlağan, 1998: 33).

1970’li yıllara kadar süren geleneksel kamu yönetimi paradigması çerçevesinde yerel yönetimler, Refah Devleti açısından kolektif tüketime örgütleyici birimleri olmuştur (Şengül, 1999: 5). Bu dönemin yerel hizmet anlayışı, sınırlı aktör sayısı, bürokratik ve hiyerarşik bir örgütsel yapı ile paralel özelliklere sahiptir (Bıçkıcı ve Sobacı, 2011: 228). Yerel hizmet, sermayeye kâr sağlama amacından uzak ve Fordist üretim tarzına uygun bir şekilde gerçekleştirilmektedir (Painter, 1991: 29). Yerel yönetimler, yerel hizmetlerin sunulması noktasında üretici aktörler olarak yerini almaktadır (Tortop, 1993: 66). Refah Devleti ve Fordist üretim tarzının 1980’li yıllarda girdiği kriz, yerel yönetimler ve yerel hizmet alanlarında verimlilik ve sözleşme gibi yönetsel farklılaşmalar yönünde yeni eğilimleri ortaya çıkarmıştır (Hendriks ve Tops, 1999: 149). Yeni kamu işletmeciliği paradigması kapsamında gelişen yeni hizmet sunumunda, yerellik vurgusu piyasa ve özelleştirme çabaları neticesinde şekillenmektedir (Erençin, 2002: 35). Yeni kamu işletmeciliği yerel hizmetlerin sunumunda ihale, imtiyaz, yap-işlet-devret, belediye şirketleri ve ortaklıkları gibi çeşitli alternatif yöntemler sunmaktadır. Söz konusu hizmet sunma

yöntemleri hizmet kalitesi ve maliyetlerin azaltılmasını amaçlamaktadır. Geleneksel kamu yönetimi gibi yeni kamu işletmeciliği paradigması da kamu yönetimindeki diyalektik değişimin bir parçası olarak eleştiri ve geliştirme sürecini yaşamaktadır (Box, 2004: 12). Yeni kamu işletmeciliğinin varsaydığı hizmet kalitesi ve maliyet azalımı, ortaya çıkardığı sonuçlar noktasında sıklıkla tartışılmaktadır. Müşteri memnuniyetinin her zaman sağlanamaması hatta vatandaşın hizmet sunumundaki işlem maliyetlerinin yüklenicisi durumuna gelmesi, piyasa ve kamu hizmetleri arasındaki gerilim, demokrasi, hesap verebilirlik, eşitlik, adalet bu tartışmalar etrafında öne çıkarılan ve karşılanamayan beklentilerdir (Brown ve Potoski, 2003: 153; Genç, 2015: 134; Hendriks ve Tops, 1999: 150).

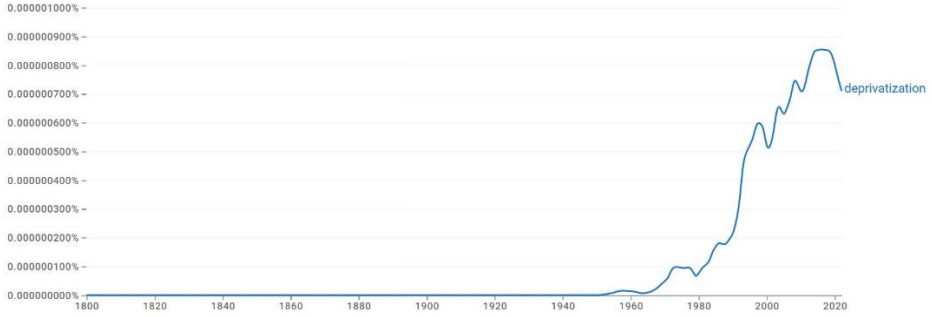
Yerel hizmetlerde özelleştirmelerin tatmin edici olmayan sonuçları, yerel yönetimlerin alternatif reformlar aramasına neden olmaktadır. Belediyeler arası iş birliği, karma kamu/özel sektör iş birliği ve hizmet sözleşmelerinin iptalleri son yıllarda ivme kazanmaktadır (Bel vd., 2018: 173). Kamu sektöründe uzun yıllar süren dış kaynak kullanımından sonra (-ki hala yaygın olarak devam etmekte olup), hizmetlerin kamu sektörüne yeniden entegre edilmesi için tartışmalar ortaya çıkmaktadır (Leiren, 2015: 240). Bu bağlamda özellikle 2000'li yılların ortalarından itibaren yeniden belediyeleştirme kavramının literatürde sıklıkla ifade edildiği görülmektedir. Literatür, yeniden belediyeleştirmenin kavramsal ve nedensel boyutlarını dünya genelindeki örnek uygulamalardan yola çıkarak açıklayan çalışmalardan oluşmaktadır. Bu nedenle de yeniden belediyeleştirme tartışmaları henüz netlik kazanmamıştır. Benzer şekilde Türkiye'de de yeniden belediyeleştirme üzerine sınırlı sayıda çalışmanın bulunduğu görülmektedir. Bu çalışmada amaç, yeniden belediyeleştirme kavramının, yeniden belediyeleştirmenin itici nedenlerinin ve belediyeler arasındaki iş birliği girişimlerinin bir yeniden belediyeleştirme modeli olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğinin tartışılmasıdır. Çalışmanın bu bağlamda literatürde sınırlı sayıdaki yeniden belediyeleştirme çalışmalarına katkı sunması hedeflenmektedir. Çalışma kapsamında öncelikle yerel hizmetlerde kamu mülkiyetine geçişi ifade eden yeniden belediyeleştirme kavramı tartışılmıştır. Ardından, yeniden belediyeleştirmeyi son yıllarda tartışma konusu haline getiren dinamikler ele alınmış ve incelenmiştir. Dünyada ve Türkiye'de yeniden belediyeleştirme tartışmalarının ne yönde ilerlediği araştırılmış ve bu eğilimlerin dünya yerel yönetimleri ve Türkiye'deki yerel yönetimler için ortaya koyduğu sonuçlar değerlendirilmiştir. Son olarak, çeşitli ülke örneklerinden yola çıkılarak yeniden belediyeleştirme yöntemi olarak belediye iş birlikleri tartışılmıştır.

Yeniden Belediyeleş-tirme Kavramı

Yeniden belediyeleş-tirme (*re-municipalisation*) kavramı, literatürde çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Kavram olarak yeniden belediyeleş-tirmenin kesin ve net bir tanımından bahsetmek zor görünmekte, çünkü yapılan tanımlamalar büyük ölçüde ülke örneklerinin uygulama sonuçlarından elde edilen bilgiler ışığında şekillenebilmektedir. Fransa ve Almanya'daki su ve elektrik hizmetlerinin yeniden belediyeleş-tirilmesinin incelendiği çalışmada yeniden belediyeleş-tirme kavramı, varlıkların veya şirketlerin özel mülkiyetten tamamen kamu mülkiyetine geçişi; hizmetlerin dış kaynak kullanımından (veya sözleşmeli olarak dışarıya verilmesinden) doğrudan bir kamu otoritesi tarafından sağlanması yoluna gidilmesi; imtiyazların veya kira sözleşmelerinin doğrudan bir kamu otoritesi tarafından sağlanmasıyla değ-iştirilmesi olarak kullanılmıştır. Çalışma aynı zamanda yeniden belediyeleş-tirme kavramını, mekânsal kapsam yönünden açıklamakta, kasaba ve kırsal alanlardaki belediye yönetimleri, bölgesel yönetimler, belediyeler arası iş birlikleri veya dernekler de dâhil olmak üzere çok çeşitli kamu otoritelerini bu kapsam içine almaktadır (Hall, vd., 2013: 194). Paul (2024: 696) de yeniden belediyeleş-tirmeyi kasabaların, kentlerin ve kırsal bölgelerin daha önce özelleştirilmiş hizmetleri ve altyapıyı tekrar kamu mülkiyetine aldığı süreç olarak ifade etmektedir. Diğer yandan Clifton vd., (2021: 295) ise yeniden belediyeleş-tirmenin mekânsal kapsamını yerel yönetim birimi olarak belediye düzeyinde ele almakta ve yeniden belediyeleş-tirme kavramı yerine sık sık kullanılan ters özelleştirme (*de-privatization*) kavramına da ışık tutmaktadır. Bölgesel ve ulusal düzeyde kamusal hizmetlerin kamu mülkiyetine ve yönetimine geri getirilmesi örneklerini ters özelleştirme olarak ifade eden çalışmalar, dolayısıyla yeniden belediyeleş-tirme kapsamını ters özelleştirmeyle ilişkili politika reformunun bir alt kümesi olarak değ-erlendirmektedir (Warner ve Hebdon, 2001). Bu bağlamda, her yeniden belediyeleş-tirme örneği ters özelleştirme olarak kabul edilebilirken, her ters özelleştirme örneğinin bir yeniden belediyeleş-tirme olmadığı mantığı ortaya çıkmaktadır.

Şekil 1 ve Şekil 2'de sırasıyla ters özelleştirme ve yeniden belediyeleş-tirme kavramlarının 1800-2022 yılları arasında yazılmış kitaplar arasındaki kullanım yoğunlukları yer almaktadır. Yeniden belediyeleş-tirme kavramının kullanımı, özellikle 2000'li yıllardan sonra yaygınlaşırken, ters özelleştirme kavramının daha önceki yıllara uzandığı ve kavramın 1900'lu yılların ikinci yarısından itibaren kullanım yaygınlığının başladığı görülmektedir. Bu durum, yeniden belediyeleş-tirme kavramının ters özelleştirme kavramını her zaman kapsamadığının bir göstergesi niteliğindedir. Diğer yandan, yeniden belediyeleş-tirme kavramının kullanımının sürekli ve artan oranda bir artış gösterdiği, ters özelleştirme kavramının kullanımının ise zaman zaman azalıp-artmakta olduğu ve son yıllarda da azalmakta olduğu görülmektedir.

Şekil 1. “Ters Özelleştirme (Deprivatization)” Kavramının 1800-2022 Yılları Arasında Yazılmış Kitaplarda Kullanılma Yoğunluğu

Kaynak: (Google Books Ngram Viewer).

Şekil 2. “Yeniden Belediyeleşirme (Remunicipalisation)” Kavramının 1800-2022 Yılları Arasında Yazılmış Kitaplarda Kullanılma Yoğunluğu

Kaynak: (Google Books Ngram Viewer).

Yeniden belediyeleşirme, kamu kontrolüne geri getirilmek istenen hizmetlerin nasıl nitelendirildiğine göre tanımlanabilmektedir. Örneğin sıklıkla yeniden belediyeleşirme tartışmalarına konu olan suyun ortak bir mal olarak görülmesi, hizmete karşı yerel bir direniş olarak da yorumlanmaktadır. Ortak mal kavramı, suya ilişkin insan hakkı çerçevesinde tanımlanmakta ve yeniden belediyeleşirme de yerel bir hak olarak anlam kazanmaktadır. Örneğin İtalya’da suyun yeniden belediyeleştirilmesi, suyun bir insan hakkı ve ortak mallar olması açısından dile getirilmiş, suyun özelleştirilmesine karşı mücadele demokrasi için paradigmatik bir mücadele olarak çerçevelenmiştir. Bu durum İtalya siyasetinde “suyu yazarsın, demokrasiyi okursun” mottosuyla ifade edilmiş ve su toplumsal hareketlere ilham veren sembolik bir anlam kazanmıştır (Carrozza ve Fantini,

2016: 100, 109). Diğ-er bir ö-rnek uygulama Katalonya'daki su hareketidir. Katalonya'da kurulan Su Yaş-amdır (*Gua és Vida*) Platformu, suyun sadece belediyeler tarafından kontrolünü değı-l, ortak bir mal olarak kabul edilmesini ve halk katılımının sağı-landığı demokratik bir süreci desteklemektedir. Platform, ekolojiyi savunmakta ve ekolojinin ticarileş-mesine karşıt bir tutum ortaya koymaktadır. Bir farklı ö-rnek uygulama ise İ-rlanda'da yükselen Su Hakkı Hareketi (*Right to Water*) ile suyun ücretlendirilmesine karşı ortaya çıkmıştır (Özbay, 2017: 22-24). Bu çerçevede, Lobina vd. (2015: 3) çalış-malarında yeniden belediyeleş-tirmeyi özelleş-tirilen su ve hıfzıssıhha hizmetlerinin yeniden yerel yönetimlerin (kamu kontrolünün) eline geçmesi olarak tanımlamaktadır. Çelikbilek (2018: 1024) de yeniden belediyeleş-tirmenin ulaşım, atık, enerji, temizlik gibi çeş-itli hizmet alanlarında gerçekleştirildiğini ancak ağırlıklı olarak su hizmetlerinde görüldüğünü ifade etmektedir. Ayrıca Lobina vd. (2015) tarafından yapılan çalış-mada, yeniden belediyeleş-tirme sürecinin yalnızca belediye ölçeğinde gerçekleş-meyeceğı de ifade edilmektedir. Bölgesel ve ulusal otoritelerin, söz konusu hizmetlerin finansmanında ve ilgili politikaların belirlenmesindeki etkileri dikkate alınarak, sürecin daha geniş bir bağ-lamda ele alındığı görülmektedir.

Kapitalizmin insan ve doğ-a sö-mürüsüne karşı kamusal hizmetleri ö-nceleyen, piyasalaş-tırılan kamu hizmetlerinin geri alınmasını ö-neren ve bu hizmetlerin karşılıksız olarak sunulmasını destekleyen toplumcu belediye-cilik anlayışı çerçevesinde yeniden belediye-cilik bunu sağı-layan bir ilke olarak anlam kazanmaktadır. Bu bağ-lamda yeniden belediye-cilik, piyasalaş-tırılan elektrik dağıtım hizmeti gibi belediye hizmetlerinin yeniden belediyelere geri getirilmesi gerekliliğini vurgulayan bir ilkedir (Gün, 2015: 14; Sezgin, 2017: 58; Kılavuz ve Yüksel, 2017). YAYED (Yerel Yönetim Araş-tırma Yardım ve Eğ-itim Derneğı) tarafından hazırlanan Toplumcu Belediye Bildirgesi'nde, İngiltere, Fransa gibi özelleş-tirmelerin geri alındığı ö-lkelerin ö-rnek uygulamaları referans gösterilerek, neoliberalizmin yarattığı ekonomik ve politik buhrandan çıkmanın yollarından biri olarak yeniden belediyeleş-tirme ilkesinin benimsenmesinin altı çizilmektedir. Bildirge, yeniden belediyeleş-tirmeyi bir mücadele yöntemi olarak sunmaktadır (YAYED, 2014).

Yeniden belediyeleş-tirme, en basit anlamda özelleş-tirilen bir hizmetin yeniden kamuya dönüştürülmesi süreci olarak kabul edilmektedir. Burada “yeniden” ve “belediyeleş-tirme” kavramları önemlidir. Bu bağ-lamda ilgili hizmet, merkezi yönetimin görev, yetki ve sorumluluğ-unda olmayan bir hizmet olmalı ve daha ö-nce özelleş-tirilen bir hizmetin kamuya dönüştürülmesinin altı çizilmelidir. İlk defa ya da daha ö-nce sunulmayan bir hizmetin doğ-rudan bir belediye tarafından kontrolü ve yönetimi bu anlamda bir yeniden belediyeleş-tirme ö-rneğı olmayacaktır. Clifton vd. (2021) de yeniden belediyeleş-tirme kavramının çeliş-ki yaratan dört yönüne iş-aret etmektedir.

Bunlar; yeniden “belediyeleş tirmenin mekânsal boyutu”, “yeniden belediyeleş tirme sürecindeki durumların sırası”, “kamu hizmeti sunumun dinamik bir süreç olması” ve “bilim adamlarının yeniden belediyeleş tirmenin etkenlerini değ erlendirme biçimleri” dir. İlk olarak, mekânsal bağ lamda değ erlendirildiğ inde, bölgesel ve ulusal düzeyde sunulan kamu hizmetlerinin kamu mülkiyetine ve yönetimine geri getirilmesinin yeniden belediyeleş tirme olarak değ il tersine özelleş tirme olarak kabul edilmesi gerekliliğ i üzerinde durulmaktadır. Bu bağ lamda yeniden belediyeleş tirmenin ölç eğ i yerel düzeyde olmalıdır. İkinci olarak, belediye düzeyinde “yeni” bir kamu hizmetinin kurulmasının literatürde sıklıkla bir yeniden belediyeleş tirme örneğ i olarak kabul edilmesi de bir karış ıklık oluşturmaktadır. Buna göre sıralama, kamu hizmetinin baş langıç ta belediye düzeyinde gerçekleş iyor olması ve sonrasında özel sektöre taş ınmış olması gerekmektedir. Üçüncü olarak, yeniden belediyeleş tirme iki yönlü dinamik bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Çünkü yerel yönetimler genellikle yeni ihtiyaçlara yeni hizmetlerle yanıt verir. Hizmet bir sözleşmeyle başlayabilirken, daha sonra aynı hizmet belediyeler kapasite kazandıkça kurum iç i hale gelebilir. Bir belediye ş irketinin oluşturulması, daha fazla kamu kontrolüne doğru kısmi bir geri adım olabilir ya da özelleş tirmeye doğru bir adım olabilir. Bu durum incelenen vakaya bağ lıdır. Her iki yönü de kapsayacak şekilde yeniden belediyeleş tirme terimini kullanmak, özellikle de belediyeleş tirme kamu hizmetini daha sonraki süreçte özelleş tirmeye hazırlamaya hizmet ediyorsa karmaş ık hale gelebilir. Dördüncü ve yeniden belediyeleş tirmenin itici güç lerinin değ erlendirme biçimleriyle ilişk ili olarak bu konuda iki genel yaklaş ım bulunmaktadır. Genel yaklaş ımlardan biri pragmatik diğ eri politik nedenlerle açıklanmaktadır.

Dünyada Yeniden Belediyeleş tirme Eğ ilimleri

Avrupa yerel yönetimlerinin tarihine bakıldık ında, 19.yy’ın sonlarında Ulusal Refah Devleti ve belediye sosyalizmi anlayış ları çerçevesinde hizmet sunumunda kamu/belediye sektörünün hâkimiyeti önemli bir rol oynamış tır. 1970’li yıllardan sonra, yerel hizmetlerde neoliberal politika odaklı piyasalaş ma eğ ilimleri kendini göstermeye baş lamış ve 1990’ların ortalarına kadar sürmüştür. 1990’ların ortası ya da sonundan itibaren yerel hizmet sunumu, bir tarafta devam eden, hatta artan piyasalaş ma eğ ilimleri ve diğ er tarafta kamu/belediye sektörünün hizmet sunumunda geri dönüş ü (yeniden belediyeleş tirme) olmak üzere iki farklı yörüng eyi izlemiştir (Wollmann, 2016: 382). Çalış malar, özellikle gelir düzeyi yüksek olan ö lkelerde yeniden belediyeleş tirme örneklerinin artmakta olduğunu göstermektedir. Sadece 2000 ve 2014 yılları arasında su ve hıf zıssıhha hizmetlerini yeniden belediyeleş tiren belediye sayılarına bakıldık ında, dünya genelindeki yeniden belediyeleş tirme örneğ i

180'dir. Bunun 136'sı gelir düzeyi yüksek ÷lkelerde ortaya çıkarken, 44'ü ise düşük ve orta gelirli ÷lkelerde ortaya çıkmıştır (Corporate Accountability International, 2014). Örneğ in toplu taşıma hizmetleri konusunda, Fransa'da 1995 ve 2002 yılları arasında yalnızca bir yeniden belediyeleş tirme örneğ i bulunurken, 2003 ve 2011 yılları arasında altı adet yeniden belediyeleş tirme örneğ i yaşanmıştır. Fransa'da 2012 yılından bu yana yeniden belediyeleş tirme eğ ilimi daha da yoğunlaş mış ve örnek sayısı 22'ye yükselmiştir (Desmaris ve Van de Velde, 2024: 774). Su hizmetlerine ilişkin olarak, Fransa'da 2005-2009 yılları arasında sekiz adet yeniden belediyeleş tirme örneğ i bulunurken, bu sayı 2010 yılından bu yana 33'e yükselmiştir. 2010 yılında Paris'teki yeniden belediyeleş tirme örnekleri hem ÷lke içindeki hem de İspanya gibi ÷lke dışındaki belediyeleri etkileyerek, özellikle gelir düzeyi yüksek ÷lkelerdeki yeniden belediyeleş tirme sayısını artırmaktadır (Lobina vd., 2015: 4). Son yıllarda, çeş itli ÷lke ve kentlerde yeniden belediyeleş tirme uygulamalarının devam etmekte olduğ u gör÷lmektedir (Geagea vd., 2023: Paul, 2024).

Yeniden belediyeleş tirme eğ ilimlerinin son yıllarda sıkça gündeme gelmesinde genel anlamda iki itici unsurun etkili olduğ u söylenebilir. Bunlardan biri pragmatik bakış açısıdır. Sorunlarla pratik bir şekilde ilgilenmek bağ lamında pragmatizm, herhangi bir yöneticinin temel özelliklerinden biridir. Dolayısıyla yerel yöneticiler de pragmatik davranma eğ iliminde olabilirler. Yeniden belediyeleş tirme sürecinde yerel yöneticiler tek aktör değildir ve sürece dâhil olan tüm aktörlerle birlikte oluşturulan koalisyonun da çıkarları bulunmaktadır. Bu bağ lamda, yeniden belediyeleş tirme sürecinin itici nedenlerinden birinin pragmatik karar alma ile ilişkili olabileceğ i savunulmaktadır (Paul, 2024: 700). Pragmatik belediyeçilik, hizmetlerin özel sektör aracılığ ıyla sunulması sonucu beklenen faydalarının ortaya çıkmaması durumunda sunulan bir çözüm yoludur. Özelleştirmelerin hizmet sunumundaki beklenen faydalarından biri ilgili fiyatın ücretine ilişkindir. Bu açıdan, yeniden belediyeleş tirme ile daha önceden pragmatik nedenlerle özelleştirilen kamu hizmetleri, işlem maliyetlerini düşürmek ve maliyet tasarruflarını sağlamak gibi pragmatik nedenlerle kamu tasarrufuna geri alınmak istenmektedir (Clifton vd., 2021: 296). Ancak özel sektörün kârı maksimize etme ç abasından dolayı güçlü bir düzenleme veya izleme mekanizması olmadığ ı sürece, özelleştirmeye fiyatlar daha düşük olmayacaktır. Diğer yandan, özelleştirmenin kamu hizmeti piyasalarında yaratacağ ı rekabetin hizmetin kalitesini artıracağ ı beklenmektedir. Özelleştirme, piyasa için rekabet yaratabilir ancak bir sözleş me imzalandıktan sonra piyasada rekabet olmayacaktır (Warner, 2024: 680). Fiyat ve hizmet kalitesi gibi beklenen faydaların gerçekleşmemesi, söz konusu hizmetlerin yeniden kurum iç inden verilmesi gerekliliğ i sonucunu doğ urabilmektedir. Bu bağ lamda, yeniden belediyeleş tirmenin sağlayacağ ı faydaları daha düşük ücretli fiyatlandırma, hizmet altyapılarına yapılacak yatırımların artması, hizmet kalitesinin artması, hesap verebilirlik ve ş effaflığ ın sağ lanması, hizmette

kamusal katılımın gerçekleştirilmesi olarak sıralamak mümkündür (Çelikkalek, 2018: 1025-1026). Lindholm (2021: 380-381), belediyelerin daha önce özelleştirilmiş hizmet sunumundaki başarısızlıklara karşı, pragmatizm fikriyle yeniden belediyeleştirmeyi bir kamu girişimciliği hareketi olarak ele almaktadır. Hizmet sunumunun özelleştirildiği durumlarda fiyat ve hizmet kalitesi dışında öngörülemez kamu değeri başarısızlıkları ortaya çıkabilmektedir. Kamu değeri başarısızlığı, hizmetlerde maliyet ve kalite gibi dar piyasa tabanlı performans ölçütlerinin ötesinde toplumda yaratılan değer ve toplumsal çıkarlara dayanan daha geniş bir ölçütler çerçevesinde tanımlanmaktadır. Kamu girişimciliği olarak yeniden belediyeleştirme, özelleştirilen hizmet sunumunun yarattığı kamu değeri başarısızlığına karşı hizmette yenilik meydana getirmek üzere pragmatik bir yanıt sunma çabasıdır. Belediyeler, kamu girişimciliği eylemi olarak pragmatik yanıtlarını, hizmetlerin daha iyi sunulması veya yenilenmesi için göstermektedir.

Pragmatik eğilimlere örnek olarak Fransa'da, birçok ülkede olduğu gibi, içme suyu belediye yönetimleri tarafından sunulmakta iken, Fransa'da su hizmetleri için imtiyaz sözleşmeleri, 1960'larda ve 1970'lerde su sektörünün özelleştirilmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Paris'te su hizmetlerinin yeniden belediyeleştirilmesinin 2016 yılından bu yana arttığı gözlemlenmektedir. 2010 ile 2021 arasında su hizmetlerinin yeniden belediyeleştirildiği nüfus, 2,5 milyondan fazla sakini kapsamaktadır. Fransa'da kamu yönetimi ile özel sektör verimliliği konusundaki tartışmalar, yerel yönetimlerin yatırımlar üzerindeki kontrolünün kaybolması ve tarifelerin zamanla artması nedeniyle son birkaç yıldır giderek artan sayıda yerel yönetim, içme suyu yönetimini yeniden belediyeleştirmeye karar vermektedir (Mayol ve Saussier, 2024: 790-791). Voorn vd., (2021: 305), belediyelerin giderek artan bir şekilde özelleştirmeyi reddederek kurum içi hizmet sunumunu tercih ettiğini ileri süren yeniden belediyeleştirme tartışmalarına ilişkin olarak literatürde 2019'dan önce yayınlanmış ve yeniden belediyeleştirme kavramını kullanan 25 makaleyi incelemiştir. Yapılan incelemede ilk olarak, yeniden belediyeleştirmelerin çoğunun belediyelere ait özel hukuka dayalı kamu şirketlerinin oluşturulmasına yol açtığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum hizmetin tam kamu mülkiyetine dönüşmesi ile aynı anlama gelmemektedir. Ayrıca incelenen çalışmalarda, yeniden belediyeleştirme kararlarında pragmatik nedenlerin önemli bir rol oynaması nedeniyle yeniden belediyeleştirme eğiliminin altında yatan net bir paradigma değişimi görünmediği ifade edilmektedir. İdeolojik olarak kolektif eylemlerin gerçekleştiği durumlarda bile, çoğu zaman fiyat artışlarının ve diğer pragmatik nedenlerin rol oynadığı görülmektedir.

Türkiye'de 2002 yılında Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin su, 2014 yılında İzmit (Kocaeli) Büyükşehir Belediyesinin entegre su ve Denizli

Büyükşehir Belediyesinin yerel otobüs taşımacılığı hizmetlerinin yeniden belediyeleş-tirildiği bilinmektedir. Söz konusu hizmetlerin yeniden belediyeleş-tirilmesinde şirket açısından beklenen kârın oluşmaması, vatandaş açısından hizmet memnuniyetsizliğinin ortaya çıkması gibi nedenlerin etkili olduğu görülmektedir (Arap, 2023: 115-117). İngiltere’de de 1989 yılında tamamen özelleştirilen su ve kanalizasyon hizmetlerinin, özelleştirmelerden sonra hizmetlerdeki yüksek fiyatlar, şirketin aşırı kâr politikaları, hizmet kalitesinin düşmesi gibi pragmatik nedenlerin yeniden belediyeleş-tirme kararında etkili olduğu görülmüştür (Pehlivan ve Susam, 2022: 139).

Yeniden belediyeleş-tirme eğ-ilimlerinin diğ-eri ise, politik nedenlere dayanmaktadır. Bu anlamda yeniden belediyeleş-tirme süreci sadece özelleştirilmiş bir hizmetin kamu mülkiyetine ve kontrolüne geri döndürülmesi değildir. Yeniden belediyeleş-tirme, kamusal hizmeti ontolojik bir söylemle insan hakları çerçevesinde değ-erlendirilmekte ve kolektif eylemleri içeren, “ilerici” kamu hizmeti politikaları oluşturma-nın yeni bir biçimini temsil etmektedir (Lobina vd., 2019). Su gibi birçok yerel hizmet, canlıların yaşam hakkını temsil eden kıt kaynaklar arasında yer almaktadır. Yeniden belediyeleş-tirme, söz konusu hakların sağlanması konusunda verilen mücadelelerde bir talep olarak kabul edilmektedir (Baykal, 2018: 119). Bu hizmetler, neoliberal politikaların etkili olduğu 1970’li yıllarla birlikte sermaye mantığına teslim edilmiştir. Son yıllarda ise geleneksel kamu yönetimine yöneltilen eleştirilerde olduğu gibi piyasa mantığına dayanan yeni kamu işletmeciliği de eleştirilmektedir. Bu eleştirilere bir karşılık olarak yeniden belediyeleş-tirme kavramının sıklıkla gündeme gelmesi, bu kavramın kamu yönetimindeki geleneksel kamu yönetiminden yeni kamu yönetimine ardından yeniden belediyeleş-tirmenin çağdaş dönemine kadar uzanan yeni bir paradigma dönüşümüne işaret edip etmediğinin de sorgulanmasına neden olmaktadır. Yeniden belediyeleş-tirmeyi politik eğ-ilimler çerçevesinde ele almak, böyle bir dönüşümün de var olup olmadığını tartışmalı hale getirmektedir.

Yeniden belediyeleş-tirmenin eğ-ilimlerinin incelendiği çalış-malar, politik etkenlerin etkisinin nadiren gerçekleş-tiğini belirtmekle birlikte, birçok ülke örneğinde buna ilişkin kanıtlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Hollanda’da belediyeler düzeyinde yapılan çalış-mada, muhafazakar liberallerin çoğunlukta bulunduğu mecliste, özellikle piyasaya ve özelleştirmeye yakın görüşlerin ağır bastığı ve hizmetlerde bu yönde bir değ-işimin desteklendiği ortaya çıkarken, sosyal demokratların fazla olduğu meclislerde özelleştirmelere karşı olumsuz bir tavrın sergilendiği görülmüştür (Gradus ve Budding, 2020: 557). Yeniden belediyeleş-tirmenin gerçekleş-tirildiği örnek uygulamalardan bazıları ise yerel yönetimlerin hizmetler üzerindeki kamu kontrolünü yeniden kazanma çabalarını neoliberal politikalara karşı bir tepki olarak nitelendirmektedir (Warner, 2023: 683).

Paul (2024) tarafından yapılan çalışma, yeniden belediyeleştirmenin politik eğilimlerine iyi bir örnek sunmaktadır:

Almanya’da, 2010 yılında, Ilm-Kreis İlçe Belediyesi atık hizmetlerini, hizmet ücretlerinin artması ve hizmet kalitesinin kötüleşmesi nedeniyle yeniden belediyeleştirme yoluna gitmiştir. Özel şirketin hisseleri satmayı reddetmesi dolayısıyla yeni bir yer, yeni personel ve yeni araçlar bulmanın ek maliyetlerine rağmen, bölgede atık hizmetlerinin belediyeye atık işletmesi kurma yoluyla yeniden belediyeleştirilmesi kararı alınmıştır. Bu kararda, ilçe meclisindeki yeniden belediyeleştirme yanlısı siyasi aktörler önemli bir rol oynamıştır. Yeniden belediyeleştirme kararından bir yıl sonra, Ilm-Kreis ilçe meclisinde bu konu hakkında ikinci bir önerge verilmiştir. Atık hizmetlerinin yeniden belediyeleştirme konusunda önemli atımlar atılmış olmasına rağmen, ilçe meclisindeki çoğunluğun yakın zamanda değişmesiyle ihale yanlısı önerge kabul edilmiştir. Ilm-Kreis ilçe meclisindeki siyasi tartışmalar ve meclisteki yeniden belediyeleştirme yanlısı aktörler hem mecliste hem de sivil toplum çevresinde örgütlenmeye başlamıştır. Sonuç olarak, Ilm-Kreis'teki atık hizmetlerine ne olacağı sorusu kamuoyuna oylanması için sunulmuş ve atık hizmetlerinin yeniden belediyeleştirilmesi lehine kesin bir sonuç elde edilmiştir. Ilm-Kreis'te atık hizmetlerindeki özelleştirmelerin kaldırılması süreci, bölgedeki çeşitli aktörlerin dinamik ilişkileri tarafından şekillenmiş, ilçe meclisindeki siyasi aktörlerin küçük bir çoğunluğunun bağlılığı ile gerçekleştirilmiş ve ayrıca ilçe genelinde daha büyük bir çoğunluk tarafından vatandaş desteği ve başarılı bir referandum sonucu desteklenmiştir. Ilm-Kreis meclisi, ilk olarak 2011 yılında toplu taşıma hizmetleri konusunda ihale ve yeniden belediyeleştirme seçeneklerini değerlendirmiştir. O sırada, Ilm-Kreis'teki toplu taşıma hizmetlerinde ihale yönetimine yakın olan yönetim yerine, yeniden belediyeleştirme yönetimine yakın olan yönetimin göreve gelmesi önemli bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Hem yeniden belediyeleştirme için siyasi çoğunluklardaki değişim hem de Ilm-Kreis’de daha önceki atık hizmetleri konusunda özelleştirmelerin kaldırılması hizmet kalitesinin zarar görmesi ve yerel bir demokratikleşme süreci olarak toplu taşıma hizmetlerinin yeniden belediyeleştirilmesine siyasi destek için bir fırsat sunmuştur. Ilm-Kreis'te özelleştirmelerin kaldırılmasının belediye temsilcileri tarafından yapılan pragmatist karar alma sürecinden daha fazlasını kapsadığı ve yerel yönetim alanını kamusal mülkiyete doğru kaydıran çok çeşitli paydaşları içerdiği görülmüştür.

Hollanda’da belediyelerin 1998-2018 yılları arasında atık toplama hizmetlerini özelleştirme yönünde ciddi bir eğilimleri bulunurken, ters özelleştirme eğilimleri ise daha düşük olmakla beraber özellikle 2015-2018 döneminde önemli ölçüde artmıştır. Hollanda belediyelerinin atık toplama hizmetlerinin sunum yöntemlerinde ideolojik faktörlerin, siyasi parçalanmanın

ve fırsatçı davranışların etkisi görülmektedir. Muhafazakâr Liberal meclis üyeleri, daha çok şirketleşme ve özelleştirmeden yana olurken, siyasi olarak parçalanmış bir yapıya sahip belediyelerin atık toplama hizmetini şirketleştirme veya özelleştirme olasılığı daha düşük olmaktadır. Seçim öncesi yıllarda ise belediyelerde şirketleşmeye karşı bazı tereddütler oluşmaktadır. Ayrıca, belediyeler atık toplama hizmetlerini kendi bünyelerinde sunmaları durumunda maliyetlerin artışı nedeniyle alternatif hizmet sunum yöntemlerine yönelebilmektedir. Dolayısıyla bu durum, Hollanda’da verimliliğin de önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Gradus vd., 2024: 734-735). Desmaris ve Van de Velde (2024) tarafından yapılan çalışmada, Fransa’da toplu taşıma hizmetlerinin yeniden belediyeleştirilme sürecinde, belediyelerin politik nedenleri ön planda tutarken, ekonomik, işlemsel, kurumsal ve diğer nedenleri önemsemekle birlikte daha geri planda tuttuğu görülmüştür. Politik nedenler arasında seçilmiş yerel temsilcilerin bölgenin ulaşım zorluklarına daha etkili ve kapsamlı bir şekilde yanıt verme, daha güvenilir hizmet sunma ve kontrol gücünü elinde bulundurma istekleri önemli rol oynamıştır. Ayrıca, yerel bir kamu hizmetinin yönetiminin özel sektöre bırakılmasına sıcak bakmayan bazı seçilmiş temsilcilerin ideolojik yaklaşımları da bulunmaktadır. Yine Fransa’da Veolia ile su hizmetlerinin sunumu için yapılan ve 25 yılı kapsayan sözleşme, 2015’te sona erdikten sonra su hizmetlerinin yeniden belediyeleştirilmesi kararı alınmıştır. Kararın alınması yerel siyaset açısından önemli kabul edilmektedir. Çünkü söz konusu hizmetin kamu yönetimine geri döndürülmesine ilişkin olarak “Eau Secours 34” adında bir kolektif grup tarafından dilekçe hazırlanmış ve bir referandum düzenlenmiştir. Grubun çabası, su hizmetlerinin yönetiminde halk katılımını esas alan ileri bir taleple ilişkilendirilmiştir (Çelikkilek, 2018: 1027). Katalonya’da da suyun yeniden belediyeleştirilmesi, sendika ve sivil toplum örgütlerinin dâhil olduğu bir platformun (Gua és Vida, Su Yaşamdır) kurulması ise başlamaktadır. Platform, su hizmetlerinin sadece belediyelere geri döndürülmesini değil, hizmette halk katılımının sağlandığı demokratik bir yönetim sürecini talep etmektedir. Platformun su hizmetleri konusundaki mücadelesi sonucu, Katalonya’da altı belediyede su hizmetleri yeniden belediyeleştirilmiştir. Ayrıca Platformun mücadelesi ulusal düzeyde de yankı uyandırmış ve ulusal çapta faaliyet gösteren Kamusal Su Ağı (Red Aqua Publica)’nın kurulmasını sağlamıştır (Özbay, 2017: 21-22).

Her iki durumda da yeniden belediyeleştirme süreci, kamusal hizmetlere ilişkin özel sektörle yapılan sözleşmenin sona ermesi ve yenilenmemesi ya da sözleşmenin sona ermesini beklemeden feshedilmesi durumlarında başlamaktadır. İlk duruma, Paris’in su hizmetlerinin Veolia ve Suez ile 1984 yılında, 25 yıllık bir sözleşme ile özelleştirilmesi ve ardından çeşitli memnuniyetsizlikler sonucu sözleşmenin bitiş tarihinden itibaren yenilenmemesi örnek olarak gösterilebilir (Lobina vd., 2015). Yeniden belediyeleştirme konusunda özellikle sözleşme süresinin bitiminin

beklenmemesi ve feshedilerek yeniden belediyeleşirme sürecine gidilmesi ayrıca önem taşımaktadır. Çünkü sözleşmenin sona ermesini beklemeden feshedilmesi durumunda, yerel yönetimler tazminat ödemek zorunda kalmaktadırlar. Bu durumda, hizmetin yeniden belediyeleşirilmesi için gerekli işlem maliyetleri de artmaktadır. Ancak yine de uygulamada hizmet sözleşmesinin bitiminin beklenmediği durumlar da ortaya çıkabilmektedir. Bu durum, ilgili hizmetin hangi durumda (sözleşmenin devamı ya da yeniden belediyeleşirilmesi) daha etkin ve verimli hale geleceğine göre değişebilmektedir. Dünya genelinde çeşitli yeniden belediyeleşirme örneklerinin incelendiği çalışmalara bakıldığında, örnek ve verilerin değişkenlik gösterebilmesine rağmen, sözleşmenin süresi dolmadan sözleşmeyi fesheden çok sayıda yerel yönetimin bulunduğu görülmektedir. Örneğin Lobina vd. (2015: 4) tarafından dünya genelinde yapılan çalışmada, 69 yeniden belediyeleşirme örneğinin sözleşmenin geçerlilik süresinin bittikten sonra yenilenmemesi şeklinde, 92 yeniden belediyeleşirme örneğinin ise, sözleşmenin süresi beklenmeden iptal edilmesinin ardından gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Çelikbilek (2018: 1025), dünya genelindeki su hizmetlerinin yeniden belediyeleşirildiği örnekler arasında, yerel yönetimlerin yarısına yakınının sözleşmenin bitiminin ardından, %42 gibi oldukça yüksek bir oranın ise sözleşme bitimini beklemeden yeniden belediyeleşirme yoluna gittiğini ifade etmektedir. Örneğin Berlin’de, su hizmetinin yeniden belediyeleşirilmesi amacıyla özel şirketlerin hisseleri için 1,3 milyar Euro ödenmiş, başka bir örnek uygulamada ise 20 yıllık sözleşmenin 10 yıl erkenden bitirilmesi için 29 milyon dolar ödeme yapılması gerekmiştir.

Yeniden belediyeleşirme uygulamaları 2000’li yılların ortalarından itibaren devam etmektedir. Yeniden belediyeleşirmeyi ele alan çalışmalar, dünya ülkelerinde yeniden belediyeleşirme konusunda gerek nicel gerekse nitel verilerle yapılan araştırmalara odaklanarak çeşitli çıkarımlarda bulunmaktadır. Yeniden belediyeleşirme örnekleri, süreci anlamının daha derinlemesine ve ayrıntılı araştırmalar gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Yeniden belediyeleşirmenin şu anki gerçekleşme yoğunluğu yapılan çalışmalarda bazen bu eğilimin giderek artmakta olduğu şeklinde yorumlanırken (Lobina vd., 2015: 4), bazen ise benzer ülke örneklerinin incelendiği çalışmalarda bile yeniden belediyeleşirme örneklerinin nadiren gerçekleştiği savunulmaktadır (Mayol ve Saussier, 2024). Diğer yandan, yeniden belediyeleşirme, sadece belediye aktörlerinin ötesinde daha geniş bir aktör kümesini içine alan dinamik bir süreçtir. Küreselleşmenin etkisiyle günümüzde dünya genelindeki ülke, ulus, bölge ya da kent yönetimleri arasındaki karşılıklı bağımlılık sürekli olarak artmaktadır. Kamusal hizmetler ve bu arada yerel hizmetler bu süreçte hem çeşitlenmekte hem de alternatif yollarla yeniden şekillenmektedir. Yeniden belediyeleşirme uygulamaları da bu bağlamda ülkeden ülkeye yayılmakta ve

yerel hizmetlere yönel-en eleştiriler karşısında bir çözüm yolu olarak ortaya çıkmaktadır.

Yeniden Belediyeleş-tirme Yöntemi Olarak Belediye İş Birlikleri

Yeniden belediyeleş-tirme, daha önce özelleştirilen hizmetlerin yeniden ilgili belediyenin (ya da yerel yönetim biriminin) kontrolüne geri getirmenin “olduğu gibi eskiye geri dönüş” sürecinin basit mantığına indirgenmemelidir. Yerel hizmetlerde yaşanan paradigma dönüşümleri ve reformlar dinamik bir süreci ifade ederken, bu süreçte kazanılan yeni formlarla aslında her zaman bir önceki hale geri dönüş değil eskiyle birlikte yeni bir şekil kazanma eğilimi devam etmektedir. Yeniden belediyeleş-tirme süreci, özelleştirilen hizmetlerin farklı yapılar aracılığıyla kamuya kazandırılmasını sağlayabilir. Bu yapılar belediyeler arası iş birliği kapsamında bu iş birliğinin farklı biçimleri olarak gerçekleşebilmektedir (Mayol ve Saussier, 2024: 788). Bu bağlamda, yerel kamu hizmetlerinin yönetimi çeşitli biçimler alabilmektedir. Tarihsel olarak, mahalli ve müşterek hizmetlere ilişkin görev, yetki ve sorumlulukların yönetimi genellikle belediyeler gibi tek bir idari birime verilmiştir. Ancak, ölçek ekonomisi gibi etkinlik ve verimlilik ilkelerinden faydalanmak üzere, birden fazla belediyenin bir araya gelerek hizmetleri yönetmesi de mümkündür.

Belediyeler arası iş birliği, birçok OECD ülkesi tarafından kamu hizmetlerinin yönetimini iyileştirmek, ölçek ekonomileri elde etmek ve kaynakların bölge genelinde daha adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamak için bir araç olarak kullanılmıştır (Breuille, 2018: 48). İki veya daha fazla yerel yönetimin hizmet alanlarında bir veya daha fazla kamu hizmetini birlikte sağladığı belediyeler arası iş birliği, giderek yaygınlaşan bir hizmet sunma yönetimi biçimidir. İş birliği, özelleştirilen kamusal hizmetlerin başarısızlıklara bir çözüm yolu ve bölgesel gelişimi daha ekonomik hale getirme arzusunun bir yansımasıdır. Yerel yönetim birimlerinin daha büyük hizmet alanları veya birden fazla hizmeti sağlamak üzere bir araya gelmesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Belçika, Danimarka, Almanya, Brezilya, Kanada ve daha sonra Birleşik Krallık gibi çeşitli ülkelerde birçok yerel yönetim sisteminde meydana gelmiştir (Bel vd., 2024: 125, 127). Belediyeler arası iş birliği aslında yeni bir olgu değildir. Ancak yerel yönetimdeki özelleştirme başarısızlıkları ve reform çalışmalarının yanı sıra yeniden belediyeleş-tirme kavramıyla birlikte yeniden gündeme gelmeye başlamıştır. Yeniden belediyeleş-tirmenin yöntemi olarak belediyeler arası iş birliğinin iki biçiminden bahsetmek mümkündür. Birincisi özerk bir yapıya sahip belediye birliği, ikincisi yerel kamu hizmetlerinin yönetiminde

gönüllülük esasına göre oluşturulan sendikalardır¹. Yerel hizmetlerin özelleştirmelerden kaçınılarak belediye iş birliği sorumluluğunda yürütülmesinin çeşitli faydaları bulunmaktadır. Bunlardan biri daha geniş hizmet alanını kapsaması açısından ölçek ekonomisidir. Sendika ve belediye birlikleri ölçek ekonomilerinden ve mali yardımdan yararlanarak daha büyük hizmetler yürüttükleri için su hizmetlerinin denetimi ve yönetimine yatırım yapmak için daha fazla kaynağa sahip olabilirler. Fransa’da sendika ve belediye birlikleri kendi kaynaklarına ve mali özerkliğe sahip olabilmektedir. İkincisi belediyeler üzerindeki siyasi etkinin azaltılmasıdır. Üçüncüsü yerel yönetimlerin yerel hizmet üzerindeki kontrolünün sağlanmasıdır (Mayol ve Saussier, 2024).

İspanya’nın Aragon bölgesindeki belediyeler kapsamında yapılan çalışmada, kentsel katı atık hizmetlerinde belediyeler arası iş birliğinin, küçük nüfusa sahip belediyelerde maliyet üzerinde pozitif etkisinin olduğu görülmüştür. Belediyelerin bir araya gelerek hizmeti üstlenmesi daha düşük hizmet maliyetlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca küçük belediyelerde atık toplama faaliyetlerinin sıklığı arttığından hizmet kalitesinin de yükseldiği gözlemlenmiştir. Ancak, hizmetin tek bir belediye yerine belediye iş birliği ile yapılmasının maliyet üzerindeki etkisi, kamusal ve özel sektör karşılaştırılması yapıldığında önemli bir fark ortaya koymamıştır. Burada özelleştirmenin sunduğu rekabet faktörünün de etkisinin bulunduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla hizmet sunumunda rekabeti yönetmek ve belediyeler arası iş birliği yoluyla hizmetin sunulduğu ölçeği yeniden düzenlemek iki önemli unsur olarak ortaya çıkmaktadır (Bel ve Mur, 2008: 17). Fransa’da belediyelerin su hizmetleri konusunda yapılan çalışmada benzer şekilde, hizmet verilen nüfusun büyüklüğü ile hizmet maliyetleri arasında bir ilişkinin olduğu gözlemlenmektedir. Bu ilişki ölçek ekonomisinden kaynaklanmaktadır. Diğer yandan, belediyeler arası iş birliğinin su hizmetlerinin yeniden belediyeleştirilmesi olasılığını artırıp artırmadığına ilişkin net bir sonuçtan bahsetmek zor görünmektedir. Belediyelerin bir araya gelerek su hizmetlerini yeniden belediyeleştirme olasılıkları maliyetlerdeki değişmelere göre daha yüksek çıkmaktadır. Ancak aynı durum sendikalaşan belediyeler için geçerli olmamaktadır. Sendikaların Fransa’da fazla sayıda olmasına rağmen, yeniden belediyeleştirme yoluna gitmedikleri görülmektedir (Mayol ve Saussier, 2024). Yeniden belediyeleştirme örneği olarak sendikalaşmanın özel sektörü daha fazla teşvik ettiğine ilişkin çalışmalar bulunmaktadır. İlginç bir şekilde yerel hizmetlerin özelleştirilmesi (yeni sözleşmeler), sendika üyesi belediyeler arasında daha yüksekken,

¹ Sendika, yerel bir kamu hizmetini yönetmeye adanmış ve gönüllülük esasına göre oluşturulan bir yapıdır. Belediye birliği ise belediyeler arasındaki özerk ve iş birlikçi bir varlıktır. Belediye birlikleri sendikalara göre daha resmidir ve yönetilmesi daha az karmaşıktır (Albalade vd., 2024).

sözleşmelerin iptali ise sendika üyesi olmayan belediyeler arasında daha yüksek çıkmaktadır. Sendika üyesi belediyeler, hizmet sözleşmeleri yaparken kendi çıkarlarını daha iyi koruyabilmekte ve gözetebilmektedir. Belediyeler, beklenen standartların yerine getirilmediği durumlarda sözleşmeyi iptal etme yoluna gitmektedir. Dolayısıyla, sendika üyesi belediye olmak, etkili hizmet sözleşmeleri için gerekli kurumsal düzenlemeleri yerine getirme imkânı sunarak, özel sektöre aktarılan hizmetlerin daha etkin ve verimli çalışmasını sağlayabilmektedir. Ayrıca, sendikalaşmanın hizmet sözleşmeleri üzerindeki etkisinin politik nedenlerden daha fazla işlem maliyeti gibi pragmatik nedenlere bağlı olduğu da görülmektedir (Warner ve Hefetz, 2020: 228).

Türkiye’de, birlik kurarak yerel su hizmetlerini görme planı yapan yerel yönetimlerden ikisi Çeşme ve Alaçatı belediyeleridir. Yerel su hizmetleri, belediyelerin görev ve sorumlulukları olmakla birlikte, Türkiye’de birçok belediyenin bu hizmetleri yerine getirmesi için yeterli kurumsal kapasitesi bulunmamakta ya da mali ve idari sınırlandırmalara maruz kalmaktadır (Karakaya, 2022: 404). Benzer şekilde, kendi öz kaynaklarının yetersizliği nedeniyle Çeşme ve Alaçatı belediyeleri de ÇALBİR adında bir birlik kurmuş, ölçek ekonomisinden yararlanarak su-kanalizasyon hizmeti sunmak için iş birliği yapmışlardır. Su hizmetleri belediyelerden Birliğe devredilmiş ancak Birliğin kuruluşu, hizmet işletmeciliğinin özel bir işletmeciye devredilmesi koşuluyla gerçekleştirilmiştir. 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Kanun kapsamında Alaçatı’nın tüzel kişiliği sona ermiş, Çeşme Belediyesinin mahallesi haline gelmiş, su ve kanalizasyon hizmetleri ise İZSU’ya devredilmiştir. 6360 sayılı Kanun’la İZSU, İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde tüm su hizmetlerinden sorumlu olmuştur. Ancak Türkiye’de tüm büyükşehir belediyelerinde olduğu gibi İzmir Büyükşehir Belediyesinde de İZSU sorumluluğundaki işlerden bazılarını parçalayarak ihale usulüyle özel sektöre devretmeye devam etmektedir (Arap, 2024: 402-408). Çeşme-Alaçatı örneğine bakıldığında, yeniden belediyeleştirme sürecinin Birlik kurulmasıyla değil, su ve kanalizasyon hizmetlerinin İZSU’ya devredilmesiyle başladığı görülmektedir. Ayrıca gerek ÇALBİR gerekse de İZSU’ya devredilen görev ve sorumluluklar, yeniden belediyeleştirme mantığından uzaklaşarak ilgili hizmetleri tam anlamıyla kamuya geri döndürmemektedir.

Belediyeler arası iş birliğinde, yerel yönetimler tarafından sağlanan tüm hizmetler genişletilmekte ve maliyet fonksiyonu değişebilmektedir. Bazı yerel hizmetler ya da yerel yönetimler iş birliğinden kazanç sağlayabilirken bazıları ise ölçek ekonomilerinden yeterince yararlanamamaktadır (Blom-Hansen vd., 2016). Bu nedenle, ölçeklendirmenin verimli olduğu yerel hizmetlerin iş birliği yoluna gitmesi gerekmektedir. Diğer yandan, iki veya daha fazla belediye bir kamu hizmetinin sağlanması için birlikte hareket edebilmekte ve daha sonra bu hizmetin üretiminin tamamını veya bir kısmını özel sektöre devredebilmektedir

(Bel vd., 2024). Bu durumda belediye arası iş birlikleri özelleştirmeler karşısında yeni bir reform girişimi olarak değil bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüzde belediyeleri bir araya getiren birliklerin yönetimi de değışmekte ve aktör yapısı genişlemektedir. Kentlerin bir araya geldiğı birlikler, özel sektör temsilcilerini de içine alacak şekilde çeşitlenmektedir. Neoliberal politikalar karşısında belediyelerin bir araya gelerek oluşturduğu yapılar, bu politikalar tarafından yeniden şekillenebilmektedir. Bu bağlamda, belediyeler arası iş birliklerinin neoliberal politikaların piyasa merkezli özelleştirme girişimlerine karşı gelişen yeniden belediyeleş-tirme uygulamalarının bir parçası olarak değeri değerlendirilmesi henüz erkendir. Yeniden belediyeleş-tirme tartışmalarına ilişkin literatürün henüz tam anlamıyla gelişmediğı dikkate alındığında, belediyeler arası iş birliğinin de kamusallaştırma ve özelleştirme tartışmalarının bir parçası olarak değil, kendi içinde fayda ve zarar analizlerinin yapılması gerekmektedir.

Sonuç

Genel olarak, kamu yönetimindeki paradigma dönüşümleri geleneksel anlayıştan piyasa mantığına doğru bir eğilim göstermektedir. Küresel politika süreçlerinde kendilerine yer edinebilmek arzusundaki yerel yönetimlerde bu eğilimlerin etkisinde merkezi hizmet anlayışından yenilikçi hizmet anlayışına doğru yönelmektedir. 1970’li yıllara kadar yerel yönetimler, Refah Devleti politikaları çerçevesinde hizmet sunumunun üretici aktörleri olarak rol oynamaktadırlar. 1970’li yıllardan sonra, geleneksel kamu yönetiminin girdiğı kriz, yerel hizmet sunma yöntemlerinde piyasa ve özelleştirme yönünde girişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sürekli bir değışim ve gelişim sürecindeki yerel yönetimler için kamu yönetimi anlayışındaki diyalektik değışimin bir parçası olarak hizmet sunma yöntemleri de farklılaşabilmektedir. Yeni kamu yönetimi işletmeciliğinin yerel hizmetler üzerindeki başarısız sonuçları, özellikle 2000’li yılların ikinci yarısında, hizmetlerin yeniden kamuya geri döndürülmesi yönündeki tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, son yıllarda yeniden belediyeleş-tirme kavramının sıklıkla tartışılmakta olduğu görülmektedir. Ancak yeniden belediyeleş-tirme kavramı üzerinde, henüz ortak ve net bir tanımın yapılamadığı görülmektedir. En basit anlamda yeniden belediyeleş-tirme, daha önce özel sektöre devredilen yerel hizmetlerin tekrar kamu sektörüne (belediyelere) geri döndürülmesi süreci olarak bilinmekte ancak süreçte rol oynayan aktörler ve diğer dinamiklere (itici nedenler, ölçek, hizmet türü, yöntem vs.) ilişkin tartışmalar yeterince olgunluk seviyesine ulaşamamıştır. Kavramsal tartışmalar, yeniden belediyeleş-tirilen örnek uygulamalar üzerinden yeniden sorgulanmaktadır. Bu bağlamda yeniden belediyeleş-tirmenin kamu yönetiminde paradigma dönüşümündeki yeri de bu örnekler üzerinden yapılan

sorgulamaya göre değ-işebilmektedir. Yeniden belediyeleş-tirme uygulamalarına konu olan hizmetin doğ-ası (örneğ-in bu hizmetin bir insan hakkı olarak yorumlanması), yeniden belediyeleş-tirme sürecindeki itici nedenleri de belirlemektedir. Bu bağ-lamda yeniden belediyeleş-tirme, bir demokrasi ve katılım süreci olarak da tanımlanabilmektedir. Diğ-er yandan, yine yeniden belediyeleş-tirme uygulamalarındaki hizmetin maliyet unsurunun dikkate alındığı durumlarda, yeniden belediyeleş-tirme sürecindeki itici nedenlerin etkinli ve verimlilik unsurları temelinde şekillendiğ-i görölmektedir. Bu bağ-lamda ise yeniden belediyeleş-tirme, etkin yerel hizmet sunumunun bir parçası olarak kavramsallaştırılmaktadır. Literatürde kavramsal tartışmalara yön veren iki temel bakış açısının bulunduğ-u görölmektedir: Pragmatik ve politik yaklaşım. Pragmatik bakış açısı çerçevesinde yeniden belediyeleş-tirme, özelleştirilen hizmetlerin kalitesi ve fiyatlandırılması ya da yetersiz altyapı yatırımları nedeniyle hizmetin özel sektörden kamu sektörüne yeniden getirilmesini desteklemektedir. 1990'lu yıllarda özelleştirmelere karşı artmaya başlayan eleştiriler, yerel hizmetlerin farklı hizmet sunma biçimlerine yönelmesini destekleyebilmektedir. Politik bakış açısı çerçevesinde ise yeniden belediyeleş-tirme -yine bir takım pragmatik etkenlerin varlığıyla birlikte- daha ilerici ve radikal bir hareket olarak yorumlanmakta ve kamu hizmeti politikalarında yaşanan bir değ-işime işaret etmektedir. Yapılan birçok çalışmada, yeniden belediyeleş-tirmenin politik bir arka plana sahip olduğ-u ve toplumsal hareketler tarafından desteklendiğ-i görölmekle birlikte, bunların her ölkede ve her yeniden belediyeleş-tirme örneğinde benzer sonuçlar ortaya koyduğ-undan bahsetmek zor görölmektedir. Bu anlamda pragmatik nedenlerin yeniden belediyeleş-tirme eğ-ilimlerinde daha baskın bir etken olarak ortaya çıktığı görölmektedir. Her iki durumda da yeniden belediyeleş-tirme, hizmet sözleşmesinin bitmesi ve yenilenmemesi ya da hizmet sözleşmesinin feshi ile gerçekleşmektedir. İkinci durumda, yerel yönetim birimleri yüksek miktarlarda tazminat ödemek durumunda kalmaktadır. Son zamanlarda yeniden belediyeleş-tirme tartışmalarına yerel hizmet sunumun diğ-er bir yöntemi olan belediyeler arası iş birlikleri eklendiğ-i görölmektedir. Belediyeler arası iş birliğı yeni bir olgu olmamakla birlikte, yeniden belediyeleş-tirme kavramı çerçevesinde değ-erlendirildiğ-inde hizmetlerin yeniden kamuya döndürölmesi amacını taşıyıp taşımadığı tartışmalı hale gelmektedir. Belediyeler arası iş birliğı, özellikle küçük ölçekli yerel yönetim birimlerinin ölçek ekonomisinden faydalanarak hizmeti daha uygun fiyatla ve daha kaliteli bir şekilde sunmasında etkin bir rol üstlenmektedir. Ancak özellikle büyük ölçekli yerel yönetimlerde iş birliğı ve rekabet unsurlarının bir arada değ-erlendirilmesi gerektiğine ilişkin tartışmalar devam etmektedir.

Kaynakça

- Albalate, D., Bel, G., ve Reeves, E. (2024). "Extent and Dynamics of the Remunicipalisation of Public Services". *Local Government Studies*, 1-14.
- Arap, S. K. (2023). "Yerel Kamusal Hizmetlerin Sunumunda Yeniden Belediyeleş-tirme: Öze Dönüş Mü, Yeniden Tasarım Mı?". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 100-123.
- Arap, S. K. (2024). "Çeşme-Alaçatı Su Hizmetlerinin Yeniden Belediyeleş-tirilmesi Üzerine Bir İnceleme". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 61, 393-411.
- Baykal, N. S. (2018). "Suyun Metalaşması, Yerel Yönetimler ve Su Hakkı Mücadelesi". *Emek Araştırma Dergisi*, 9(14), 119-136.
- Bel, G., Elston, T., Esteve, M., ve Petersen, O. H. (2024). "Local Government Reform Beyond Privatization and Amalgamation: Advances in the Analysis of Inter-municipal Cooperation". *Journal of Economic Policy Reform*, 27(2), 125-139.
- Bel, G., Hebdon, R., ve Warner, M. (2018). "Beyond Privatisation and Cost Savings: Alternatives for Local Government Reform". *Local Government Studies*, 44(2), 173-182.
- Bel, Q. G., ve Mur, S. M. (2008). "Intermunicipal Cooperation and Privatization of solid Waste Services Among Small Municipalities in Spain". *IREA-Working Papers*, 16, 1-24.
- Bıçkıcı, D. ve Sobacı, M. Z. (2011). "Yerel Yönetimden Yerel Yönetişime: Post-Fordizm Bağlamında Yerel Yönetimleri Anlamak". *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 217-233
- Box, R. C. (2004). *The Critical Social Theory in Public Administration*. New York: Routledge.
- Bozlağan, R. (1998). "Yerel Hizmetler ve Özelleştirme". *Öneri Dergisi*, 2(10), 33-48.
- Breuille, M. L., Duran-Vigneron, P., ve Samson, A. L. (2018). "Inter-municipal Cooperation and Local Taxation". *Journal of Urban Economics*, 107, 47-64.
- Brown, T. L., ve Potoski, M. (2003). "Contract-Management Capacity in Municipal and County Governments". *Public Administration Review*, 63(2), 153-164.
- Carrozza, C., ve Fantini, E. (2016). "The Italian Water Movement and the Politics of the Commons". *Water Alternatives*, 9(1), 99-119.

Clifton, J., Warner, M. E., Gradus, R., ve Bel, G. (2021). “Re-municipalization of Public Services: Trend or Hype?”. *Journal of Economic Policy Reform*, 24(3), 293-304.

Corporate Accountability International (2014). *Troubled Waters: Misleading Industry PR and the Case for Public Water*. White paper, http://www.stopcorporateabuse.org/sites/default/files/resources/cai_troubledwaters_whitepaper_webres.pdf.

Çelikbilek, A. (2018). “Su Hizmetlerinde Yeniden Belediyeleş-tirmenin Katılımcılığa Etkisi”. *Uluslararası Su ve Çevre Kongresi SUÇEV*, (22-24 Mart 2018), Bursa, Türkiye.

Desmaris, C., ve Van de Velde, D. (2024). “Why and How Often Do Authorities Remunicipalise Urban Public Transport? The Case of France”. *Local Government Studies*, 1-23.

Erençin, A. (2002). “Yerel Yönetimler ve Yeni Kamu Yönetimi Tartışmaları”. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 11(4), 25-40.

Fatsa ve Ovacık Örneği”. *Toplum ve Demokrasi*, 11(23), 121-138.

Geagea, D., Kaika, M., ve Dell’Angelo, J. (2023). “Recommoning Water: Crossing Thresholds Under Citizen-Driven Remunicipalisation. *Urban Studies*, 60(16), 3294-3311.

Genç, N. (2015). *Yeni Kamu Hizmeti: Vatandaş ve Kamu Yararı Temelinde Kamu Hizmetini Yeniden Düşünmek*. (Ed. Ö. Köseoğlu ve M. Z. Sobacı), *Kamu Yönetiminde Paradigma Arayışları, Yeni Kamu İşletmeciliği ve Ötesi*, Bursa: Dora Yayıncılık.

Gradus, R., Dijkgraaf, E., ve Budding, T. (2024). “Political and Financial Factors Motivating Privatisation, Its Reverse and Corporatisation of Municipal Waste Collection”. *Local Government Studies*, 50(4), 1-23.

Gradus, R., ve Budding, T. (2020). “Political and Institutional Explanations for Increasing Re-Municipalization”. *Urban Affairs Review*, 56(2), 538-564.

Gün, S. (2015). “Neoliberal Küreselleşme Sürecinde Değişen Yerel Eğilimler Sosyal Politika Uygulamaları ve Emek Politikaları Bağlamında Tunceli Belediyesi”. *Toros Üniversitesi İİSBFBD Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 1-30.

Güven, H. S. (1976). “Değişen Yerel Hizmet Kavramı ve Yerel Yönetimlerde Ölçek Sorunu”. *Amme İdaresi Dergisi*, 9.

Hall, D., Lobina, E., ve Terhorst, P. (2013). “Re-municipalisation in the Early Twenty-First Century: Water in France and Energy in Germany”. *International Review of Applied Economics*, 27(2), 193-214.

- Hendriks, F. ve Tops, P. (1999). “Between Democracy and Efficiency: Trends in Local Government Reform in the Netherlands and Germany”. *Public Administration*, 77(1), 133-153.
- Karakaya, O. (2022). *Türkiye’de Büyükşehir Belediyeciliğinin Bilançosu*, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Kılavuz, F. ve Yüksel, C. (2017). “Yerel Yönetimler Maliyesi Çerçevesinde Toplumcu Belediyecilik: Fatsa ve Ovacık örneği. *Toplum ve Demokrasi*, 11(23), 121-138.
- Leiren, M. D. (2015). “Reintegration Failure and Outsourcing Upside: Organisation of Public Transport in Norway”. *Local Government Studies*, 41(2), 240-259.
- Lindholst, A. C. (2021). “Addressing Public-Value Failure: Remunicipalization as Acts of Public Entrepreneurship”. *Journal of Economic Policy Reform*, 24(3), 380-397.
- Lobina, E., Kishimoto, S. ve Petitjean, O. (2015). *Geri Dönüş Yok: Küresel Bir Eğilim Olarak Suyun Yeniden Belediyelerin Yönetimine Geçmesi*. (Çev. A. Köse), İstanbul: Public Services International Research Unit (PSIRU), Transnational Institute (TNI) ve Multinational Observatory.
- Lobina, E., Wegmann, V., ve Marwa, M. (2019). “Water Justice Will Not be televised: Moral Advocacy and the Struggle for Transformative Remunicipalisation in Jakarta”. *Water Alternatives*, 12(2), 725-748.
- Mayol, A., ve Saussier, S. (2024). “Remunicipalization of Water Services in France and Intermunicipal Cooperation: Who’s at the Helm?”. *Local Government Studies*, 50(4), 786-805.
- Ökmen, M. ve Uluç, Ç. (2014). “Kamu Hizmeti-Yerel Hizmet İlişkisi ve Açılımları Üzerine Notlar”. *Yerel Politikalar Dergisi*, (6), 77-104.
- Özbay, Ö. (2017). “Uluslararası Su Hakkı Mücadeleleri”. *Türkiye’de ve Dünyada Su Krizi ve Su Hakkı Mücadeleleri*, 13-27.
- Painter, J. (1991). “Regulation Theory and Local Government1”. *Local Government Studies*, 17(6), 23-44.
- Paul, F. C. (2024). “The Contested Politics of De-Privatisation and the Shifting Terrain of the Local State: the Case of the Ilm-Kreis, Thuringia, Germany”. *Local Government Studies*, 1-22.
- Pehlivan, M., ve Susam, N. (2022). “Su Hizmetlerinde Yaşanan Dönüşüm: Suyun Özelleştirilmesi ve Ülke Uygulamaları ile Kazanılan Deneyimler”. *Journal of Economy Culture and Society*, (65), 129-160.

- Sezgin, S. (2017). “Türkiye’de Toplumcu Belediyecilik: İzmit Örneği”. Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), 51-66.
- Şengül, T. (1999). “Yerel Yönetim Kuramları: Yönetimden Yönetişime”. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 8(3), 3-19.
- Torlak, Ö. ve Özdemir, Ş. (1999). “Yerel Hizmetler, Yerel Yönetimler ve Etkinlik”. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (15), 112-120.
- Tortop, N. (1993). “Yerel Kamu Hizmetlerinin Yönetim Biçimleri”. Amme İdaresi Dergisi, 26(2), 65-72.
- Voorn, B., Van Genugten, M. L., ve Van Thiel, S. (2021). “Re-interpreting Re-municipalization: Finding Equilibrium”. Journal of Economic Policy Reform, 24(3), 305-318.
- Warner, M. E. (2024). “Pragmatic Municipalism: Privatization and Remunicipalisation in the US”. Local Government Studies, 50(4), 677-695.
- Warner, M. E. ve Hebdon, R. (2001). “Local Government Restructuring: Privatization and Its Alternatives”. Journal of Policy Analysis and Management, 20(2), 315–336.
- Warner, M. E., ve Hefetz, A. (2020). “Contracting Dynamics and Unionisation: Managing Labour, Contracts and Markets. Local Government Studies, 46(2), 228-252.
- Wollmann, H. (2016). “Local Government Reforms: Between Multifunction and Single-Purpose Organisations”. Local Government Studies, 42(3), 376-384.
- Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği, YAYED (2014). Piyasaya Karşı Halkı Korumak için Toplumcu Belediye, Ankara: Memleket Yayınları.

Extended Summary

Trends in Re-municipalization in the Provision of Local Services and Inter-municipal Cooperation

In the 1970s, with the dynamics of globalization and localization, the impact of neoliberal policies on local governments began to be increasingly felt. During these years, the concept of service, especially in local governments, began to shift from a limited number of actors, a bureaucratic and hierarchical organizational structure to the privatization of services. Thus, market-oriented provision of local public services became widespread. The pre-1970 welfare state and Fordist mode of production led to new tendencies of managerial differentiation, such as efficiency and contracting, in local service provision. The new service delivery developed within the new public management paradigm

offers various alternative methods such as tenders, concessions, build-operate-transfer, municipal corporations and partnerships. These service delivery methods aim to improve service quality and reduce costs. However, as a reflection of the dialectical change in public administration, the new public management paradigm has not been able to achieve the service quality and cost reduction assumed or targeted in the process of critique and development. The paradigm shift in public services and the unsatisfactory results of privatization in local services are leading local governments to seek alternative methods of delivery. Inter-municipal cooperation, mixed public/private cooperation and the cancellation of service contracts have gained momentum in recent years. After many years of outsourcing in the public sector, discussions about reintegrating services into the public sector are emerging. In this context, especially since the mid-2000s, the concept of remunicipalization has been frequently mentioned in the literature. The ongoing debates in the context of remunicipalization are evaluated both in terms of the results of this practice in terms of efficiency and costs, and in terms of paradigm shifts in public administration. The aim of this study is to discuss the concept of remunicipalization, the drivers of remunicipalization, and whether intermunicipal cooperation initiatives can be considered as a model of remunicipalization. In this context, the study aims to contribute to the limited number of remunicipalization studies in the literature. The study first discusses the concept of remunicipalization, which refers to the transition to public ownership of local services. It then discusses and analyzes the dynamics that have made remunicipalization a topic of discussion in recent years. The direction of remunicipalization debates in the world and in Turkey has been examined and the implications of these trends for local governments in the world and for local governments in Turkey have been evaluated. Finally, municipal cooperation as a method of remunicipalization is discussed based on different country examples.

Remunicipalization, in its simplest sense, is the process of republicanizing a privatized service. The terms "re" and "municipalization" are important here. In this context, the service in question should be one that is not under the mandate, authority and responsibility of the central government, and the re-publicization of a previously privatized service should be emphasized. The direct control and management by a municipality of a service that has not been provided before or for the first time would not be an example of remunicipalization in this sense. In general, it can be said that two driving factors have influenced the frequent agenda of remunicipalization tendencies in recent years. One is the pragmatic perspective. In the context of dealing with problems in a practical way, pragmatism is one of the main characteristics of any manager. Pragmatic municipalism is a solution offered when the expected benefits of providing services through the private sector do not materialize. In various examples of

remunicipalization around the world and in Turkey, pragmatic initiatives can be an important factor. Regarding political reasons as another driver of remunicipalization, price increases and other pragmatic reasons can often play a role, even in cases where ideologically driven collective action takes place. In political terms, remunicipalization is more than the return of a privatized service to public ownership and control. As with the criticism of traditional public administration, the new public management based on market logic is also criticized. The frequent use of the concept of remunicipalization as a response to these criticisms raises the question of whether this concept indicates a new paradigm shift in public administration from traditional public administration to new public administration and then to the contemporary era of remunicipalization. Considering remunicipalization within the framework of political tendencies, it is questionable whether such a transformation exists. Worldwide examples of remunicipalization emphasize that some local services, such as water, should be handled within the framework of the right to life, and the remunicipalization of these services is read as a political cause. Recently, another method of providing local services, intermunicipal cooperation, has been added to the discussion of remunicipalization. Although intermunicipal cooperation is not a new phenomenon, when it is evaluated in the context of the concept of remunicipalization, it becomes controversial whether it is aimed at returning services to the public sector. Although intermunicipal cooperation is not a new phenomenon, when evaluated in the context of the concept of remunicipalization, it becomes controversial whether it aims at returning services to the public sector. Intermunicipal cooperation plays an effective role, especially for small local government units, to benefit from economies of scale and provide services at more affordable prices and with better quality. However, there are ongoing debates about the need for a combination of cooperation and competition, especially in large local governments.

İl Özel İdarelerinin Etkinliği Sorunsalı Üzerine Bir Değerlendirme

*Oral KARAKAYA**

Öz: İl özel idareleri, kurumsal geçmişinin uzunluğuna rağmen yerel yönetimler arasında en çok tartışma konusu yapılan birimlerdir. Tartışmanın bir tarafı il özel idarelerinin yerel yönetim birimi özelliklerini taşıyıp taşımadıklarına ilişkindir. İl özel idarelerinde valilerin yürütme organı işlevi görmesi ve bu idarelerin merkezi yönetim görevlerini üstlenmesi yerelliklerinin sorgulanmasına, bu birimlerin 'il yerel yönetimi' olamadığı görüşünün yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Diğer yandan il özel idarelerinin mevzuatla verilen görevleri yerine getirme düzeyi, başka bir ifadeyle hizmet yürütümündeki etkinlikleri de varlıklarına ilişkin tartışmalar arasında yer almaktadır. Özellikle sorumluluk alanlarında 'mahalli müşterek ihtiyaçların' karşılanmasındaki performansları düşük düzeyde kalmaktadır. Nitekim, etkinlik tartışmaları bu idarelerin büyükşehirlerde tüzel kişiliklerinin kaldırılmasına kadar giden bir süreci de başlatmıştır. Bu çalışma il özel idarelerinin, görev, yetki ve sorumluluklarının yürütümündeki etkinliklerini değerlendirmek amacıyla bir ölçek geliştirmeyi ve bu ölçeği alanda uygulamayı hedeflemektedir. Çalışmada nitel temelli kuramsal form kullanılmış, Lawshe tekniğiyle kapsam geçerlilik tespiti yapılmıştır. Kapsam geçerlilik çalışması yapılırken, ölçek adayı soru havuzu oluşturularak bazıları akademisyen bazıları da uygulayıcı olan alanında uzman yirmi dokuz kişinin görüşüne başvurulmuştur. Anket, il özel idarelerinin mevzuatla tanımlanmış görevlerini ve bu görevleri yürütme yöntemlerini içerecek şekilde hazırlanmış ve başta valiler olmak üzere il özel idarelerinin yönetici kadrolarına uygulanmıştır. Araştırma, evrenine göre %33,45 oranında bir katılımı anket sonuçlanmıştır. İl özel idarelerinin etkinliğinin ölçülmesine yönelik kriterlerin hazırlanması amaçlı bu çalışmadan beklenen sonuçlar, idarelerin işlevlerini yerine getirme düzeylerinin tespiti, mevzuatla tanımlanmış olmasına rağmen birimlerin yerine getiremediği görevlerin ve nedenlerinin belirlenmesi, modelde yeniden düzenleme ihtiyacı olan konuların ortaya çıkarılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: İl Özel İdaresi, Merkezi Yönetim Görevi, Yerel Hizmet, Etkinlik, Vali.

An Evaluation on the Problematic of the Effectiveness of Special Provincial Administrations

*Dr., Mülkiye Başmüfettişi, karakayaoral@gmail.com, ORCID:0000-0002-0378-2146.

Makale Geliş Tarihi: 28.01.2025
Makale Kabul Tarihi: 03.03.2025

Abstract: *Despite their long institutional history, special provincial administrations are the most debated units among local governments. One side of the debate is whether special provincial administrations have the characteristics of a local government unit or not. The fact that prefect's function as the executive body in special provincial administrations and that these administrations undertake central administration duties leads to the questioning of their locality and to the popularization of the view that these units cannot be 'provincial local administrations'. On the other hand, the level at which special provincial administrations fulfil the duties assigned by the legislation, in other words their efficiency in service execution, is also among the debates regarding their existence. Especially in their areas of responsibility, their performance in meeting 'local common needs' remains at a low level. Indeed, efficiency debates have triggered a process leading to the abolition of the public legal personality of these administrations in metropolises. The aim of this study is to develop a scale to evaluate the effectiveness of administrations in the execution of their duties, powers and responsibilities and to apply this scale in the field. In the study, a qualitative theoretical form was used and content validity was determined with the Lawshe technique. During the content validity study, a pool of candidate questions was created and the opinions of twenty-nine experts, some of whom were academicians and some of whom were practitioners, were consulted. The questionnaire's questions were prepared to include the duties of special provincial administrations defined by the legislation and the methods of carrying out these duties and were sent to the executive staff of special provincial administrations, especially prefects. The survey was finalized with a participation rate of 33.45 % according to the population. The expected results of this study, which aims to prepare criteria for measuring the effectiveness of special provincial administrations, are the determination of the level of fulfilment of the functions of the administrations, the identification of the tasks that the units cannot fulfil despite being defined by the legislation and their reasons, and the identification of the issues that need to be rearranged in the model.*

Keywords: *Special Provincial Administration, Central Administration Mission, Local Service, Efficiency, Prefect.*

Giriş

Kurumsal geçmişi Osmanlı İmparatorluğu'na dayanan il özel idarelerinin zamanla görev, yetki ve sorumluluk alanları daralmış, yerine getirdikleri hem merkezi hem de yerel işlevler azalmıştır. Merkezi yönetimin taşra birimlerinin ihtiyaçlarının giderilmesinde bir ihale birimi niteliğinin ağır basması il özel idarelerinin yerelliğinin tartışılmasına neden olmuş (Çiner ve Karakaya, 2013: 83), 2014 yılında 6360 sayılı Kanunla büyükşehir statüsündeki illerde özel idarelerin tüzel kişiliğine son verilmesi de bu yerel yönetim biriminin 'yönetim alanını' daraltmıştır. İl özel idarelerinin popülerliğinin düşüklüğü, akademik incelemelerde de geri planda kalmalarına neden olmuştur (Güler, 1995: 11).

İl özel idareleri kamuoyunda belediyeler kadar göz önünde olan yerel yönetim birimleri olmamasına rağmen, kamu yönetiminin iyileştirilmesi, daha etkin çalıştırılması amacıyla yürütülen tüm reform çabalarının konusu olmuştur. 1971 yıllarında İçişleri Bakanlığı İçişleri Hizmet Teşkilatını Yeniden Düzenleme Projesiyle il özel idarelerinin yeniden düzenlenmesine yönelik

öneriler getirilmiştir. Merkezi yönetimin taşra örgütlenmesiyle il özel idaresi arasındaki bütünleşmeye ilişkin ilk öneri 1972 yılında İdari Reform çalışmasında gündeme gelmiş (Başarır, 1972: 351), Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsünce (TODAİE) 1991 yılında yayınlanan Kamu Yönetimi Araştırma Projesinde (KAYA) merkezi yönetimin taşra birimlerinin il özel idareleri yapısı içine alınması önerisi getirilmiş, bu yaklaşım 2003 yılında Kamu Yönetimi Temel Kanunu olarak bilinen reform girişiminde de yer almıştır. Yürürlüğe girmeyen temel kanun tasarısının önemli bölümü daha sonra başka mevzuat değişiklikleriyle uygulamaya konulmuş olmasına rağmen merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının il özel idarelerine bağlanması yönündeki irade uygulamaya geçememiştir.

İl özel idareleri, bazen il düzeyinde koordinasyonu sağlayacak yerel yönetim birimi olarak görülürken, bazen de yok sayılan, önemsenmeyen örgütlenmeler olmuştur (Keskin, 2016: 61). İl özel idarelerinin varlığına ya da güçlendirilmesine yönelik reform çabaları da bu çelişkilerle yürütülmüştür. 2005 yılında yürürlüğe giren 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nda il özel idarelerinin büyükşehirlerdeki varlığı kabullenilmişken¹, 7 yıl sonra 6360 sayılı Kanunla 51 ilde bu idarelerin tüzel kişiliğine son verilmiştir.

İl özel idarelerinin hizmet yürütümündeki etkinliğinin ölçülmesi amacıyla bazı akademik çalışmalar yapılmıştır. 1999 yılında Van İl Özel İdaresinin hizmet etkinliğinin incelenmesi amacıyla yüksek lisans tezi hazırlanmış (Kızıldaş, 1999), çalışmada özel idarelerin etkin hizmet üretmediği belirtilmiştir. 2007 yılında yapılan ve il özel idaresi genel sekreterleri ve encümen üyelerinden oluşan 139 kişinin katıldığı bir alan araştırmasında, il özel idarelerinin mali kaynak yetersizliği, yönetime siyasi müdahaleler ve kaynakların verimsiz kullanımı gibi nedenlerle etkin hizmet üretmedikleri sonucuna ulaşılmıştır (Karabulut, vd., 2007: 90-91). 2009 yılında valiler ve il genel meclisi başkanlarına yönelik olarak yapılan çalışma, il özel idarelerinin etkinliğini arttırmak ve yerel demokrasiyi güçlendirmek amacıyla yapılan reformların uygulamaya yansımada sorunlar olduğunu göstermektedir (Ömürgönülşen, Sadioğlu: 2009). Aynı dönemde il genel meclisi üyelerine yönelik yapılan araştırmalarda da benzer bir sonuç ortaya çıkmıştır (Oktay 2010a, Oktay, 2010b; Bayraktar vd., 2010).

¹ İl özel idare birimlerinin büyükşehirlerde daire başkanlığı şeklinde örgütlenmesi, büyükşehirlerdeki il özel idaresi genel sekreterlerine genel idari hizmetler sınıfından genel müdür kadrosunda bulunanlara tanınan özlük haklarının verilmesi, büyükşehirlerde bulunan il özel idaresi personeline ödenecek başarı ikramiyesi miktarının diğer illere göre farklılaştırılması, il özel idarelerinin borçlanma limitlerinin büyükşehirlerde diğer illerden daha yüksek tutulması, bu kabullenmenin göstergeleri arasında sayılabilir.

2010 yılında il özel idarelerinin etkinliğinin veri zarflama analizi yöntemiyle ölçülmesi amacıyla iki çalışma yapılmıştır (Yazgan, 2010; Erin 2010). İlk çalışmada il özel idarelerinin giderleri girdi ve gelirleri, il nüfusu ve yüzölçümü çıktı olarak alınarak mali performans; toplam iş makinası ve Köydes personeli sayısı girdi, tamamlanan su projesi sayısı ile il nüfusu ve yüzölçümü çıktı alınarak içme suyu hizmetleri performansı; ruhsat ve denetim alanında görev yapan teknik personel sayısı girdi ve verilen ruhsat sayısı ile il nüfusu ve yüzölçümü çıktı alınarak ruhsat ve denetim hizmetleri performansı ölçülmeye çalışılmıştır. İkinci çalışmada, il nüfusu özel idarelerin personel sayısına bölünerek personel başına düşen hizmetten yararlanan vatandaş sayısı ve il özel idaresinin gelirinin ilin nüfusuna bölümüyle sorumluluk alanında yaşayan kişi başına düşen gelir rakamı girdi; idarelerin sorumluluk alanındaki asfalt yol oranı, yeterli içme suyu hizmeti verilen nüfus oranıyla idarelerin harcamalarının ilde yaşayan kişi sayısına oranlanması ile bulunan kişi başına düşen harcama rakamı çıktı olarak alınmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye’de il özel idarelerinin mevzuatla tanımlanan görevlerini nicelik ve nitelik açısından etkin olarak sürdürüp sürdürmediklerinin tespiti için bir ölçek geliştirilmesi ve bu ölçeğin sahada uygulanması hedeflenmiştir. Ölçeğin geliştirilmesi için nitel temelli olan ‘kuramsal form’ kullanılmış ve Lawshe Tekniğiyle kapsam geçerlilik çalışması yapılmıştır. Öncelikle 29 kişiden oluşan alan uzmanları grubu² belirlenmiş, ardından İl Özel İdaresi Kanunu’nda yer alan hükümlerden yararlanılarak atmış beş adet ölçek adayı anket sorusu geliştirilmiştir. Anket soruları, il sınırlarında sunulan hizmetler, belediye sınırları dışında sunulan hizmetler, hizmet sunum yöntemleri, organların görevleri ve karar alma süreci başlıkları altında beş gruba ayrılmıştır. İl sınırlarında sunulan hizmetler başlığı altında dört soru yer almış, bu sorularla il özel idarelerinin il sınırlarında yerine getirmesi gereken seçilmiş dört hizmete ilişkin başarısının ölçümü hedeflenmiştir. Belediye sınırları dışında sunulan hizmetler başlığı altında dört soru yer almış, bu sorularla il özel idarelerinin belediye sınırları dışında yerine getirmesi gereken dolayısıyla yerel yönetim hizmeti niteliğindeki seçilmiş dört hizmete ilişkin başarısının ölçümü sağlanmıştır. Hizmet sunum yöntemleri başlığında dört soru yer almış, bu sorularla il özel idarelerinin hizmet sunumunda başta ‘yerindelik’ ilkesi olmak üzere hangi yöntemlerden yararlandığının tespiti ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Organların görevleri başlığında dört soru yer almış, bu sorularla il özel idaresi organlarının bazı görevlerin yürütümündeki performansı ölçülmüştür. Karar alma süreci başlığı altında dört soru yer almış, bu sorularla il

²Uzmanlardan 1’i il özel idaresine ilişkin yayınları da olan emekli vali, 2’si merkez valisi, 1’i eylemli vali, 1’i mülkiye müfettişi, 1’i İçişleri Bakanlığında görevli daire başkanı, 1’i İçişleri Bakanlığı uzman yardımcısı, 1’i il özel idaresi genel sekreter yardımcısı, 10’u il özel idarelerinde görevli şube müdürü, 4’ü profesör olmak üzere yerel yönetimler alanında çalışan 11 akademisyendir.

özel idaresinin yarı merkezi yarı yerel niteliğinin karar alma sürecine etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Sorular uzmanlara gönderilerek uzmanların görüşleri ‘gerekli’, ‘yararlı ancak yetersiz’ ‘gerekli’ seçenekleri sunulmak suretiyle alınmış, her soruya ilişkin kapsam geçerlilik oranı belirlenmiş, ölçeğe yönelik kapsam geçerlilik indeksi tespit edilmiş ve kapsam geçerlilik oranına göre değerlendirme sonuç formu oluşturulmuştur. Kapsam geçerlilik oranları ölçek adayı sorulara ‘gerekli’ yanıt veren uzman sayısından o soruya yanıt veren toplam uzman sayısının yarısı çıkartılarak toplam uzman sayısının yarısına oranlanması suretiyle bulunmuştur (Lawshe, 1975: 567). Kapsam geçerlilik oranı negatif ve 0 olan sorular öncelikle elenmiştir (Yurdağül, 2005:2). Lawshe (1975: 568) tarafından yapılan hesaplama esas alınarak kapsam geçerlilik oranı 29 uzman görüşüne başvurulması nedeniyle 0,33 olarak bulunmuş, çalışmada kapsam geçerlilik oranı 0,48 olduğundan, kapsam geçerlilik indeksi kapsam geçerlilik oranından yüksek olmuştur³.

Google-forms üzerinden yapılan ankete 8 vali, 18 genel sekreter, 29 genel sekreter yardımcısı, 107 teknik birim amiri⁴ ve 110 idari birim amiri⁵ olmak üzere toplam 272 kamu görevlisi katılmıştır⁶. Anketin yapıldığı dönemde İçişleri Bakanlığından alınan bilgilere göre fiilen görev yapan 91 genel sekreter yardımcısı, 620 birim amiri mevcuttur. İl özel idareleri 51 ilde hizmet verdiğinden, 51 vali ve genel sekreter de dahil edilirse, araştırmanın evreni 813 kişidir. Ankete katılım oranı % 33,45 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran valilerde % 15,68, genel sekreterlerde % 35,29, genel sekreter yardımcılarında % 31,86, birim amirlerinde % 35’tir. En yüksek katılım oranı genel sekreterlerde, en düşüğü de valilerde gerçekleşmiştir. Ankete katılanların % 33,60’ı 20-30 yıl, % 32,50’si 10-20 yıl, % 31,40’ı 30 yıl ve üstü, % 1,50’si 0-5 yıl, %1,10’u 5-10 yıl arası meslek kıdemine sahiptir. Katılımcılar genel olarak 10 yıldan daha fazla meslek deneyimine sahiptir. Ankete katılanların % 63,60’ı il özel idaresi kökenli, % 28’i başka kurumlardan nakil, % 3,3’ü mülki idare amiridir. Bu gruplar dışında tasnif edilebileceklerin oranı %5,1’dir.

³ KGÖ, standart normal dağılım ilkelerinden temin edilmektedir. P=0,05 anlamlılık seviyesinde asgari değerler tablolastırılmıştır. Veneziano L. ve Hooper J. (1997). ‘A method for quantifying content validity of health-related questionnaires’. American Journal of Health Behavior, 21(1): 67-70. Buna göre yirmi dokuz uzman ile yapılan ölçek geliştirme çalışmalarında KGO 0,33’tür. KGİ, KGÖ’den büyük olmalıdır. Böylece istatistiksel olarak anlamlılık kazanmaktadır.

⁴ Teknik birim amiri, teknisyen, tekniker, mimar, mühendis, şehir plancısı kadrolarında görevli olanları kapsamaktadır.

⁵ İdari birim amiri, avukatları ve genel idari hizmetler sınıfı personelinin kapsamaktadır.

⁶ Anket uygulaması, İçişleri Bakanlığının 13.03.2024 tarih ve 72412 sayılı izniyle, 01.04.2024-31.05.2024 tarihleri arasında yapılmıştır.

Araştırmanın il özel idaresi yöneticilerine yönelik olarak yapılması nedeniyle, sorulara verilen yanıtlarda bürokratik korumacı refleks nedeniyle subjektif değerlendirmeler olasılığı çalışmanın zayıf noktası olmakla birlikte, anket sonuçlarının analizinde ortaya çıkan sonuçların literatüre katkı yapacağı düşünülmüştür. Ayrıca, etkinlik ölçümü amacıyla ölçek geliştirilmesi anketinde il genel meclisi üyeleriyle hizmetten yararlanıcı konumundaki hemşehrilerin görüşüne başvurulmamış olması da çalışmanın bir diğer eksikliğidir.

Çalışmanın ilk bölümünde il özel idarelerinin kurumsal kimliğine ilişkin tartışmalara, etkinliğine ve bunu gerçekleştirmeye yönelik çabalara değinilmiştir. İkinci bölümde il özel idarelerinin etkinliğinin ölçümü için hazırlanan anketin sonuçları yer almaktadır. Üçüncü bölümde, anket sonuçları irdelenmiş ve il özel idarelerinin etkinliğini ölçmeye yönelik daha önce yapılan çalışmalarla karşılaştırmalar yapılmıştır.

İl Özel İdarelerine Yönelik Tartışmalar

İl özel idarelerine ilişkin literatürdeki çalışmalar, bu idarelerin kamu yönetiminde yerel yönetimler kategorisinde yer alıp almadığına ve gerekliliğine ilişkindir. İl özel idareleri anayasal olarak bir yerel yönetim birimi olarak tanımlansa da tam olarak bu kategorinin tüm özelliklerine sahip değildirler.

Kurumsal Kimlik ve Varlık Gerekçelerinin Sorgulanması

1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-u Muvakkatıyla ilin idaresi umumi ve hususi olmak üzere ikiye ayrılarak tek metinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla ilin idaresi, bazı hizmetlere tüzel kişilik verilmiş olmasına rağmen tek otorite olarak valiye bağlanmıştır. 1929 yılında valilerin yetki ve sorumluluklarının zaman içinde zayıflatıldığı gerekçesiyle il idaresi yeniden düzenlenmiştir. Hükümet tarafından Büyük Millet Meclisine sunulan taslak ‘Vilayetlerin Umumi İdaresi Hakkında Kanun’ şeklindeyken, Mecliste ‘Vilayet İdaresi Kanunu’ olarak değişikliğe uğratılmıştır (TBMM, 1929). Hükümetin sunduğu taslakta yer alan kanun adlandırması il idaresindeki geleneksel umumi-hususi ayrımının izini taşımaktadır.

Cumhuriyetle birlikte 1924 yılında Köy Kanunu, 1930’da Belediye Kanunu düzenlemesi yapılmasına rağmen, il özel idarelerine ilişkin müstakil bir kanunun çıkarılması zaman almıştır. 1967 yılında İçişleri Bakanlığınca hazırlanan 117 maddelik kanun tasarısı yasalaşamamıştır (Gözübüyük, 1967: 24). 1987 yılında İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu-u Muvakkat’ın adı İl Özel İdaresi Kanunu olarak değiştirilmiş, ülkenin idari, siyasi ve sosyal yapısındaki değişikliklere uyum amacıyla il özel idareleri yapılandırılmıştır (TBMM, 1987). 13 Mart 1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-u Muvakkatının Adının ve Bazı Maddelerini Değiştirilmesine, Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair 3360 sayılı Kanun’un 1. maddesinde ‘İdare-i

Umumiye-i Vilayat Kanunu Muvakkatının adı ‘İl Özel İdaresi Kanunu’ olarak değiştirilmiştir’ hükmü yer almasına rağmen, teknik olarak Kanun’un ‘doğum tarihi’ değişmemiştir. Nitekim, 2005 yılında yürürlüğe giren İl Özel İdaresi Kanunu’nun yürürlükten kaldırılan hükümler başlıklı 71. maddesinde, 13 Mart 1329 tarihli İl Özel İdaresi Kanunu ile bu Kanunun ek ve değişikliklerine atıfta bulunulmuştur.

İl özel idareleri, diğer yerel yönetimler gibi ulusun genelini ilgilendirmeyen, sınırlı bir coğrafi alanda yaşayan insanların ihtiyaçlarına yönelik menfaatlerin yönetiminin, o bölgedeki bireylere bırakılmasını amaçlayan bir örgütlenmedir (Naci, 1932: 13). Ancak, belediyelerin görev alanı kabul edilebilir seviyeye gelmişken il özel idarelerinin her zaman tartışma konusudur (Çoker, 1987: 17; Meriç, 1987:4). İl özel idareleri yerel yönetimler arasında en tarihsel olanı olmakla birlikte kamuoyunda görünürlüğü ve bilinirliği oldukça düşük olan, ‘adları var kendileri yok’ şeklinde ifade edilebilecek birimlerdir (Çoker, 1971: VII; DPT, 1991:90; Yalçındağ, 1993:45). Hemşehrilik, ulusal düzeyde devletle vatandaş arasında kurulan siyasi bağın yerel düzeye yansımalarıdır. Milleti oluşturan insan unsuru, vatandaşlık bağıyla devlete bağlıyken, belde sınırlarında yaşayan kişiler de hemşehrilik hukuku ve bağıyla belde yönetimleriyle ilişki kurmaktadır. Vatandaşların devlete karşı ödev ve haklarına benzer bir şekilde, belde yönetimlerine karşı da hak ve ödevleri bulunmaktadır. Yerel seçimler katılım oranlarının düşüklüğü hemşehrilik bilincinin vatandaşlık bilincinden daha düşük seviyede olduğunu göstermektedir (Aktan,1974: 111). İl özel idarelerinin tipik bir yerel yönetim örgütlenmesi olmayışı kadar valilerin idarelerin tüzel kişiliğinin temsilcisi ve yürütme organı olması nedeniyle bu birimlere yönelik klasik kamu kurumu algısı da yaygındır. Temel politika metni olan kalkınma planlarındaki bakış açısından il özel idarelerinin varlığına ve gerekliliğine ilişkin bazı sonuçlar çıkarmak mümkündür.

1963-1967 yıllarını kapsayan 1. BYKP kapsamında belediyelerin temel yerel yönetim birimi olarak görüldüğünün işareti sayılabilecek şekilde Belediye Hizmetleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu yayınlanmış (DPT, 1966), 1968-1972 yıllarını kapsayan 2. BYKP’da il özel idaresi bahsi dahi geçmemiş (DPT, 1967), 1973-1977 yıllarını kapsayan 3. BYKP İçme ve Kullanma Suyu Sektörü Özel İhtisas Komisyonu Raporunda il özel idarelerinden söz edilmemiş (DPT, 1972), 1979-1983 yıllarını kapsayan 4. BYKP’da il özel idareleri neredeyse hiç yer almamıştır (DPT, 1979). 6. BYKP Mahalli Hizmetlerin Yerinde Karşılanması Özel İhtisas Komisyonu Raporunda, 1961 Anayasasının Kurucu Meclis’te görüşülmesi sırasında, il özel idarelerinin varlığına gerek olup olmadığının tartışıldığına değinilmiş, merkezi yönetimin uygulamada il özel idarelerine görev, yetki ve kaynak aktarmadığı, il özel idaresiyle merkezi yönetim görevlerinde çakışmaların olduğu, idarelerin kendilerine özgü görevlerinin olmaması nedeniyle de siyasal iktidarların inisiyatifine göre bazen etkin çalışan bazen de fonksiyonsuz bir düzen içinde olduğu, ‘devlet dairesi görünümünde’

‘sun’i bir yerel yönetim birimi’ olduğu, il özel idarelerine yönelik vesayet denetiminin valinin konumu nedeniyle hiyerarşik denetime dönüştüğü belirtilmiş, il özel idarelerinin uygulamada gerçek anlamda yerel yönetim birimi haline gelebilmesi için ‘il özel idaresi’ adının terkedilerek ‘il yerel yönetimi’ tabiri ve anlayışına geçilmesi önerilmiştir (DPT, 1991: 11, 22,33-34,75, 136). Aslında il özel idarelerinin mevcut yapı ve işlevlerine yönelik eleştiriler bu birimlerin il yerel yönetimi olarak kabul edilmelerinden ya da il yerel yönetimi olmaları beklentisinden kaynaklanmaktadır (Karakaya, 2025: 176).

7. BYKP Yerleşme ve Şehirleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporunda özel idareden bahsedilmemiştir (DPT, 1995b). Aynı şekilde 8. BYKP’da ve Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporunda il özel idarelerinden söz edilmemiş (DPT, 2000; DPT, 2001); 2014-2018 arasını kapsayan 10. BYKP’da il özel idarelerine ilişkin öneri ve eleştiri getirilmemiş, sadece durum tespiti yapılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013). 2019-2023 dönemini kapsayan 11. Kalkınma Planında il özel idaresi bahsi geçmemiş (Cumhurbaşkanlığı, 2019), Yerel Yönetimler ve Hizmet Kalitesi İhtisas Komisyonu Raporunda il özel idarelerinin merkezi yönetimin taşra teşkilatı gibi algılanmasının idarelerin yerel yönetim birimi fonksiyonlarının geri planda kalmasına neden olduğuna değinilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 89). 2024-2028 dönemini kapsayan 12. Kalkınma Planında da il özel idareleri yer bulamamıştır (Cumhurbaşkanlığı, 2023).

İl özel idareleri, ‘asli’ bir yerel yönetim birimi olamamış, daha çok genel yönetimin taşradaki uzantısı ve ‘devlet dairesi’ görünümü kalmıştır. Bu nedenle yerel yönetim- merkezi yönetim ayrımında özel idarenin net bir sınıflandırmasını yapmak güçleşmektedir. Bu güçlüğü aşmak için, ‘ara düzey’ (Eryılmaz, 1988: 60), ‘idari ünite’ (Meriç, 1987:4), ‘ara yerel yönetim birimi’ ve ‘melez’ (Ökmen ve Demir, 2011: 9) nitelemeleri yapılmaktadır. İl özel idarelerinin bu arada kalmışlığının gerekçesi de kuruluş döneminde merkezi yönetim görevlerini üstlenmesi, daha sonra da bu geleneğin sürdürülmesidir. Bu sürekliliği sağlayan da valinin hem il özel hem de genel yönetiminin başı olmasıdır (Eryılmaz, 1988: 74, 76). Literatürde valinin il özel idaresindeki konumu yaygın olarak vesayet olarak nitelenmekte ve yerel yönetim özerkliği bakımından eleştiri konusu yapılmaktadır (Akyılmaz, 1988:122). Ancak, valinin il özel idaresindeki konumu idari vesayet tanımına tam olarak uymamaktadır. Çünkü vesayet ilişkisi iki ayrı tüzel kişilik arasında gerçekleşirken, valinin durumunda özel idareyle yapısal bütünleşme söz konusudur (Çiner ve Karakaya, 2013: 85).

İl özel idarelerinin tüm eleştirilere rağmen varlığını sürdürmesi zorunluluğun ve bir ihtiyacın karşılanmasına (Tortop, 1987:3) yerel demokrasinin gereklerine bağlanmıştır (Yayla, 1982: 69-71). Tüzel kişiliğin gerekliliğine ilişkin tartışmaların ardından, etkinlik ve verimliliğe ilişkin değerlendirmeler gelmektedir.

Kurumun Etkinliğinin Tartışılması

Cumhuriyet döneminde çok partili yaşamla birlikte birçok hizmetin merkezi yönetim eliyle yürütümünün kurumsallaştırılması (Güler, 1995: 14-15) il özel idarelerine verilmiş görev yetki ve sorumlulukların azalmasına ya da ‘kâğıt üzerinde kalmasına’ neden olmuştur. Buna rağmen il özel idareleri yerel yönetimler reformu kapsamında yeniden düzenleme çaba ve tartışmalarının konusu olmuştur. Özellikle İçişleri Bakanlığı bürokrasisi bu alanda bazı çalışmalara imza atmıştır. İl özel idarelerinde ‘reform’ çalışmalarının 1938 yılında başladığı, 1972 yılında yapılan çalışmalarda etkinlik sorununun gündeme geldiği anlaşılmaktadır (Başarır, 1972: 345-346). Hatta Cumhuriyetin ilk yıllarında il özel idarelerine ilişkin bazı tasarılar hazırlanmış, ancak yasalaşamamıştır (Keskin, 2016: 66). İçişleri Bakanlığınca hazırlanan İçişleri Hizmet Teşkilatını Yeniden Düzenleme Projesi kapsamında, İl özel idarelerinin sağlık hizmetleri (İç-Düzen, 1969a), tarım hizmetleri (İç-Düzen, 1969b), veterinerlik hizmetleri (İç-Düzen, 1969c), kültür ve eğitim görevleri (İç-Düzen, 1970) detaylı şekilde incelenmiş, merkezi yönetimle il özel idareleri arasındaki yetki karmaşasına vurgu yapılmıştır.

Kalkınma planları da il özel idarelerinin etkinliğine ve yeniden düzenleme ihtiyacına yönelik ipuçları içermektedir. 1963-1967 yıllarını kapsayan 1. BYKP’da il özel idarelerinin il yollarının yapımı çalışmalarına katılacağı belirtilmiş (DPT, 1963: 392), 1985-1989 yıllarını kapsayan 5. BYKP’da belediye ve özel idare hizmetlerinin günün şartlarına uygun hale getirilmesine değinilmiş (DPT, 1984: 168), 1990-1994 yıllarını kapsayan 6. BYKP’da kırsal alanda daha etkin hizmet sunulabilmesi için il özel idarelerinin yeniden yapılandırılmasından bahsedilmiştir (DPT, 1989:359). TODAİE tarafından hazırlanan KAYA Raporunda bazı merkezi yönetim görevlerinin il özel idarelerine devredilmesi önerilmiştir (KAYA, 1991). 1996-2000 yıllarını kapsayan 7. BYKP’da bazı merkezi yönetim hizmetlerinin yetki ve sorumluluğunun il özel idarelerine bırakılması önerilmiş, il özel idarelerinin etkinliğinin giderek azaldığı tespiti yapılmıştır (DPT, 1995a:118, 130).

Kanunlaşamamasına rağmen Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı, 2000’li yıllarda yerel yönetim reformunun mantığını oluşturmuştur (Coşkun ve Uzun, 2005). 2005 yılında yerel yönetimler alanında yeni düzenlemeler yapılmış, yerel yönetimler alanındaki gerçekleşememiş çok sayıda reform girişimi, sonunda hayata geçirilerek ‘senfoni’ (Yalçındağ, 1993:69) yenisi yazılmak üzere tamamlanmıştır. Bu kapsamda hazırlanan 5302 sayılı Kanunun temel ilkeleri, yeni kamu işletmeciliği anlayışına da uygun olarak yerinden yönetim, katılımcılık, hesap verebilirlik ve şeffaflık olarak sayılmıştır (Azaklı ve Tek, 2016: 237).

Aynı yıl yürürlüğe giren 5302 sayılı İl Özel İdaresi ve 5393 sayılı Belediye Kanunu aynı reform mantığının ürünü olmalarına, her iki

düzenlemenin de sistematığının paralel bir şekilde hazırlanmasına rağmen, il özel idarelerinin yürütme organının merkezi yönetimin taşradaki en üst yetkilisi olması nedeniyle, bu iki yerel yönetim düzenlemesinde yer alan yürütme organının demokratik denetimine ilişkin hükümler farklılaşmıştır. Belediye Kanunu gereğince belediye hizmetlerinde aksama olması, belediye başkanının belediye meclisine sunduğu faaliyet raporunun kabul edilmemesi, yurt dışı mahalli idareler ve mahalli idare birlikleriyle işbirliği hallerinde uygulanan prosedür ve yaptırımlar il özel idareleri için söz konusu değildir. Belediye Kanunu'nda belediyelerin yurt dışında mahalli idareler ve mahalli idare birlikleriyle işbirliği için Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının izni gerekirken, aynı konuda il özel idareleri için izne gerek bulunmamaktadır. Bu farklılaşma, bazı akademisyenler tarafından il özel idarelerinin dış dünyayla bütünleşmedeki serbestliği (Güler, 2005: 106) olarak yorumlansa da il özel idaresine ilişkin bu ve benzeri düzenlemeler, belirtilen konulardaki merkezi yönetim vesayetinin, bizzat merkezi yönetimin temsilcisinin, idarelerin yürütme organının başı olması nedeniyle mahalli düzeyde gerçekleşmesinden, başka bir ifadeyle vesayetin il özel idaresi bünyesine gömülü olmasından kaynaklanmaktadır.

2005 yılında yapılan düzenlemeyle valinin il genel meclisi başkanlığına son verilmesi, yerel düzeyde mülki yönetimin gücünü azaltmıştır (Çiner ve Yıldızcan, 2021: 439). Bunun da ötesine geçilerek, il genel meclisi başkanlığının yanında valinin il encümeni başkanlığından ayrılması yönünde öneriler de yapılmıştır (Salihoğlu, 2012: 19). İl genel meclisi başkanlığının validen alınarak meclis üyelerinden birine bırakılması, görevlerin merkez ve yerel yönetimler arasında bölüşümüne ilişkin olarak değerlendirilmiş, valinin il özel idaresindeki meclis başkanlığı görevine son verilmesi, il yönetiminde yetki genişliğinin sona erdirilmesi olarak yorumlanmıştır (Güler, 2005: 89,109). 2005 reformuyla sadece il genel meclisi başkanlığı validen alınmakla kalmamış, il encümenin yapısı da değiştirilmiştir. 1987 yılına kadar il daimi encümeni valinin başkanlığında, il genel meclisi üyelerinin kendi aralarından seçtikleri 4 üyeden oluşurken, 3360 sayılı Kanun'da başkanlık aynı kalmakla birlikte il genel meclisi üyelerinin kendi aralarından seçtikleri 5 üyeyle, teknik ve uzmanlık bilgisinden yararlanmak amacıyla (TBMM, 1987) il özel idare, köy hizmetleri ile bayındırlık ve iskan müdüründen oluşmaktaydı. 5302 sayılı Yasaya göre, valinin başkanlığında oluşturulan il encümeni il genel meclisinin kendi üyeleri arasından seçeceği 3 üye, doğal üye olarak il özel idaresi genel sekreteri, il özel idaresinin birim amirleri arasından valinin seçeceği 2 üyeden oluşacaktır. Bu düzenlemeyle, il encümeninde atanmışların sayısı seçilmişlerden daha fazla olmuş, merkezi yönetimin taşra birim amiri olarak daha önce encümende görev yapan kamu görevlileri yapıdan çıkarılmıştır.

2005 yılında il özel idaresi reformu yapılmasına ve 'senfoni' tamamlanmasına rağmen, 2007-2013 yıllarını kapsayan 9. BYKP'da il özel idarelerinin kırsal kalkınmadaki etkinliğini artırmak amacıyla kurumsal

kapasitelerinin güçlendirileceği belirtilmiş (DPT, 2006:94), 9. BYKP Yerleşme ve Şehirleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporunda il özel idaresiyle, diğer yerel yönetimler arasında ortak çalışma yapılması ve koordinasyon önerisi getirilmiştir (DPT, 2007:97). 10. BYKP Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporunda il özel idarelerinin güçlü yönleri olarak idarelerin alan yönetiminde uzmanlığı, seçilmiş atanmış dengesini sağlayarak daha hızlı çalışma imkânı şeklinde sıralanmıştır. Komisyon tarafından merkez-yerel arasındaki görev paylaşımının özerklik ilkesine uygun bir biçimde gerçekleşmesi, il özel idarelerinin merkezi yönetim yatırımlarını yapan birim olmaktan çıkarılması önerilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 56, 86).

İl özel idarelerinin etkinliğine ilişkin tartışmalar, merkezi yönetimle hizmet bölüşümü ve mali kaynakların yetersizliği noktasında yoğunlaşmaktadır (Meriç, 1986:14). Rasyonel bir hizmet bölüşümünün sağlanamaması yetki çatışmasına neden olmaktadır. Ancak bu çatışma her ne kadar mülki bölümlenme olan il ile yerel idare olan ilin aynı coğrafyada yer almasından kaynaklanmakta (Ökmen ve Demir, 2011: 6) ise de çatışmanın sebebi aynı zamanda da çözümü olmuş, valinin anahtar rolüyle denge sağlanmıştır. Başka bir ifadeyle valinin il özel idaresindeki konumu hem yerleşme önünde bir engel hem de bazı merkezi görevlerin yerel yönetim düzeyinde yürütülmesinin gerekçesi olarak durmaktadır.

İl Özel İdarelerinin Etkinlik Ölçeği

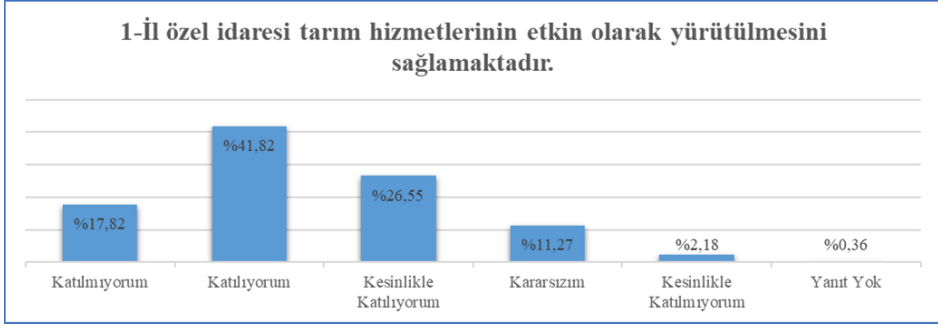
İl özel idarelerinin görevleri mevzuatta, belediye sınırları dışında ve tüm il sınırlarında olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulmuştur. İl sınırındaki hizmetler merkez yönetim görev alanına ilişkin iken, belediye sınırları dışındakiler yerel yönetim hizmeti niteliğindedir. Bu bölümde etkinlik ölçeği anketine verilen cevaplar il sınırlarında sunulan hizmetler, belediye sınırları dışında sunulan hizmetler, hizmet sunum yöntemleri, organların görevleri ve karar alma süreci başlıkları altında incelenecektir.

İl Sınırlarında Sunulan Hizmetler

İl Özel İdaresi Kanunu'na göre il özel idarelerinin il mülki sınırında sunduğu hizmetler oldukça geniştir.⁷ Sağlık, gençlik, spor, ticaret, bayındırlık, kültür, sanat, turizm, sosyal hizmetler başta olmak üzere birçok kamu hizmeti il özel idareleri tarafından il sınırında sunulmaktadır. Bu kısımda il özel idarelerinin il sınırında sunduğu, tarım, çevre düzeni planlaması, bayındırlık ve iskân, merkezi yönetim yatırımları ve orman köylerinin desteklenmesindeki performansları ölçülmüştür. Belirtilen hizmetlere ilişkin sorulara verilen cevaplar aşağıdaki grafikte gösterilmiştir:

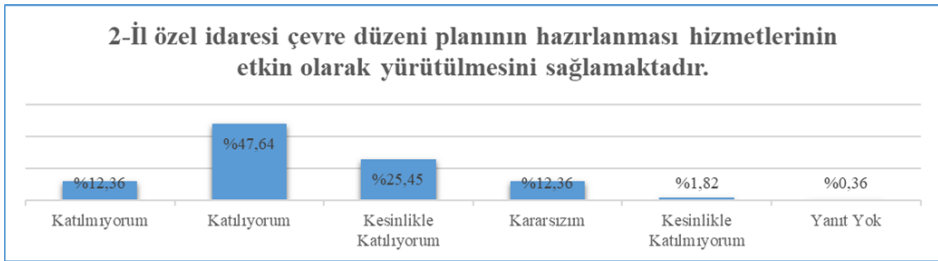
⁷ 5302 sayılı Kanun'un 6. maddesi.

Grafik 1. Tarım Hizmetlerinin Yürütümünde Etkinlik

‘İl özel idaresi tarım hizmetlerinin etkin olarak yürütülmesini sağlamaktadır’ ifadesine, anketi dolduranların % 41,82’si katılıyorum, % 26,55’i kesinlikle katılıyorum, % 17,82’si katılmıyorum, % 11,27’si kararsızım, % 2,18’i de kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 50’si katılıyorum, % 25’i katılmıyorum, % 25’i kararsızım; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 50’si katılıyorum, %38,89’u kesinlikle katılıyorum, % 11,11’i katılmıyorum; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 27,59’u katılıyorum, % 41,38’i kesinlikle katılıyorum, % 20,69’u katılmıyorum, % 6,90’ı kararsızım, % 3,45’i kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 45,79’u katılıyorum, % 25,23’ü kesinlikle katılıyorum, % 14,95’i katılmıyorum, % 13,08’i kararsızım, % 0,93’ü kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 40’ı katılıyorum, % 23,64’ü kesinlikle katılıyorum, % 20,91’i katılmıyorum, % 10,91’i kararsızım, % 3,64’ü kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Grafik 2. İl Çevre Düzeni Planının Hazırlanmasında Etkinlik

‘İl özel idaresi çevre düzeni planının hazırlanması hizmetlerinin etkin olarak yürütülmesini sağlamaktadır’ ifadesine anketi dolduranların % 47,64’ü katılıyorum, % 25,45’i kesinlikle katılıyorum, % 12,36’sı katılmıyorum, % 12,36’sı kararsızım, % 1,82’si de kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 62,50’si katılıyorum, % 12,50’si katılmıyorum, % 12,50’si kararsızım; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 44,44’ü katılıyorum, % 33,33’ü kesinlikle katılıyorum, % 16,67’si katılmıyorum, % 5,56’sı

kararsızım; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 48,28'i katılıyorum, % 27,59'u kesinlikle katılıyorum, % 17,24'ü katılmıyorum, % 6,90'ı kararsızım; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 42,99'u katılıyorum, % 27,10'u kesinlikle katılıyorum, %10,28'i katılmıyorum, % 16,82 kararsızım, % 2,80'si kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 51,82'si katılıyorum, % 23,64'ü kesinlikle katılıyorum, % 12,73'ü katılmıyorum, % 10'u kararsızım, % 1,82'si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Grafik 3. Bayındırlık ve İskân Hizmetlerinin Yürütümünde Etkinlik

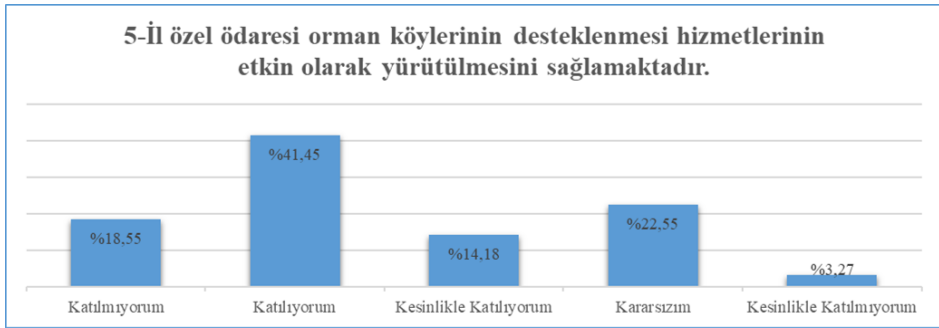
‘İl özel idaresi bayındırlık ve iskân hizmetlerinin etkin olarak yürütülmesini sağlamaktadır’ ifadesine anketi dolduranların % 49,45'i katılıyorum, % 33,45'i kesinlikle katılıyorum, % 6,55'i katılmıyorum, % 10,18'i kararsızım, % 0,36'sı da kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 50'si katılıyorum, % 25'i katılmıyorum, % 25'i kararsızım; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 44,44'ü katılıyorum, %38,89'u kesinlikle katılıyorum, % 5,56'sı katılmıyorum, %11,11'i kararsızım; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 48,28'i katılıyorum, % 37,93'ü kesinlikle katılıyorum, % 6,90'ı katılmıyorum, % 6,90'ı kararsızım; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 48,60'ı katılıyorum, % 36,45'i kesinlikle katılıyorum, % 5,61'i katılmıyorum, % 8,41'i kararsızım, % 0,93'ü kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 50,91'i katılıyorum, %30,91'i kesinlikle katılıyorum, % 6,36'sı katılmıyorum, % 11,82'si kararsızım yanıtını vermiştir.

Grafik 4. Merkezi Yönetim Yatırımlarının Yürütümünde Etkinlik

‘İl özel idaresi bakanlıkların ve diğer merkez idare kuruluşlarının yatırım hizmetlerinin etkin olarak yürütülmesini sağlamaktadır’ ifadesine anketi dolduranların % 35,64’ü katılıyorum, % 55,27’si kesinlikle katılıyorum, % 3,64’ü katılmıyorum, % 4,73’ü kararsızım, % 0,73’ü da kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 50’si katılıyorum, % 25’i kesinlikle katılıyorum, % 12,50’si katılmıyorum, % 12,50’si kararsızım; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 27,78’i katılıyorum, % 66,67’si kesinlikle katılıyorum, % 5,56’sı kararsızım; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 20,69’u katılıyorum, % 65,52’si kesinlikle katılıyorum, % 10,34’ü kararsızım, % 3,45’i kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 33,64’ü katılıyorum, % 60,75’i kesinlikle katılıyorum, % 2,80’i katılmıyorum, % 2,80’i kararsızım; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 41,82’si katılıyorum, % 47,27’si kesinlikle katılıyorum, % 5,45’i katılmıyorum, % 4,55’i kararsızım, % 0,91’i kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Grafik 5. Orman Köylerinin Desteklenmesinde Etkinlik

‘İl özel idaresi orman köylerinin desteklenmesi hizmetlerinin etkin olarak yürütülmesini sağlamaktadır’ ifadesine anketi dolduranların % 41,45’i katılıyorum, % 14,18’i kesinlikle katılıyorum, % 18,55’i katılmıyorum, % 22,55’i kararsızım, % 3,27’si de kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 37,50’si katılıyorum, % 37,50’si katılmıyorum, %

12,50'si kararsızım, % 12,50'si kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 33,33'ü katılıyorum, % 16,67'si kesinlikle katılıyorum, % 16,67'si katılmıyorum, % 33,33'ü kararsızım; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 41,38'i katılıyorum, % 17,24'ü kesinlikle katılıyorum, % 20,69'u katılmıyorum, % 17,24'ü kararsızım, % 3,45'i kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 42,99'u katılıyorum, % 15,89'u kesinlikle katılıyorum, % 14,02'si katılmıyorum, % 24,30'u kararsızım, % 2,80'i kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 42,73'ü katılıyorum, % 10,91'i kesinlikle katılıyorum, % 21,82'si katılmıyorum, % 20,91'i kararsızım, % 3,64'ü kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Belediye Sınırları Dışında Sunulan Hizmetler

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'na göre il özel idareleri belediye sınırları dışında birçok yerel hizmet yürütmektedir.⁸ Bu kısımda il özel idarelerinin belediye sınırları dışında sunduğu bisiklet yollarının ve şeritlerinin, bisiklet ve elektrikli skuter park ve şarj istasyonlarının, yaya yollarının ve gürültü bariyerlerinin planlanması, projelendirilmesi, yapımı, bakımı ve onarımıyla (bisiklet ve yaya yolları hizmetleri olarak da ifade edilecektir) ilgili işlerdeki, gayri sıhhi müesseseler ile umuma açık istirahat ve eğlence yerlerine ilişkin ruhsat ve denetim hizmetlerindeki (ruhsat işleri olarak da ifade edilecektir), hizmete sunulacak olan asansörlerin tescilinin yapılması, yıllık periyodik kontrollerin yapılması ya da yetkilendirilmiş muayene kuruluşları aracılığıyla yaptırılması, gerekli hâllerde asansörlerin hizmet dışı bırakılması hizmetlerindeki (asansör hizmetleri olarak da ifade edilecektir) performansları ölçülecektir.

Grafik 6. Bisiklet ve Yaya Yolları Hizmetlerinde Etkinlik

‘İl özel idaresi bisiklet yollarının ve şeritlerinin, bisiklet ve elektrikli skuter park ve şarj istasyonlarının, yaya yollarının ve gürültü bariyerlerinin planlanması, projelendirilmesi, yapımı, bakımı ve onarımıyla ilgili işlerin etkin olarak yürütülmesini sağlamaktadır’ ifadesine anketi dolduranların % 25,09'u

⁸ 5302 sayılı Kanun'un 6. maddesi.

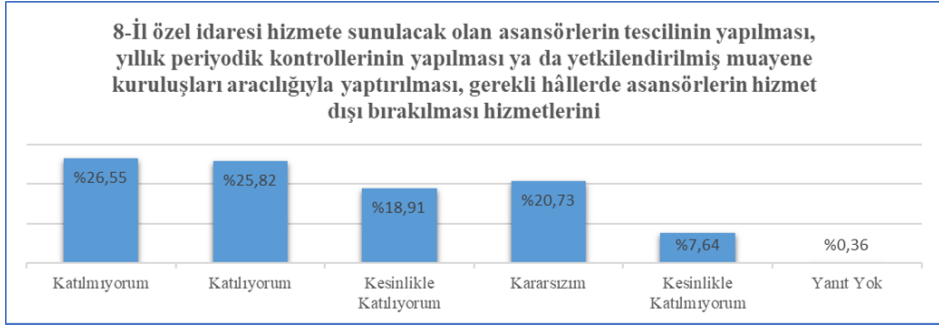
katılıyorum, % 8,36'sı kesinlikle katılıyorum, % 38,18'i katılmıyorum, % 17,82'si kararsızım, % 10,55'i de kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 25'i katılıyorum, % 37,50'si katılmıyorum, % 25'i kararsızım, % 12,50'si kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 27,78'i katılıyorum, % 33,33'ü katılmıyorum, % 33,33'ü kararsızım, % 5,56'sı kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 31,03'ü katılıyorum, % 13,79'u kesinlikle katılıyorum, % 31,03'ü katılmıyorum, % 10,34'ü kararsızım, % 13,79'u kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 24,30'u katılıyorum, % 8,41'i kesinlikle katılıyorum, % 36,45'i katılmıyorum, % 21,50'si kararsızım, % 9,35'i kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 24,55'i katılıyorum, % 7,27'si kesinlikle katılıyorum, % 43,64'ü katılmıyorum, % 12,73'ü kararsızım, % 11,82'si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Grafik 7. Ruhsat Hizmetlerinde Etkinlik

‘İl özel idaresi gayri sıhhi müesseseler ile umuma açık istirahat ve eğlence yerlerine ilişkin ruhsat ve denetim hizmetlerini etkin olarak yürütülmesini sağlamaktadır’ ifadesine anketi dolduranların % 42,91'i katılıyorum, % 45,45'i kesinlikle katılıyorum, % 3,27'si katılmıyorum, % 7,64'ü kararsızım, % 0,73'ü de kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 50'si katılıyorum, % 12,50'si katılmıyorum, % 37,50'si kararsızım; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 38,89'u katılıyorum, % 55,56'sı kesinlikle katılıyorum, % 5,56'sı kararsızım; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 24,14'ü katılıyorum, % 68,97'si kesinlikle katılıyorum, % 3,45'i katılmıyorum, % 3,45'i kararsızım; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 43,93'ü katılıyorum, % 42,99'u kesinlikle katılıyorum, % 3,74'ü katılmıyorum, % 7,48'i kararsızım, % 1,87'si kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 47,27'si katılıyorum, % 42,73'ü kesinlikle katılıyorum, % 2,73'ü katılmıyorum, % 7,27'si kararsızım yanıtını vermiştir.

Grafik 8. Asansör Hizmetlerinin Yürütülmesinde Etkinlik

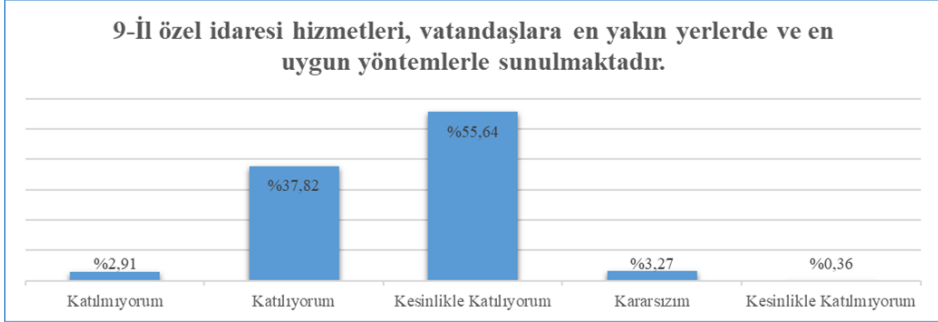

‘İl özel idaresi hizmete sunulacak olan asansörlerin tescilinin yapılması, yıllık periyodik kontrollerin yapılması ya da yetkilendirilmiş muayene kuruluşları aracılığıyla yaptırılması, gerekli hâllerde asansörlerin hizmet dışı bırakılması hizmetlerinin etkin olarak yürütülmesini sağlamaktadır’ ifadesine anketi dolduranların % 25,82’si katılıyorum, % 18,91’i kesinlikle katılıyorum, % 26,55’i katılmıyorum, % 20,73’ü kararsızım, % 7,64’ü de kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 62,50’si katılmıyorum, % 37,50’si kararsızım; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 27,78’i katılıyorum, % 33,33’ü kesinlikle katılıyorum, % 27,78’i katılmıyorum, % 5,56’sı kararsızım, % 5,56’sı kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 31,03’ü katılıyorum, % 24,14’ü kesinlikle katılıyorum, % 13,79’u katılmıyorum, % 17,24’ü kararsızım, % 10,34’ü kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 23,36’sı katılıyorum, % 18,69’u kesinlikle katılıyorum, % 28,97’si katılmıyorum, % 20,56’sı kararsızım, % 8,41’i kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 28,18’i katılıyorum, % 16,36’sı kesinlikle katılıyorum, % 25,45’i katılmıyorum, % 22,73’ü kararsızım, % 7,27’si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir

Hizmet Sunum Yöntemleri

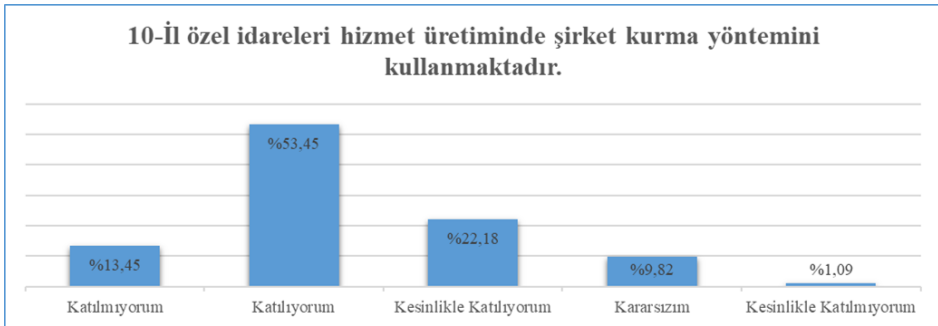
İl Özel İdaresi Kanunu’nda hizmet sunumuna ilişkin ilke ve yöntemler yer almıştır. Bu yöntemlerden, vatandaşla yakınlık, şirket kurma, il genel meclisi toplantılarına kamu kurumlarının temsilcilerinin davet edilmesi ve ihtisas komisyonu çalışmalarından uzmanlardan yararlanılması konuları incelenecektir.

Grafik 9. Hizmetlerin Vatandaşlara En Yakın Yerlerde ve En Uygun Yöntemlerle Sunumu

‘İl özel idaresi hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulmaktadır’ ifadesine anketi dolduranların % 37,82’si katılıyorum, % 55,64’ü kesinlikle katılıyorum, % 2,91’i katılmıyorum, % 3,27’si kararsızım, % 0,36’sı da kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 75’i katılıyorum, % 12,50’si kesinlikle katılıyorum, % 12,50’si kararsızım; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 22,22’si katılıyorum, % 77,78’si kesinlikle katılıyorum; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 31,03’ü katılıyorum, % 62,07’si kesinlikle katılıyorum, % 6,90’ı katılmıyorum; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 30,84’ü katılıyorum, % 61,68’i kesinlikle katılıyorum, % 3,74’ü katılmıyorum, % 3,74’ü kararsızım; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 47,27’si katılıyorum, % 46,36’sı kesinlikle katılıyorum, % 1,82’i katılmıyorum, % 3,64’ü kararsızım, % 0,91’i kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

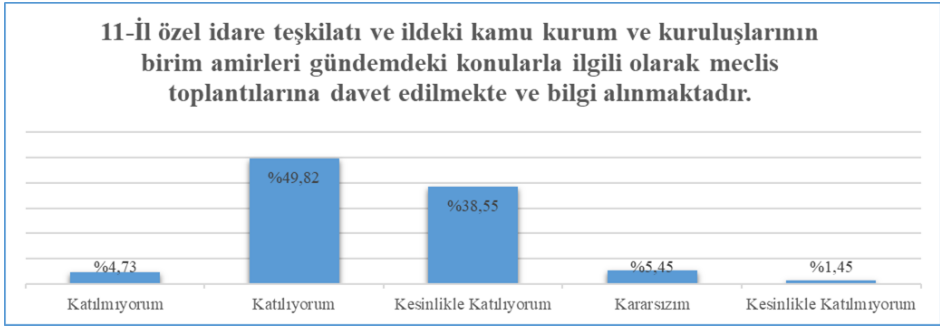
Grafik 10. Hizmet Üretiminde Şirket Kurma Yönteminin Kullanılması

‘İl özel idareleri hizmet üretiminde şirket kurma yöntemini kullanmaktadır’ ifadesine anketi dolduranların % 53,45’i katılıyorum, % 22,18’i kesinlikle katılıyorum, % 13,45’i katılmıyorum, % 9,82’si kararsızım, % 1,09’u da kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 37,50’si katılıyorum, % 37,50’si katılmıyorum, % 25’i kararsızım; il özel idaresi

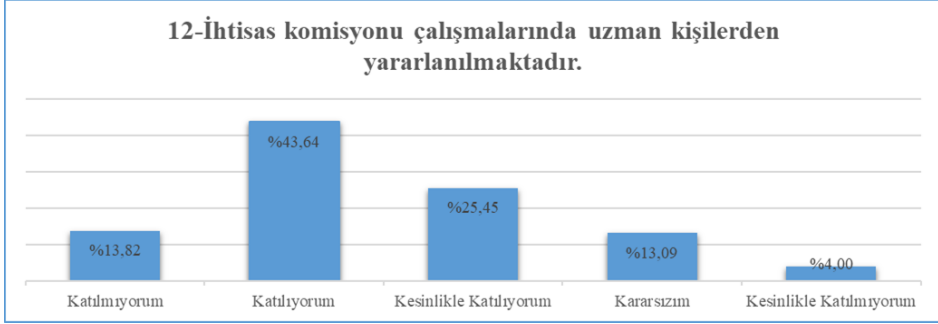
genel sekreterlerinin % 50'si katılıyorum, % 11,11'i kesinlikle katılıyorum, % 27,78'i katılmıyorum, % 11,11'i kararsızım; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 37,93'ü katılıyorum, % 44,83'ü kesinlikle katılıyorum, % 13,79'u katılmıyorum, %3,45'i kararsızım; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 59,81'i katılıyorum, % 19,63'ü kesinlikle katılıyorum, % 7,48'i katılmıyorum, % 12,15'i kararsızım, % 0,93'ü kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 54,55'i katılıyorum, % 20,91'i kesinlikle katılıyorum, % 14,55'i katılmıyorum, % 8,18'i kararsızım, % 1,82'si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Grafik 11. İl Özel İdare Teşkilatı ve İldeki Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Birim Amirlerinin Gündemdeki Konularla İlgili Olarak Meclis Toplantılarına Davet Edilmesi ve Bilgi Alınması

‘İl özel idare teşkilatı ve ildeki kamu kurum ve kuruluşlarının birim amirleri gündemdeki konularla ilgili olarak meclis toplantılarına davet edilmekte ve bilgi alınmaktadır’ ifadesine anketi dolduranların % 49,82’si katılıyorum, % 38,55’i kesinlikle katılıyorum, % 4,73’ü katılmıyorum, % 5,45’i kararsızım, % 1,45’i de kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 62,50’si katılıyorum, % 12,50’si kesinlikle katılıyorum, % 25’i katılmıyorum; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 50’si katılıyorum, % 44,44’ü kesinlikle katılıyorum, % 5,56’sı katılmıyorum; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 27,59’u katılıyorum, % 65,52’si kesinlikle katılıyorum, % 3,45’i kararsızım, %3,45’i kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 53,27’si katılıyorum, % 35,51’i kesinlikle katılıyorum, % 4,67’si katılmıyorum, % 4,67’si kararsızım, % 1,87’si kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 52,73’ü katılıyorum, % 33,64’ü kesinlikle katılıyorum, % 4,55’i katılmıyorum, % 8,18’i kararsızım, % 0,91’i kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Grafik 12. İhtisas Komisyonu Çalışmalarında Uzman Kişilerden Yararlanılması

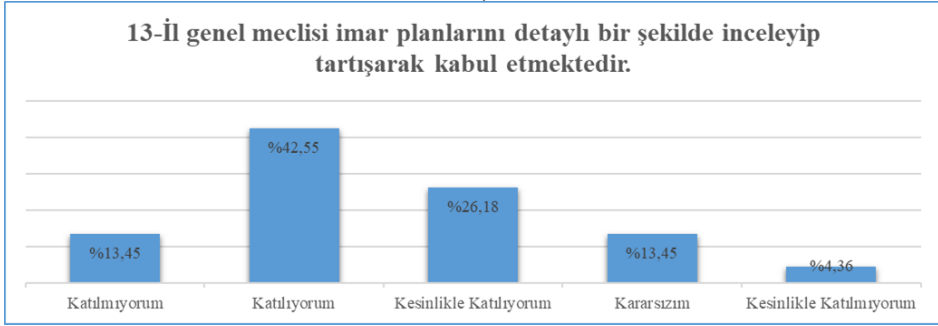
‘İhtisas komisyonu çalışmalarında uzman kişilerden yararlanılmaktadır’ ifadesine anketi dolduranların % 43,64’ü katılıyorum, % 25,45’i kesinlikle katılıyorum, % 13,82’si katılmıyorum, % 13,09’u kararsızım, % 4’ü de kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 12,50’si katılıyorum, % 12,50’si kesinlikle katılıyorum, % 50’si katılmıyorum, % 25’i kararsızım; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 55,56’sı katılıyorum, % 27,78’si kesinlikle katılıyorum, % 5,56’sı katılmıyorum, % 5,56’sı kararsızım, % 5,56’sı kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 37,93’ü katılıyorum, % 41,38’i kesinlikle katılıyorum, % 10,34’ü katılmıyorum, % 3,45’i kararsızım, %6,90’ı kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 43,93’ü katılıyorum, % 20,56’sı kesinlikle katılıyorum, % 14,02’si katılmıyorum, % 15,89’u kararsızım, % 5,61’i kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 45,45’i katılıyorum, % 26,36’sı kesinlikle katılıyorum, % 13,64’ü katılmıyorum, % 12,73’ü kararsızım, % 1,82’si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Organların Görevleri

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununa göre il genel meclisi genel karar organı, vali yürütme organı ve il encümeni de ikisinin arasında bir fonksiyonla çalışmaktadır.⁹ Bu kısımda, il genel meclisinin imar planlarının görüşülmesindeki, denetim komisyonunun il özel idaresinin denetimindeki, il encümeninin bütçe ve kesin hesabın incelenmesindeki ve valinin yönetimdeki etkinliği ölçülmüştür.

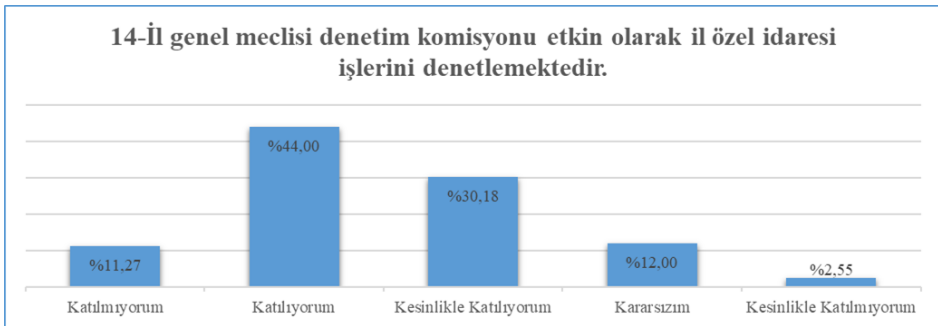
⁹ 5302 sayılı Kanun’un 10. maddesi.

Grafik 13. İl Genel Meclisinde İmar Planlarının Detaylı Şekilde İncelenip

‘İl genel meclisi imar planlarını detaylı bir şekilde inceleyip tartışarak kabul etmektedir’ ifadesine anketi dolduranların % 42,55’i katılıyorum, % 26,18’i kesinlikle katılıyorum, % 13,45’i katılmıyorum, % 13,45’i kararsızım, % 4,36’sı da kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 12,50’si katılıyorum, % 50’si katılmıyorum, % 25’i kararsızım, % 12,50’si kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 55,56’sı katılıyorum, % 27,78’si kesinlikle katılıyorum, % 5,56’sı katılmıyorum, % 5,56’sı kararsızım, % 5,56’sı kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 41,38’i katılıyorum, % 27,59’u kesinlikle katılıyorum, % 13,79’u katılmıyorum, % 6,90’ı kararsızım, % 10,34’ü kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 39,25’i katılıyorum, % 25,23’ü kesinlikle katılıyorum, % 14,95’ü katılmıyorum, % 15,89’u kararsızım, % 4,67’si kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 45,45’i katılıyorum, % 28,18’i kesinlikle katılıyorum, % 10,91’i katılmıyorum, % 13,64’ü kararsızım, % 1,82’si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

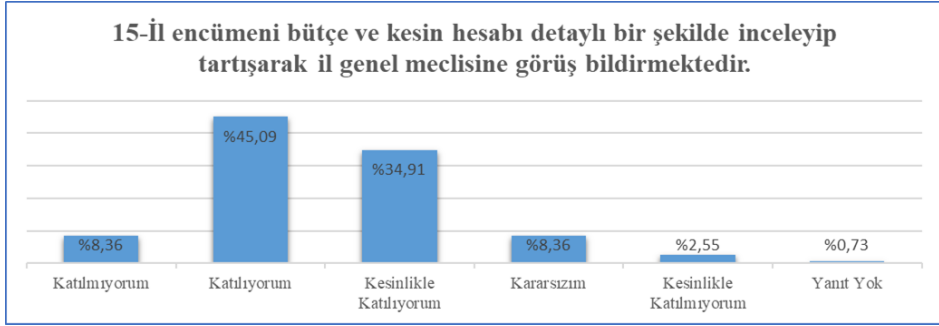
Grafik 14. Denetim Komisyonunun Etkinliği

‘İl genel meclisi denetim komisyonu etkin olarak il özel idaresi işlerini denetlemektedir’ ifadesine anketi dolduranların % 44’ü katılıyorum, % 30,18’i kesinlikle katılıyorum, % 11,27’si katılmıyorum, % 12’si kararsızım, % 2,55’i

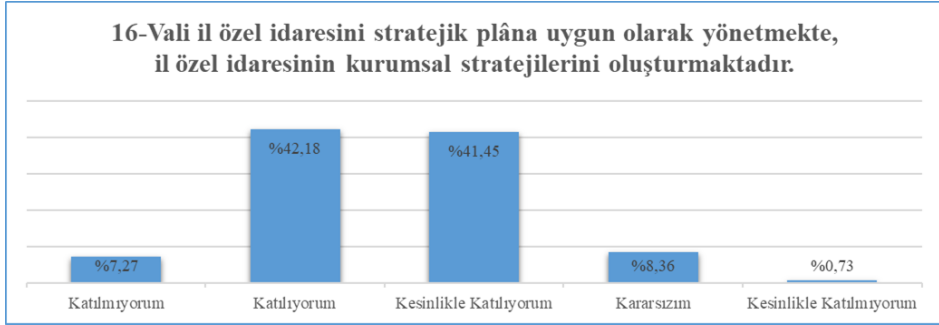
de kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 12,50'si katılıyorum, % 50'si katılmıyorum, % 37,50'i kararsızım; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 50'si katılıyorum, % 33,33'ü kesinlikle katılıyorum, % 11,11'i katılmıyorum, % 5,56'sı kararsızım; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 34,48'i katılıyorum, % 37,93'ü kesinlikle katılıyorum, % 13,79'u katılmıyorum, % 3,45'i kararsızım, % 10,34'ü kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 47,66'sı katılıyorum, % 29,91'i kesinlikle katılıyorum, % 5,61'i katılmıyorum, % 14,02'si kararsızım, % 2,80'i kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 44,55'i katılıyorum, % 29,09'u kesinlikle katılıyorum, % 13,64'ü katılmıyorum, % 11,82'si kararsızım, % 0,91'i kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Grafik 15. İl Encümeninin Bütçe ve Kesin Hesabı Detaylı Bir Şekilde İnceleyip Tartışarak İl Genel Meclisine Görüş Bildirmesi

‘İl encümeni bütçe ve kesin hesabı detaylı bir şekilde inceleyip tartışarak il genel meclisine görüş bildirmektedir’ ifadesine anketi dolduranların % 45,09'u katılıyorum, % 34,91'i kesinlikle katılıyorum, % 8,36'sı katılmıyorum, % 8,36'sı kararsızım, % 2,55'i de kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 87,50'si katılıyorum, % 12,50'si kararsızım; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 38,89'u katılıyorum, % 50'si kesinlikle katılıyorum, % 5,56'sı kararsızım, % 5,56'sı kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 34,48'i katılıyorum, % 41,38'i kesinlikle katılıyorum, % 17,24'ü katılmıyorum, % 3,45'i kararsızım, % 3,45'i kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 42,99'u katılıyorum, % 35,51'i kesinlikle katılıyorum, % 6,54'ü katılmıyorum, % 11,21'i kararsızım, % 2,80'i kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 49,09'u katılıyorum, % 30,91'i kesinlikle katılıyorum, % 10'u katılmıyorum, % 7,27'si kararsızım, % 1,82'si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Grafik 16. Valinin İl Özel İdaresini Yönetimi

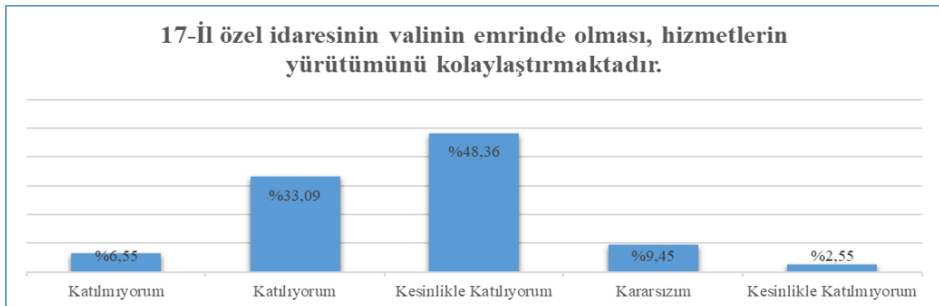

‘Vali il özel idaresini stratejik plâna uygun olarak yönetmekte, il özel idaresinin kurumsal stratejilerini oluşturmaktır’ ifadesine anketi dolduranların % 42,18’i katılıyorum, % 41,45’i kesinlikle katılıyorum, % 7,27’si katılmıyorum, % 8,36’sı kararsızım, % 0,73’ü de kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 50’si katılıyorum, % 12,50’si kesinlikle katılıyorum, % 12,50’si katılmıyorum, %25’i kararsızım; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 66,67’si katılıyorum, % 27,78’si kesinlikle katılıyorum, % 5,56’sı kararsızım; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 31,03’ü katılıyorum, % 48,28’i kesinlikle katılıyorum, % 13,79’u katılmıyorum, % 6,90’ı kararsızım; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 42,99’u katılıyorum, % 42,06’sı kesinlikle katılıyorum, % 7,48’i katılmıyorum, % 5,61’i kararsızım, % 1,87’si kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 40’ı katılıyorum, % 42,73’ü kesinlikle katılıyorum, % 6,36’sı katılmıyorum, % 10,91’i kararsızım yanıtını vermiştir.

Karar Alma Süreci

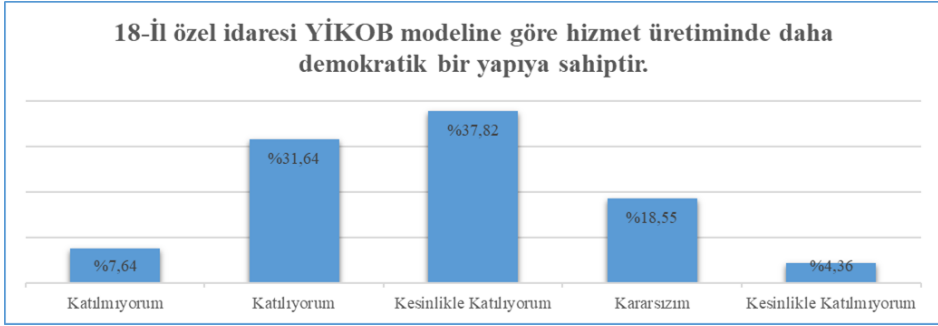
İl Özel İdaresi Kanunuyla valinin il genel meclisi başkanlığı görevine son verilmiş olmasına rağmen, yürütme organı fonksiyonu sürmektedir. Bu kısımda valinin il özel idaresinin yönetimindeki rolüyle özel idarelerin karar alma süreçlerinin demokratik niteliği ve yerellik düzeyi ölçülmüştür.

Grafik 17. İl Özel İdaresinin Valinin Emrinde Olmasının Etkisi

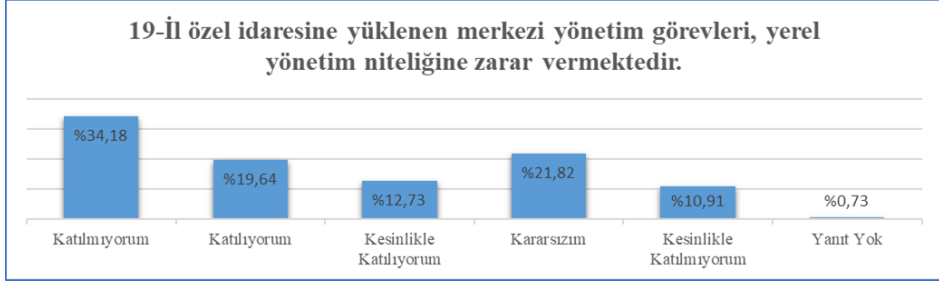
‘İl özel idaresinin valinin emrinde olması, hizmetlerin yürütümünü kolaylaştırmaktadır’ ifadesine anketi dolduranların % 33,09’u katılıyorum, % 48,36’sı kesinlikle katılıyorum, % 6,55’i katılmıyorum, % 9,45’i kararsızım, % 2,55’i de kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 37,50’si katılıyorum, % 50’si kesinlikle katılıyorum, % 12,50’si kararsızım; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 16,67’si katılıyorum, % 83,33’ü kesinlikle katılıyorum; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 24,14’ü katılıyorum, % 55,17’si kesinlikle katılıyorum, % 10,34’ü katılmıyorum, % 6,90’ı kararsızım, % 3,45’i kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 35,51’i katılıyorum, % 41,12’si kesinlikle katılıyorum, % 5,61’i katılmıyorum, % 14,02’si kararsızım, % 3,74’ü kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 36,36’sı katılıyorum, % 46,36’sı kesinlikle katılıyorum, % 8,18’i katılmıyorum, % 7,27’si kararsızım, % 1,82’si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Grafik 18. İl Özel İdaresi ve Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığının (YİKOB) Demokratiklik Açısından Karşılaştırılması

‘İl özel idaresi modeli YİKOB modeline göre hizmet üretiminde daha demokratik bir yapıya sahiptir’ ifadesine anketi dolduranların % 31,64’ü katılıyorum, % 37,82’si kesinlikle katılıyorum, % 7,64’ü katılmıyorum, % 18,45’i kararsızım, % 4,36’sı da kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 25’i katılıyorum, % 37,50’si kesinlikle katılıyorum, % 12,50’si katılmıyorum, % 25’i kararsızım; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 27,78’si katılıyorum, % 61,11’i kesinlikle katılıyorum, % 5,56’sı katılmıyorum, % 5,56’sı kararsızım; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 20,69’u katılıyorum, % 44,28’i kesinlikle katılıyorum, % 20,69’u katılmıyorum, % 3,45’i kararsızım, % 6,90’ı kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 36,45’i katılıyorum, % 30,84’ü kesinlikle katılıyorum, % 6,54’ü katılmıyorum, % 23,36’sı kararsızım, % 2,80’i kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 31,82’si katılıyorum, % 38,18’i kesinlikle katılıyorum, % 5,45’i katılmıyorum, % 18,18’si kararsızım, % 6,36’sı kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Grafik 19. İl Özel İdaresine Yüklenen Merkezi Yönetim Görevlerinin Yerel Yönetim Niteliğine Zararı

‘İl özel idaresine yüklenen merkezi yönetim görevleri, yerel yönetim niteliğine zarar vermektedir’ ifadesine anketi dolduranların % 19,64’ü katılıyorum, % 12,73’ü kesinlikle katılıyorum, % 34,18’i katılmıyorum, % 21,82’si kararsızım, % 10,91’i de kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 75’i katılmıyorum, % 12,50’si kararsızım, % 12,50’si kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 5,56’sı katılıyorum, % 16,67’si kesinlikle katılıyorum, % 38,89’u katılmıyorum, % 16,67’si kararsızım, % 22,22’si kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 31,03’ü katılıyorum, % 34,48’i kesinlikle katılıyorum, % 13,79’u katılmıyorum, % 13,79’u kararsızım, % 6,90’ı kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 14,02’si katılıyorum, % 10,28’i kesinlikle katılıyorum, % 34,58’i katılmıyorum, % 26,17’si kararsızım, % 14,02’si kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 26,36’sı katılıyorum, % 9,09’u kesinlikle katılıyorum, % 36,36’sı katılmıyorum, % 20’si kararsızım, % 7,27’si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Grafik 20. Valilerin İl Özel İdaresi Yürütme Organı Olmasına Son Verilmesinin Sonuçlarının Neler Olabileceği

‘Valilerin il özel idaresi yürütme organı olmasına son verilmesi halinde daha çatışmacı ve verimsiz bir yönetim modeli doğacaktır’ ifadesine anketi

dolduranların % 30,55'i katılıyorum, % 37,45'i kesinlikle katılıyorum, % 12'si katılmıyorum, % 12,73'ü kararsızım, % 6,55'i de kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu soruya yanıt veren valilerin % 12,50'si katılıyorum, % 50'si kesinlikle katılıyorum, % 12,50'si kararsızım, % 25'i kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresi genel sekreterlerinin % 16,67'si katılıyorum, % 72,22'si kesinlikle katılıyorum, % 5,56'sı katılmıyorum, % 5,56'sı kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresi genel sekreter yardımcılarının % 13,79'u katılıyorum, % 55,17'si kesinlikle katılıyorum, % 20,69'u katılmıyorum, % 6,90'ı kararsızım, % 3,45'i kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin teknik birim amirlerinin % 33,64'ü katılıyorum, % 30,84'ü kesinlikle katılıyorum, % 13,08'i katılmıyorum, % 15,89'u kararsızım, % 5,61'i kesinlikle katılmıyorum; il özel idaresinin idari nitelikli birim amirlerinin % 35,45'i katılıyorum, % 32,73'ü kesinlikle katılıyorum, % 10,91'i katılmıyorum, % 12,73'ü kararsızım, % 7,27'si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Etkinlik Anketi Sonuçları

İl özel idareleri etkinlik anketinin değerlendirmesi, daha önce yapılmış alan araştırmalarında yer alan benzer sorulara verilmiş yanıtların karşılaştırılması, ardından da sonuçların ayrıntılı şekilde incelenmesi suretiyle yapılacaktır.

Önceki Çalışmaların Sonuçlarıyla Karşılaştırma

İl özel idarelerine ilişkin olarak akademisyenlere, il genel meclisi üyeleriyle başkanlarına ve valilere yönelik olmak üzere değişik tarihlerde gerçekleştirilmiş anket ve mülakat çalışmaları bulunmaktadır. 1994 yılında yayınlanan bir çalışmada, ankete katılan akademisyenlerin % 12,07'sinin bayındırlık hizmetlerinin, %11,11'inin imtiyaz ve ruhsat verme görevlerinin, % 7,41'i tarım ve hayvancılıkla ilgili hizmetlerin; valilerin % 20,69'unun bayındırlık hizmetlerinin, %22,20'sinin imtiyaz ve ruhsat verme görevlerinin, % 16,67'sinin tarım ve hayvancılıkla ilgili hizmetlerin; il genel meclisi üyelerinin % 27,59'u bayındırlık hizmetlerinin, %33,30'u imtiyaz ve ruhsat verme görevlerinin, % 31,48'i tarım ve hayvancılıkla ilgili hizmetlerin il özel idarelerince etkin olarak yürütülemediğini belirtmiştir (Tamer, 1994:232). Bu çalışmada ankete katılan il özel idaresi yetkililerinin % 6,91'i bayındırlık ve iskan hizmetlerinde, % 4'ü ruhsat hizmetlerinde ve % 20'si tarım hizmetlerinde idareleri başarısız bulmaktadır. 1994 yılındaki araştırmaya göre il özel idarelerinin etkinliğine ilişkin il özel idaresi yetkililerindeki algının tarım, bayındırlık ve iskân ile ruhsat işlemleri bakımından daha olumlu olduğu görülmektedir. 1994 çalışmasında, il özel idaresinin başı ve kanuni temsilcisinin kim olması gerektiğine ilişkin soruya akademisyenlerin % 18,75'i vali, 31,25'i belediye başkanı, % 46,87'si meclisin seçeceği bir başkan, valilerin % 90,24'ü vali, % 9,79'u meclisin seçeceği bir başkan, il genel meclis üyelerinin % 40'ı vali, % 53,80'i meclisin seçeceği bir başkan; valinin yürütme organı olmasının yerinde olup olmadığına ilişkin soruya

akademisyenlerin % 75'i hayır, valilerin % 87,80'i evet ve il genel meclisi üyelerinin % 50,77'si evet cevabını vermiştir (Tamer, 1994:237, 240). Bu çalışmamızda ankete katılan il özel idaresi yetkililerinin % 81,45'i il özel idaresinin valinin emrinde olmasının hizmet yürütümünü kolaylaştırdığı, % 68'i de valilerin il özel idaresinin yürütme organı olmasına son verilmesi halinde daha çatışmacı ve verimsiz bir yönetim modeli doğacağı görüşündedir. 1994 yılındaki araştırma sonuçlarından valilerin il özel idaresindeki yürütme organı rolünün daha çok desteklendiği görülmektedir. 1994'te valilerin % 90,24'ü valinin il özel idaresinin başı ve kanuni temsilcisi, % 87,80'i de yürütme organı olması gerektiğini belirtirken, bu çalışmamızda ankete katılan valilerin % 87,50'si il özel idaresinin valinin emrinde olmasının hizmet yürütümünü kolaylaştırdığı, % 62,50'si de valilerin il özel idaresinin yürütme organı olmasına son verilmesi halinde daha çatışmacı ve verimsiz bir yönetim modeli doğacağı yönünde görüş belirtmiştir.

2007 yılında il özel idaresi genel sekreterleri ve seçilmiş il encümen üyelerine yönelik uygulanan ankette katılımcıların % 71,9'u il özel idarelerinin kurduğu veya katıldığı şirket bulunduğu yanıtını vermiştir (Bakkal, 2007: 73). Bu çalışmamızda aynı konuya ilişkin elde edilen oran % 75,63 olarak gerçekleşerek, 2007 yılı çalışmasına benzer bir sonuç elde edilmiştir.

2007 yılında bildiri olarak sunulup 2009 yılında yayınlanan, il genel meclisi başkanları ve valilerle yönelik bir başka ankette valilerin % 66,6'sı faaliyet raporu hazırlanması ve il genel meclisinin onayına sunulmasını merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkileri açısından yanlış bulmaktadır. İl genel meclisi başkanlarının % 88,8'i valilerin seçimle gelmesi gerektiğini savunmaktadır (Ömürgönülşen ve Sadioğlu, 2010: 12-13, 15). Bu çalışmamızda valilerin il özel idaresinin yürütme organı olarak devam etmesi gerektiğini düşünenlerin oranı ise % 68 iken, 2009 çalışmasında il genel meclisi başkanlarının önemli bölümünün bu görüşte olmadığı, seçimli valiliği savundukları görülmektedir. Valilerin faaliyet raporunun oylanması yöntemiyle il genel meclisinin denetimine girmek istememeleri de, valilerin il genel idaresinin başı olmasından ve temsil yetkilerinden kaynaklanmaktadır.

2009 yılında gerçekleştirilip 2010 yılında yayınlanan ve Kocaeli il genel meclislerine uygulanan anket sonuçlarına göre katılımcıların % 90'ının il genel meclisi denetim komisyonunun il özel idarelerinin denetiminde etkili olduğu, % 29'unun ihtisas komisyonu çalışmalarına uzman kişilerin katıldığı, % 82,7'sinin valinin yürütme yetkilerinin arttırılmaması gerektiği, %19,4'ü valinin mevcut yürütme organı konumunun devam etmesi gerektiği yönünde görüş bildirmiştir (Oktay, 2010b: 87, 90, 91, 92). 2010 yılında yayınlanan İstanbul il genel meclisi üyelerine yönelik yapılan ankete katılanların % 78'inin il genel meclisi denetim komisyonunun il özel idarelerinin denetiminde etkili olduğu, % 16'sının ihtisas komisyonu çalışmalarına uzman kişilerin katıldığı, % 68,9'unun valinin yürütme yetkilerinin arttırılmamasının gerektiği, %24,4'i valinin mevcut yürütme organı

konumunun devam etmesi gerektiği yönünde görüş bildirmiştir (Oktay, 2010a: 154, 156,). Bu çalışmamızda katılımcıların % 74,18'i denetim komisyonunun çalışmalarını etkin bulmuş, ihtisas komisyonu çalışmalarına uzman kişilerin katıldığını belirtenlerin oranı da % 69,09 olmuştur. Valilerin il özel idaresinin yürütme organı olarak devam etmesi gerektiğini düşünenlerin oranı ise % 68'dir. 2010 anketiyle karşılaştırıldığında, il genel meclisi üyelerinin denetim komisyonunun çalışmalarını daha etkin buldukları, ihtisas komisyonu çalışmalarına uzman kişilerin katılımını düşük düzeyde değerlendirdikleri ve valinin il özel idaresinin yürütme organı fonksiyonuna tepkili oldukları görülmektedir.

2013 yılında YİKOB başkanlığı görevini yürüten vali yardımcılarında uygulanan ankette katılımcıların % 80'i il özel idarelerini, yatırım izleme ve koordinasyon başkanlığı modeline göre hizmet üretiminde daha demokratik bir yapı olarak değerlendirmiştir (Karakaya, 2023: 294). Bu çalışmamızda aynı oran % 69,46 olarak çıkmıştır. 2023 yılında yapılan anketin bu soruya ilişkin sonuçlarıyla, 2024 yılında bu çalışmadaki anket sonucu önemli ölçüde uyusmaktadır.

Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

İl özel idarelerinin il genelinde görevli olduğu hizmetlerdeki etkinliğine ilişkin sorulara verilen yanıtlar değerlendirildiğinde; başarı düzeyi tarım hizmetlerinde % 68,37, çevre düzeni planı hazırlanmasında % 73,09, bayındırlık ve iskan hizmetlerinde % 82,90, merkezi yönetim yatırımlarında % 90,91 ve orman köylerinin desteklenmesinde % 55,63'tür. İl özel idarelerinin il genelinde yürüttüğü hizmetler içinde merkezi yönetim yatırımlarının yürütümü en başarılı alan, orman köylerinin desteklenmesi de görece başarısız olunan hizmetler olarak görülmektedir. İl özel idarelerinin tüzel kişiliğinin temsilcisi ve sevk-idaresinden sorumlu kişi olarak valilerin, il özel idaresinde görevli yöneticilere göre il genelinde sunulan hizmetlerde performansı düşük gördükleri, il özel idaresi yöneticilerinin ise kurumu başarılı değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. Buna rağmen, orman köylerinin desteklenmesi alanında idarelerin performans düşük düzeyde kalmaktadır.

İl özel idarelerinin belediye sınırları dışında görevli olduğu hizmetlerdeki etkinliğine ilişkin sorulara verilen yanıtlar değerlendirildiğinde; başarı düzeyi bisiklet ve yaya yolları hizmetlerinde % 33,72, ruhsat hizmetlerinde % 88,36 ve asansör hizmetlerinde % 44,73 olarak gerçekleşmiştir. İl özel idarelerinin belediye sınırları dışındaki çalışmalarında ruhsat işleri en başarılı alan, bisiklet ve yaya yolları işleri görece başarısız olunan hizmetler olarak görülmektedir. Valilerin, il özel idaresinde görevli yöneticilere göre belediye sınırları dışında sunulan hizmetlerde idarelerin performansını düşük gördükleri anlaşılmaktadır. Bisiklet ve yaya yollarıyla ilgili işlerle asansör hizmetlerinde genel olarak idarelerin başarısı düşük düzeydedir.

İl özel idarelerinin hizmet sunum yöntemlerine ilişkin sorulara verilen yanıtlar değerlendirildiğinde, başarı düzeyi hizmetlerin vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulmasında % 93,46, hizmet üretiminde şirket kurma yönteminin kullanılmasında % 75,63, il özel idare teşkilatı ve ildeki kamu kurum ve kuruluşlarının birim amirleri gündemdeki konularla ilgili olarak meclis toplantılarına davet edilmesi ve bilgi alınmasında % 88,37, ihtisas komisyonu çalışmalarında uzman kişilerden yararlanılmasında % 69,09 olarak gerçekleşmiştir. Valiler, il özel idarelerinin hizmet sunum yöntemi olarak şirketleşmeden yararlanılması ve ihtisas komisyonlarında uzman kişilerin çalıştırılması konularında idarelerin düşük performans gösterdiklerini belirtmektedir.

İl özel idarelerinin organlarının görevlerine ilişkin sorulara verilen yanıtlar değerlendirildiğinde, başarı düzeyi il genel meclisinin imar planlarını detaylı bir şekilde inceleyip tartışarak kabul etmesinde % 68,73, il genel meclisi denetim komisyonunun il özel idaresi işlerini denetlemesinde % 74,18, il encümeninin bütçe ve kesin hesabı detaylı bir şekilde inceleyip tartışarak il genel meclisine görüş bildirmesinde % 80, valilerin il özel idaresini stratejik plâna uygun olarak yönetmesi, il özel idaresinin kurumsal stratejilerini oluşturmada % 81,45 olarak gerçekleşmiştir. Valiler il genel meclisi denetim komisyonunun il özel idaresi işlerini denetlemesindeki performansı düşük bulmuştur.

İl özel idarelerinin karar alma sürecine ilişkin sorulara verilen yanıtlar değerlendirildiğinde, il özel idaresinin valinin emrinde olmasının, hizmetlerin yürütümünü kolaylaştırdığını belirtenlerin oranı % 81,45, il özel idaresi modelinin YİKOB modeline göre hizmet üretiminde daha demokratik bir yapıya sahip olduğunu belirtenlerin oranı % 69,46, il özel idaresine yüklenen merkezi yönetim görevlerinin, yerel yönetim niteliğine zarar verdiğini belirtenlerin oranı % 32,37, valilerin il özel idaresi yürütme organı olmasına son verilmesi halinde daha çatışmacı ve verimsiz bir yönetim modeli doğacağını belirtenlerin oranı % 68'dir. Valiler, il özel idaresine yüklenen merkezi yönetim görevlerinin, yerel yönetim niteliğine zarar verdiğini düşünmemektedir.

Sonuç

İl özel idareleri, yerellik ve verimlilik tartışmaları bir yana halen kamusal bir hizmeti gördüğünden varlıklarını sürdürmektedir. 6360 sayılı Kanunla 2014 yılından itibaren büyükşehirlerde özel idarelerin tüzel kişiliklerine son verilmesi, ülke nüfusunun % 22,12'lik bölümünde il özel idarelerinin tüzel kişiliklerinin devamıyla sonuçlanmıştır. Tüm yerel yönetimlerde olduğu gibi il özel idarelerinde de daha etkin bir yönetim modeli kurma çabaları sürmektedir. 2005 yılında il özel idaresi alanında radikal sayılabilecek değişiklikleri içeren bir düzenleme yapılmış olmasına rağmen, 2006 yılında il özel idarelerinin güçlendirilmesi ve kurumsal kapasitelerinin artırılması gerekliliğinden bahsedilmiş olması, bu çabaların bitmeyeceğinin göstergesidir (DPT, 2006:94).

Yapılan anket çalışması sonucunda, il özel idarelerinin il genelinde görevli olduğu tarım hizmetlerinde % 68,37, çevre düzeni planı hazırlanmasında % 73,09, bayındırlık ve iskan hizmetlerinde % 82,90, merkezi yönetim yatırımlarında % 90,91, orman köylerinin desteklenmesinde % 55,63 oranında başarılı olduğu görülmektedir. İl özel idareleri merkezi yönetim yatırımlarının yürütümünde oldukça başarılı iken, orman köylerinin desteklenmesinde benzer performansı gösterememektedir. İl özel idareleri belediye sınırları dışında görevli olduğu bisiklet ve yaya yollarıyla ilgili işlerinde % 33,72, ruhsat hizmetlerinde % 88,36 ve asansör hizmetlerinde % 44,73 oranında başarılı bulunmuştur.

İl özel idarelerinin hizmet sunum yöntemleri incelendiğinde, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulmasında % 93,46, hizmet üretiminde şirket kurma yönteminin kullanılmasında % 75,63, il özel idare teşkilatı ve ildeki kamu kurum ve kuruluşlarının birim amirleri gündemdeki konularla ilgili olarak meclis toplantılarına davet edilmesi ve bilgi alınmasında % 88,37, ihtisas komisyonu çalışmalarında uzman kişilerden yararlanılmasında % 69,09 oranında başarı gerçekleşmiştir. Bu rakamlardan hizmet sunum yöntemlerinin etkin kullanıldığı anlaşılmaktadır. İl özel idarelerinin organlarının görevleri incelendiğinde, il genel meclisinin imar planlarını detaylı bir şekilde inceleyip tartışarak kabul etmesinde % 68,73, il genel meclisi denetim komisyonunun il özel idaresi işlerini denetlemesinde % 74,18, il encümeninin bütçe ve kesin hesabı detaylı bir şekilde inceleyip tartışarak il genel meclisine görüş bildirmesinde % 80, valilerin il özel idaresini stratejik plâna uygun olarak yönetmesi, il özel idaresinin kurumsal stratejilerini oluşturmada % 81,45 oranında başarı görülmektedir. İl genel meclisinin imar planı ve il encümeninin de bütçe ve kesin hesap gibi teknik bir konuyu detaylı incelediği yönündeki cevaplar, beklentinin üzerinde çıkmıştır.

İl özel idarelerinin karar alma sürecine ilişkin olarak, il özel idaresinin valinin emrinde olmasının, hizmetlerin yürütümünü kolaylaştırdığını belirtenlerin oranı % 81,45, il özel idaresinin YİKOB modeline göre hizmet üretiminde daha demokratik bir yapıya sahip olduğunu belirtenlerin oranı % 69,46, il özel idaresine yüklenen merkezi yönetim görevlerinin, yerel yönetim niteliğine zarar verdiğini belirtenlerin oranı % 32,37, valilerin il özel idaresi yürütme organı olmasına son verilmesi halinde daha çatışmacı ve verimsiz bir yönetim modeli doğacağını belirtenlerin oranı % 68'dir. İl özel idaresi yetkilileri, merkezi yönetim görevlerinin yürütümünün yerel hizmet önceliklerini engellemediği görüşündedir. Günümüzde il özel idarelerinin yürüttüğü hizmetlerin çok önemli bölümünün merkezi nitelikte olması ve özel idare yetkililerinin artık bu görevlerin yürütümünü benimsemiş olmaları nedeniyle, yerel hizmet-merkezi hizmet yürütümüne ilişkin bir ayrım içinde olmadıkları değerlendirilmiştir.

İl özel idareleri, yarı demokratik, yarı merkezi, yarı yerel yapılarıyla merkezi yönetim ve yerel yönetim görevlerini yürütmektedir. Yerel görevlerdeki başarı performansı, merkez görevlere göre düşük düzeydedir. Her ne kadar ankete verilen cevaplardan bisiklet ve yaya yolları yapımı ve asansörlerin kontrolü gibi yerel yönetim görevlerinde belli oranda başarı sağlandığı anlaşılmakta ise de uygulamada bu sonuçlar tartışmaya açıktır. Anketin il özel idare hizmetlerini yürütme sorumluluğunda olan kamu görevlilerine uygulanmış olması nedeniyle, il özel idarelerinin etkinliğine ilişkin oldukça parlak bir tablo ortaya çıkmıştır. Ancak, ankete verilen cevaplarda valilerin daha objektif davrandıkları görülmektedir. Örneğin, valinin il özel idaresini stratejik plâna uygun olarak yönettiği, il özel idaresinin kurumsal stratejilerini oluşturduğu yargısına katılan valilerin oranı % 62 iken, aynı oran il özel idaresi genel sekreterlerinde % 94,45, genel sekreter yardımcılarında % 79,31, teknik birim amirlerinde % 85,05, idari birim amirlerinde % 62,73 olarak gerçekleşmiştir. İl özel idaresinin valinin emrinde olmasının, hizmetlerin yürütümünü kolaylaştırmasına ilişkin soruya valilerin % 87,50'si, il özel idaresi genel sekreterlerinin tamamı evet cevabını vermiştir. “Valilerin il özel idaresi yürütme organı olmasına son verilmesi halinde daha çatışmacı ve verimsiz bir yönetim modeli doğacaktır” ifadesine valilerin % 62,50'si, genel sekreterlerin % 88,89'u, genel sekreter yardımcılarının % 68,96'sı, teknik birim amirlerinin % 64,48'i ve idari birim amirlerinin 68,18'i evet cevabını vermiştir. Bu rakamlardan il özel idaresi bürokratlarının valilerin performansını, valilerden daha yüksek gördükleri anlaşılmaktadır. Valiler hem il genel hem de il özel idaresinin başı konumundadır. Bu nedenle asayiş, eğitim, sağlık başta olmak üzere çok sayıda merkezi yönetim göreviyle bunların yanında temsil ve protokol hizmetleriyle uğraşmaktadır. İl özel idaresi hizmetleri bazen ikinci planda kalabilmekte olduğundan, valilerin özel idareye ilişkin değerlendirmelerinde daha cesur ve objektif davrandıkları anlaşılmaktadır.

Tüm bu değerlendirmelerden il özel idarelerinin uygulamada yerel yönetim performansının merkezi yönetim hizmetlerinin yürütümüne oranla daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bunun temel sebebi de il özel idarelerine yapılan kaynak transferinin kamu yatırımlarını yürütmek amaçlı olmasından kaynaklanmaktadır. İl özel idaresi mevzuatı bu idarelere yerel görevleri de vermiş olmakla birlikte, merkezi yönetimin, başka bir ifadeyle siyasal iktidarların kaynak transferindeki tercihleri, bu idarelerin işlevlerinin temel belirleyicisi olmaktadır.

Kaynakça

Azaklı, S. ve H. Tek. (2016). “İl Özel İdarelerinde Yeniden Yapılan(Ama)Ma Çabaları ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar”. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 23 (1), 233-246.

Aktan, T. (1974). “Mahalli İdarelerin Bazı Sorunları Üzerine”. Amme İdaresi Dergisi, 7 (2), 101-114.

- Akyılmaz, B. (1988). “İl Özel İdaresi”. *Türk İdare Dergisi*, 60 (379), 81-122.
- Aytaç, F. (1970). “İlçe Düzeyinde Mahalli İdare Birimi Kurulmalı Mıdır?”. *Amme İdaresi Dergisi*, 3 (2), 173-178.
- Bakkal, H. (2007). İl Özel İdarelerinin İl Ekonomisindeki Yeri ve Önemi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başarır, A. (1972). “İdari Reform Açısından İl Özel İdaresi, Kanun Tasarısının Getirdiği Yenilikler”. *İller ve Belediyeler Dergisi*, 18 (321-322), 345-366.
- Bayraktar, U., H. Kurt, B.Y. Bayraktar, İ. Kamalak, A.E. Doğan. (2010). Mersin Örneğinde İl Genel Meclisi: Üyeler, Görevler ve Değişim Süreci. Proje No: 107K518.
- Coşkun, B ve T. Uzun. (2005). İl Özel İdaresi’nde Yeniden Yapılanma. *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-I Reform*. (Ed. H. Özgür ve M. Kösecik). Ankara: Nobel.
- CUMHURBAŞKANLIĞI (2019). 11. Kalkınma Planı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf
- CUMHURBAŞKANLIĞI (2023). 12. Kalkınma Planı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf (17.01.2025).
- Çiner, C. U. ve O. Karakaya. (2013) “Merkez-Yerel İlişkileri ve Mülki İdarenin Dönüşümü”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68 (2): 63-93.
- Çiner, C.U. ve C. Yıldızcan. (2021). *Prefects in the Midst of Storms: The Case of Turkey. Prefects, Governors and Commissioners*. (Ed. G. Tanguy ve J. M. Eymeri- Douzans). Palgrave Macmillan.
- Çoker, Z. (1971). İl Özel İdaresi. Ankara: Gürsoy Matbaacılık.
- Çoker, Z. (1987). “İl Özel İdareleri Nasıl Geliştirilir”. *Amme İdaresi Dergisi*, 20 (3), 13-18.
- DPT (1963). 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf (12.01.2025)
- DPT (1966). 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı Belediye Hizmetleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Belediye-Hizmetleri-Ozel-Ihtisas-Komisyonu-Raporu.pdf> (12.01.2025)
- DPT (1967). 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Ikinci_Bes_Kalkinma_Plani-1968-1972.pdf (12.01.2025)
- DPT (1972). 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı İçme ve Kullanma Suyu Sektörü Özel İhtisas Komisyonu Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Icme-ve-Kullanma-Suyu-Sektoru-Ozel-Ihtisas-Komisyonu-Raporu.pdf> (12.01.2025)

DPT (1979). 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dorduncu-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani_1979_1983.pdf (12.01.2025)

DPT (1984). 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-1985-1989.pdf> (12.01.2025)

DPT (1989). 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1990-1994.pdf (12.01.2025)

DPT (1991). 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı Mahalli Hizmetlerin Yerinde Karşlanması Özel İhtisas Komisyonu Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Mahalli-Hizmetlerin-Yeniden-Karsilanmasi-Ozel-Ihtisas-Komisyonu-Raporu.pdf> (12.01.2025)

DPT (1995a). 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1996-2000.pdf (12.01.2025)

DPT (1995b). 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerleşme ve Şehirleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Yerlesme-ve-Sehirlesme-Ozel-Ihtisas-Komisyonu-Raporu.pdf>. (12.01.2025).

DPT (2000). Uzun Vadeli Strateji ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-2001-2005.pdf (12.01.2025)

DPT (2001). 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Sekizinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-Yerel-Yonetimler-OIK-Raporu.pdf>. (12.01.2025)

DPT (2006). 9. Kalkınma Planı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf (12.01.2025)

DPT (2007). 9. Kalkınma Planı Yerleşme ve Şehirleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dokuzuncu-Kalkinma-Plani-Yerlesme-ve-Sehirlesme-OIK.pdf> (12.01.2025)

Eryılmaz, B. (1988). “İl Özel İdarelerinin Mahalli İdare Sistemimiz İçindeki Yeri”, Türk İdare Dergisi, 60 (379), 69-80.

Gözübüyük, Ş. (1967). “İl Özel İdarelerinde Yeniden Düzenleme”. Amme İdaresi Dergisi, 2 (1), 24-36.

Güler, B. A. (1995). “İl Özel İdaresi Harcamaları: 1925-1990”. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 4 (3), 11-25.

Güler, B. A. (2005). “22 Şubat 2005 Gün ve 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu Üzerine”. Mülkiye Dergisi, XXIX (246), 89-120.

İÇ-DÜZEN (1969a). İl Özel İdarelerinin Sağlık Hizmetleri. Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayını.

İÇ-DÜZEN (1969b). İl Özel İdarelerinin Tarım Hizmetleri. Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayını.

İÇ-DÜZEN (1969c). İl Özel İdarelerinin Veterinerlik Hizmetleri. Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayını.

İÇ-DÜZEN (1970). İl Özel İdarelerinin Kültür ve Eğitim Görevleri. Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayını.

Erin, M. Z. (2010). Veri Zarflama Analizi ile İl Özel İdarelerinin Etkinliğe Dayalı Performansının Ölçümü. Yüksek Lisans Tezi, Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KALKINMA BAKANLIĞI (2013). 10. Kalkınma Planı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf

KALKINMA BAKANLIĞI (2014). 10. Kalkınma Planı Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu-Kalkinma-Plani-Yerel-Yonetimler-Ozel-Ihtisas-Komisyonu-Raporu.pdf> (17.01.2025).

KALKINMA BAKANLIĞI (2018). 11. Kalkınma Planı Yerel Yönetimler ve Hizmet Kalitesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/YerelYonetimlerOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf> (17.01.2025).

Karabulut, K., D. Polat ve H. Bakkal. (2007). “Özel İdarelerin İl Ekonomilerindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Uygulama”. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 21(2), 67-93.

Karakaya, O. (2023). Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklarının Etkinliğinin Ölçümü. Ekonomi ve Politikada 100 Yıllık Miras ve Gelecek Perspektifi. (Ed. F. Purtaş ve F. H. Dikmen). Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi TODAİE Yayınları, Yayın No: 161.

Karakaya, O. (2025). “İl Özel İdarelerinin “Özel”liği”. A.Ü SBF Dergisi, 80 (1), 159-183.

Keskin, N. E. (2016). “Reform Sarmalında Bir Kurum: İl Özel İdareleri”. Memleket Siyaset Yönetim (MSY), 11 (25), 61-82.

Kızıltaş, M. (1999). İl Özel İdaresinin Yerel Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesindeki Etkinliği (Van Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Lawshe, C. H. (1975). "A Quantitative Approach to Content Validity. Personnel Psychology", 28 (4), 563-575.

Meriç, O. (1986). "İl Mahalli İdaresi". Türk İdare Dergisi, 58 (370), 1-14.

Meriç, O. (1987). "İl Mahalli İdaresiyle İlgili Yeni Düzenlemenin Değerlendirilmesi". Türk İdare Dergisi, 59 (376), 2-16.

Naci, K. (1932). Mahalli İdarelerden Vilayet Hususi İdareleri. Ankara: İdeal Matbaaa.

Oktay, T. (2010a). Yerel Yönetim Reformu Sonrasında İl Özel İdareleri, İstanbul İl Genel Meclisi Üzerine Bir Araştırma. İstanbul: Hayat Yayınları.

Oktay, T. (2010b). "Yerel Yönetim Reformunun İl Özel İdarelerine Etkileri: Kocaeli Örneği". Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 19 (3), 75-100.

Ökmen, M. ve F. Demir. (2011), Türkiye’de İl Özel İdareleri: Melez bir Yerel Yönetim Modeli. Beşinci Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 21-23 Kasım 2011, Ankara, 327-342.

Ömürgönülşen U. ve U. Sadioğlu. (2009). "Türkiye’de Yakın Dönemde Yapılan Yerel Yönetim Reform Çalışmalarının İl Özel İdarelerine Yansımaları", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 18 (1), 1-22.

Salihoğlu, E. (2012). İl Özel İdaresi. İstanbul: Beta Yayınevi.

Tamer, M. (1994). İl Özel İdaresi. Ankara: Tamer Ofset Yayını.

TBMM (1929). Vilayetlerin Umumi İdaresi Hakkında 1/352 Numaralı Kanun Layihası ve Muhtelif ve Bütçe Encümeni Mazbataları. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d03/c010/tbmm03010054ss0134.pdf> (13.01.2025)

TBMM (1987). 13 Mart 1913 Tarihli İdarei Umumiyei Vilayat Kanunu Muvakkatinin Adının ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine, Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun Gerekçesi. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c040/tbmm17040100ss0531.pdf> (10.02.2023).

TODİAE (1991). Kamu Yönetimi Araştırma Raporu. Ankara: DİE Matbaası, Yayın No: 238.

Tortop, N. (1987). "İl Özel İdarelerinin Durumu ve Yeni Getirilen Değişiklikler". Amme İdare Dergisi, 20 (3), 3-11.

Veneziano L. ve J. Hooper. (1997). "A Method For Quantifying Content Validity Of Health-Related Questionnaires". American Journal of Health Behavior, 21(1), 67-70.

Yalçındağ, S. (1993). "Bitmeyen Senfoni: Yerel Yönetimler Reformu". Amme İdaresi Dergisi, 26 (1), 43-69.

Yayla, Y. (1982). Anayasalarımızda Yönetim İlkeleri, Tevsi-i Mezuniyet ve Tefrik-i Vezaiif. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını.

Yazgan, İ. (2010). Veri Zarflama Analizi ile İl Özel İdarelerinde Etkinlik Ölçümü. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yurdugül, H. (2005). Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kapsam Geçerliği İçin Kapsam Geçerlik İndekslerinin Kullanılması. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 1, 771-774.

Extended Summary

Measuring the Effectiveness of Special Provincial Administrations

Purpose of the Study: The debates on the effectiveness of special provincial administrations have been the determinant of a process that led to the abolition of their legal personality in metropolises in 2012. There are different studies in the literature on measuring the effectiveness of special provincial administrations. Some of these studies aim to measure the success in the execution of certain services, while others aim to measure the efficiency in the working and decision-making methods of the organization. In this study, it is aimed to develop a scale to determine whether special provincial administrations in Turkey can effectively carry out their duties, authorities and responsibilities and to apply this scale in the field. In the first part of the study, the discussions on the institutional identity of special provincial administrations, their effectiveness and the efforts to realize it are mentioned. In the second part, the results of the questionnaire prepared to measure the effectiveness of special provincial administrations are presented. In the third part, the results of the questionnaire are analyzed and comparisons are made with previous studies on measuring the effectiveness of special provincial administrations.

Method of the Study: For the development of the special provincial administration effectiveness scale, a qualitative ‘theoretical form’ was used and a content validity study was conducted with the Lawshe technique. Firstly, a group of field experts consisting of 29 people was identified, and then sixty-five scale candidate survey questions were developed by utilizing the provisions of the Law No. 5302 on Special Provincial Administration. The survey questions were divided into five groups under the headings of services provided within provincial borders, services provided outside municipal boundaries, service delivery methods, duties of organs and decision-making process. There are four questions under the heading of services provided within the provincial borders, these questions measure the success of special provincial administrations in terms of four selected services that they have to fulfil within the provincial borders, and there are four questions under the heading of services provided outside the municipal borders, these questions measure the success of special

provincial administrations in terms of four selected services that they have to fulfil outside the municipal borders, which are local government services, service delivery methods, which included four questions on the determination and evaluation of the methods used by special provincial administrations in service delivery, primarily the principle of ‘subsidiarity’; the duties of organs, which included four questions on the measurement of the performance of special provincial administration organs in the execution of some of their duties; and finally, the decision-making process, which included four questions on the semi-centralization of special provincial administration.

The questions were sent to the experts and their opinions were obtained by presenting the alternatives of ‘necessary’, ‘useful but insufficient’, ‘unnecessary’, the content validity rate for each question was determined, the content validity index for the scale was found and the final evaluation form was formed according to the content validity rate. Content validity ratios were found by subtracting half of the total number of experts who responded to that question from the number of experts who answered ‘necessary’ to the scale candidate questions and proportioning it to half of the total number of experts. Questions with negative and 0 content validity ratios were firstly eliminated. Based on the calculation made by Lawshe, the content validity rate was found to be 0.33 due to the fact that 29 expert opinions were consulted, and since the content validity rate was 0.48 in the study, the content validity index was higher than the content validity rate. A total of 272 public officials, including 8 prefects, 18 general secretaries, 29 deputy general secretaries, 107 technical unit supervisors and 110 administrative unit supervisors, participated in the survey conducted via Google-forms.

Findings of the Research: As a result of the questionnaire survey, it has been revealed that special provincial administrations are 68.37 % successful in agricultural services, 73.09 % successful in the preparation of environmental layout plans, 82.90 % successful in public works and settlement services, 90.91 % successful in central government investments and 55.63 % successful in supporting forest villages. While special provincial administrations are quite successful in the execution of central government investments, they do not show similar performance in the support of forest villages. Special provincial administrations are found to be 33.72 % successful in the works related to bicycle and pedestrian roads, 88.36 % successful in licensing services and 44.73% successful in lift services. When the service delivery methods of special provincial administrations are analyzed, success rate is 93.46 % in providing services to citizens in the closest places and with the most appropriate methods, success rate is 75.63 % in using the method of establishing companies in service production, success rate is 88.37 % in inviting unit chiefs of special provincial administration organization and public institutions and organizations in the province to the assembly meetings and receiving information about the issues on

the agenda, success rate is 69.09 % in making use of experts in the work of specialized commissions.

When the duties of the organs of special provincial administrations were analyzed, the level of success was 68.73 % for the provincial general assembly to examine and discuss the zoning plans in detail and then approve them, 74.18 % for the audit commission of the provincial general assembly to audit the affairs of the special provincial administration, 80 % for the provincial council to examine and discuss the budget and final accounts in detail and then submit its opinion to the provincial general assembly, 81.45 % for the prefects to manage the special provincial administration in accordance with the strategic plan and to formulate the institutional strategies of the special provincial administration.

Regarding the decision-making process of special provincial administrations, 81.45 % stated that the fact that the special provincial administration is under the command of the governor facilitates the execution of services, and 69 % stated that the special provincial administration model has a more democratic structure in service production compared to the investment monitoring and coordination directorate model, 32.37 % of those who stated that the central administration duties imposed on the special provincial administration harm the quality of local administration, and 68 % of those who stated that a more conflicting and inefficient administration model would emerge if prefects ceased to be the executive body of the special provincial administration.

Results of the Study: Special provincial administrations, with their semi-democratic, semi-centralized, semi-local structures, carry out central and local administration functions. It is understood that the local administration performance of special provincial administrations in practice is lower compared to the execution of central administration services. The main reason for this is that the resource transfer to special provincial administrations is for the execution of public investments. Although the legislation on special provincial administrations also assigns local duties to these administrations, the preferences of political powers in resource transfer are the main determinant of the functions of these administrations.

Kentlerin Geleceği için Veri Paylaşımı: Türkiye’deki Dört Büyükşehir Belediyesiinin Açık Veri Platformları zerine Değerlendirme

Kandemir ATÇEKEN*

z: Günümüzde, veri üretimi ve paylaşımı ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişimin temel unsurlarından biri hline gelmiştir. Farklı düzeylerdeki kurumlar ve organizasyonlar, sahip oldukları verileri paylaşarak eğitim, sağlık ve güvenlik gibi alanlarda yenilikçi çözümler geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Türkiye, merkezi ve yerel yönetimler düzeyinde dijitalleşme süreçlerini uluslararası teknolojik yenilikleri takip ederek ilerletmektedir. Son birkaç yılda yerel yönetimler, kurdukları açık veri platformları aracılığıyla bu sürece doğrudan destek olmaktadır. Yerel yönetimler, kente ilişkin verileri kamuoyuyla paylaşarak sürdürülebilir kalkınma, sosyal refah ve ekonomik büyüme hedeflerine katkıda bulunabilir. Bunun yanı sıra, kent üzerine araştırma yapanlar, paydaşlar ve gönüllüler için veriye dayalı projeler geliştirme imkânı sunabilir. Ancak, açık veri platformlarına yönelik akademik ilginin ve kamu farkındalığının, akıllı şehir uygulamalarına kıyasla daha sınırlı olduğu görülmektedir. Akıllı şehirler, sundukları çeşitli avantajlara rağmen, genellikle teknolojik boyutun aşırı şekilde ön planda olması ve süreçlerin büyük ölçüde teknoloji şirketleri tarafından yönlendirilmesi nedeniyle eleştirilmektedir. Oysa kentle ilgili verilerin açık, erişilebilir ve düzenli olarak güncellenen bir yapıda sunulması, herkesin bu verilere ulaşmasını sağlayarak akıllı şehir süreçlerinin toplumsal fayda odaklı gelişimini destekleyebilir ve akıllı şehirlere yönelik literatürdeki eleştirilerin giderilmesine katkıda bulunabilir. Bu bağlamda, çalışmanın amacı, yerel yönetimler tarafından sunulan açık veri platformlarının mevcut kapasitelerini değerlendirmek, geliştirilmesi gereken alanları tespit etmek ve platformların etkinliğini artırmaya yönelik iyileştirme nerileri sunmaktır. Bu kapsamda, 2023 yılı Ocak ayı ile 2024 yılı Ekim ayı arasında İstanbul, İzmir, Konya ve Balıkesir büyükşehir belediyelerinin açık veri platformlarında sunulan veri setleri, iki farklı zaman diliminde toplanarak karşılaştırılmıştır. Analiz sürecinde, her bir

* Öğr. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, kandemira@mersin.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-7131-0968.

Makale Geliş Tarihi: 29.12.2024
Makale Kabul Tarihi:17.03.2025

belediyeye ait veri setlerinin adı, üretildiği organizasyon, etiket bilgisi, veri formatı, veri boyutu, indirilme ve görüntülenme sayıları ile oluşturulma ve güncellenme tarihlerinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler, SQL sorgulama diline aktarılarak analiz edilmiş; grafik ve kelime bulutu için Python programlama dili ve ilgili kütüphaneler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Açık veri, yerel yönetimler, kentleşme, akıllı şehirler, veri bilimi

Data Sharing for the Future of Cities:

An Evaluation of Open Data Platforms in Four Metropolitan Municipalities in Türkiye

Abstract: Nowadays, data production and sharing have become fundamental components of economic, social, and technological development. Institutions and organizations at different levels contribute to the development of innovative solutions in areas such as education, health, and security by sharing the data they possess. Türkiye has been advancing its digitalization processes at both central and local government levels by following international technological innovations. In recent years, local governments have directly supported this process through the open data platforms they have established. By sharing urban-related data with the public, local governments can contribute to sustainable development, social welfare, and economic growth. Additionally, they provide an opportunity for researchers, stakeholders, and volunteers to develop data-driven projects related to the city. However, academic interest and public awareness of open data platforms appear to be more limited compared to smart city applications. Although smart cities offer various advantages, they are often criticized for excessively prioritizing the technological dimension and for processes being largely driven by technology companies. On the other hand, making urban-related data open, accessible, and regularly updated can enable everyone to access this data, support the development of smart city processes with a focus on social benefits, and help address criticisms in the smart city literature. In this context, the aim of this study is to evaluate the current capacities of open data platforms provided by local governments, identify areas that need improvement, and offer recommendations to enhance the effectiveness of these platforms. Within this scope, datasets offered on the open data platforms of the metropolitan municipalities of İstanbul, İzmir, Konya, and Balıkesir between January 2023 and October 2024 were collected at two different time intervals and compared. During the analysis process, information such as the name of each dataset, the producing organization, tag details, data format, data size, number of downloads and views, as well as creation and update dates were utilized. The obtained data were transferred to SQL for analysis, while Python programming language and relevant libraries were used for visualization through graphs and word clouds.

Keywords: Open data, local governments, urbanization, smart cities, data science

Giriş

Son yıllardaki teknolojik ilerlemeler, ekonomi, eğitim, sağlık ve kamu hizmetleri gibi pek çok alanda gelişimi hızlandırırken, veri yönetimi ve paylaşımına olan

ilgi de artmaktadır. Veri, yalnızca durağan bir bilgi kaynağı değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve çevresel gelişimi destekleyen dinamik bir unsurdur. Bu süreçte, özel sektör, farklı ölçeklerdeki organizasyonlar ile merkezi ve yerel yönetimler, sahip oldukları verileri paylaşarak bu dijital dönüşüm sürecine katkı sağlamaktadır.

Açık veri kavramı, kamu sektöründe özellikle 2008 yılında Barack Obama’nın Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçim süreciyle küresel bir gündem maddesi haline gelmiştir. Bu dönemde farklı düzeylerdeki kurum ve organizasyonların da verilerini paylaşma açmasıyla birlikte açık veri tartışması giderek yaygınlaşmış ve 2010 yılından itibaren konu üzerine yapılan akademik çalışmaların sayısında belirgin bir artış gözlemlenmiştir (Zhang vd., 2017). Açık veri kullanımını teşvik etmek amacıyla oluşturulan platformlar, veriye dayalı gelişimi destekleyerek sosyal ve ekonomik katkılar sağlamayı hedeflemektedir. Böylece veri, yalnızca belirli bir kesime hizmet eden bir kaynak olmaktan çıkarak herkesin kullanımına açık hale gelmektedir.

2020’li yılların başlarından itibaren Türkiye’deki yerel yönetimler de açık veri platformları aracılığıyla verilerini daha sistematik bir şekilde paylaşmaktadır (Gündoğan & Bingöl, 2024). Bu girişimler, kent yönetimi, şeffaflık ve veriye dayalı karar alma mekanizmaları açısından kritik bir rol üstlenmektedir. Açık veri paylaşımının, ekonomik büyüme, sosyal refah ve çevresel sürdürülebilirlik bağlamında kentsel sorunların çözümüne katkı sunacağı öngörülmektedir.

Türkiye’de açık veri girişimlerinden biri olarak Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından geliştirilen Ulusal Akıllı Şehir Açık Veri Platformu (ULASAV) kapsamında 165 organizasyon yer almaktadır (2024). Ancak Türkiye’deki belediye sayısı göz önüne alındığında, açık veri platformlarının yaygınlaşma düzeyinin henüz yetersiz olduğu söylenebilir. Yerel yönetimler üzerinden açık veri platformlarını tartışan ve karşılaştıran çeşitli araştırmalar bulunmaktadır (AVTED, 2023; Gündem, 2022; Gündoğan & Bingöl, 2024). Bununla birlikte, açık veri platformlarına yönelik akademik ilginin ve kamu farkındalığının, akıllı şehir uygulamalarına kıyasla daha sınırlı olduğu görülmektedir. Akıllı şehirler, sundukları çeşitli avantajlara rağmen, teknolojik boyutun aşırı şekilde ön planda olması ve süreçlerin büyük ölçüde teknoloji şirketleri tarafından yönlendirilmesi nedeniyle eleştirilmektedir. Oysa kentle ilgili verilerin açık, erişilebilir ve düzenli olarak güncellenen bir yapıda sunulması, herkesin bu verilere ulaşmasını sağlayarak akıllı şehir süreçlerinin toplumsal fayda odaklı gelişimini destekleyebilir ve akıllı şehirlere yönelik literatürdeki eleştirilerin giderilmesine katkı sağlayabilir. Bununla birlikte, açık veri platformlarının sürdürülebilirliği, paylaşılan verilerin niteliği ve erişilebilirliği literatürde önemli bir tartışma konusudur (Martin vd., 2013; Peled, 2011; Zuiderwijk vd., 2012).

Bu noktada çalışma, yerel yönetimler tarafından sunulan açık veri platformlarının mevcut kapasitelerini değerlendirmek, geliştirilmesi gereken alanları tespit etmek ve platformların etkinliğini artırmaya yönelik iyileştirme önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, 2023 yılı Ocak ayı ile 2024 yılı Ekim ayı arasında İstanbul, İzmir, Konya ve Balıkesir büyükşehir belediyelerinin açık veri platformlarında sunulan veri setleri, iki farklı zaman diliminde toplanarak karşılaştırılmıştır. Analiz sürecinde, her bir belediyeye ait veri setlerinin adı, üretildiği organizasyon, etiket bilgisi, veri formatı, veri boyutu, indirilme ve görüntülenme sayıları ile oluşturulma ve güncellenme tarihlerinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler, SQL sorgulama diline aktararak analiz edilmiş; grafik ve kelime bulutu için Python programlama dili ve ilgili kütüphaneler kullanılmıştır.

Literatür

Kamu Sektöründe Açık Verinin Gelişimi: Önemi, Zorlukları ve Fırsatları

Teknolojik altyapının hızla geliştiği günümüzde, kamu sektöründe açık veri tartışması giderek önem kazanmaktadır. Bu alandaki önemli adımlardan birisi, 2008 yılında Barack Obama’nın ABD başkanlığına adaylığı sürecinde verdiği taahhütlerle başlamış ve göreve geldikten sonra uygulamaya koyduğu Açık Hükümet Direktifi ile resmileşmiştir (Harrison vd., 2011: 245). Obama yönetimi, teknolojiyi etkin kullanarak hükümetin şeffaflığını artırmayı amaçlamış ve 2009 yılında hükümet tarafından toplanan ve güvenlik kaygısı içermeyen verilerin paylaşılması amacıyla "data.gov" platformunu kurmuştur (Bertot vd., 2014: 5; Laboutkova, 2015: 4). Benzer bir girişim, 2010 yılında İngiltere tarafından "data.gov.uk" platformunun açılmasıyla gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler, Dünya Bankası ve OECD gibi uluslararası kurumlar tarafından desteklenmiş ve 2011 yılında Açık Hükümet Ortaklığı (Open Government Partnership) adı altında uluslararası bir platformun oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Bu sayede, dünya genelinde açık veri platformlarının yaygınlığı hızla artmıştır (Carrara vd., 2015, p. 26).

Açık veri, Açık Veri Vakfı ve Enstitüsü tarafından, herkesin herhangi bir kısıtlama olmaksızın erişebileceği, indirip düzenleyebileceği, yeniden kullanabileceği ve paylaşabileceği veri türü olarak tanımlanmaktadır (ODI, 2023; OKFN, 2023). Bununla birlikte, verinin tam olarak paylaşılması, birincil kaynaktan alınması, güncel olması, erişim kolaylığı, makine tarafından okunabilirlik, herkesin erişebilmesi, ortak veri standardının bulunması ve lisansız sunulması gibi özelliklere sahip olması beklenmektedir (Laboutkova, 2015).

Literatürde, açık verinin şeffaflığı artırarak kamu yönetiminde hesap verebilirliği güçlendirdiği ve vatandaş katılımını teşvik ettiği sıklıkla

vurgulanmaktadır (Attard vd., 2015; Eroğlu, 2019; Harrison vd., 2011; Kassen, 2013; Kucera & Chlapek, 2014; Townsend, 2013). Kamu kurumları, verilerin paylaşımında ana sağlayıcı bir aktör olarak ürettikleri verileri herkesin erişimine sunduklarında; yönetim süreçlerinin daha şeffaf hale gelmesine, toplumun kamu harcamaları, hizmet kalitesi ve politika kararları gibi konularda bilinçlenmesine ve yöneticilerin hesap verebilirliğini artırma potansiyeline sahiptir.

Bunun yanı sıra, açık veri, ekonomik büyümeyi teşvik etmede, özel sektör için yeni fırsatlar yaratmada ve yenilikçi projelerin geliştirilmesi gibi konularda katkıda sağlamaktadır (Attard vd., 2015; Batagan, 2014; Kucera & Chlapek, 2014). Veri, günümüzde ekonomik değeri çok yüksek bir kaynak olarak görülmektedir (The Economist, 2017). McKinsey Global Enstitüsü (2013) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, açık veri kullanımının eğitim, ulaşım ve sağlık alanlarında verimliliği artırarak ekonomik potansiyelinin 3 trilyon dolara kadar ulaşabileceği belirtilmektedir. 2025 yılında ise, açık veri pazarının 199.51 ila 334.21 milyar Euro arasında bir büyüklüğe ulaşacağı öngörülmektedir (Huyer ve van Knippenberg, 2020: 17). Özellikle kamu sektörü, açık veri kullanımından en fazla kazanç sağlayan alanlardan birisi olarak önemli tasarruflar elde etmektedir (Carrara vd., 2015). Açık verinin ekonomiye katkıları, çeşitli örneklerle de desteklenmektedir. Landsat uydu görüntülerinin kamuya açılması, yıllık 2.19 milyar dolarlık bir ekonomik kazanç yaratmıştır (Loomis vd., 2015: 653). İngiltere'de yetişkinlerin kalp ameliyatlarına ilişkin verilerin yayınlanması, ölüm oranlarını azaltarak yıllık 400 milyon poundluk bir ekonomik fayda sağlamıştır. (Deloitte, 2013: 11).

Açık verinin sağladığı avantajlara rağmen, merkezi hükümetler ve yerel yönetimler açısından uygulanması çeşitli zorlukları da beraberinde getirmektedir. Açık veri uygulamalarının başarısını etkileyen unsurlar genel olarak teknolojik, kurumsal, ekonomik, toplumsal ve yasal engeller olarak sıralanabilir. Dünyadaki farklı açık hükümet verileri üzerine gerçekleştirilen SWOT analizi çalışmasında, açık verinin zayıf yönleri arasında teknoloji ve altyapı eksiklikleri, veri standardı ve kalitesine yönelik eksiklikler öne çıkmaktadır (Batagan, 2014). Anneke Zuiderwijk ve arkadaşları (2012) ise, açık veriyle ilgili 118 adet teknik zorluğu 10 temel gruba ayırarak şu başlıklar altında sıralamaktadır: erişebilirlik, bulunabilirlik, kullanılabilirlik, anlaşılabilirlik, kalite, veri birleştirilebilirliği, karşılaştırılabilirlik, üst veri, veri sağlayıcıyla etkileşim ve veri açma süreçleri. Bu teknik zorluklar, daha çok kurumlarda yeterli uzmanlık bulunmadığı için ciddi sorunlar yaratmaktadır (Verma ve Gupta, 2015).

Açık veri uygulamalarını zorlaştıran bir diğer unsur ise kamu kurumlarının bilgi paylaşımına mesafeli yaklaşması, kurumlar arası rekabet ve veri paylaşımı süreçlerine yeterince öncelik vermemesidir. Avustralya,

Danimarka, İspanya, Birleşik Krallık ve ABD'nin açık veri stratejilerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada, gizlilik kaygılarının ve kurumsal direnç mekanizmalarının açık veri politikalarının uygulanmasını engellediği vurgulanmaktadır (Huijboom & Van den Broek, 2011). Nitekim, Obama yönetimi döneminde açık veri politikaları uygulamaya konmuş olsa da, bazı kamu kurumları bu sürece pasif-agresif bir tutum sergileyerek önemsiz veya yüzeysel veri setlerini paylaşmış, kritik ve anlamlı verileri kamu erişimine açmaktan kaçınmıştır (Peled, 2011).

Açık veri yalnızca verinin paylaşılmasını değil, daha kolay erişilebilir ve işlevsel olmasını da gerektirir. Kullanıcılar açısından veri erişimi, anlaşılabilirlik ve kullanılabilirlik gibi sosyo-teknik engellerin giderilmesi büyük önem taşımaktadır (Martin vd., 2013; Zuiderwijk vd., 2012). Ayrıca, açık verilerin herhangi bir araştırma veya analiz sürecinde etkin şekilde kullanılabilmesi için standartlara uygun, anlamlı ve kolay işlenebilir nitelikte olması gerekir (Sowe ve Zettsu, 2015).

Literatürde, açık veri politikalarının etkinliğini artırmaya yönelik çeşitli çözüm önerileri sunulmaktadır. Finlandiya ve İsveç'teki açık veri politikalarını inceleyen bir çalışmada, politik şeffaflığı artırmak amacıyla bağımsız denetim mekanizmalarının oluşturulması, özel sektör ve kamu iş birliğinin etik kurallar çerçevesinde düzenlenmesi, dijital eşitsizliği önlemek için daha geniş katılımın teşvik edilmesi ve sürdürülebilirlik için kendi kendine yeten finansal modellerin geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Kassen, 2022).

Son olarak, bilişim teknolojilerindeki gelişmeler (azalan sensör maliyetleri ve bulut bilişim sistemlerindeki gelişmeler) verinin daha hızlı ve daha geniş düzeyde toplanmasına ve analiz edilmesine olanak tanımaktadır (Güneydaş & Güney, 2019). Özellikle, yapay zekâ ve büyük veri analitiğine dayalı teknolojilerdeki gelişmeler, açık verinin kullanım alanlarını genişletmektedir. Kamuya açık veriler, makine öğrenimi algoritmalarının eğitimi için önemli bir kaynak olup, bu sayede daha gelişmiş tahminleme modelleri oluşturulabilir. Bu doğrultuda, verilerin standartlaştırılması, makine tarafından okunabilirliğinin artırılması ve birlikte çalışabilirlik (interoperability) gibi teknik unsurların iyileştirilmesi, yapay zekâ teknolojilerinin bu süreçlere daha etkin şekilde entegre olmasını sağlayacaktır (Maratsi vd., 2023). Ayrıca, büyük dil modellerinden (Large Language Model) üretilen Chatgpt gibi sohbet botlarının açık veri platformlarına entegrasyonu (Loukis vd., 2023), kullanıcı dostu uygulamaların geliştirilmesine katkıda bulunarak, vatandaşlar, akademisyenler ve gazeteciler gibi geniş bir kesimin verileri daha kolay sorgulayıp analiz etmesine imkân tanıyacaktır .

Akıllı Şehir Kavramını Açık Veri Kapsamında Tartışmak

Günümüzde şehirlerin gelişimine yönelik yürütülen tartışmalarda, akıllı şehir kavramı giderek ilgi görmektedir. Kavram, 1990’lı yıllarda Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak ortaya çıkmıştır (Alverti vd., 2016). Genel anlamıyla akıllı şehirler, kentsel sorunların çözümünde teknolojik olanaklardan yararlanmayı ifade etmektedir. Ancak, akıllı şehir uygulamaları büyük ölçüde teknoloji şirketleri tarafından yönlendirilmesi, vatandaş katılımını sınırlaması ve şehirlerin toplumsal ihtiyaçlarını göz ardı etmesi gibi eleştirilerle karşılaşmaktadır (Ateş & Önder, 2019; Güney, 2020; Hollands, 2008; Townsend, 2013).

Bu eleştirilerin aşılabilmesi için akıllı şehirler uygulamalarının yalnızca dijital altyapıya odaklanmak yerine, ekonomi, ulaşım, çevre, yaşam kalitesi, yönetim ve insan sermayesi gibi çok boyutlu bileşenlerle birlikte ele alınmasını gerektirir (Çelikyay, 2017). Bu bağlamda, geleneksel yönetim anlayışının ötesine geçerek, vatandaş katılımını teşvik eden topluluk odaklı yaklaşımlar öne çıkmaktadır. Örneğin, Kopenhag’da bisiklet altyapısının geliştirilmesi sürecinde vatandaş geri bildirimlerinin dikkate alınması veya Helsinki’de kent sakinlerinin kentsel dönüşüm projelerine aktif olarak katılım sağlaması, topluluk katılımını güçlendiren başarılı uygulamalar arasında yer almaktadır (Alverti vd., 2016).

Akıllı şehirlerin daha şeffaf ve hesap verebilir olması için açık veri stratejileriyle desteklenmesi önemlidir. Yerel yönetimler, sosyal hizmetlerden ulaşım, çevreden altyapıya kadar geniş bir alanda veri üretme kapasitesine sahiptir. Ancak, bu veriler genellikle teknik altyapının geliştirilmesi ve hizmet kalitesinin artırılması gibi dar kapsamlı amaçlarla kullanılmaktadır. Oysa bu veriler, kentsel yaşamın farklı alanlarındaki sorunların çözümüne katkı sağlamak için daha geniş kapsamlı ve stratejik şekilde değerlendirilebilir (Atçeken ve Doğan, 2024).

Teknolojik çözümler, yalnızca maliyet verimliliği gibi mühendislik hesaplamalarıyla sınırlı kalmamalı; aynı zamanda gelecekte karşılaşılması muhtemel kentsel sorunlara çözüm sunma potansiyeli taşıyan verilerin toplanmasını da hedeflemelidir. Örneğin, katı atık yönetiminde araçların mahalle poligonları içinde belirli rotalar doğrultusunda hareket etmesi, mikro düzeyde veri toplama imkânı sunar. Böylece, zorunlu göç gibi ani nüfus hareketliliklerinin şiddetini ve nedenlerini analiz etmede önemli bir rol oynar. Bu şekilde elde edilen detaylı veriler, göç sonrası süreçlerde hangi bölgelerin önceliklendirilmesi gerektiği ve müdahale stratejilerinin nasıl şekillendirileceği gibi karar alma süreçlerinin daha sağlıklı yürütülmesine katkı sağlar (Atçeken vd., 2024). Ayrıca, katı atık tüketim verileri üzerinden mahalle ölçeğinde nüfus hareketliliği ve tüketim alışkanlıkları gibi sosyo-kültürel özelliklerin analizi de

mümkün hale gelir. Elde edilen bu veriler, yerel yönetimlerin daha dinamik, veri odaklı ve proaktif kentsel planlama politikaları geliştirmesine olanak tanır.

Yerel yönetimler, topladıkları verileri açık veri platformları aracılığıyla düzenli olarak paylaşarak, araştırmacılar, medya ve sivil toplum kuruluşları gibi farklı paydaşların sürekli olarak veriye dayalı analiz, yorum ve değerlendirme yapmasına imkân tanıyabilir. Bu yaklaşım, kentin sosyal ve ekonomik gelişimine katkı sağlayacak yenilikçi ve özgün çözümlerin ortaya çıkmasını teşvik edebilir. Aynı zamanda, hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkelerini güçlendirirken, vatandaşların katılım süreçlerini destekleyebilir.

Türkiye’de Yerel Yönetimler Bağlamında Teknoloji ve Açık Veri İlişkisi

Dünya genelinde olduğu gibi, 1990’lı yıllarda internetin yaygınlaşmasıyla birlikte, Türkiye’de de bilgi ve iletişim teknolojileri alanında kamu kurumlarının altyapısını güçlendirmeye yönelik adımlar atılmaya başlandı. Türkiye, açık veri alanında çeşitli düzenlemeler hayata geçirerek bu süreci desteklemiştir. Özellikle Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (2003), Elektronik İmza Kanunu (2004), Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (2016) ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi’nin kurulması (2018) gibi önemli yasal düzenlemeler bu kapsam atılan adımlardır (Gündoğan ve Bingöl, 2024: 174-175).

Türkiye’de e-devlet süreci, kamusal hizmetlerin dijital ortama taşınarak vatandaşlara daha hızlı, şeffaf ve erişilebilir bir şekilde sunulmasını amaçlayan bir dönüşüm projesidir. Bu projenin kökenleri 1970’li yıllarda başlayan ve günümüzde de kullanılan Merkezi Nüfus Sistemi (MERNİS) uygulamasına dayanmaktadır. E-devlet süreci, başlangıçta kurumların altyapılarını güçlendirmeye yönelik bir çaba ile sürdürülmüştür (Ömürgönülşen ve Bakırcıoğlu, 2024). 2003 yılında, Devlet Planlama Teşkilatı’na bağlı olarak Bilgi Toplumu Dairesi kurulmuş ve kamu hizmetleri dijital platformlara aktarılmıştır. 2006 yılında BİMER ve 2008 yılında e-Devlet Kapısı hayata geçirilmiş; bu sayede vatandaşların kamu hizmetlerine daha hızlı ve maliyetsiz bir şekilde erişimi sağlanmıştır (Okcu, 2024: 65). Avrupa Birliği (AB) tarafından yayımlanan E-Devlet Kıyaslamaları Raporu’na göre, Türkiye’nin dijital kamu hizmetlerinde yüksek performans gösteren ülkeler arasında olduğu görülmektedir (European Commision, 2024).

Türkiye’de 1990’lı yıllarda başlayan dijitalleşme adımları, yerel yönetimler açısından 2017 yılında, nihai bir aşamaya getirilen e-belediyeçilik süreci ile devam etmiştir. Bu süreç, belediyeçilik hizmetlerinin dijital ortama aktarılmasıyla, vatandaşlara daha hızlı, kolay ve şeffaf bir şekilde sunulmasını amaçlayan bir dönüşüm projesidir (Ömürgönülşen ve Bakırcıoğlu, 2024: 183). Vatandaşlar, su faturası ödeme ve imar durumu sorgulama gibi işlemleri e-

belediye sistemi üzerinden, belediyeye gitmeden gerçekleştirebilmektedir. Ayrıca, akıllı kullanıcı ara yüzleri, sosyal medya platformları, açık veri platformları gibi dijital iletişim araçlarının kullanımı, belediyelerin vatandaşlarla etkileşimini artırmış ve şeffaflığı desteklemiştir. Mobil uygulamalar aracılığıyla, vatandaşlara yerel yönetim hizmetlerinin sunulması ve vatandaşların taleplerinin bu sistemler üzerinden iletilmesi, e-belediyecilik kapsamında atılan önemli gelişmeler arasında yer almaktadır (Okcu, 2024).

Son dönemde hayata geçirilen projelerden biri, 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı çerçevesinde T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından geliştirilen Ulusal Akıllı Şehir Açık Veri Platformu (ULASAV)’dur (CSB, 2024). Bu platform, Türkiye’nin akıllı şehir dönüşümünü destekleyerek, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) çerçevesinde, belediyeler ve diğer paydaşlar tarafından toplanan verilerin halka açılmasını amaçlamaktadır. ULASAV platformunda, başta belediyeler olmak üzere toplamda 165 organizasyon yer almaktadır (2024). Henüz yeni bir platform olan ULASAV’da, bazı belediyelerin veri girişlerini tamamlamamış olduğu görülmektedir.

Türkiye’de açık veri üzerine yapılan tartışmalarda, çeşitli eleştiriler öne çıkmaktadır. Açık Devlet Endeksi ve Açık Veri Barometresi gibi uluslararası göstergeler üzerinden yapılan bir araştırmada, Türkiye’nin açık veri konusunda henüz başlangıç aşamasında olduğu vurgulanmaktadır (Eroğlu, 2019). Benzer şekilde, yakın tarihli bir çalışmada, Türkiye’deki yerel yönetimlerin açık veri uygulamalarının yavaş ilerlediği, kapsamlarının dar tutulduğu ve teknik altyapı eksikliklerinin yanı sıra yönetimlerin bu konuyu yeterince önceliklendirmemesi gibi engellerin bulunduğu belirtilmektedir (Gündoğan ve Bingöl, 2024). Ayrıca, mekânsal veri altyapısının oluşturulmasında yaşanan sorunlar da açık veri süreçlerinin önündeki önemli engeller arasında yer almaktadır (Güneydaş ve Güney, 2019). Bununla birlikte, son yıllarda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile bağlı birimi Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü’nün mevcut altyapı sorunlarını gidermeye yönelik çeşitli çalışmalar yürüttüğü görülmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada, İstanbul, İzmir, Konya ve Balıkesir Büyükşehir Belediyelerine ait açık veri platformlarında yayımlanan veriler, 2023 yılı Ocak ayı ile 2024 yılı Ekim ayı arasındaki iki farklı dönemde toplanarak karşılaştırmalı bir analiz gerçekleştirilmiştir. Açık veri platformlarının seçiminde, öncelikle bu belediyelerin açık veri uygulamalarını ilk hayata geçiren büyükşehirler arasında yer alması (Gündem, 2022), etkinliği ve farklı siyasi partiler tarafından yönetilen

belediyeler arasında dengeli bir dağılım sağlanması kriterleri göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışma sürecinde, İstanbul ve İzmir Büyükşehir Belediyeleri Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) yönetiminde bulunurken, Konya ve Balıkesir Büyükşehir Belediyeleri Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) tarafından yönetilmekteydi. Ancak, 31 Mart 2024 yerel seçimleri sonrasında Balıkesir Büyükşehir Belediyesi yönetimi CHP’ye geçmiştir. Bununla birlikte, Türkiye’de önemli açık veri platformlarından biri olan Ankara Büyükşehir Belediyesi açık veri platformu, veri setleri üzerinde değişiklik yapmaya (kopyala-yapıştır vb.) izin vermemesi nedeniyle bu çalışma kapsamına dâhil edilmemiştir.

Araştırmada öncelikle belediyelerin açık veri platformları incelenerek verilerin tanımlayıcı özelliklerine ilişkin en kapsayıcı kriterler belirlenmiş ve bu bilgiler detaylı bir sınıflandırma yapılarak düzenlenmiştir:

- **Veri Adı:** Her bir verinin başlığı veya adı.
- **Organizasyon Bilgisi:** Verinin hangi belediye birimi ya da organizasyon tarafından üretildiği bilgisi.
- **Etiket:** Veriyi tanımlayan anahtar kelimeler.
- **Veri Formatı:** Verinin paylaşıldığı dosya formatı; API, CSV, XLS, XLSX, JSON, GeoJSON, WMS, OGC, XML, TXT, HTML, PDF ve JPEG gibi farklı formatları kapsamaktadır.
- **Veri Büyüklüğü:** Her bir veri setinin dijital boyutu, megabayt (MB) veya kilobayt (KB) olarak belirtilmiştir.
- **İndirilme Sayısı:** Verinin kullanıcılar tarafından kaç kez indirildiği bilgisi.
- **Görüntülenme Sayısı:** Verinin platformda kaç kez görüntülendiği bilgisi.
- **Oluşturulma Tarihi:** Verinin platformda ilk kez yayınlandığı tarih.
- **Güncellenme Tarihi:** Verinin en son güncellendiği tarih.

Açık veri platformlarının sunduğu veri setlerine ilişkin içeriklerde bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu çerçevede, Balıkesir Belediyesi’nin veri setlerinde etiket bilgileri, İzmir’in indirilme sayıları, Konya’nın ise indirilme ve görüntülenme bilgilerine ulaşamamıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, indirilme sayıları yerine kullanışlılık etki puanını sunmakta; ancak hesaplama

yöntemi belirtilmediğinden ve diğer platformlarla doğrudan karşılaştırma imkânı olmadığından bu özellik araştırma kapsamına alınmamıştır. Bunun yerine, İstanbul’a ait indirilme sayıları değerlendirmeye dâhil edilmiştir.

Açık veri platformlarındaki verilere ait kriterler sınıflandırıldıktan sonra, 2023 yılı Ocak ayında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nden 288, İzmir’den 177, Konya’dan 115 ve Balıkesir’den 69 veri seti manuel olarak toplanmıştır. 2024 yılı Ekim ayı itibarıyla ise veri seti sayıları İstanbul için 445, İzmir için 245, Konya için 217 ve Balıkesir için 69 olarak kaydedilmiştir.

Bu veriler doğrultusunda, 2023 Ocak ayına ait 649 satır ve 2024 Ekim ayına ait 976 satır içeren iki ayrı Excel dosyası oluşturulmuştur. Dosyalardaki sayfalar, “düşeyara” formülü kullanılarak eşleştirilmiş ve daha sonra SQL sorgulama diline aktararak Python programlama dilinde analiz edilmiştir. Grafik ve kelime bulutu işlemleri için pandas, matplotlib ve wordcloud gibi kütüphanelerden yararlanılmıştır.

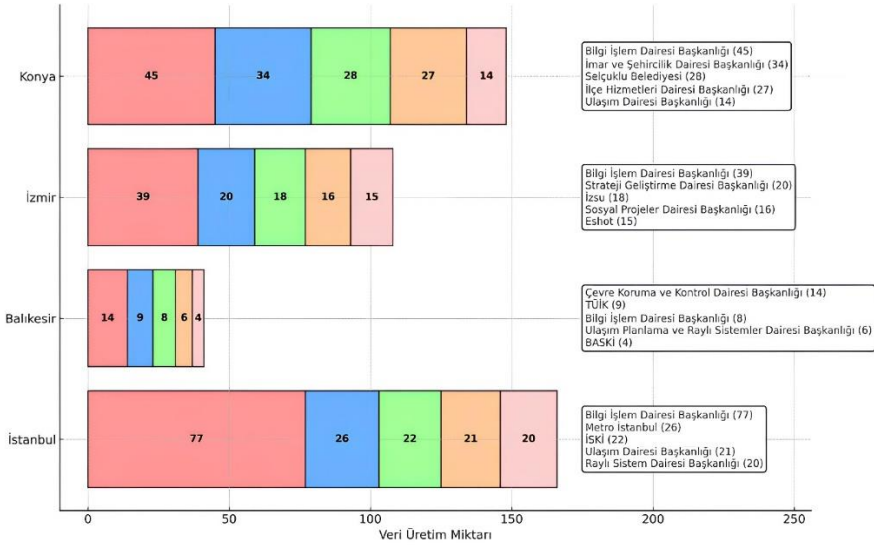
Bulgular

Bu bölümde, belediyelerin açık veri platformlarında paylaşılan veri setlerine ilişkin bilgiler, veri setlerine ait kimlik bilgileri temelinde değerlendirilmektedir. Analiz kapsamında, her bir veri setinin başlığı, üretildiği organizasyon, etiket bilgileri, dosya formatı, veri boyutu, indirilme ve görüntülenme sayıları, oluşturulma ve güncellenme tarihleri üzerinden analiz edilmiştir.

Verinin Üretildiği Organizasyona Göre Değerlendirme

Şekil 1’de dört büyükşehir belediyesinin en fazla veri üreten birimler ile veri sağladığı kaynaklar arasında ilk beşte yer alan organizasyonlar yatay çubuk grafiği biçiminde sunulmaktadır.

Şekil 1. Belediyelere Göre En Çok Veri Üreten ve Veri Kaynağı Sağlayan İlk Beş Organizasyon

İstanbul, İzmir ve Konya Büyükşehir Belediyelerinde en fazla veri üreten birimin Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı olduğu gözlemlenirken, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nde ise Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığı öne çıkmaktadır. Konya'da, İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı en çok veri üreten ikinci birim olarak dikkat çekerken, üçüncü sırada ise verilerini Konya Büyükşehir Belediyesi çatısı altında paylaşmayı tercih eden Selçuklu Belediyesi yer almaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde ikinci sırada Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, üçüncü sırada ise İzmir Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü (İZSU) bulunmaktadır. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nde ikinci sırada Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinin yoğun olarak kullanıldığı gözlemlenmekte olup, bu durum kentsel veri ihtiyaçlarının dış kaynaklı verilerle karşılandığını göstermektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde ise Metro İstanbul, en fazla veri üreten ikinci organizasyon olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, İzmir Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü (İZSU), Balıkesir Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü (BASKİ) ve İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ) gibi su ve kanalizasyon idareleri, önemli veri sağlayıcılar arasında yer almaktadır.

En fazla veri üreten organizasyonlar içerisinde yer almasa da İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin iştiraki İstanbul Planlama Ajansı (İPA) içerisinde faaliyet gösteren İstanbul İstatistik Ofisi'nin önemine vurgu yapmak gerekiyor. İPA (2020), kentsel sorunların çözümüne yönelik olarak sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve özel sektör gibi farklı paydaşları kapsayan katılımcı bir yapı ile

kurulmuştur. İstanbul İstatistik Ofisi ise mikro ölçekte birincil ve ikincil kaynaklardan elde ettiği verileri derleyerek analiz etmekte, karar destek sistemleri oluşturmakta ve veri temelli politika önerileri geliştirmektedir. Böylelikle İPA ve İstanbul İstatistik Ofisi, sadece veri üretmekle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda üretilen bu verilerin sosyal ihtiyaçlar doğrultusunda analiz edilmesi ve çözüm önerileri sunulması için geniş çaplı bir paydaş desteğinden yararlanmaktadır.

Veri Formatlarına Göre Değerlendirme

Bu bölümde, belediyelerin açık veri platformlarında sunulan veri formatları, teknik bilgi gereksinimlerine göre sınıflandırılarak incelenmiştir. Bu incelemede, veri formatları teknik bilgi gerektirmeyen ve teknik bilgi gerektiren formatlar olmak üzere iki temel kategoriye ayrılmıştır.

Teknik Bilgi Gerektirmeyen Formatlar: CSV, XLS, XLSX, TXT, PDF ve JPEG gibi formatlar, son kullanıcıya yönelik veri sunumunda kullanılan, teknik bilgi gerektirmeyen basit ve işlenmesi kolay formatlardır.

- CSV (Comma-Separated Values): Virgülle ayrılmış değerlerden oluşan düz metin dosya formatıdır.
- XLS (Excel Spreadsheet): Microsoft Excel’in eski dosya formatıdır.
- XLSX (Excel Workbook): Microsoft Excel’in zengin özelliklere sahip modern ve zengin özelliklere sahip dosya formatıdır.
- TXT (Plain Text): Biçimlendirilmemiş metin verilerini saklamak için kullanılan basit bir formattır.
- PDF (Portable Document Format): Belgeleri sabit biçimde saklayan yaygın bir formattır.
- JPEG (Joint Photographic Experts Group): Görsel verileri sıkıştırılmış bir formatta depolayan dosya türüdür.

Teknik Bilgi Gerektiren Formatlar: API, JSON, GeoJSON, WMS, OGC, XML ve HTML gibi formatlar, daha çok veri paylaşımı, sistemler arası entegrasyon ve mekânsal bilgi işleme süreçlerinde kullanılmaktadır. Özellikle GeoJSON, WMS ve OGC gibi formatlar, coğrafi bilgilerin görselleştirilmesi ve işlenmesi için kullanılmaktadır.

- API (Application Programming Interface): Uygulamalar arasında veri alışverişine sağlayan bir arayüzdür.

- JSON (JavaScript Object Notation): Anahtar-değer çiftleriyle veriyi saklayan, hafif ve esnek bir veri formatıdır.
- GeoJSON (Geographical JavaScript Object Notation): Mekânsal bilgileri temsil eden JSON tabanlı bir formattır.
- WMS (Web Map Service): Coğrafi bilgilerin haritalar aracılığıyla paylaşımını sağlayan standarttır.
- OGC (Open Geospatial Consortium): Coğrafi veri paylaşımı ve işleme için standartlar geliştiren bir protokoldür.
- XML (eXtensible Markup Language): Hiyerarşik veri yapıları oluşturmak için kullanılan işaretleme dilidir.
- HTML (HyperText Markup Language): Web sayfalarının yapısını tanımlayan bir dildir.

Belediyelerin veri formatları çeşitliliğine göre değerlendirilmesi;

- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi açık veri platformu, ziyaretçilere verileri ön izleme yapma ve tüm veri setlerini API üzerinden XLS, CSV, JSON ve PDF formatlarında indirme olanağı sunmaktadır. Platformda ağırlıklı olarak teknik bilgi gerektirmeyen statik formatlar tercih edilmiştir.
- Konya Büyükşehir Belediyesi açık veri platformu, Platform, toplamda 123 veri setini CSV, 18 veri setini GeoJSON, 13 veri setini XLSX ve 1 veri setini HTML formatında sunmaktadır. Bununla birlikte, 61 veri seti birden fazla formatta (örneğin, CSV ve GeoJSON) erişime açıktır. Verilerin büyük çoğunluğu CSV formatında sunulurken, JPEG ve ZIP gibi ek formatlar da bulunmaktadır.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi açık veri platformu, veri formatı çeşitliliği açısından zengin bir yapıya sahiptir. 64 veri setini CSV, 39 veri setini API, 18 veri setini XLSX, 3 veri setini HTML ve 4 veri setini PDF formatında sunmaktadır. Ayrıca 88 veri seti hem CSV hem de XLSX formatında sunulmuş, 4 veri seti ise JSON, GeoJSON ve CSV formatlarını bir arada içermektedir. İzmir, en fazla beş farklı formatta veri sunarak format çeşitliliği açısından öne çıkmaktadır.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi açık veri platformu ise, teknik veri çeşitliliği ve format zenginliği bakımından en gelişmiş platformdur. 262 veri seti XLSX, 83 veri seti CSV, 30 veri seti GeoJSON, 33 veri seti API, 9 veri seti XML, 6 veri seti HTML ve 5 veri seti KML formatında

sunulmaktadır. Teknik bilgi gerektiren formatların nasıl kullanıldığını açıklayan PDF formatı da veri setleriyle birlikte sunulmaktadır. İstanbul, karşılaştırılan zaman dilimi içerisinde bazı veri setlerinin formatlarını değiştiren tek platformdur. Bu durum, veri formatlarının kullanıcı talebine veya iyileştirme gereksinimlerine göre düzenlendiğini göstermektedir.

Veri Etiketlerine Göre Değerlendirme

Bu bölümde, Python programlama dili kullanılarak kelime bulutu analizi yapılmış ve elde edilen sonuçlar görselleştirilmiştir. Yapılan incelemede, açık veri platformlarında etiket bilgileri Türkçe ve İngilizce kelimeler bir arada ve karışık kullandığı, bu etiketler arasında ayırım yapmak için uygun bir biçimlendirme (virgülle ayırım) kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bu sorunun çözülmesi amacıyla, pandas kütüphanesi ve Python’un yerleşik string işleme fonksiyonları ile etiketler ayrıştırılmış, gereksiz boşluklar temizlenmiş ve standart bir formatta yeniden düzenlenmiştir. Veriler pandas ile işlenmiş, wordcloud kullanılarak kelime frekanslarına göre her bir belediye için ayrı kelime bulutu haritaları oluşturulmuş ve sonuçlar matplotlib aracılığıyla görselleştirilmiştir.

Şekil 2, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne ait veri etiketlerini gösteren kelime bulutu haritasına aittir. Bu harita, en sık kullanılan etiketlerin dağılımını görselleştirmektedir. Analize göre, en sık kullanılan etiketler “metro” (45 kez), “hanehalkı” (42 kez), “istasyon” (35 kez), “ulaşım” ve “web servis” (33’er kez) olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra “hat”, “sokak sanatçıları”, “raylı sistemler”, “İSKİ” ve “atık” etiketleri de diğer öne çıkan kelimelerdir arasında yer almaktadır.

“Metro” etiketi, Metro İstanbul, Raylı Sistemler Dairesi, BELBİM A.Ş. ve Bilgi İşlem Dairesi tarafından kullanılmıştır. “Hanehalkı” etiketi yalnızca Bilgi İşlem Dairesi tarafından oluşturulmuşken, “istasyon” etiketi birçok birim tarafından üretilmiştir; bu birimler arasında İtfaiye Dairesi, Zabıta Dairesi, İSTAÇ A.Ş., İstanbul Enerji A.Ş., Ulaşım Dairesi, Metro İstanbul, Raylı Sistemler Dairesi ve İSPARK A.Ş. bulunmaktadır. “Ulaşım” etiketi ise Metro İstanbul, Ulaşım Dairesi, Raylı Sistemler Dairesi, Bilgi İşlem Dairesi, BELBİM A.Ş. ve Strateji Geliştirme Dairesi tarafından kullanılmıştır. “Web servis” etiketi, Metro İstanbul, İSPARK A.Ş., İETT ve Tarımsal Hizmetler Dairesi gibi çeşitli birimlerce üretilmiştir.

Şekil 3. İzmir Büyükşehir Belediyesi Açık Veri Platformu Veri Etiketlerine Göre Kelime Bulutu Haritası

Şekil 4, Konya Büyükşehir Belediyesi'nin veri etiketlerini gösteren kelime bulutu haritasına aittir. Analize gör, en sık kullanılan etiketler sırasıyla “konum” (46 kez), “ilçe” (33 kez), “mahalle” ve “çevre” (27 kez), “konyamobiluygulaması” (22 kez) olarak belirlenmiştir. Ayrıca, “ulaşım”, “toplu ulaşım”, “ziyaretçi”, “toplu taşıma” ve “yaşam” gibi etiketler de öne çıkan diğer kelimeler arasında yer almaktadır.

“Konum” etiketi, birçok birim tarafından üretilmiştir; bu birimler arasında İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Dairesi, İmar ve Şehircilik Dairesi, Bilgi İşlem Dairesi, Ulaşım Dairesi ve Gençlik ve Spor Hizmetleri Dairesi yer almaktadır. “İlçe” ve “mahalle” etiketleri, büyük ölçüde İlçe Hizmetleri Dairesi, İmar ve Şehircilik Dairesi ve Selçuklu Belediyesi tarafından üretilmiştir. “Çevre” etiketi ise başlıca İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Dairesi ile T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Başkanlığı tarafından kullanılmıştır. “Konyamobiluygulaması” etiketi, yalnızca Bilgi İşlem Dairesi tarafından üretilmiştir.

“Mahalle Bazlı Nüfus Bilgileri” ise 14.599 görüntülenme ile dördüncü sırada yer almaktadır. Beşinci sırada ise, 14.148 görüntülenme ile “BTT- Günlük Taşınan Yolcu Sayıları” verisi yer almaktadır. Platformun verilerini güncelleme sıklığının sınırlı olmasına rağmen, bu veri setlerine yönelik düzenli bir ilginin devam ettiği görülmektedir. Bu durum, platformdaki verilerin kullanıcılar açısından taşıdığı önemi ve platformun güncel bilgi sunma kapasitesinin artırılması gerektiğini göstermektedir.

Tablo 1. Balıkesir Açık Veri Platformu Görüntülenme Sıklığına Göre İlk Beş Veri Bilgisi

Balıkesir Açık Veri Platformu	Veri Adı	Organizasyon Bilgisi	Güncellenme Tarihi	Veri Formatı	İndirilme Sıklığı	Görüntülenme Sıklığı
1	İlaçlama-Yeşil Alan Uygulaması	Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığı	02.04.2022	XLS, CSV, JSON, PDF	344	146833
2	BTT Hatlar ve Güzergâhlar	Ulaşım Planlama ve Raylı Sistemler Dairesi Başkanlığı	20.07.2022	XLS, CSV, JSON, PDF	735	44369
3	BASKİ Baraj Doluluk	BASKİ	06.01.2023	XLS, CSV, JSON, PDF	138	21404
4	Mahalle Bazlı Nüfus Bilgileri	TÜİK	30.07.2022	XLS, CSV, JSON, PDF	1415	14599
5	BTT- Günlük Taşınan Yolcu Sayıları	Ulaşım Planlama ve Raylı Sistemler Dairesi Başkanlığı	05.07.2022	XLS, CSV, JSON, PDF	1252	14148

Tablo 2’de İzmir Açık Veri Platformu’nda görüntülenme sıklığı açısından en çok ilgi gören ilk beş veri setine ait bilgiler sunulmaktadır. Diğer platformlardaki görüntülenme sayısının çok yüksek olmasına rağmen İzmir’de bu sıklığın düşük olması sorgulanabilir bir durum olsa da bir şiddet göstergesi olması nedeniyle değerlendirmeye alınmıştır. Bu veriler arasında, 132 görüntülenme ile “Ücretsiz-Kablosuz İnternet (WİzmirNET) Bağlantı Noktaları

Popüler” verisi ilk sırada yer almakta olup, Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı üretilmiştir. İkinci sırada, 89 görüntülenme ile “Halk Ekmek Büfeleri Satış Noktaları Popüler” verisi bulunmaktadır. “Kablosuz İnternet (WİzmirNET) Lokasyon Bazlı Günlük Oturum Sayısı Popüler” verisi, 82 görüntülenme ile üçüncü sırada yer almaktadır. Yine Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı tarafından sağlanan “Ücretsiz-Kablosuz İnternet (WİzmirNET) Hizmeti Verileri”, 79 görüntülenme ile dördüncü sırada yer almaktadır. Beşinci sırada ise, 75 görüntülenme ile “İzmirim Kart Dolum Noktaları Popüler” verisi yer almaktadır. Veri formatı açısından bir çeşitlilik olmakla birlikte en sık CSV uzantılı veriler yer almaktadır. Veri büyüklüğü açısından en çok ilgi gören verilerin aslında düşük hacimli veriler olduğu söylenebilir. Oluşturulma tarihi açısından genellikle 2020 yılında verilerin oluşturulduğu görülmektedir. Bununla birlikte, İzmir’in verilerini çoğunlukla güncellemeye çalıştığı görülmektedir.

Tablo 2. İzmir Açık Veri Platformu Görüntülenme Sıklığına Göre İlk Beş Veri Bilgisi

İzmir Açık Veri Platformu	Veri Adı	Organizasyon Bilgisi	Oluşturulma Tarihi	Güncellenme Tarihi	Veri Formatı	Veri Büyüklüğü (kb)	Görüntülenme Sıklığı
1	Ücretsiz-Kablosuz İnternet (WİzmirNET) Bağlantı Noktaları Popüler	Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı	03.12.2020	12.10.2024	API, CSV, XLSX, PDF	117 kb	132
2	Halk Ekmek Büfeleri Satış Noktaları Popüler	Grand Plaza Turizm A.Ş.	23.11.2022	02.09.2024	CSV, XLSX	22 kb	89
3	Kablosuz İnternet (WİzmirNET) Lokasyon Bazlı Günlük Oturum Sayısı Popüler	Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı	26.10.2020	06.09.2024	CSV	18 mb	82
4	Ücretsiz-Kablosuz İnternet	Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı	26.10.2020	06.09.2024	CSV	18 kb	79

	(WİzmİR ET) Hizmeti Verileri						
5	İzmirim Kart Dolum Noktaları Popüler	İzmir İnovasyon ve Teknoloji A.Ş.	05.01.202 2	21.08.202 3	CSV	71 kb	75

Tablo 3’de İstanbul Açık Veri Platformu’nda görüntülenme sıklığı açısından en çok ilgi gören ilk beş veri setine ait bilgiler sunulmaktadır. Bu veriler arasında, 18.336 görüntülenme ile Saatlik Trafik Yoğunluk Veri Seti ilk sırada yer almakta olup, Ulaşım Dairesi Başkanlığı tarafından sağlanmıştır. İkinci sırada, 17.883 görüntülenme ile İETT Hat-Durak-Güzergâh Web Servisi verisi bulunmaktadır. Toplu Taşıma Bilet Fiyatları, 16.788 görüntülenme ile üçüncü sırada yer almaktadır. Dördüncü sırada, 14.003 görüntülenme ile Saatlik Toplu Ulaşım Veri Seti yer almaktadır. Beşinci sırada ise, 11.715 görüntülenme ile Deprem Senaryosu Analiz Sonuçları verisi bulunmaktadır. Veri formatı açısından çok zengin bir çeşitlilik sunan İstanbul’da en çok ilgi gören verilerin yine CSV uzantılı veriler olduğu görülmektedir. Veri büyüklüğü açısından ise hem büyük hacimli hem de küçük hacimli verilerin yer aldığı görülmektedir. Oluşturulma tarihi açısından verilerin çoğunlukla 2020 yılında oluşturulduğu ve İstanbul’un verilerini düzenli güncellemeye çalıştığı görülmektedir.

Genel olarak açık veri platformlarındaki görüntülenme sıklıkları incelendiğinde, trafik yoğunluğu, toplu taşıma hatları ve güzergâhları, bilet fiyatları, ücretsiz internet hizmetleri gibi şehir yaşamına doğrudan etki eden konuların ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, su kaynakları yönetimi, çevresel uygulamalar ve afet yönetimi gibi sürdürülebilirlik ve güvenlikle ilgili veriler de yoğun ilgi görmektedir. Bu durum, ziyaretçilerin günlük yaşamlarını kolaylaştıran, ekonomik çözümler sunan ve gelecekteki risklere dair bilgi sağlayan veri setlerine daha fazla önem verdiğini göstermektedir.

Tablo 3. İstanbul Açık Veri Platformu Görüntülenme Sıklığına Göre İlk Beş Veri Bilgisi

İstanbul Açık Veri Platformu	Veri Adı	Organizasyon Bilgisi	Oluşturulma Tarihi	Güncellenme Tarihi	Veri Formatı	Veri Büyük lüğü	İndirilme Sıklığı	Görüntülenme Sıklığı
1	Saatlik Trafik Yoğunluk	Ulaşım Dairesi Başkanlığı	09.11.202 0	05.09.202 4	CSV	6 gb	55	18336

Kentlerin Geleceği için Veri Paylaşımı: Türkiye’deki Dört Büyükşehir Belediyesinin
Açık Veri Platformları Üzerine Değerlendirme

	uk Veri Seti							
2	İETT Hat-Durak-Güzergâh Web Servisi	İETT	13.07.2020	29.02.2024	API, PDF	850 kb	4359	17883
3	Toplu Taşıma Bilet Fiyatları	Metro İstanbul	10.01.2020	10.06.2022	XLSX	10 kb	457	16788
4	Saatlik Toplu Ulaşım Veri Seti	BELBİM A.Ş.	18.11.2020	05.10.2024	CSV	6 gb	97	14003
5	Deprem Senaryosu Analiz Sonuçları	Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Dairesi Başkanlığı	19.03.2021	02.03.2021	CSV	55 kb	2876	11715

Açık Veri Platformlarının Arayüzleri Üzerinden Değerlendirme

Bu bölümde, belediyelerin açık veri platformlarının arayüzleri ve öne çıkan farklılıkları incelenmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan tüm belediyelerin CKAN (Comprehensive Knowledge Archive Network) altyapısını kullandığı tespit edilmiştir. CKAN (2025), dünya genelinde özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere başta olmak üzere birçok ülke ve organizasyon tarafından açık veri paylaşımı ve yönetimi amacıyla yaygın olarak tercih edilmektedir. Açık kaynak kodlu olması sayesinde maliyet avantajı sunan CKAN, güçlü API altyapısı ile üçüncü taraf uygulamalarla hızlı ve kolay entegrasyon imkânı sağlamaktadır. Ayrıca, esnek ve genişletilebilir yapısı sayesinde farklı kurumsal gereksinimlere uygun özelleştirme seçenekleri sunarak veri yönetim süreçlerini önemli ölçüde kolaylaştırmaktadır.

Belediyelerin internet siteleri aynı altyapıyı kullandıkları için arayüzlerinde büyük ölçüde benzerlik gözlemlenmektedir. Ancak, platformlar arasındaki temel farklılık, özellikle veri isteklerine ayrılan bölümlerde ortaya çıkmaktadır. İstanbul Açık Veri Platformu, diğer belediyelere kıyasla en aktif kullanılan “veri istekleri” sayfasına sahiptir. Bu sayfada, yapılan veri isteklerinin ne zaman oluşturulduğu ve sonuçlandırılıp sonuçlandırılmadığı gibi bilgiler yer almaktadır. Çalışmanın gerçekleştirildiği döneme kadar toplamda 479 veri

isteğinde bulunulmuş olup, bunlardan yalnızca 7’si hariç tamamı sonuçlandırılmıştır. İzmir Açık Veri Platformu’nda ise 46 adet veri isteği bulunmakta olup, bu isteklerin en az 1 yıl önce gönderildiği görülmektedir. Sadece bir istek dışında tümünün sonuçlandırılmış olduğu tespit edilmiştir. Konya Açık Veri Platformu’nda en az 1 yıl önce açılmış 3 veri isteği yer almakta ve tamamının sonuçlandırıldığı görülmektedir. Öte yandan, Balıkesir Açık Veri Platformu’nda kullanıcıların veri isteğinde bulunabileceği bir bölüm bulunmamaktadır.

Bir diğer önemli konu, açık verinin kullanım alanlarını gösteren başarı örnekleri, projeler ve uygulamaların paylaşıldığı bölümlerdir. Bu tür bölümler, açık veri kullanımını teşvik etmek, kullanıcıların veri setlerinden nasıl yararlanabileceklerine dair fikir edinmelerini sağlamak ve yenilikçi projeleri desteklemek açısından kritik bir rol oynamaktadır. İzmir Açık Veri Platformu, “başarı örnekleri” başlığı altında 11 projeyi paylaşarak bu konuda en kapsamlı içeriği sunmaktadır. Konya Açık Veri Platformu’nda ise 8 başarı örneği yer almaktadır. İstanbul Açık Veri Platformu’nda bu tür bir bölüm bulunsu da herhangi bir içeriğe sahip olmadığı görülmektedir. Balıkesir Açık Veri Platformu’nda ise böyle bir bölüm yer almamaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, Türkiye’deki büyükşehir belediyelerinin açık veri sürecini İstanbul, İzmir, Konya ve Balıkesir Büyükşehir Belediyelerinin platformları üzerinden incelemekte ve geliştirilmesi gereken alanları tespit etmektedir.

Belediyelerin açık veri platformlarında paylaştıkları veri setlerinin büyük bir kısmı Bilgi İşlem Dairesi Başkanlıkları tarafından oluşturulmuştur. Bununla birlikte, bazı belediyeler kente ilişkin kurum dışı verileri de entegre ederek veri setlerini genişletmiştir. Belediyelerin Bilgi İşlem Daireleri, altyapı ve veri yönetimi süreçlerini düzenlemekte kritik bir rol üstlenmektedir. Ancak, bu verilerin kentsel sorunlara çözüm üretecek şekilde tasarlanması ve sürekli olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı faaliyet gösteren İstanbul İstatistik Ofisi, yalnızca veri üretmekle kalmayıp aynı zamanda bu verileri analiz ederek bilimsel temelli çözümler sunan bir yapı olarak öne çıkmaktadır. İPA (İstanbul Planlama Ajansı) bünyesinde faaliyet gösteren bu birim, sivil toplum, akademisyenler ve diğer paydaşlarla iş birliği yaparak veri tabanlı politika geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Diğer büyükşehir belediyelerinde benzer yapıların oluşturulması, kentsel sorunların daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasına ve veriye dayalı karar alma süreçlerinin güçlenmesine önemli bir katkı sunacaktır.

Platformlarda genellikle CSV formatı tercih edilmekte olup, bu durum makine tarafından okunabilirlik, gerçek zamanlı güncellenebilirlik ve birlikte çalışabilirlik açısından büyük avantajlar sunmaktadır. Belediyeler, API olanaklarını artırarak kullanıcıların farklı platformlarla entegrasyon sağlamasına ve veriyi dinamik olarak kullanmasına olanak tanıyabilir. Bu konuda İstanbul ve İzmir’ın API çeşitliliğinde daha gelişmiş olduğu görülmektedir. Ayrıca, İstanbul, İzmir ve Konya’nın sunduğu GeoJSON gibi mekânsal veri formatlarının yaygınlaştırılması, coğrafi bilgi sistemleri üzerinden gerçekleştirilecek mekânsal analizlere büyük katkı sağlayacaktır.

Veri etiketleme konusunda belediyeler arasında ortak sorunlar olduğu ve bu süreçlerin standartlaştırılması gerektiği tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında, öncelikle etiket bilgileri düzenlenmiş ve ardından analizler gerçekleştirilmiştir. İstanbul’da ulaşım ve altyapı, İzmir’de sosyal projeler ve çevre, Konya’da ise dijital hizmetler ve mahalle bazlı veriler daha belirgin temalar olarak öne çıkmaktadır. Kentsel sorunlar ve gündelik yaşamı doğrudan etkileyen verilerin, özellikle İstanbul’da saatlik trafik yoğunluğu veya deprem senaryosu gibi konuların, daha fazla ilgi çektiği gözlemlenmiştir. Bu durum, açık veri platformlarında şehirlerin öncelikli sorunlarına odaklanan veri setlerinin geliştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Belediyelerin büyük çoğunluğu CKAN altyapısını kullanmaktadır; bu da maliyet avantajı, teknik standardizasyon ve veri paylaşım süreçlerinde kolaylık sağlamaktadır. Açık kaynak kodlu olması sayesinde CKAN, üçüncü taraf uygulamalarla hızlı ve kolay entegrasyon imkânı sunarak belediyelere veri yönetim süreçlerini daha etkin hale getirme fırsatı sağlamaktadır. Ancak, kullanıcı deneyimi açısından belediyeler arasında farklılıklar bulunmaktadır. İstanbul’un kullanıcıların taleplerini hızlı bir şekilde yanıtlayarak veri isteği süreçlerini etkin kullanması, diğer belediyelere örnek olabilir. Ayrıca, paylaşılan verilerin analiz edilerek üretilen sonuçların platformda ayrı bir bölümde gösterilmesi, kullanıcıların bu verileri nasıl değerlendirebileceği konusunda yol gösterici olabilir ve platformların daha fazla kullanılmasını teşvik edebilir.

Türkiye’nin açık veri konusunda attığı önemli adımlardan biri olan ULASAV’ın kurulması, altyapısını henüz oluşturamamış ya da yüksek maliyetler nedeniyle açık veri süreçlerini sürdürmekte zorlanan belediyeler için büyük bir fırsat sunmaktadır. Aynı zamanda, veriye ulaşmak isteyen herkesin tek bir merkez üzerinden erişim sağlayabilmesi, kullanıcı deneyimini iyileştirmektedir. Ancak, bu sürecin yerel yönetimler, uzmanlar ve akademisyenler gibi çeşitli paydaşların katkısıyla ele alınması ve literatürdeki önceki tecrübelerden faydalanılarak geliştirilmesi, platformun uzun vadeli başarısı açısından önemlidir.

Günümüzde, açık veri ve akıllı şehirler arasındaki ilişki de giderek belirgin hale gelmektedir. Akıllı şehir uygulamaları, genellikle teknolojik ve mühendislik odaklı yaklaşımlar benimsediği için eleştirilmektedir. Bu uygulamalardan üretilen verilerin açık veri platformları aracılığıyla erişime sunulması, kentlerin ulaşım, enerji, çevre ve sağlık gibi alanlardaki sorunlarını yalnızca teknik açıdan değil, aynı zamanda sosyal boyutlarıyla da ele alan araştırmaların önünü açacaktır. Aynı zamanda, yapay zekâ destekli sistemler ve doğal dil işleme tabanlı sohbet botlarıyla entegre edilen açık veri platformları, akademisyenler, medya ve sivil toplum kuruluşlarından kullanıcıların verilere daha hızlı erişmesini ve anlamlandırmasını sağlayarak şeffaflık ve hesap verilebilirliği artırırken, vatandaşların katılımını süreçlerini destekleyebilir.

Kaynakça

Alverti, M., Hadjimitsis, D., Kyriakidis, P. ve Serrao, K. (2016). Smart City Planning from a Bottom-up Approach: Local Communities’ Intervention for a Smarter Urban Environment. Fourth International Conference on Remote Sensing and Geoinformation of the Environment (RSCy2016), 9688, 968819. <https://doi.org/10.1117/12.2240762>.

Atçeken, K. ve Doğan, U. (2024). Yerel Yönetimler Tarafından Üretilen Verilerin Tematik Haritalara Dönüştürülmesi: haritala.com.tr Platformu Önerisi. TMMOB 8. Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi. Ankara

Atçeken, K., Sezer, T. ve Dik, E. (2024). Unleashing the Potential of Smart Cities: A Web Mapping Application for Türkiye. İçinde S. E. Bibri (Ed.), Smart City Innovations: Navigating Urban Transformation with Sustainable Mobility (ss. 1-11). Springer.

Ateş, M. ve Önder, D. E. (2019). “Akıllı Şehir” Kavramı ve Dönüşen Anlamı Bağlamında Eleştiriler. Megaron, 4(1), 41-50.

Attard, J., Orlandi, F., Scerri, S. ve Auer, S. (2015). A Systematic Review of Open Government Data Initiatives. Government Information Quarterly. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2015.07.006>

AVTED. (2023). Açık Veri Endeksi 2023. Açık Veri Teknoloji Derneği.

Batagan, L. (2014). The Role of Open Government Data in Urban Areas Development. Informatica Economica, 18(2), 80-87.

Bertot, J. C., Gorham, U., Jaeger, P. T., Sarin, L. C. ve Choi, H. (2014). Big Data, Open Government and e-government: Issues, Policies and Recommendations. Information Polity, 19, 5-16.

Carrara, W., Chan, W. S., Fischer, S., ve Steenbergen, E. V. (2015). Creating Value Through Open Data: Study on the Impact of Re-use of Public Data Resources. European Commission.

CKAN. (2025). Features. Open Source DMS. <https://ckan.org/features>

CSB. (2024). Ulusal Akıllı Şehir Açık Veri Platformu (ULASAV). Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı - Coğrafi Bilgi Sistemleri Müdürlüğü.

<https://akillisehirekosistem.csb.gov.tr/DataBank/Detail?mId=32003500&dataBankDataTypeMId=3900360030003600>

Çelikyay, H. H. (2017). İstanbul Perspektifinden Akıllı Şehirlere Bakış: Şehirleri Akıllı Kılan Sadece Teknoloji mi? Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(1), 1-8.

Deloitte. (2013). Market Assessment of Public Sector Information. Deloitte for the Department for Business, Innovation and Skills.

Eroğlu, Ş. (2019). Açık Devlet Verisinin Sosyo-ekonomik Değeri ve Kullanım Engelleri: Uluslararası Göstergelerde Türkiye. İçinde B. Yılmaz, B. Yalçınkaya, A. Ünal, & F. Özdemirci (Ed.), Endüstri 4.0 Sürecinde Bilgi Yönetimi ve Bilgi Güvenliği: eBelge—eArşiv—eDevlet—Bulut Bilişim—Büyük Veri—Yapay Zeka. Ankara Üniversitesi Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi.

European Commission. (2024). eGovernment Benchmark 2024—Executive Summary. European Union.

Gündem, F. (2022). Bir Yerel Hizmet Olarak Açık Yönetişim Veri Uygulamaları: Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinden Örnekler. Kent Akademisi, 15(2), 837-852.

Gündoğan, Y. S. ve Bingöl, E. S. (2024). Türk Kamu Yönetiminde Açık Devlet Verisi Uygulamaları: Büyükşehir Belediye Portalları Üzerine Bir İnceleme. Route Educational & Social Science Journal, 2(11), 170-194.

Güney, C. (2020). Alternatif “Akıllı” Şehir Yaklaşımının Kamucu Politikalarla Oluşturulması. Madde, Diyalektik ve Toplum, 3(4), 390-398.

Güneydaş, M. ve Güney, C. (2019). Mekansal Veri Altyapılarında Paradigma Değişimi: Açık Veri Ekosisteminde Mekansal Bağlantılı Veri Altyapıları. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Dergisi, 19, 369-389.

Harrison, T. M., Guerrero, S., Burke, G. B., Cook, M., Cresswell, A., Hrdinova, J., ve Pardo, T. (2011). Open Government and E-Government: Democratic Challenges from a Public Value Perspective. 245-253.

Hollands, R. G. (2008). Will The Real Smart City Please Stand Up? Intelligent, Progressive or Entrepreneurial? City, 12(3), 303-320.
<https://doi.org/doi/10.1080/136048108024791263>

Huijboom, N., ve Van den Broek, T. (2011). Open Data: An International Comparison of Strategies. European Journal of ePractice, 11, 4-16.

Huyer, E. ve van Knippenberg, L. (2020). The Economic Impact of Open Data: Opportunities for Value Creation in Europe. European Commission.

İPA. (2020). Hakkında. ipa.istanbul. <https://ipa.istanbul/hakkinda/>

Kassen, M. (2013). A Promising Phenomenon of Open Data: A Case Study of the Chicago Open Data Project. Government Information Quarterly, 30, 508-513.

Kassen, M. (2022). Open Data Governance and Its Actors: Theory and Practice. Palgrave Macmillan. doi.org/10.1007/978-3-030-92065-4

Kucera, J. ve Chlappek, D. (2014). Benefits and Risks of Open Government Data. Journal of Systems Integration, 1(5), 30-41.

Laboutkova, S. (2015). Open Government Data—A Lesson to be Learned. 78-88.

Loomis, J., Koontz, S., Miller, H. ve Richardson, L. (2015). Valuing Geospatial Information: Using the Contingent Valuation Method to Estimate the Economic Benefits of Landsat Satellite Imagery. Photogrammetric Engineering & Remote Sensing, 81(8).

Loukis, E., Saxena, S., Rizun, N., Maratsi, M. I., Ali, M. ve Alexopoulos, C. (2023). ChatGPT Application vis-a-vis Open Government Data (OGD): Capabilities, Public Values, Issues and a Research Agenda. 95-110. https://doi.org/10.1007/978-3-031-41138-0_7

Maratsi, M. I., Ali, M., Alexopoulos, Ch., Saxena, S., Rizun, N. ve Charalabidis, Y. (2023). Analyzing Open Government High Value Datasets: Availability, Publishers’ Contribution and Technical Specifications. Lecture Notes in Business Information Processing (LNBIP). https://doi.org/10.1007/978-3-031-43126-5_21

Martin, S., Foulonneau, M. ve Turki, S. (2013). Risk Analysis to Overcome Barriers to Open Data. Electronic Journal of e-Government, 11(1), 348-359.

McKinsey Global Institute. (2013). Open Data: Unlocking Innovation and Performance with Liquid Information. McKinsey&Company.

ODI. (2023). Open Data. <https://www.theodi.org/knowledge-opinion/glossary/>

Okcu, M. (2024). Yerel Yönetimler ve Vatandaş İletişiminde Dijitalleşme. SETA.

OKFN. (2023). What is Open Data. <https://opendatahandbook.org/guide/en/what-is-open-data/>

Ömürgönülşen, U., & Bakırcıoğlu, İ. O. (2024). Bürokratik Duvarlardan Dijital Dönüşüm: Türkiye’de E-Devlet Kapısı ve E-Belediye Bilgi Sistemi’nin Serüveni. Kaytek Dergisi, 2, 172-193.

Peled, A. (2011). When Transparency and Collaboration Collide: The USA Open Data Program. *Journal of The American Society for Information Science and Technology*, 1(62), 2085-2094.

Sowe, S. ve Zettsu, K. (2015). Towards an Open Data Development Model for Linking Heterogeneous Data Sources. 344-347.

The Economist. (2017). The World’s Most Valuable Resource is No Longer Oil, But Data. <https://www.economist.com/leaders/2017/05/06/the-worlds-most-valuable-resource-is-no-longer-oil-but-data>

Townsend, A. M. (2013). *Smart Cities: Big Data, Civic Hackers, and The Quest for A New Utopia*. W.W. Norton & Company.

ULASAV. (2024). ULASAV Göstergeler. Ulusal Akıllı Şehir Açık Veri Portalı ULASAV). <https://ulasav.csb.gov.tr/gosterge>

Verma, N. ve Gupta, P. (2015). Challenges in Publishing Open Government Data: A Study in Indian Context. 1-9.

Zhang, Y., Hua, W., & Shunbo, Y. (2017). Mapping the Scientific Research on Open Data: A Bibliometric Review. *Learned Publishing*, 31(2), 95-106.

Zuiderwijk, A., Janssen, M., Choenni, S., Meijer, R. ve Alibaks, R. S. (2012). Socio-technical Impediments of Open Data. *Electronic Journal of e-Government*, 2(10), 156-172.

Extended Summary

Data Sharing for the Future of Cities:

An Evaluation of Open Data Platforms in Four Metropolitan Municipalities in Türkiye

Purpose of the Study

This study aims to evaluate the effectiveness of open data platforms established by metropolitan municipalities in Türkiye, specifically focusing on İstanbul, İzmir, Konya, and Balıkesir. The research seeks to identify the current capacities of these platforms, assess their usability, and determine areas requiring improvement. Additionally, the study aims to provide recommendations on how municipalities can enhance data accessibility, transparency, and engagement with various stakeholders, including researchers, businesses, and citizens. The overarching goal is to explore how open data initiatives contribute to urban development, governance, and decision-making while addressing challenges such as limited public awareness and standardization issues.

Methodology

The study involves a comparative analysis of open data platforms from the four selected municipalities over two different periods: January 2023 and October 2024. Data sets were collected and examined based on attributes such as dataset names, source organizations, metadata, formats, file sizes, download and view counts, as well as creation and update dates. The data was processed using SQL queries, and visualization techniques such as word clouds and graphs were employed using Python libraries. Additionally, keyword analyses were conducted to determine the thematic focus of each municipality’s open data offerings. The research also included an assessment of user engagement by analyzing the most frequently accessed datasets.

Findings

The analysis revealed that Information Technology Departments predominantly lead data production efforts among the municipalities. Regarding data formats, while İstanbul and İzmir demonstrate greater diversity by offering technically demanding formats such as APIs and GeoJSON, municipalities generally prefer simpler formats such as CSV, which require less technical expertise. Furthermore, a lack of standardization in data labeling processes has been identified, limiting the usability of the platforms and the feasibility of conducting comprehensive analyses. Content analysis of dataset tags indicated that transportation and infrastructure-related data are most prominent in İstanbul, while education and social services are emphasized in İzmir, and geospatial information is prioritized in Konya. Viewing statistics suggest that users show greater interest in datasets directly influencing urban life, such as traffic, public transportation, environmental resources, and internet infrastructure. In particular, datasets on hourly traffic congestion and earthquake analysis in İstanbul, and public Wi-Fi services and public bread sales points in İzmir, attracted significant attention. Although all municipalities utilize the CKAN infrastructure for their open data platforms, notable differences exist in user engagement mechanisms, particularly in responding to data requests and showcasing success stories. İstanbul’s prompt responsiveness to data requests and İzmir’s efforts to highlight best practices are identified as positive examples in this regard.

Conclusion

Data production on municipal open data platforms is predominantly carried out by Information Technology Departments; however, there is a need to diversify and continuously update datasets to more effectively address urban challenges. Although accessibility is prioritized in the choice of data formats, the limited use

of advanced technical formats constrains data integration and spatial analysis potential. The lack of standardization in data labeling emerges as a critical factor reducing the discoverability and analytical usability of datasets. User tendencies indicate a high level of interest in datasets related to transportation, environment, and disaster management, which directly impact daily urban life. While the CKAN infrastructure facilitates technical standardization, differences in user experience and responsiveness to data requests are evident among municipalities. Strengthening the sustainability of open data platforms requires improving data quality and diversity, standardizing labeling processes, and prioritizing user-centered enhancements. It is essential that open data policies be restructured not only from a technological perspective but also with a focus on maximizing social benefit.

Yerel Yönetimlerde Yapay Zekâ Araştırmalarının Ağ Analizi ile Değerlendirilmesi

Güven DENİZ*
Duygu AKSU**

Öz: Teknolojideki hızlı gelişmeler, işlem gücündeki artış ve verilerin muazzam ölçüde büyümesi, yapay zekâyı 21. yüzyılın en etkili yeniliklerinden biri haline getirmiştir. Özellikle öğrenme kapasitesi ve veriyle uyum sağlama yeteneği sayesinde, yapay zekâ klasik bilişim teknolojilerinden ayrılarak, kamu hizmetlerinin sunumunda etkinliği ve verimliliği artırabilecek stratejik bir araç olarak öne çıkmaktadır. Yerel yönetimler düzeyinde yapay zekâ, vatandaş odaklı, hızlı ve kişiselleştirilmiş hizmetlerin geliştirilmesinde kritik bir rol üstlenmektedir. Bu teknoloji, kaynak sınırlamaları gibi yapısal zorluklarla karşılaşan yerel yönetimlerin sorunlarına yenilikçi çözümler sunmakta, hizmet süreçlerini maliyet ve hız açısından optimize etmektedir. Araştırma kapsamında, Web of Science Core Collection veri tabanında “Local Governments (Yerel Yönetimler)” ve “Artificial Intelligence (Yapay Zekâ)” anahtar kelimeleri kullanılarak bibliyometrik bir tarama gerçekleştirilmiştir. Tarama sonucunda 484 yayınlık bir veri seti oluşturulmuş, çalışmaların farklı disiplinlere yayıldığı ve yapay zekanın yerel yönetimlerdeki çeşitli uygulamalarını ele aldığı tespit edilmiştir. Veri seti, bibliyometrik analiz ve ağ görselleştirme yöntemleri kullanılarak VOSviewer yazılımı ile analiz edilmiştir. Bu analiz, araştırma eğilimlerini, tematik kümeleri ve bilimsel iş birliği ağlarını ortaya koymayı hedeflemiştir. Ayrıca, elde edilen bulgular, yapay zekanın yerel yönetimlerdeki kullanımlarına detaylı bir çerçeve sunmuş ve literatürdeki eksikliklere dikkat çekmiştir. Elde edilen sonuçlar, yapay zekanın yerel yönetimlerde uygulama alanlarını derinlemesine anlamak ve bu alanlardaki literatür eksikliklerini tespit etmek adına önemli bir katkı sağlamaktadır. Ayrıca, çalışma, bu dinamik alandaki gelecekteki araştırmalar için yeni potansiyel yönelimler ve fırsatlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, yapay zekâ, dijitalleşme, bibliyometrik analiz ve ağ analizi

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, guven.deniz@bozok.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3706-3171.

** Dr. Bağımsız Araştırmacı, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, duyguaksu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8603-9074.

Evaluation of Artificial Intelligence Research in Local Governments with Network Analysis

Abstract: Rapid advances in technology, the increase in processing power, and the enormous growth of data have made artificial intelligence one of the most influential innovations in the 21st century. Especially thanks to its capacity to learn and its ability to adapt to data, artificial intelligence stands out as a strategic tool that can increase effectiveness and efficiency in the delivery of public services, distinguishing it from classical information technologies. At the local government level, AI plays a critical role in developing citizen-oriented, rapid, and personalized services. This technology offers innovative solutions to the problems of local governments facing structural challenges, such as resource limitations, and optimizes the service processes in terms of cost and speed. Within the scope of this research, a bibliometric search was conducted using the keywords 'Local Governments' and 'Artificial Intelligence' in the Web of Science Core Collection database. As a result of the search, a dataset of 484 publications was created, and it was determined that the studies were spread across different disciplines and addressed various applications of artificial intelligence in local governments. The dataset was analyzed using VOSviewer software, bibliometric analysis, and network visualization methods. This analysis aims to reveal research trends, thematic clusters, and scientific collaboration networks. Furthermore, the findings provide a detailed framework for the use of AI in local governments and highlight gaps in the literature. The results provide an important contribution to the deep understanding of the application areas of AI in local governments and identify gaps in the literature in these areas. Moreover, this study offers new potential directions and opportunities for future research in this dynamic field.

Keywords: Local governments, artificial intelligence, digitalization, bibliometric analysis and network analysis

Giriş

Teknolojide yaşanan hızlı ilerleme, işlem gücündeki artış ve verilerin inanılmaz ölçüde büyümesi, yapay zekâyı 21. yüzyılın en dönüştürücü yeniliklerinden biri haline getirmiştir. Yapay zekâ, öğrenme ve verilerle uyum sağlama yeteneği sayesinde klasik bilişim teknolojisi (BT) uygulamalarından ayrılarak daha ön plana çıkmaktadır (Goodfellow ve Courville, 2016; Fomin, 2020). Bu özellikleriyle yapay zekâ, kamu hizmeti sunumunda verimliliği ve etkinliği artırma potansiyeline sahip bir teknoloji olarak dikkat çekmektedir. Özellikle yerel yönetimler düzeyinde sunulan hizmetlerin daha verimli, hızlı ve kişiselleştirilmiş hale getirilmesi adına potansiyele sahip bir araçtır (Misuraca vd., 2020; Sousa vd., 2019). Giderek yaygınlaşan bu kullanım, yerel yönetimlerin vatandaşlarla olan doğrudan ve yakın temasını güçlendirmektedir. Yerel düzeyde başarılı bir kalkınma ve sürdürülebilirlik sağlanması, ülke genelindeki başarıya giden yolun temelini oluşturmaktadır.

Yerel yönetimlerin sunduğu hizmetlerin yerinde ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi, kaynak sınırlamaları gibi çeşitli zorluklarla karşı karşıya

kalabilmektedir. Bu noktada yapay zekâ, analitik düşünce kapasitesiyle karar alma süreçlerini destekleyerek önemli bir çözüm sunmaktadır (Wan, 2023:1). Verilerin etkili bir şekilde işlenmesi sayesinde süreçlerin daha hızlı, şeffaf ve maliyet açısından tasarruflu bir şekilde ilerlemesi mümkün hale gelmektedir. Örneğin, yapay zekâ temelli uygulamalar, hizmet ihtiyaçlarının doğru analiz edilmesini, kaynakların daha verimli kullanılmasını ve hizmetlerin kişiselleştirilmiş bir yaklaşımla sunulmasını sağlayabilir. Bu yetenekleriyle yapay zekâ, yerel yönetimlerin karşılaştığı sorunlara yenilikçi çözümler sunarak, vatandaş memnuniyetini ve kamu hizmetlerinin kalitesini artırmada stratejik bir rol üstlenmektedir.

Kentsel faaliyetlerin planlanması, hangi hizmetlerin gerçekleştirilmesi gerektiğinin belirlenmesi ve bu süreçlerde ihtiyaç duyulan saha verilerinin toplanması, işlenmesi ve koordine edilmesi kritik bir öneme sahiptir. Bu noktada, Nesnelerin İnterneti (IoT), Makineler Arası İletişim (M2M) ve Yapay Zekâ (AI) teknolojileri, giderek daha fazla kullanılmaktadır (Şen, 2023:143). Bu teknolojiler, özellikle kentlerin dinamik yapısına uygun çözümler sunarak veri odaklı karar almayı desteklemektedir. Örneğin, IoT sayesinde sensörlerden elde edilen gerçek zamanlı veriler, kent içi trafik yönetiminden çevre kirliliği takibine kadar birçok alanda etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Yapay zekâ ise bu verileri analiz ederek kentsel sorunların çözümüne yönelik akıllı stratejiler geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Bu durum, yalnızca daha iyi bir kaynak yönetimi sağlamakla kalmayıp aynı zamanda kent sakinlerinin yaşam kalitesini artıracak yenilikçi hizmetlerin sunulmasını da mümkün kılmaktadır.

Yerel yönetimlerin, vatandaşlarla etkin iletişim kurmak, halkın ihtiyaçlarına uygun yerel politikalar geliştirmek ve sınırlı kaynakları en verimli şekilde kullanmak için yapay zekadan faydalandığı görülmektedir (Akyol ve Özkan, 2023:121). Bu teknoloji, geçmişte karmaşıklığı nedeniyle çözülmesi zor görülen birçok sorunun üstesinden gelinmesine katkı sunmaktadır. Örneğin, enerji altyapısının izlenmesi, kaynak taleplerinin tespiti, vatandaşlarla “diyalog bazlı yapay zekâ” uygulamaları aracılığıyla etkili bir iletişim kurulması ve otonom ulaşım çözümleri, yapay zekâ destekli hizmetlerin öne çıkan örneklerindendir. Bu tür uygulamalar, kent yönetiminin dijitalleşme sürecini hızlandırırken aynı zamanda daha sürdürülebilir, verimli ve katılımcı bir yönetim modeli ortaya koymaktadır. Yapay zekâ, yerel yönetimlerin vatandaş odaklı hizmet anlayışını dönüştürerek, daha akıllı ve yaşanabilir şehirlerin inşa edilmesinde stratejik bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Yapay zekanın sunduğu mevcut avantajlardan yararlanmak ve gelecekte vaat ettiği olanakları etkin bir şekilde kullanabilmek, yerel yönetimlerin güçlü bir teknolojik altyapıya sahip olmasını gerektirmektedir. Bu altyapı, yalnızca modern cihazlar ve sistemlerle sınırlı kalmayıp aynı zamanda yapay zekâ uygulamalarını destekleyecek donanım ve yazılımları da içermelidir. Ancak teknolojik altyapının etkinliği, onu kullanabilecek nitelikli personelin varlığıyla

mümkündür. Bu nedenle yerel yönetimlerin, yapay zekâ ve dijital teknolojiler konusunda bilgi ve deneyime sahip uzmanları istihdam etmesi büyük önem taşımaktadır (Bulut ve Aslan, 2019:761). Yeterli insan kaynağı ve altyapı unsurları olmadan, yapay zekanın sunduğu potansiyel faydalardan tam anlamıyla yararlanmak mümkün olmayacaktır. Dijitalleşme temelli belirlenen hedeflere ulaşmak için yerel yönetimlerin stratejik bir yaklaşımla durum analizi yapması kritik bir adımdır (Varnalı, 2025:240). Kaynak ihtiyaçlarının belirlenmesi, mevcut imkanların gözden geçirilmesi ve eksikliklerin tespit edilmesi sürecin temel taşlarını oluşturacaktır. Bunun ardından, gerekli finansman kaynaklarını sağlamak için ulusal ve uluslararası fonlara erişim sağlanabilir veya özel sektör iş birlikleri geliştirilebilir. Elde edilen kaynaklarla hem teknolojik altyapı güçlendirilip modernize edilmeli hem de teknik uzmanlık gerektiren alanlarda nitelikli personel temin edilmelidir. Bu süreçlerin başarılı bir şekilde yönetilmesi, yapay zekanın yerel yönetimler tarafından verimli bir araç olarak benimsenmesini ve kent yönetiminde inovatif çözümler sunulmasını sağlayacaktır.

Bu çalışma, yerel yönetimlerde yapay zekâ teknolojilerinin kullanımını farklı boyutlarıyla ele alarak kapsamlı bir analiz sunmaktadır. İlk olarak, “Çalışmanın Arka Planı: Yerel Yönetimlerde Dijitalleşme ve Yapay Zekâ” başlığı altında, dijitalleşme sürecinin yerel yönetimlerdeki etkisi ve yapay zekanın bu süreçteki rolü incelenmiştir. Daha sonra, “Yerel Yönetimlerde Dijital Dönüşüm” bölümünde, dijital dönüşümün yerel yönetimlerin hizmet sunumu ve yönetim kapasitesine etkileri tartışılmıştır. Ardından, “Yerel Yönetimlerde Yapay Zekâ” başlığında, yapay zekanın kent yönetimindeki uygulama alanları ve sağladığı avantajlar derinlemesine analiz edilmiştir. Çalışmanın yöntemsel çerçevesi ve bulguları ise “Araştırmanın Yöntemi ve Analiz Bulgularının Değerlendirilmesi” başlığı altında ele alınmıştır. Bu kapsamda, bibliyometrik analiz ve ağ görselleştirme yöntemleriyle alandaki araştırma eğilimleri, tematik kümeler ve bilimsel iş birliği ağları ortaya konulmuştur.

Çalışmanın Arka Planı: Yerel Yönetimlerde Dijitalleşme ve Yapay Zekâ

21. yüzyılda dijital teknolojilerde yaşanan hızlı ilerlemeler, dünya genelinde dijital dönüşüm sürecini önemli ölçüde hızlandırmıştır. Özellikle Nesnelerin İnterneti (IoT), yapay zekâ (AI) ve sanal gerçeklik (VR) gibi yenilikçi teknolojiler, yalnızca bireylerin günlük yaşamını değil, aynı zamanda toplumsal yapıları da derinden etkilemiştir. Bu teknolojik gelişmeler hem özel sektörde hem de kamu alanında dijitalleşmenin ivme kazanmasına neden olmuş, toplumsal yaşamın farklı alanlarında köklü dönüşümlere yol açmıştır. Dijitalleşmenin getirdiği bu değişim, bireylerin kamusal hizmetlere yönelik algılarını ve beklentilerini de şekillendirmiştir. Artık daha hızlı, erişilebilir,

kişiselleştirilmiş ve verimli hizmetler talep eden vatandaşlar, geleneksel hizmet anlayışından farklı bir yaklaşım beklemektedir.

Değişen beklentiler doğrultusunda yerel yönetimlerin hizmet sunum süreçlerini ve yönetim anlayışlarını yeniden şekillendirmeleri bir zorunluluk haline gelmiştir. Yerel yönetimler, dijitalleşmenin etkisiyle daha hesap verebilir, şeffaf ve katılımcı bir yönetim anlayışını benimsemek durumundadır. Dijital dönüşüm, yalnızca teknolojinin kullanımını değil, aynı zamanda vatandaşlarla daha güçlü bir bağ kurmayı ve onların yönetime aktif katılımını teşvik etmeyi gerektirmektedir (Karaca ve Öztürk, 2019:529). Yerel yönetimlerde dijitalleşme, demokratikleşme, verimlilik ve etkinlik açısından yeni fırsatlar sunmakta, aynı zamanda yönetim süreçlerini daha etkili hale getirmektedir (Kaypak, 2009:215).

Yerel Yönetimlerde Dijital Dönüşüm

Dijital dönüşüm, toplumsal yaşamda köklü değişimlere neden olarak bireylerin günlük alışkanlıklarını ve beklentilerini yeniden şekillendirmiştir. Hayatı daha pratik ve erişilebilir hale getiren dijitalleşme, insanların kamusal hizmetlerden beklentilerini de dönüştürmüştür. Artık bireyler, kamu kurumlarından daha hızlı, etkili ve kişiselleştirilmiş hizmetler talep etmektedir. Bu durum, özellikle yerel düzeyde sunulan hizmetlerde belirgin bir şekilde hissedilmekte, yerel yönetimlerin hizmet anlayışını yeniden yapılandırmasını gerektirmektedir. Yerel yönetimlerin, vatandaşların değişen ihtiyaçlarını karşılayabilmek için dijitalleşmeyi etkin bir şekilde benimsemesi, modern kent yaşamının vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir.

Dijital platformlar, yerel hizmetlerin sunumunda merkezi bir rol üstlenerek hizmetlerin daha erişilebilir ve verimli bir şekilde sunulmasını sağlamaktadır. Bu platformlar, yalnızca bilgi paylaşımı ve şeffaflık sağlamanın ötesine geçerek vatandaşlarla daha güçlü bir etkileşim kurulmasına da olanak tanımaktadır. Örneğin, belediyelerin dijital çözümleri sayesinde vatandaşlar sorunlarını doğrudan iletebilmekte, taleplerine hızlı bir şekilde yanıt alabilmektedir. Aynı zamanda, dijital araçlar aracılığıyla yerel yönetimler, veri odaklı karar alma süreçlerini iyileştirerek hizmetlerin kalitesini artırma potansiyeline sahiptir (Şen, 2023:145). Bu süreç, dijitalleşmenin kent yönetiminde sunduğu olanakların kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesini ve stratejik bir yaklaşımla hayata geçirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Yerel hizmetlerin sunumu, dijital teknolojilerin hızla gelişmesiyle birlikte önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Günümüzde dijitalleşme, yönetim süreçlerinden vatandaşlarla kurulan etkileşimlere kadar pek çok alanda kurumların çalışma biçimlerini köklü bir şekilde değiştirmektedir. Bu dönüşüm, özellikle hizmet sunumunda kurumlara dijital bir kimlik kazandırmış ve vatandaşlara daha hızlı, daha erişilebilir çözümler sunma imkânı yaratmıştır. Buffat'a (2015: 150) göre, dijitalleşme süreci, kamu yönetiminde sadece bir araç değil, aynı zamanda

etkinlik ve verimliliği artıran bir yapı taşı haline gelmiştir. Vatandaşların talep ve ihtiyaçlarına anında yanıt verme kapasitesi, dijital teknolojilerin kurumlar üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır.

Türkiye’de de Kalkınma Bakanlığının Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı (2014: 31) çerçevesinde bu değişim net bir şekilde vurgulanmaktadır. Plan, dijitalleşmenin vatandaşların karşılaştığı sorunların çözümünde aktif bir rol üstlendiğini belirtmektedir. Yapay zekâ tabanlı uygulamalar, özellikle kent yaşamı, çevre, atık yönetimi ve enerji gibi alanlarda hızlı çözümler sunarak günlük yaşamı daha sürdürülebilir hale getirmektedir. Örneğin, akıllı şehir teknolojileri sayesinde trafik yoğunluğunun azaltılması, atıkların daha verimli yönetilmesi veya enerji tüketiminin optimize edilmesi gibi konularda önemli ilerlemeler kaydedilmektedir. Bu gelişmeler, dijitalleşmenin yalnızca bir kolaylık değil, aynı zamanda geleceğin şehir ve toplum yapılarını şekillendiren kritik bir araç olduğunu gözler önüne sermektedir.

Yerel yönetimlerde dijital çağ veya dijital dönüşümün faydalarından bazıları aşağıda sıralanmıştır (Henden ve Henden, 2005: 59; Kaypak vd., 2017:1801; Şahin, 2007:168; Karaca ve Öztürk, 2019:530-531):

1. Yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine halkın katılımı ve alınan kararlardan halkın haberdar olması çok hızlanmıştır.
2. Yerel yönetimlerde daha açık ve saydam bir yönetim anlayışı uygulamak gerekliliği oluşmuştur.
3. Halkın talepleri ve istekleri daha hızlı karşılanmaya başlanmıştır.
4. Yerel yönetimler teknolojik altyapıyı kullanabilecek personeli istihdam etmeye başlamıştır.
5. Çalışan personelin performansının ölçülmesi kolaylaşmıştır.
6. E- Devlet ve e- belediye uygulamaları sayesinde halk talep ve isteklerini kolay bir şekilde yerel yönetimlere iletebilmektedir.
7. E- belediye sistemi ile halkın belediyelere olan borçlarını öğrenmesi ve ödenmesi hızlı ve kolay bir şekle dönüşmüştür.
8. Dijitalleşme ile değişen hizmet anlayışı vatandaşın yerel yönetimlere olan güvenini artırmıştır.
9. Yerel yönetimler kurum bilgilerini güvenli bir şekilde saklama ve depolama imkanına sahip olmuştur.
10. Belediyelerde dijital dönüşüm ile katılımcı anlayış benimsenmiş, bu durum da demokrasinin gelişimine katkı sağlamıştır.

11. Vatandaş ve yerel yönetimler arasındaki bürokratik engeller kalkmış ve böylece vatandaş yerel yönetim etkileşimi yüksek bir düzeye ulaşmıştır.

Ortaya çıkan bu yenilikler yerel yönetimlerin kullandığı çeşitli dijital uygulamalar ile desteklenerek yapılmıştır. Bu uygulamalardan bazıları; MOBESE, e-belediye uygulamaları, engelli takip projeleri, dijital kütüphane, etkinlik yönetim sistemleri, akıllı duraklar, sosyal medya uygulamaları (X, Facebook, Instagram), kent bilgi sistemleri, iris ve parmak izi tanıma sistemleri, dijital anket, akıllı ulaşım sistemleri ve dijital gazetedir. Yerel yönetimlerde dijital dönüşüm, vatandaş merkezli bir yönetim anlayışının benimsenmesinin ve yapılan hizmetlerin daha saydam ve katılımcı bir anlayış ile yapılmasının önünü açmıştır.

Yerel yönetimler kullandığı dijital teknolojiler sayesinde hem kurumsal yapısını ve iç dinamiklerini güçlendirerek daha verimli bir teşkilat yapısına kavuşmaktadır. Daha sağlıklı bir yapıya kavuşan yerel yönetimlerin iç birimleri bu sayede daha verimli ve hızlı hizmet veren birimler haline dönüşmektedir. Böylece kamu yönetiminin hantal ve kırtasiyeci yapısı da daha esnek ve hızlı bir hale gelmektedir. Yerel yönetimlerin yapısında ve hizmet anlayışında gerçekleşen bu dönüşüm ile vatandaş odaklı, katılımcı ve daha demokratik bir yönetim anlayışı ortaya çıkmaktadır. Vatandaşın beklentilerini görebilen, hızlıca bu beklentilere cevap verebilen, hesap verebilen ve daha şeffaf bir yerel yönetim tarzı oluşmaktadır.

Yerel Yönetimlerde Yapay Zekâ

Dünya hızla dijitalleşirken, farklı düzeylerdeki hükümetler, yönetim süreçlerini belirlemek için yeni teknolojilerin sunduğu potansiyeli keşfetmeye yöneliyor. Yapay zekâ (AI), kamunun daha verimli ve etkili bir şekilde ortaya çıkmasında büyük bir umut vaat eden bu teknolojilerden biri olarak öne çıkıyor. Verimli ve etkin yönetim anlayışının uygulanması gereken önemli birimlerden biri de yerel yönetimlerdir. Çünkü yerel yönetimler halka en yakın birimlerdir. Bu yüzden halka daha hızlı ve kaliteli hizmet sunmak için yeni teknoloji arayışı yerel yönetimlerde de ön plana çıkmıştır.

Günümüzde yapay zekâ sadece yerel yönetim operasyonlarının ve hizmetlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmekle kalmıyor, aynı zamanda şehirlerimizin ve toplumlarımızın geleceğini de etkilemekte ve şekillendirmektedir.

Yapay zekâ sistemleri, şehirlerle ilgili uygulamalarda ilk kez akıllı şehir projelerinin bir parçası olarak tanıtılmıştır (Ullah vd., 2020). Ancak günümüzde yapay zekâ, yalnızca akıllı şehir projeleriyle sınırlı değildir. Örneğin, akıllı şehir rejimleri olmayan yerel yönetimlerin bile, müşteri hizmetleri ve hizmet sunum

süreçlerini desteklemek amacıyla yapay zekâ temelli sohbet robotlarını giderek daha fazla kullandıkları görülmektedir. Bu etkinlik, yerel yönetimlerin yapay zekasının sunduğu avantajlar konusunda daha bilinçli hale getirilmesiyle artış gösteriyor (Adam vd., 2020; Luo vd., 2019). Uluslararası Şehir/İlçe Yönetimi Birliği'ne (ICMA, 2020) göre, yapay zekanın yerel yönetimlere sunduğu genişletilmiş faydalar şunlardır:

- Yerel yönetimlerin genişlemesinin arttırılması
- Sakinlere yönelik hizmetlere daha fazla odaklanma
- Veriye dayalı akıllı kararlar alma,
- Yetersiz kaynaklara sahip departmanlar için ekstra avantajlar sağlama

Yapay zekâ destekli sohbet robotları, yerel toplumla iletişim kurmanın yanı sıra, yerel yönetimlerde rutin işlemlerin otomatikleştirilmesi ve kamu ortamlarının değerlendirilmesi için de kullanılmaktadır. Bu durumlarda veri analizi önemli bir rol oynamaktadır. (Brighth vd., 2021; Alamori vd., 2021). Ayrıca yapay zekâ; Hiper-kişiselleştirilmiş hizmetler, kestirimci bakım, iş gücü, program ve kaynak zenginliği gibi alanlarda da etkili çözümler sunmaktadır. Bunun yanı sıra, karbon ayak izinin azaltılması, enerji tüketiminin optimize edilmesi ve çocuk istismarı ile mali dolandırıcılık gibi tasfiyeler, yapay zekâ uygulamalarının diğer önemli kullanım alanları arasında yer almaktadır (Quddus, 2020).

Günümüzde pek çok şehir, yapay zekâ geliştirme ve geliştirmeyi temel olarak, yenilikçi yetenekler olarak hayatta kalmaya çalışıyor. Bu şehirler arasında New York, Washington, Los Angeles, San Antonio, Pittsburgh, Phoenix, Londra, Brisbane, Sidney, Melbourne, Singapur, Barselona, Oslo, Helsinki, Hong Kong, Pekin, Bangalore, Dubai ve Cidde gibi birçok önemli merkez bulunmaktadır (Yiğitcanlar vd., 2021:5). Ayrıca dünyanın ilk “Yapay Zekâ Şehri” veya “yapay olarak akıllı şehir” konsepti, Çin'in Chongqing şehrinde hayata geçirilmek üzere planlanıyor. Bu proje, AI-IoT, robotik, ağ sistemleri ve büyük veri teknolojilerini bir araya getirecek şekilde tasarlanmıştır. (Designboom, 2020).

Yapay zekâ, hükümetlerin halka verdikleri hizmetleri ve iç süreçlerini iyileştirmek için kullanılabilecek çeşitli potansiyeller sağlayan yıkıcı bir teknolojidir. Bununla birlikte, diğer yeniliklere benzer şekilde yapay zekâ da riskler taşır ve hükümetler, potansiyelleri en üst düzeye çıkarma ve hedef kullanıcılar için riskleri en aza indirme sorumluluğuna sahiptir. Bu artılar ve eksiler yapay zekanın kamu sektöründe kabul edilmesini ve benimsenmesini etkilemektedir (Charmaine, 2021:55).

Yerel yönetimlerde yapay zekâ kullanımı ile ilgili literatürde çalışmalar mevcuttur. Sezgin ve Kara (2022), tarafından yapılan çalışmada yapay zekanın

akıllı kentlerde kullanıldığını belirtmişlerdir. Yiğitcanlar vd. (2020) yapay zekanın akıllı şehirlerde kullanılması sonucunda yerel yönetimlerin iş yükünü hafiflettiğini yaptıkları bir çalışmada akıllı şehir uygulamalarında kullanılan yapay zekanın kamu kurumlarındaki iş yükünü hafiflettiği sonucuna ulaşmıştır. Bulut ve Aslan (2019) da yapay zekanın yerel yönetimlerin birçok uygulamasında kullanıldığı sonucuna varmışlardır. Distor vd. (2021), Bu çalışma, Cavite Eyaletindeki Carmona Belediyesi'nde yapay zekanın algılanan kabulünü ve benimsenmesini araştırdığı çalışmada, kaygı faktörü dışında yapay zekanın kullanımına yönelik olumlu bir tutum ve niyet olduğu verisini elde etmişlerdir. Yiğitcanlar vd. (2023) yaptıkları yapay zekanın yerel düzeyde kullanımına ilişkin halkın algılarına dair ampirik çalışma, yapay zeka kullanımının kolaylığı, insanların tutumunu olumlu yönde etkilediği, yapay zekanın yerel yönetim hizmetlerinde kaynak yönetiminde ve hizmet sunumunda faydalı görüldüğü, kentsel hizmet sağlama maliyetlerini azalttığı, çevresel kriz yönetiminde etkinlik sağladığı ve Avusturalyalılara göre Hong Konglular tarafından yapay zekanın daha olumlu algılandığı sonucuna ulaşmışlardır. Wan (2023) çalışmasında, yapay zekanın inovasyonu teşvik ettiği ve yapay zekâ inovasyonu ile küresel yatırımları şehre çekme noktasında başarılı olunabileceği, bu yüzden de kent yönetiminde yapay zekanın çok önemli olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi ve Analiz Bulgularının Değerlendirilmesi

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, yerel yönetimlerin karşılaştığı kentsel gelişim, hizmet optimizasyonu ve karar alma süreçleri gibi karmaşık sorunların çözümünde yapay zekâ teknolojilerinin artan rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle dijitalleşme ile yapay zekâ tabanlı çözümlerin, kent hayatı ve çevre yönetiminden enerji ve atık yönetimine kadar geniş bir yelpazede nasıl kullanıldığını ele alarak, bu teknolojilerin yerel yönetimlerdeki potansiyelini anlamayı hedeflemektedir. Araştırma, yapay zekâ teknolojilerinin sadece mevcut sorunlara çözüm sunmakla kalmayıp, aynı zamanda yerel yönetimlerin daha etkin, verimli ve sürdürülebilir bir şekilde hizmet sunmasına nasıl katkı sağladığını analiz etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, literatürdeki mevcut bilgi birikimini analiz etmek için literatür taraması yöntemi ile bibliyometrik bir analiz yapılmıştır. Web of Science Core Collection veri tabanında “Local Governments (Yerel Yönetimler)” ve “Artificial Intelligence (Yapay Zekâ)” anahtar kelimeleri kullanılarak kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, farklı disiplinlerden 484 akademik yayına ulaşılmıştır. Elde edilen veri seti, bilimsel iş birliği ağları, atıf

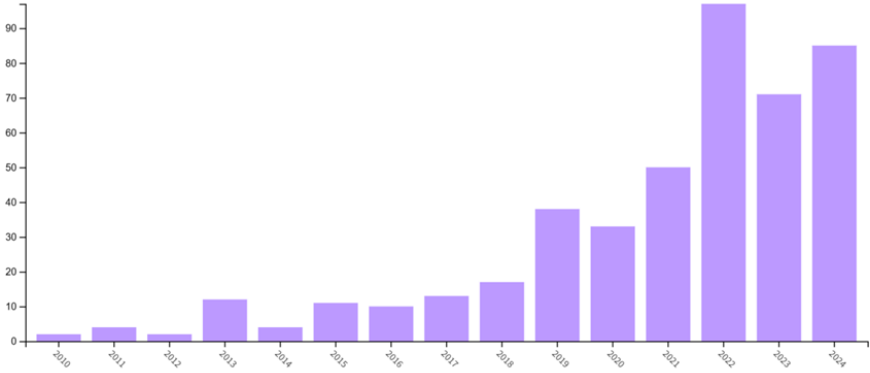
desenleri ve anahtar kelime eş-oluşum analizlerini içeren detaylı bir inceleme yapmak amacıyla VOSviewer yazılımı ile analiz edilmiştir. Analiz kapsamında, yapay zekanın yerel yönetimlerdeki uygulama alanları, bu alanlarda öne çıkan temalar ve literatürdeki araştırma boşlukları belirlenmiştir. Ayrıca, anahtar kelime eş-oluşum desenleri ve tematik kümeler üzerinden bu teknolojilerin hangi alanlarda yoğunlaştığı incelenmiştir. Çalışma, bilimsel ağlar ve iş birliği haritalarına dair kapsamlı bir görünüm sunarak, yerel yönetimlerde yapay zekanın gelecekteki kullanım olanaklarını ortaya koymayı hedeflemiştir.

Araştırmanın Veri Toplama Süreci

Web of Science Core Collection veri tabanında gerçekleştirilen literatür taraması, “Local Governments” ve “Artificial Intelligence” anahtar kelimeleri kullanılarak yürütülmüştür. Bu süreçte, makaleler, konferans bildirileri ve kitap bölümleri gibi farklı türden 484 akademik yayına ulaşılmıştır. Çalışmalar, yapay zekâ teknolojilerinin yerel yönetimlerdeki uygulamalarına dair geniş bir perspektif sunmakta ve kentsel hizmetlerin dijitalleşmesiyle ilgili farklı yaklaşımları içermektedir. Tarama sırasında, yayınların kapsadığı disiplinler, metodolojik yaklaşımlar ve konu odakları dikkate alınarak literatürdeki çeşitlilik değerlendirilmiştir. Elde edilen yayınlar, yapay zekanın kent yaşamına entegrasyonu, çevre ve enerji yönetimi, akıllı şehir uygulamaları, vatandaş katılımı ve karar alma süreçlerinde sağladığı katkılar gibi tematik başlıklar altında sınıflandırılmıştır.

Veri Analizi ve Kullanılan Araçlar

Araştırmada elde edilen veri seti, bibliyometrik analiz ve ağ görselleştirme için etkili bir araç olan VOSviewer yazılımı kullanılarak analiz edilmiştir. Bu yazılım, bilimsel iş birliği ağlarının görselleştirilmesi, anahtar kelime eş-oluşum desenlerinin tespiti ve atıf analizlerinin yapılması için kullanılmıştır. Analiz süreci, literatürdeki öne çıkan araştırma eğilimlerini, tematik kümeleri ve yapay zekanın yerel yönetimlerdeki uygulama alanlarını belirlemeyi hedeflemiştir. Analiz sonuçları, yapay zekâ teknolojilerinin yerel yönetimlerde hangi alanlarda yoğunlaştığını ve bu alanlarda karşılaşılan ortak sorunları göstermiştir. Ayrıca, bilimsel yayınlar arasında kurulan atıf ağları ve iş birliği ilişkileri, bu alandaki lider araştırmacıları ve kurumları ortaya koymuştur. Bu tür analizler, yerel yönetimlerde yapay zekâ uygulamalarının gelecekteki yönelimlerini öngörmek ve alandaki eksiklikleri belirlemek açısından kritik bir önem taşımaktadır. Aşağıda analiz sonuçlarına ve sonuçların değerlendirilmesine görsel olarak yer verilmiştir.

Şekil 1. Yayın Yılı Dağılımları

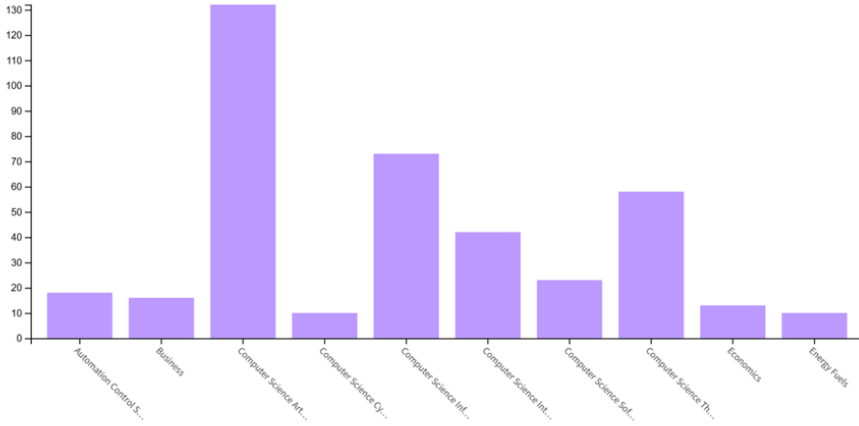
Şekil 1’de yer alan görselde Web of Science veri tabanından “Local Governments” ve “Artificial Intelligence” anahtar kelimeleriyle yapılan arama sonucunda 2010–2024 yılları arasındaki yayın sayılarının yıllara göre dağılımı gösterilmektedir. 2010-2015 dönemi yavaş başlangıç dönemi olarak adlandırılabilir. 2010-2012 yılları arasında neredeyse hiç yayın yapılmamıştır (1-3 yayın arasında). 2013 yılında bu konulara yönelik ilginin artmaya başladığı görülmektedir (yaklaşık 10 yayın). Ancak 2014 ve 2015 yıllarında yayın sayısında belirgin bir artış gözlenmemiş, bu alan hala niş bir araştırma konusu olarak kalmıştır. 2016-2018 dönemi yavaş artış dönemi olarak adlandırılabilir. 2016 yılından itibaren yayın sayılarında düzenli bir artış trendi görülmektedir. 2017 ve 2018 yıllarında bu artışın ivme kazandığı ve sırasıyla 20-30 yayınlara ulaştığı görülmektedir. 2019 ve sonrasını patlama dönemi olarak adlandırılabilir. 2019 yılında yayın sayısında ciddi bir sıçrama yaşanmıştır (yaklaşık 50 yayın). Bu dönemde, yapay zekanın daha geniş bir uygulama alanına kavuştuğu ve yerel yönetimlerdeki dijital dönüşüm çalışmalarının hız kazandığı düşünülmektedir. 2020 yılında bir miktar düşüş yaşansa da (yaklaşık 40 yayın), sonraki yıllarda yayın sayısı tekrar yükselişe geçmiştir. 2022-2024 zirve dönem olarak adlandırılabilir. 2022 yılında 90’dan fazla yayına ulaşılmış ve bu sayı 2023’te zirvede kalmaya devam etmiştir. 2024 yılında hafif bir düşüş olsa da hala çok yüksek bir seviyededir (80’den fazla yayın). Bu veriler, yapay zekâ ile yerel yönetimlerin kesişimindeki araştırmaların 2010’dan itibaren giderek daha fazla önem kazandığını göstermektedir. Özellikle 2019 sonrası, bu konuların akademik ve pratik uygulama açısından ilgi görmüş ve popülerleşmiştir. 2019 sonrası artış, yapay zekâ teknolojilerinin uygulanabilirliğinin kanıtlanması ve yerel yönetimlerin bu teknolojilere yönelik artan ilgisiyle açıklanabilir. 2020 yılında pandemi sürecinin, araştırmalarda bir miktar yavaşlama yarattığını söylemek mümkün. Ancak pandemi sonrası dönemde dijital dönüşüm ve yapay

zekâ uygulamalarının yerel yönetimler için kritik bir öneme sahip olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 1. Doküman Tipine Göre Dağılım Oranları

Field: Document Types	Record Count	% of 484
Article	299	61.777%
Book Chapters	5	1.033%
Book Review	3	0.620%
Data Paper	2	0.413%
Early Access	24	4.959%
Editorial Material	3	0.620%
Meeting	1	0.207%
Proceeding Paper	163	33.678%
Retracted Publication	7	1.446%
Review Article	26	5.372%

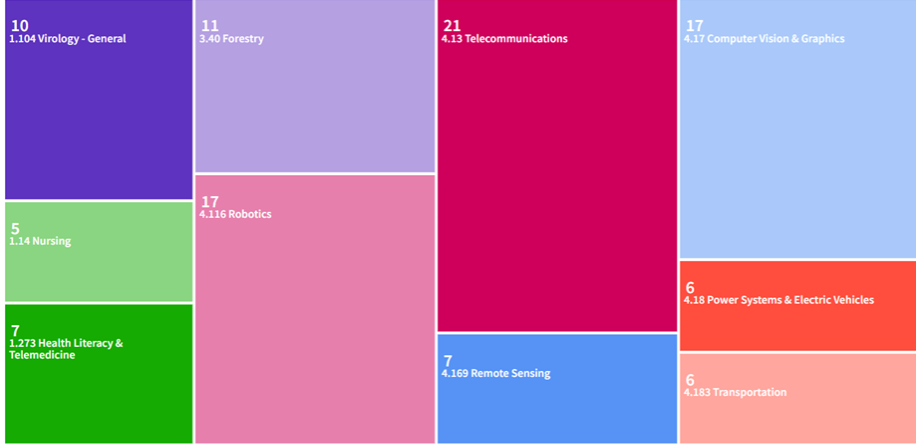
Tablo 1 “Local Governments” ve “Artificial Intelligence” anahtar kelimeleriyle yapılan 484 çalışmanın doküman türlerine göre dağılımını göstermektedir. Çalışmaların büyük çoğunluğunu (%61.77) Article (makaleler) oluşturmaktadır. Bu veri bu alandaki araştırmaların genellikle akademik dergilerde yayınlanan özgün araştırma makaleleri şeklinde yayımlandığını göstermektedir. Proceeding Paper (konferans bildirileri), toplamın %33.68’ini oluşturmaktadır. Bu veri konunun akademik etkinliklerde de sıkça tartışıldığını ve güncel teknolojilerin, uygulamaların veya teorik yaklaşımların sıklıkla konferans ortamında sunulduğunu göstermektedir. Review Article (inceleme makaleleri) toplamın %5.37’sini oluşturmaktadır. Bu oran, konunun olgunlaşmaya başladığını ve daha geniş bir çerçevede değerlendirilmesi için literatür incelemelerinin yapıldığını göstermektedir. Book Chapters (kitap bölümleri) doküman analizi alanında diğerlerine göre az bir yer kaplamaktadır (%1.03). Bu veri alanın genellikle dergi makaleleri ve bildirilerle temsil edildiğini, kitap formatında daha az yer bulduğunu göstermektedir. Akademik makaleler ve konferans bildirileri, toplam çalışmaların yaklaşık %95’ini oluşturmaktadır. Bu durum, akademik camianın bu konuyu teorik ve pratik açılarından yoğun bir şekilde ele aldığı şeklinde yorumlanmaktadır. İnceleme makalelerinin artırılması, literatürdeki boşlukların tespiti ve gelecek araştırmaların yönlendirilmesi için faydalı olabilir. Kitap formatında daha kapsamlı eserlerin oluşturulması, bu alanın daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmasını sağlayabilir. Makale ve bildirilerin dışında, pratik uygulama odaklı rehber dokümanlar veya veri tabanlı analizlere dayalı çalışmalara da ağırlık verilebilir.

Şekil 2. Web of Science Kategorilerine Göre Dağılım

Şekil 2 “Local Governments” ve “Artificial Intelligence” anahtar kelimeleriyle yapılan 484 çalışmanın Web of Science (WoS) kategorilerine göre dağılımını göstermektedir. Computer Science Artificial Intelligence (En Yüksek- ~130 Çalışma) açık ara farkla en yüksek çalışma sayısına sahiptir. Yapay zekâ doğrudan bilgisayar bilimiyle bağlantılı bir alan olduğundan, bu durum beklenebilir. Yerel yönetimlerde yapay zekâ uygulamalarının teknik yönleri (algoritmalar, veri analizi, karar destek sistemleri) bu alandaki çalışmalara yön vermiştir. İkinci en yüksek kategori “Cybernetics” (Sibernetik) alanıdır. 80’den fazla çalışma yer almaktadır. Bu veri yapay zekanın yerel yönetimlerin sistemsel ve kontrol mekanizmalarına entegrasyonu ile ilgili olduğunu göstermektedir. Özellikle akıllı şehirler ve otomasyon sistemleri bu kategoride ele alınmış olabilir. Computer Science Theory & Methods (~60 Çalışma) kategorisinde yapay zekâ ile ilgili teorik çerçeveler ve yöntemlerin geliştirilmesine odaklanılmıştır. Yerel yönetimlerin ihtiyaç duyduğu özel yapay zekâ çözümleri, özelleştirilmiş algoritmalar ve teorik analizler bu alanda yoğunlaşmış olabilir. Computer Science Information Systems (~40 Çalışma) kategorisinde çalışmaların yapılması yerel yönetimlerin veri yönetimi, vatandaş odaklı hizmet sistemleri ve bilgi paylaşımı gibi alanlarda yapay zekadan faydalanmalarına ilişkin çalışmaları içeriyor olabilir. Çalışmaların büyük bir kısmının bilgisayar bilimi ve ilgili alt kategorilerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu veri yapay zekanın teknik yönlerinin bu alanlardaki araştırmaların odağı olduğunu göstermektedir. Sibernetik ve otomasyon sistemleri kategorilerindeki çalışmalar, yerel yönetimlerdeki süreçlerin optimize edilmesi, kontrol sistemlerinin geliştirilmesi ve yapay zekanın entegrasyonunu ele almaktadır. Multidisipliner bir yaklaşımla yapay zekâ ve yerel yönetimlerde sosyal bilimler, kamu politikası ve hukuk gibi disiplinler arası çalışmalara daha fazla yer verilmesi, uygulamaların toplumsal etkilerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Vatandaş

hizmetleri, akıllı şehir uygulamaları ve dijital dönüşüm süreçlerini daha derinlemesine incelemek için bu alanlara yönelik projelere ağırlık verilebilir.

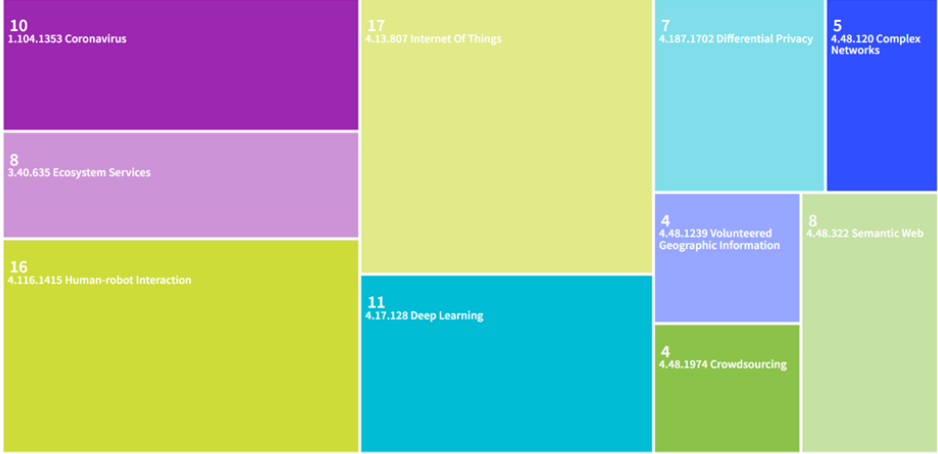
Şekil 3. Atıf Konularına Göre “Meso” Dağılımı

Şekil 3 “Citation Topics Meso” olarak adlandırılmış ve “Local Governments” ile “Artificial Intelligence” anahtar kelimelerine dayalı olarak yapılan analizde, çalışmalarda öne çıkan konu başlıklarını göstermektedir. Telecommunications (4.13) 21 çalışmayla en yüksek atıf alan konu başlığıdır. Bu, yapay zekâ ve yerel yönetimlerin, özellikle haberleşme altyapısı ve teknolojilerinde etkili bir rol oynadığını göstermektedir. Örneğin, 5G uygulamaları, akıllı şehir iletişim altyapıları veya telekom sistemlerinin optimizasyonu bu kapsamda değerlendirilebilir. Robotics (4.16) ve Computer Vision & Graphics (4.17) her iki konu başlığı da 17 çalışmaya sahiptir. Robotik, özellikle yerel hizmetlerin otomasyonu (örneğin, temizlik robotları veya lojistik robotları) ile ilgili olabilir. Görüntü işleme ve grafik uygulamaları ise güvenlik, trafik yönetimi veya yüz tanıma gibi uygulamalarda kullanılmış olabilir. Daha az görülen ancak stratejik önem taşıyan konular arasında Nursing (1.14) 5 çalışma ile yer almaktadır. Bu konu, sağlık sektöründe yapay zekâ destekli hemşirelik uygulamalarının veya bakım hizmetlerinin iyileştirilmesini içerebilir. Çalışmaların önemli bir kısmı telekomünikasyon, robotik ve görüntü işleme gibi teknoloji odaklı alanlarda yoğunlaşmıştır. Bu, yapay zekanın genelde teknoloji ve altyapı çözümlerine yönelik kullanıldığını ortaya koymaktadır. Sağlık ve çevre (örneğin ormancılık, uzaktan algılama) gibi alanlar orta düzeyde ilgi görmektedir. Bu, yapay zekanın toplumsal hizmetlerin iyileştirilmesinde önemli bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu tablo, yerel yönetimlerin yapay zekâ teknolojilerini nasıl ve hangi alanlarda kullandığına dair zengin bir bakış sunmaktadır. Araştırmaların büyük bir kısmı teknoloji ve altyapıya odaklanırken, sağlık ve çevre gibi daha insana yönelik alanlar da önemini korumaktadır. Ancak daha az atıf alan

konularda (örneğin hemşirelik, ulaşım) gelecekte yapılacak çalışmalarla bu dengenin değişmesi mümkündür.

Şekil 4. Atıf Konuları “Mikro” Dağılım

Şekil 4 “Citation Topics Micro” başlığı altında “Local Governments” ve “Artificial Intelligence” anahtar kelimeleriyle yapılan tarama sonucunda öne çıkan daha spesifik konu başlıklarını göstermektedir. Her bir kutunun büyüklüğü, ilgili alanın araştırmalar içerisindeki önem derecesini ya da alandaki çalışmanın yoğunluğunu yansıtmaktadır. En çok atıf alan mikro konular arasında Internet of Things (IoT) ve Human-Robot Interaction yer almaktadır. 17 çalışmayla en fazla atıf alan mikro konu nesnelerin interneti konusudur. IoT'nin, yerel yönetimlerde yapay zekanın akıllı şehir çözümlerinde uygulanmasında kilit bir rol oynadığı görülüyor. Örneğin, trafik yönetimi, çevresel izleme sistemleri veya enerji yönetiminde IoT uygulamaları yaygın olabilir. IoT ve insan-robot etkileşimi, yerel yönetimlerin akıllı şehir teknolojileri ve robot destekli hizmetler geliştirme çabalarının bir göstergesi olabilir ve bu iki konu, teknolojinin toplumla entegrasyonunda öncü olarak öne çıkmaktadır. 16 çalışma ile robotik sistemlerin yerel yönetimlerin hizmetlerinde (örneğin, kamu hizmetleri veya sosyal yardımlar) nasıl kullanılabileceğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu etkileşim, kullanıcı dostu robot tasarımı ve toplumla robot entegrasyonunu içerebilir. Orta düzey atıf alan mikro konular arasında Coronavirus, Deep Learning ve Ecosystem Services ver almaktadır. Daha az atıf alan ancak önemli mikro konular arasında ise Differential Privacy, Semantic Web, Volunteered Geographic Information, Crowdsourcing ve Complex Networks yer almaktadır. Çalışmaların ağırlıklı olarak IoT, insan-robot etkileşimi ve derin öğrenme gibi teknoloji odaklı alanlarda yoğunlaştığı, ancak veri gizliliği ve vatandaş katılımı gibi sosyal açıdan önemli alanlarda da potansiyel taşıdığı görülmektedir. Bu

çeşitlilik, yerel yönetimlerin yapay zekâ entegrasyonunun geniş bir spektrumda ilerlediğini ortaya koymaktadır.

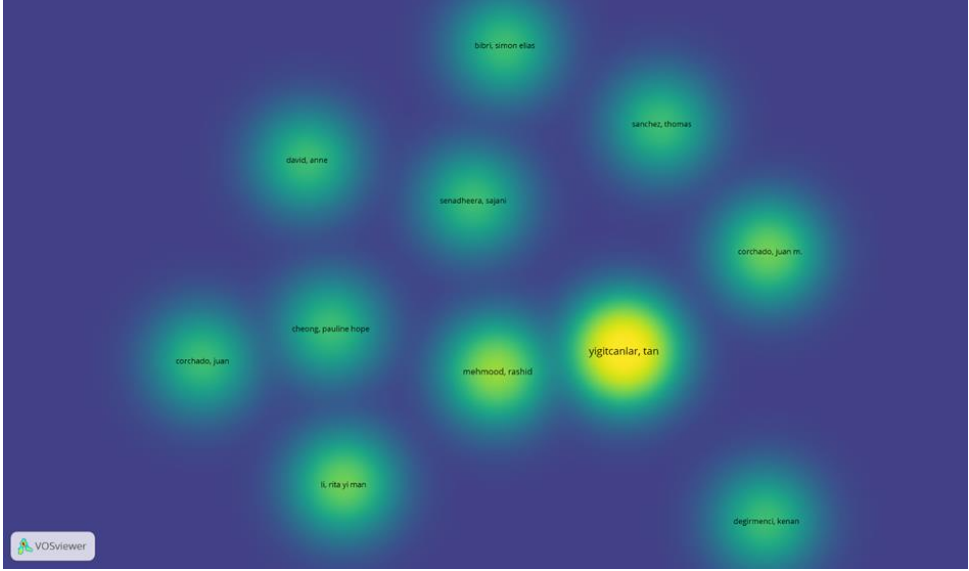
Tablo 2. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Göre Dağılım

Field: Sustainable Development Goals	Record Count	% of 484
01 No Poverty	12	2.479%
02 Zero Hunger	24	4.959%
03 Good Health And Well Being	109	22.521%
04 Quality Education	32	6.612%
05 Gender Equality	6	1.240%
06 Clean Water And Sanitation	16	3.306%
07 Affordable And Clean Energy	23	4.752%
08 Decent Work And Economic Growth	23	4.752%
09 Industry Innovation And Infrastructure	44	9.091%

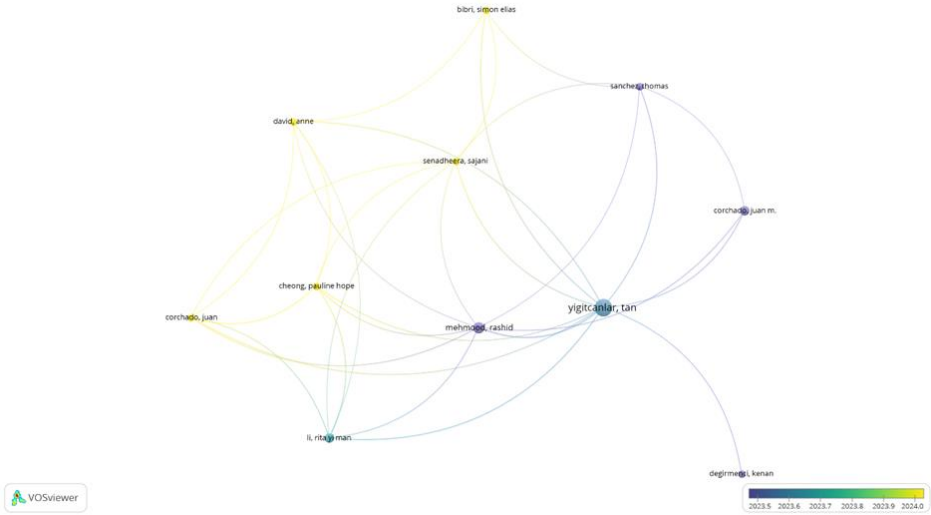
Tablo 2 “Sustainable Development Goals” (SDG) başlığı altında, “Local Governments” ve “artificial intelligence” anahtar kelimeleriyle yapılan bir tarama sonucunda elde edilen çalışmalardan alınmış bir özet tablodur. Görselde her bir sürdürülebilir kalkınma hedefine (SDG) atıfta bulunan çalışmaların sayısı ve bunların toplam 484 çalışmaya oranları verilmiştir. SDG 3, 109 çalışmayla (%22.52), en çok atıf alan sürdürülebilir kalkınma hedefidir. Bu oran, yapay zekanın ve yerel yönetimlerin özellikle sağlık ve refah alanında aktif şekilde kullanıldığını göstermektedir. Örneğin, sağlık sistemlerinde karar destek araçlarının geliştirilmesi veya halk sağlığı sorunlarına yönelik çözümler üzerinde yoğunlaşmış olabilir. İkinci en fazla atıf alan SDG Industry, Innovation and Infrastructure 44 çalışma ile %9.09 oranına sahiptir. Yapay zekâ ve yerel yönetimlerin altyapı geliştirme, inovasyon ve endüstriyel gelişime yönelik önemli katkılar sunduğunu işaret etmektedir. Örneğin, akıllı şehir uygulamaları, yenilikçi ulaşım çözümleri ve dijital altyapı projeleri bu alanda öne çıkabilir. Diğer önemli bir SDG Quality Education ve 32 çalışma ile %6.61 oranına sahiptir. Yapay zekâ araçlarının eğitim alanındaki kullanımı, yerel yönetimlerin eğitim kalitesini artırma çabalarıyla ilişkilendirilmiş olabilir. Örneğin, kişiselleştirilmiş öğrenme çözümleri ve dijital eğitim materyalleri gibi alanlar buna dahildir. En az atıf alan SDG'ler Gender Equality (SDG 5) ve Clean Water and Sanitation (SDG 6) olarak adlandırılan sırası ile 6-16 çalışma ile %1.24-%3.31 orana sahiptir. Yapay zekâ ve yerel yönetimlerin toplumsal cinsiyet eşitliği konularında daha az çalışıldığı görülmektedir. Bu durum, bu alandaki fırsatların ve eksiklerin altını çizebilir. Çalışmaların büyük kısmı sağlık, altyapı/inovasyon ve eğitim gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. Bu, yerel yönetimlerin bu başlıklar altında yapay zekâyı daha yaygın ve etkili bir şekilde kullanabildiğini ya da bu alanların daha fazla fon ve araştırma ilgisi çektiğini göstermektedir. Cinsiyet eşitliği, temiz su ve sanitasyon gibi konuların daha az

çalışılması, bu alanlarda yerel yönetimler ve AI projelerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. SDG'ler arasında çeşitlilik ise dikkat çekicidir. Bu da yapay zekanın yerel yönetimlerde oldukça geniş bir uygulama alanına sahip olduğunu göstermektedir.

Şekil 5. Ortak Yazarlık Ağ Dağılımı

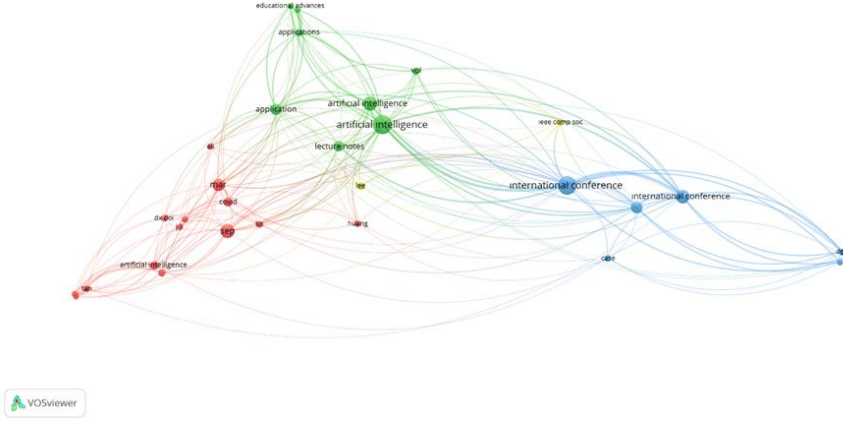

Şekil 5'te yer alan görsel, ortak yazarlık ağında yer alan yazarların yoğunluk dağılımını (density) göstermektedir. Her bir düğüm, bir yazarı temsil eder ve düğümlerin parlaklık derecesi, o yazarın ağ içindeki merkeziliğini veya etki düzeyini yansıtır. Şekilde yoğunluk merkezi olarak Tan Yigitcanlar'ın en yoğun düğüm olduğu görülmektedir. Bu, onun diğer yazarlarla sıkı iş birliği içinde olduğunu ve bu alandaki araştırmalarda merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. Diğer düğümler ve dağılımlar (ör. Anne David, Sajani Senadheera) daha düşük yoğunluğa sahiptir ve bu yazarların daha az bağlantılı olduğunu veya daha az iş birliği yaptığını ima etmektedir. Grup olarak bakıldığında haritada farklı alt grupların mevcut olduğu görülmektedir. Bu, belirli araştırma temalarının veya coğrafi bölgelerin kümelendiğini gösterebilir. Bağlantılar açısından ağ haritası incelendiğinde ortak yazarlık açısından bazı yazarların (ör. Pauline Hope Cheong, Rashid Mehmood) nispeten güçlü yerel etkiler gösterebilir. Şekilde yer alan görsel, yapay zekâ ve yerel yönetimler konusunda güçlü iş birliği yapılarının olduğunu ve belirli araştırmacıların bu alanın temelini oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 6. Ortak Yazarlık Ağı

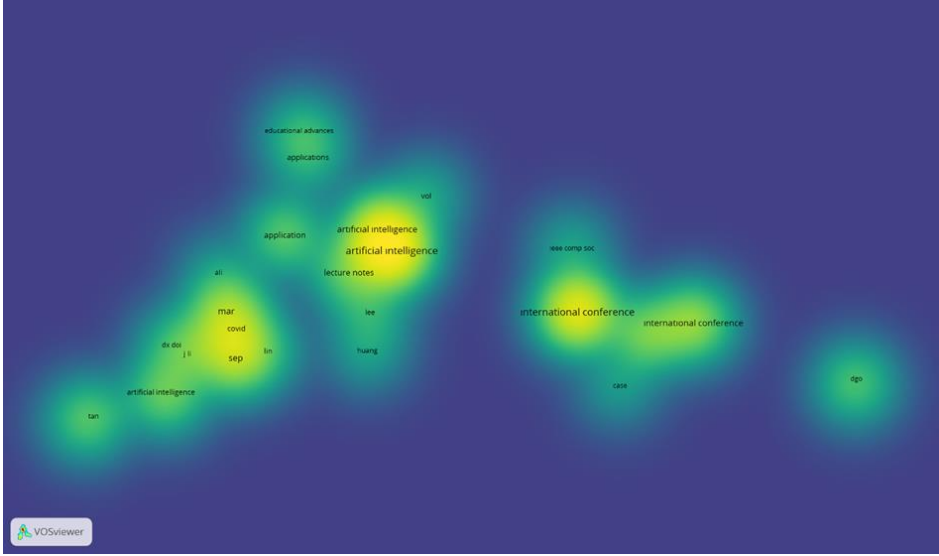
Şekil 6'da yer alan görsel ortak yazarlık ağını göstermektedir. Ortak Yazarlık Ağı" olarak tanımlanmış harita yazarlar arasındaki iş birliği ilişkilerini detaylandırmaktadır. Merkezi yazar açısından bakıldığında Tan Yigitcanlar, ağı merkezinde yer almakta ve birçok yazarla doğrudan bağlantıya sahiptir. Bu kişinin alanda lider bir figür olduğunu ve geniş bir iş birliği ağına sahip olduğunu göstermektedir. Bağlantılar açısından harita incelendiğinde çizgiler, yazarlar arasındaki ortak yazarlıkları temsil etmektedir. Daha kalın çizgiler daha güçlü iş birliklerini ifade etmektedir. Örneğin, Tan Yigitcanlar ile Rashid Mehmood arasında güçlü bir bağlantı vardır. Alt gruplar teması altında harita incelendiğinde yazarlar arasında belirli kümelenmeler gözlemlenmektedir. Örneğin, Cheong, Pauline Hope ve Juan Corchado'nun yer aldığı bir grup, daha sıkı bir iş birliğini temsil etmektedir. Görselin altındaki renkli çubuk, iş birliklerinin zamanla nasıl evrildiğini göstermektedir. Sarı renkler daha yeni iş birliklerini, mavi renkler ise daha eski bağlantıları ifade etmektedir. Bu ağ, yerel yönetimler ve yapay zekâ alanında multidisipliner çalışmaları ve geniş çaplı iş birliklerini yansıtmaktadır. Tan Yigitcanlar'ın liderlik ettiği bu ağ, küresel bir etkiye sahip olup, alanın gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Alt grupların varlığı, belirli tematik odaklanmaların (ör. akıllı şehirler, veri analitiği) olduğunu da işaret etmektedir.

Şekil 7. Ağ Görselleştirme

Şekil 7’de yer alan görsel “network visualization” (ağ görselleştirme) olarak adlandırılmış ve anahtar kelimeler arasındaki ilişkileri, yoğunlukları ve kümelenmeleri temsil etmektedir. Merkezi konsept açısından bakıldığında “Artificial intelligence” (yapay zeka) hem görselin hem de ilişkilerin merkezindedir. Bu terim, ağın geri kalanıyla sıkı bağlantılara sahiptir ve araştırmalarda temel bir kavram olduğunu göstermektedir. Kümeler ve renkler açısından bakıldığında kırmızı, yeşil ve mavi kümeler görselde yer almaktadır. Kırmızı Küme COVID-19 ve yapay zeka arasındaki ilişkileri temsil ediyor olabilir. Bu, pandemi sırasında yapay zekanın uygulama alanlarının yoğun bir şekilde araştırıldığını göstermektedir. Yeşil Küme yapay zekanın “lecture notes” (ders notları) ve “applications” (uygulamalar) bağlamında eğitime yönelik kullanımlarını temsil etmektedir. Mavi Küme “International conference” (uluslararası konferans) odaklı bir grup, akademik etkinlikler ve bilgi paylaşımını öne çıkarmaktadır. Görselde yer alan bağlantılar incelendiğinde çizgiler, anahtar kelimeler arasındaki ilişkileri göstermektedir. Daha kalın ve sık çizgiler daha güçlü ilişkileri temsil etmektedir. Örneğin, “artificial intelligence” ile “applications” arasında güçlü bir bağlantı vardır. Odaklanma açısından görsel incelendiğinde yapay zekanın hem teorik hem de uygulamalı yönlerini araştıran geniş bir akademik ilgiyi yansıttığı görülmektedir. Bu ağ, yapay zekanın çok disiplinli bir konu olduğunu, COVID-19 bağlamında spesifik uygulamalardan uluslararası konferanslardaki bilgi paylaşımına kadar farklı alanlara yayıldığını ortaya koymaktadır. Özellikle eğitim ve uygulama alanları, gelecekte daha fazla odaklanılacak alanlar gibi görünmektedir.

Şekil 8. Yoğunluk Görselleştirme

Şekil 8’de yer alan görsel “Density Visualization” (Yoğunluk Görselleştirme) olarak adlandırılmıştır ve farklı anahtar kelimelerin ağırlıklarını ve yoğunluklarını renklerle ifade etmektedir. “Artificial intelligence” (yapay zeka) en parlak ve yoğun bölgeyi temsil etmektedir. Bu, çalışmalarda en çok vurgulanan ve tartışılan anahtar kavram olduğunu göstermektedir. Renkler ve yoğunluk açısından görsel incelendiğinde sarıdan yeşile geçiş görülmektedir. Daha parlak (sarı) bölgeler, araştırmaların ve referansların yoğun olduğu alanları belirtmektedir. Sarı bölgeler genelde en merkezi terimlere odaklanmıştır. Daha koyu (yeşil ve mavi) bölgeler, daha az yoğun ama yine de ilişkili terimlere işaret etmektedir. Kümelenme açısından görsel incelendiğinde “Applications” ve “educational advances” gibi kavramlar yapay zeka ile yakından bağlantılıdır ve görselde yeşil bölgelerde yoğunlaşmıştır. “COVID-19” ve “ai” gibi kırmızı bölgeler pandemi dönemindeki yapay zeka uygulamalarına işaret etmektedir. Görsel, yapay zekanın çok çeşitli alanlarda kullanılan geniş bir araştırma ağına sahip olduğunu göstermektedir. Merkezi terimlerin yoğunluğu, bu alanlardaki öncelikli odak noktalarını ve iş birliği potansiyelini ortaya koymaktadır. Örneğin, COVID-19 ile ilişkili yapay zeka uygulamalarının geçici bir ilgi oluşturduğu, ancak “applications” ve “educational advances” gibi terimlerin daha kalıcı ve yaygın araştırma konuları olduğu görülmektedir. Bu durum, teknolojinin hem mevcut sorunlara hızlı çözümler üretmek hem de uzun vadeli geliştirmeler için bir araç olarak kullanıldığını yansıtmaktadır.

Sonuç

Günümüzün en önemli teknolojik yeniliklerinden biri olan yapay zekâ, hızla büyüyen veri miktarını işleme ve analitik kabiliyetiyle klasik bilişim

sistemlerinden ayrışarak kamu hizmetlerinden özel sektöre kadar birçok alanda dönüştürücü bir etki yaratmaktadır. Özellikle kaynakların etkin kullanımı, hizmet süreçlerinin hızlandırılması ve vatandaş odaklı çözümler sunulması gibi kritik konularda yerel yönetimler için stratejik bir araç haline gelmiştir. Yerel yönetimlerin kent yaşamını sürdürülebilir bir şekilde düzenleme, kaynak sınırlamalarını aşma ve vatandaşların artan beklentilerini karşılama gibi görevlerinde yapay zekâ teknolojileri önemli katkılar sağlamaktadır.

Bu çalışma, yapay zekâ teknolojilerinin yerel yönetimlerdeki mevcut ve potansiyel kullanım alanlarını analiz ederek, bu teknolojilerin kent yönetimine sağladığı katkıları ortaya koymaktadır. Yapay zekâ, kentlerin yönetim süreçlerinde; kaynak tahsisini optimize etmek, hizmet süreçlerini hızlandırmak, karar alma mekanizmalarını desteklemek ve vatandaş memnuniyetini artırmak gibi kritik işlevleri yerine getiren bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Araştırma bulguları, yapay zekâ teknolojilerinin çevre yönetimi, trafik düzenlemesi, atık yönetimi, enerji verimliliği, akıllı şehir çözümleri ve vatandaş katılımı gibi alanlarda somut faydalar sağladığını göstermektedir. Örneğin, çevre yönetimi ve atık yönetiminde yapay zekâ destekli sensörler ve tahmin modelleri, çevresel kirliliği takip etmek ve atık toplama süreçlerini optimize etmek için kullanılmaktadır. Trafik ve ulaşım yönetiminde akıllı ulaşım sistemleri, yapay zekâ tabanlı veri analizleriyle trafik akışını optimize etmekte, toplu taşıma planlamalarını geliştirmekte ve acil durum müdahalelerini hızlandırmaktadır. Enerji verimliliği açısından değerlendirildiğinde akıllı şebeke sistemleri ve tahmine dayalı yapay zekâ algoritmaları sayesinde enerji tüketimi analiz edilerek, daha verimli kullanım senaryoları oluşturulmaktadır. Vatandaş katılımı açısından Chatbot ve doğal dil işleme destekli belediye hizmetleri, vatandaşların yerel yönetimlerle daha hızlı ve etkin iletişim kurmasını sağlamaktadır. Örnekler ile açıklanan bu teknolojik uygulamalar, maliyetleri düşürerek bütçe verimliliğini artırmakta, yönetim süreçlerini daha şeffaf ve hesap verebilir hale getirmekte ve vatandaşların yönetime aktif katılımını teşvik etmektedir.

Yapay zeka kullanımının avantajlarını vurgulayan bu araştırma aynı zamanda bazı eksiklikleri de ortaya koymuştur. Öncelikle, yapay zekâ uygulamalarının yaygınlaşmasını engelleyen altyapı eksiklikleri, teknik bilgi yetersizliği ve finansman sorunları bulunmaktadır. Yerel yönetimlerin bu teknolojileri daha etkili kullanabilmesi için ilk başta teknolojik altyapıyı güçlendirilmesi gerekmektedir. Veri merkezleri, sensör ağları ve yapay zekâ destekli yazılımların daha yaygın kullanılması gerekmektedir. Yapay zeka kullanımı açısından nitelikli insan kaynağı geliştirilmelidir. Yapay zekâ alanında uzman personel yetiştirilmesi için yerel yönetimlere yönelik eğitim programları ve akademik iş birlikleri teşvik edilmelidir. Finansman modellerinin geliştirilmesi de yapay zeka konusunda yerel yönetimlere verilen öneriler arasında yer almaktadır. Uluslararası fonlar, kamu-özel sektör iş birlikleri ve devlet destekleriyle, yapay zekâ projelerine uzun vadeli finansman

sağlanmalıdır. Tüm bu önerilerin yanında yapay zekanın etik boyutu da mutlaka ele alınmalıdır. Etik ve hukuki çerçevenin güçlendirilmesi, yapay zekânın veri güvenliği, gizlilik ve vatandaş hakları bağlamında denetim mekanizmalarına tabi tutulması gerekmektedir.

Yapay zekanın sağladığı avantaj ve karşılaşılan eksikler bir arada ele alındığında yapay zekânın yalnızca mevcut kent yönetimi sorunlarına çözüm sunmakla kalmayıp aynı zamanda daha akıllı, sürdürülebilir ve yaşanabilir şehirler inşa etmek için stratejik bir fırsat sunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu teknolojinin etkin kullanımı için yerel yönetimlerin teknolojik ve yönetsel dönüşümü benimsemesi, disiplinler arası iş birliklerini artırması ve vatandaş odaklı politika çerçeveleri geliştirmesi gerekmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmaların özellikle yapay zekâ tabanlı kent yönetimi modelleri, kriz yönetimi, toplumsal etkiler ve etik boyutlar gibi alanlara odaklanması önerilmektedir.

Çalışmadan elde edilen bibliyometrik analiz bulguları ise, bu alandaki akademik çalışmaların giderek arttığını, ancak araştırma alanlarının coğrafi ve disiplinler arası çeşitlilik açısından sınırlı olduğunu ortaya koymuştur. Literatürdeki eğilimler, yapay zekanın kent yönetiminde veri analitiği, optimizasyon ve vatandaş hizmetleri gibi alanlarda yoğunlaştığını gösterse de etik ve hukuki düzenlemeler, yapay zekanın sosyal etkileri ve vatandaş algıları gibi konularda önemli eksiklikler bulunmaktadır. Bu, yapay zekanın yerel yönetimlerde daha geniş bir kabul görmesi için disiplinler arası ve kapsayıcı bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Yapay zekâ teknolojilerinin yerel yönetimlerde uygulanabilmesi için güçlü bir teknolojik altyapıya, nitelikli insan kaynağına ve vatandaş odaklı bir yaklaşım benimsenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Teknolojik altyapının geliştirilmesi, yalnızca modern donanım ve yazılımın temin edilmesiyle sınırlı kalmayıp aynı zamanda bu altyapıyı etkin bir şekilde kullanabilecek uzman personelin istihdamını da gerektirmektedir. Ayrıca, yapay zekâ projelerinin başarısı, vatandaşların bu teknolojilere güven duymasına ve süreçlere aktif katılımına bağlıdır. Bu nedenle, yapay zekanın yerel yönetimlerde uygulanmasında şeffaflık, hesap verebilirlik ve etik standartların belirlenmesi kritik bir öneme sahiptir.

Sonuç olarak, yapay zekanın yerel yönetimlerdeki kullanımına dair bu çalışma, mevcut eğilimleri ve potansiyel fırsatları geniş bir perspektifle ele almıştır. Araştırma bulguları, yapay zekanın yerel yönetimlerde daha etkin ve sürdürülebilir hizmetler sunma kapasitesini artırdığını, ancak bu süreçlerin başarıya ulaşması için disiplinler arası iş birlikleri ve sürdürülebilir finansman modellerinin hayata geçirilmesi gerektiğini göstermektedir. Yapay zekâ teknolojilerinden tam anlamıyla faydalanabilmek için hem teorik hem de uygulamalı araştırmaların desteklenmesi, yerel yönetimlerin bu teknolojilerle ilgili bilgi ve kapasitesinin artırılması gereklidir. Bu doğrultuda, kamu-özel

sektör iş birlikleri ve uluslararası fonların etkin kullanımı, gelecekteki yerel yönetim stratejilerinin temel bir unsuru olmalıdır. Yapay zekâ, yalnızca mevcut sorunlara çözüm sunmakla kalmayıp, aynı zamanda daha akıllı, yaşanabilir ve sürdürülebilir kentlerin inşasında vazgeçilmez bir araç olarak ön plana çıkmaktadır. Bu alanın hızlı bir şekilde büyüdüğü göz önüne alınırsa; gelecekte daha spesifik konular (örneğin yapay zekâ tabanlı şehir yönetimi, kriz yönetimi) üzerine odaklanmak etkili olabilir. Ayrıca yerel yönetimlerde yapay zekâ uygulamalarının etik boyutları, sosyal etkileri ve politika yapımı üzerindeki etkileri daha fazla araştırılabilir.

Kaynakça

Adam, M.; Wessel, M.; Benlian, A. AI-based chatbots in customer service and their effects on user compliance. *Electron. Mark.* 2020, doi:10.1007/s12525-020-00414-7.

Akyol, İ. T., & Özkan, N. A. Ş. (2023). Yapay Zeka Uygulamalarının Yerel Hizmet Sunumuna Etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 120-134. <https://doi.org/10.48145/gopsbad.1287364>

Alomari, E.; Katib, I.; Albeshri, A.; Mehmood, R. COVID-19: Detecting government pandemic measures and public concerns from Twitter Arabic data using distributed machine learning. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2021, 18, 282.

Bright, J.; Ganesh, B.; Seidelin, C.; Vogl, T. *Data Science for Local Government*. 2019. Available online: <https://smartcities.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/64/2019/04/Data-Science-for-Local-Government.pdf> (accessed on 11 January 2021).

Buffat, A., (2015). Street-Level Bureaucracy and E-Government,. *Public Management Review*, 17(1), 149-161.

Bulut, Y. ve Aslan, M. M. (2019), “Yerel Yönetimlerde Bilişim Teknolojilerinin ve Yapay Zekanın Kullanımı Akıllı Park Ankara Harikalar Diyarı Örneği”, I. Uluslararası İletişim ve Yönetim Bilimleri Kongresi, 761-776.

Distor, C. B.; Khaltar, O.; Moon, M. J. (2021). Adoption of Artificial Intelligence (AI)in Local Governments: An Exploratory Study on the Attitudes and Perceptions of Officials in a Municipal Government in the Philippines, *Journal of Public Affairs and Development*Vol. 8: 33-65.

Fomin, V. V. (2020). The Shift from Traditional Computing Systems to Artificial Intelligence and the Implications for Bias. *Smart Technologies and Fundamental Rights*, 316–333. https://doi.org/10.1163/9789004437876_015

Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). *Deep learning*. MIT press.

Henden, H. B., Henden, R. (2005). “Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumlarındaki Değişim ve e Belediyecilik”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (14): 48-66.

- ICMA Using Artificial Intelligence as a Tool for Your Local Government. 2019. Available online: <https://icma.org/blog-posts/using-artificial-intelligence-tool-your-local-government> (accessed on 9 January 2021).
- Kaypak, Ş. (2009), “Küreselleşme Sürecinde E-Dönüşüm ve Belediyelere Yansıması”, 7. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı, Yalova, ss.215-234
- Kaypak, Ş., Yılmaz, V., & Bimay, M. (2017). Dijital Çağda Yerel Yönetimler. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(Kayfor 15 Özel Sayısı), 1798-1813.
- Luo, X.; Tong, S.; Fang, Z.; Qu, Z. Frontiers: Machines vs. humans: The impact of artificial intelligence chatbot disclosure on customer purchases. Mark. Sci. 2019, 38, 937–947.
- Misuraca, G., van Noordt, C., & Boukli, A. (2020). The use of AI in public services: Results from a preliminary mapping across the EU. Proceedings of the 13th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance, 90–99. <https://doi.org/10.1145/3428502.3428513>.
- Quddus, J. Innovation in Local Government. 2020. Available online: <https://methods.co.uk/blog/innovation-in-local-government> (accessed on 3 January 2021).
- Sezgin, S.; Kara, M. (2022), “Kent Yönetiminde Akıllı Teknolojiler ve Yapay Zeka”, Korkusuz, M., H., ve Kutluk, E. (Ed.), Siyaset, Kamu Yönetimi ve Uluslararası İlişkiler Bağlamında Yapay Zeka Tartışmaları (s. 83-100), Bursa: Ekin Kitabevi.
- Sousa, W. G. de, Melo, E. R. P. de, Bermejo, P. H. D. S., Farias, R. A. S., & Gomes, A. O. (2019). How and where is artificial intelligence in the public sector going? A literature review and research agenda. Government Information Quarterly, 36(4), 101392. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2019.07.004>.
- Şahin, A (2007), “Türkiye’de E-Belediye Uygulamaları ve Konya Örneği”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.29, ss.161-189.
- Şen, E. (2023). Yerel Yönetimlerde Dijital Dönüşüm ve Akıllı Kent Uygulamaları: Çeşitli Tartışmalar, *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Özel Sayı, 141-165.
- Ullah, Z.; Al-Turjman, F.; Mostarda, L.; Gagliardi, R. Applications of artificial intelligence and machine learning in smart cities. Comput. Commun. 2020, 154, 313–323.
- Varnalı, T. (2025). Türkiye’de E-Belediyecilik: Yerel Yönetimlerin Dijitalleşme Yolu ve Uygulama Analizi. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 11(1), 237-259.
- Wan, S. (2023). Artificial Intelligence (AI) Adoption in Canadian Local Governments: Opportunities, Challenges and Factors of Innovation, A thesis submitted to McGill

University in fulfilment of the requirements for the degree of Master of Sciences,
McGill University, Department of Geography, Montreal.

Yigitcanlar, T., Li, R. Y. M., Beeramoole, P. B., & Paz, A. (2023). Artificial intelligence in local government services: Public perceptions from Australia and Hong Kong. *Government Information Quarterly*, 40(3), 101833.

Yigitcanlar, T.; Corchado, J.M.; Mehmood, R.; Li, R.Y.M.; Mossberger, K.; Desouza, K. (2021). Responsible Urban Innovation with Local Government Artificial Intelligence (AI): A Conceptual Framework and Research Agenda. *J. Open Innov. Technol. Mark. Complex*, 7, 71. <https://doi.org/10.3390/joitmc7010071>

Yiğitcanlar, T.; Kevin, C. D.; Luke, B.; Farnoosh, R. (2020), “Contributions and Risks of Artifical Intelligence (AI) in Building Smarter Cities: Insights From A Sysematic Review of The Literature”, *Energies*, 13:06, 1473, doi:10.3390/en13061473.

Extended Summary

Evaluation of Artificial Intelligence Research in Local Governments with Network Analysis

The rapid development of technology, increase in processing power, and growth in data volume have made artificial intelligence a critical tool for organizing the services provided by local governments in a more effective, efficient, and citizen-oriented manner. Within the scope of this study, a bibliometric review was conducted to understand the use of artificial intelligence in local governments, analyze its application areas, and identify gaps in the literature. A search of the Web of Science Core Collection database using the keywords “Local Governments” and “Artificial Intelligence” yielded 484 academic publications from different disciplines. This dataset was analyzed using VOSviewer software, and the trends, thematic clusters, and scientific collaboration networks of artificial intelligence research were evaluated in detail.

This research reveals the strategic role of AI in areas such as urban planning, environmental and energy management, waste regulation, traffic control, and citizen engagement. The findings show that AI not only optimizes operational processes but also supports decision-making mechanisms, paving the way for a better governance model for local governments. In particular, technology-driven applications such as smart city solutions, the Internet of Things (IoT), and human-robot interactions accelerate local governments' service processes, reduce costs, and increase citizen satisfaction. However, the research results also indicate significant gaps in the literature on issues such as the social impacts of AI, its ethical dimensions, and citizen perceptions.

Artificial intelligence accelerates the digitalization processes of local governments while supporting their efforts to build more sustainable and livable cities. This technology enables a more efficient use of resources and enables services to be delivered in a more transparent, accountable, and participatory manner. However, to successfully implement AI applications, local governments must have strong technological infrastructure and qualified human resources. In addition to providing modern hardware and software, it is also critical to employ experts who can effectively use these technologies. In addition, transparency and ethical standards must be set to increase citizens' trust in AI and ensure their active participation in the processes.

The findings of the study show that the number of studies in this field gradually increased between 2010 and 2024, and academic interest in this subject increased rapidly, especially after 2019, with the expansion of the application areas of artificial intelligence. The literature analysis reveals that AI is concentrated in technical areas, such as smart city applications, data analytics, and citizen services in local governments, but interdisciplinary approaches are not sufficiently included. This research also emphasizes the need for more studies in areas such as ethical and legal regulations and the social impacts of AI.

The effective use of AI technologies in local governments requires not only the development of technological infrastructure but also the strengthening of strategic planning processes to understand the possibilities offered by this infrastructure. Local governments should increase the flexibility and adaptability of their organizational structures to integrate AI-based systems. It is also important to establish policies to support data-driven decision-making processes for the effective implementation of these technologies. Not only the technical infrastructure but also the training of the personnel who will use this infrastructure and effective communication with citizens play a critical role in the success of AI-related projects.

In addition, social and environmental sustainability goals should be prioritized during the integration of artificial intelligence into urban life. Although AI applications provide tangible benefits, especially in areas such as traffic management, waste regulation, and energy efficiency, studies on the direct impact of these technologies on the quality of life of citizens should also be conducted. A more in-depth examination of the social dimensions of AI could positively affect citizens' perceptions and engagement. This would increase the acceptability of the technology and allow local governments to build stronger bonds with citizens in the digitalization process.

In conclusion, AI technologies have a significant potential to increase the capacity of local governments to provide more effective, efficient, and sustainable services to citizens. However, the full adoption of these technologies requires interdisciplinary collaboration, sustainable financing models, and the

development of citizen-oriented policies. Artificial intelligence not only offers innovative solutions to existing problems but also stands out as a strategic tool for building smarter and more livable cities. Future studies in this field are expected to contribute to the development of more specific solutions to the challenges faced by local governments, an in-depth examination of the ethical dimensions of artificial intelligence, and a better understanding of the social impacts of this technology.

Sürdürülebilirliği Anlamak ve Kentlerle Bağını Kurmak¹

Betül DİLFİRUZ*
İsmail SEVİNÇ**

Öz: Günümüzde alan ayrımı olmaksızın büyük bir önem atfedilen sürdürülebilirlik kavramı en temel anlamıyla; günümüz bireyinin gereksinimlerini karşılarken ve çok boyutlu bir kalkınmanın parçası olmak isteği ile hareket ederken gelecek nesillerin bu olanağını elinden almayacak şekilde bir yol izlemesi olarak ifade edilebilmektedir. Sürdürülebilirliğin temelinde; birey gereksinimleri, doğal çevresel kaynakların tahribatı ve nesiller arasındaki adalet olmak üzere üç temel çıkış noktası yer almaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın önündeki en büyük engellerden biri olarak devletlerin ekonomik kalkınmalarını hızlandırmak için çevreyi sorumsuz ve bilinçsiz şekilde tahrip etmeleri görülmektedir. Bu bağlamda günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık yarısına ev sahipliği yapan-ki bu oranın 2050 yılında üçte ikiye çıkması öngörülmektedir- kentsel alanlar adına 20. yüzyılın sonlarından bu yana sürdürülebilir kentlere ulaşma amacı gündeme gelmiştir. Kentlerdeki yaşam şartlarını iyileştirmek ve mevcut şartları korumak temel amacında olan kentsel sürdürülebilirlik olgusu; barınma, ulaşım, enerji, altyapı hizmetleri, istihdam, eğitim, sağlık gibi daha birçok boyutu bünyesinde barındırmaktadır. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda sürdürülebilirliğin doğru şekilde analiz edilmesi ve kentlerle organik bağının kurulması büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada öncelikle sürdürülebilirliği anlamak için sürdürülebilirlik tanımına, boyutlarına ve hedeflerine, tarihsel gelişim sürecine yer verilmiştir. Ardından kentleri sürdürülebilir hale getirmek için uyulması gereken kentsel sürdürülebilirlik hedeflerine, kentsel sürdürülebilirliğin temel ilkelerine değinilmiştir. Bir kentin kentsel sürdürülebilirliği değerlendirilirken bakılması gereken parametreler değerlendirilmiş, sürdürülebilir kentleşme endeksleri, sürdürülebilir kentleşme değerlendirme araçları kısaca açıklanmış ve son olarak 21.yüzyılın sürdürülebilir kentleri analiz edilmiştir. Çalışmada, insan nüfusunun büyük bir kısmı için kritik bir öneme sahip kentlerin

¹ Bu makale Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından düzenlenen I. Uluslararası İktisadi ve İdari Çalışmalar Kongresinde (ULIC24) sunulan özet bildirinin genişletilmiş halidir.

* Öğr. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Almus MYO, Sekreterlik Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, betul.akyildiz@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3736-7637

** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasi Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, isevinc@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4229-8760.

Makale Geliş Tarihi: 01.12.2024
Makale Kabul Tarihi: 06.02.2025

yarınlara taşınması sorunundan yola çıkılarak kentsel sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kent olgusunun değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda ulusal ve uluslararası kitap, makale, tez, bildiri vb. kaynaklardan literatür taraması yapılmış, çeşitli uluslararası kuruluşların verileri ve kentlerin web sitelerinden sağlanan veriler incelenerek konu bütüncül bir şekilde analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Kentsel Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kentler

Understanding Sustainability and Connecting with Cities

Abstract: The concept of sustainability, which is given great importance today regardless of field, can be expressed in its most basic sense as; while meeting the needs of today's individual and acting with the desire to be a part of a multi-dimensional development, following a path in a way that does not take away this opportunity from future generations. There are three basic starting points at the basis of sustainability; individual needs, destruction of natural environmental resources and justice between generations. One of the biggest obstacles to sustainable development is seen as the irresponsible and unconscious destruction of the environment by states in order to accelerate their economic development. In this context, it is expected that this rate, which is home to about half of the world's population today, will rise to two thirds in 2050 - the aim of reaching sustainable cities since the end of the 20th century in the name of urban areas. The phenomenon of urban sustainability, which aims to improve the living conditions in cities and to protect the existing conditions; housing, transportation, energy, infrastructure services, employment, education, health and many other dimensions. With all this in mind, it is of great importance to analyze sustainability correctly and to establish an organic connection with cities. In this study, firstly, sustainability definition, dimensions and goals, historical development process is included in order to understand sustainability. Then, the main principles of urban sustainability, which must be adhered to in order to make cities sustainable, are addressed. When evaluating the urban sustainability of a city, the parameters to be considered, sustainable urbanization indices, sustainable urbanization evaluation tools were briefly explained and finally the sustainable cities of the 21st century were analyzed. The aim of the study is to evaluate the urban sustainability and sustainable city phenomenon by starting from the problem of carrying cities, which have a critical importance for a large part of the human population, to the future. In this context, a literature review was made from national and international books, articles, theses, papers, etc. sources, and the data from various international organizations and the data provided by the cities' websites were examined and the subject was tried to be analyzed in a holistic way.

Keywords: Sustainability, Urban Sustainability, Sustainable Cities

Giriş

Gezeganimiz; iklim krizi, doğal kaynakların tahribatı, artan nüfusa bağlı gıda sorunları, temiz suya erişim, barınma yetersizliği, toprak ve hava kirliliği, kuraklık, enerji kıtlığı, artan karbon emisyonu, çevre kirliliği, ozon tabakasının incilmesi, küresel ısınma, yoğun atık sorunu, biyoçeşitliliğin zarar görmesi, iklim değişikliğinden kaynaklı doğal afetler, hızlı ve çarpık kentleşme vb. birçok

sorunla karşı karşıyadır. Bu çevresel sorunların başlangıç noktaları ve en hissedilir oldukları yerler genel itibariyle kentlerdir (Uğuz Yedievli, 2021: 13-15). Bu bağlamda kentlerin hem adı geçen sorunlara çözüm üretmesi hem de mevcut yapılarını geleceğe taşıması büyük önem arz etmekte ve de ancak sürdürülebilirlik kavramının kentsel hayata entegrasyonu ile mümkün olmaktadır.

Küresel ölçekte kentleşme oranlarının sürekli olarak artması ve kentlerdeki nüfus yoğunluğunun mevcut kapasitenin çok üzerine çıkması, kentleri varlıklarını devam ettirme konusunda çıkmaza sokmaktadır. Kentsel alanlardaki üretim ve tüketim miktarının yoğunluğuna bağlı olarak temel kentsel hizmetler (istihdam, barınma, enerji, eğitim, sağlık vb.) yetersiz kalmakta dolayısıyla kentlerin yönetimi zorlaşmaktadır (Pektaş, 2021: 72). Geleneksel kent formlarının günün şart ve koşullarına uyum sağlayamaması ve mevcut sorunların çözümü konusunda yetersizliği, kent yönetimlerini yeni kentsel formları (akıllı kent, eko-kent, dirençli kent, kompakt kent vb.) benimsemeye sevk etmiştir. Bir kentin sürdürülebilirliğini sağlamak temel hedefi ile oluşturulan yeni kent formları nihai olarak sürdürülebilir kentler çatısı altında toplanmaktadır.

Sürdürülebilir bir kentsel gelişme sağlayarak kentlerini geleceğe taşımak isteyen kent yönetimleri hem bugünkü kentlilerinin sorunlarını çözmek ve onlara iyi yaşam şartları sağlarken çevreyi ihmal etmeden hareket etmek hem de bu sayede gelecek nesil kentlilerine de bu imkânı sunabilmek için özel bir çaba sarf etmektedir. Günümüzde doğayı tahrip ederek sağlanan kentsel kalkınmanın, geleceğe yönelik bir fayda sağlamayacağı dünya kentleri tarafından benimsenen bir görüş halini almıştır. Bu bağlamda da dünyanın en büyük kentleri, sürdürülebilir kent olma yarışına girmiş ve bu yarışta geri kalmamak için ise her geçen gün teknolojiye, nötr karbon emisyonu, yenilenebilir enerjiye ve atık yönetimine yatırım yapmaya devam etmektedirler.

Çalışmada sürdürülebilir kentlerin doğru analizi için sürdürülebilirliğin tüm boyutları ile ele alınması gerekliliğine, kentsel sürdürülebilirliğin ne anlama geldiğine ve sağlanma koşullarına, sürdürülebilir kentsel gelişmenin değerlendirilmesinde kullanılan araçlara, 21.yüzyılda ortaya çıkan yeni kent formlarının işlevlerine ve dünyadaki sürdürülebilir kentlerin bazılarının uygulama örneklerine yer verilmiştir. Böylece sürdürülebilirlik için atılması gereken adımların neler olduğunun ve bir sürdürülebilir kent olmak için nelere dikkat edilmesi gerektiğinin altı çizilmeye çalışılmıştır. Verilen sürdürülebilir kent örneklerindeki uygulamaların diğer kentlere örnek olabileceği, benimsenen sürdürülebilirlik amacı ile bu uygulamaları transfer etmenin mümkün olduğuna vurgu yapılmıştır.

Sürdürülebilirliği Anlamak

Günümüzde büyük bir önem kazanan sürdürülebilirlik kavramının tüm literatür tarafından kabul gören tek bir tanımı bulunmamaktadır. Kullanıldığı alan, dönem ve hatta coğrafya açısından bile kavramın tanımlanması çeşitlilik göstermektedir. Bir düşünce olarak sürdürülebilirlik kavramı 19.yy'ın başlarından itibaren çeşitli alanlarda farklı amaçlarla da olsa kullanılmaya başlanmıştır. Sürdürülebilirliğin ortaya çıktığı birçok alanda temel parametre yenilenebilir kaynakların korunması olmuştur. Bu nedenle tarım, ormancılık, balıkçılık, ekonomik refah, doğanın korunması ve sanayileşme vb. alanlarda sürdürülebilirlik kavramı anılmaya başlanmış ve günümüzde hâlâ tanımlanması devam etmektedir (Pınarcıoğlu ve Kanbak, 2020: 11-12).

Sürdürülebilirlik kelime olarak; *'uzun süre devam eden ve de devam ettirilebilen anlamına gelirken; doğal kaynakların ve enerjinin çevreye zarar vermeyecek şekilde kullanılması'* bakış açısına vurgu yapmaktadır (<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>). En temel anlamıyla; bugünün insanının ihtiyaçlarını karşılarken ve çok boyutlu bir kalkınmanın parçası olmak arzusu ile hareket ederken, gelecek nesillerin bu imkanını elinden almayacak bir yol izlemesi olarak ifade edilebilmektedir.

Bu bağlamda sürdürülebilirlik, temelde insanlığın hayatta kalması ve refah içinde yaşaması için ihtiyaç duyduğu her şeyin çevre ile bir şekilde ilgisi olduğu temel varsayımına dayanmaktadır. Öyle ki, sürdürülebilirliği sağlamanın yolu olarak doğal kaynakların bugünkü ve gelecek nesiller için israf edilmeden verimli koşullarda kullanılması ve devam ettirilmesi gösterilmektedir (United States Environmental Protection Agency (EPA), 2017). Diğer bir anlatımla sürdürülebilirlik, çevresel sorunların yoğunlaşarak tüm insanlık için ortak bir tehdit olmasıyla görünür bir kavram olmuştur (Tosun, 2013: 33). Devam eden süreçte kavram, oluşmuş ya da oluşma ihtimali olan doğal afetler, salgın hastalıklar, ekonomik krizler ve ekolojik sorunlar karşısında bugünkü ve yarınki nesillerin yaşam kalitesinin korunması amacıyla yürütülen politikalar ve uygulamalar oluşturma davranışı şeklini almıştır (Kayar ve Kutlu, 2022: 180).

Tüm bunlar göz önüne alındığında sürdürülebilirlik kavramının merkezinde; ülkelerin ekonomik gelişimlerinin oluşturduğu çevresel sorunların en aza indirilmesi hatta yok edilmesi ve doğal hayatın sahip olduğu ekolojik altyapının özen gösterilerek gelecek kuşaklara aktarılması düşüncesi olduğu görülmektedir (Akpınar, 2021: 53). Bu bağlamda sürdürülebilirlik ve kalkınma arasındaki organik bağ da gün yüzüne çıkmaktadır. Yer altı ve yer üstü kaynaklarının devamlılığı anlamına gelen sürdürülebilirlik kavramı ile ülkelerin endüstriyel anlamda sağladığı ilerleyiş diğer bir anlatımla kalkınma kavramı, her ne kadar birbiri ile zıt anlamlara sahip gibi görünse de aslında bu çelişik durumun içinde bir uyumdan bahsetmek mümkündür.

Özellikle 1960'lı yıllarda dünyanın yaşadığı ekolojik baskı, doğal kaynaklara verilen aşırı zarar ve çevrenin bu durumu daha fazla kaldıramayacağı konusundaki fikir birliği, 1970'li yıllarla birlikte yerini çevre ve ekoloji hareketi ile sürdürülebilir kalkınmanın benimsenmesine bırakmıştır. Uluslararası platformlarda her geçen gün artan çevre sorunlarına çözümler aranmaya başlanmıştır. Bu çözüm arama hareketinin sürdürülebilirlik ile bağıni kuran ilk etkinlik ise Birleşmiş Milletler'in Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından 1987 yılında hazırlanan Brundtland (Ortak Geleceğimiz) Raporu olmuştur. Çevre ve kalkınma arasındaki yaşam ilişkinin analiz edildiği raporda, insanoğlunun karşı karşıya kaldığı çevre tahribatına ve kalkınmanın çevreyi koruma temel düşüncesi ile bir arada yürütölmesi gerektiğine atıf yapılmıştır. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınma, raporda '*gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden, mevcut neslin ihtiyaçlarını karşılama*' şeklinde tanımlanmıştır (World Commission on Environment and Development (WCDE), 1987).

Sürdürülebilir kalkınma, 1987 yılında Brundtland Raporu ile tüm dünyada yankı bulduktan sonra uluslararası platformlarda gelişim göstermeye devam etmiştir. Bu gelişim serüvenindeki önemli adımlar; 1992 yılında Rio Konferansı ve Gündem 21, 1996 yılında Habitat II, 1997 yılında Kyoto Protokolü, 2000 yılında BM Binyıl Zirvesinde kabul edilen Binyıl Kalkınma Hedefleri, 2002 yılında Johannesburg'da gerçekleştirilen Rio+10, 2012 yılında Rio+20, 2015 yılında BM Genel Merkezi New York'ta kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları-2030, yine 2015 yılında Fransa'nın başkenti Paris'te BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi-Paris İklim Antlaşması, 2016 yılında Habitat III, 2021 yılında BM İklim Değişikliği Konferansı (COP26) ve 2022 yılında Kenya'nın Nairobi kentinde gerçekleştirilen Stockholm+50 Konferansı şeklinde özetlenebilir (Çalışkan, 2022: 22).

Değnilmesi gereken bir diğer husus, sürdürülebilir kalkınmanın birbirinden farklı ancak birbirinden ayrı düşünölmez üç temel boyutu olduğudur. Bu boyutlar genel olarak çevresel, sosyal ve ekonomik boyut olarak gruplandırılmaktadır. Bugünün doğal kaynaklarını koruyarak yarına da aynı etkinlikte taşıyabilmeyi ve çevre kullanımından kaynaklanan refahı artırarak devam ettirmeyi amaçlayan sürdürülebilirlik boyutu *Çevresel Sürdürülebilirlik*; toplumsal yaşamın içerisinde katılım göstermeyi, etkin bir sivil toplumu ve insan haklarının korunmasını amaçlayan sürdürülebilirlik boyutu *Sosyal Sürdürülebilirlik*; finansal anlamdaki gelişmenin bugün olduğu gibi gelecek kuşaklar için de istikrarlı ve yüksek düzeyde olmasını amaçlayan sürdürülebilirlik boyutu ise *Ekonomik Sürdürülebilirlik* olarak adlandırılmaktadır (Harris, 2003: 5-6; Ozili, 2022: 7). Sürdürülebilir kalkınmanın bu boyutları bir masanın ayakları gibi düşünölmesi ve bu masanın işlevselliği açısından ayaklarının aynı boyda ve hacimde olması gerekliliği gözden kaçırılmamalıdır. Daha açık bir ifade ile bu boyutlardan herhangi birini göz ardı ederek oluşturulacak iyileştirmeler ya da herhangi birinde yoğunlaşacak

ilerlemeler eksik kalacaktır. Bu nedenle dengeli bir sürdürülebilir kalkınma için bu üç boyuta eş değer yüklenmeli ve hepsine aynı özen gösterilmelidir (Uğuz Yedevli, 2021: 21). Sonuç olarak sürdürülebilirlik kavramı tüm tanımlarında geçen ortak noktaları içinde barındıran bir bakış açısı ile ele alınmalıdır. Aynı zamanda ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları birbirine eş değerde tutularak sürdürülebilir kalkınma bir bütün şeklinde değerlendirilmelidir.

Kentleri Sürdürülebilir Hale Getirmek

Keleş (1998, s.75) kenti, Kentbilim Terimleri Sözlüğünde; *'Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerini karşıladığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük topluluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi'* şeklinde açıklamaktadır. Kentleşme ise kent sayısının, ortaya çıkan ekonomik gelişmelere ve sanayileşme hızına bağlı olarak artması, bunun yanı sıra mevcut kentlerin toplumsal yapısı içerisindeki örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma vb. fonksiyonların gelişmesi sonucunda ortaya çıkan nüfussal artış süreci olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 2017: 37).

Sürdürülebilir kent kavramına bakıldığında ise çevresel doğal kaynakları korumak, toplum içinde sosyal adaleti sağlamak ve toplumun her kesimini kucaklayan bir ekonomik ilerleyişi teşvik etmek amacıyla oluşturulan kentsel yaşam alanlarından bahsedildiği görülmektedir (Sustainability for All, 2022). Sürdürülebilir kent ile aslında altı çizilmek istenen olgu; mevcut sorunların ve toplumsal hayatın her alanında var olan eşitsizliklerin devam ettiği kentlerde, vatandaş katılımını önceleyen yaklaşımlarla ekolojik, ekonomik ve toplumsal ilkelere uygun bir yönetim anlayışının savunulmasıdır (Keleş ve Mengi, 2017: 46). Başka bir bakış açısı ile sürdürülebilir olarak nitelendirilen bir kent; yaşanan devamlı değişim ve dönüşümün, toplumsal ve ekonomik tüm çıkarları kapsayarak doğal çevreye ve enerji kullanımına uyumlu hale getirildiği bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Bayram, 2001: 255; Geenhuisen and Nijkamp, 1994: 131).

Görüldüğü üzere sürdürülebilir kent aslında sürdürülebilirlik denilen kavramın kentler üzerinden yorumlanmasıdır. Son dönemlerde gittikçe önem kazanan kentleri sürdürülebilir hale getirme çabasının temelinde sürdürülebilir kenti anlamak ve kentlerin devamlılığını sağlama konusunda sürdürülebilir bir kentleşme hareketini benimsemek yatmaktadır. Kent sakinlerinin günlük ve sürekli gereksinimlerini karşılanması sırasında çevrenin ve enerji kaynaklarının tahrip edilmesinin engellenmesi, kentsel kaynakların kullanımında verimliliğin ve etkinliğin gözetilmesi (Akpınar, 2021: 55), bugün kentsel alanlardan sağlanan yararın gelecek kuşaklar adına da devam ettirilmesi sürdürülebilir bir kentsel gelişimin sağlandığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle günümüz kentlerinde (toplumsal hayatın birçok alanında olduğu gibi) üzerinde en çok durulan gelecek

hedefleri arasında sürdürülebilir olmak başı çekmektedir. Kentsel hayat kalitesinin artırılması, yenilenebilir doğal kaynakların israf edilmeden kullanılması, yenilenemez kaynakların ise korunması bugünkü kentlileri ilgilendirdiği kadar yarının kentlilerini de ilgilendirmekte ve bu durum her iki kuşak için de yaşamsal önem taşımaktadır.

Sürdürülebilir bir kentsel gelişimin gerçekleştirmeyi amaçladığı bazı hedefler olduğu ve ancak bu hedeflerin gerçekleştirilmesi ile sürdürülebilir bir kent elde edilebileceği varsayılmaktadır. Bu hedefler yaşam standartlarının yükseltilmesi, kalkınmanın alternatif yollarının üretilmesi, yoksulluğun azaltılarak yok edilmesi, temel beslenme ve istihdam konularındaki sorunların çözüme ulaştırılması, temel sağlık hizmetlerinin en iyi şekilde sunulması, ekosistemin korunarak biyo-çeşitliliğin devam ettirilmesi, teknolojik gelişmelerin takibi ve kullanılması, artan nüfusun kontrol altına alınması, temiz ve kullanılabilir suya ulaşım ve yenilenebilir alternatif enerji kaynaklarına yönelinmesi ve kentsel alanlarda oluşabilecek risklerin en aza indirilmesi şeklinde sıralanabilmektedir (Çubuk, 2000: 7). Bu bağlamda kentler için sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanmasındaki temel amaç, kentlilerin sosyal yaşam refahları artırılırken bu imkanın yarının kentlilerine de sağlanması ve kentsel yaşam alanlarının devamlılığını tehlikeye atan üretim ve tüketim mekanizmalarının çevreyi sorumsuzca tahrip etmesinin önüne geçilmesi şeklinde özetlenebilmektedir (Pınarcıoğlu ve Kanbak, 2020: 17).

Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde sürdürülebilir kentler elde etmek ve kentleşmeyi sürdürülebilir kılmak için uluslararası bir çabanın varlığı göze çarpmaktadır. 1995 yılında Avrupa Çevre Ajansı çevresel tahribatı azaltmak, kent için oluşturulmuş fikir ve politikalarda etkinliği sağlamak, sağlıklı bir kentsel nüfus oluşturmak, kaynak ve hizmet sunumunda adaletli olmak ve mevcut toplumsal çeşitliliği devam ettirmek şeklinde sıraladığı amaçlar ile kentsel sürdürülebilirlik fikrinin varmak istediği nihai sonuçlar hakkında genel bir değerlendirme yapmıştır (European Environment Agency, 1995: <http://www1.wspgroup.fi/>). Kentleri sürdürülebilir duruma getirebilmek için uluslararası platformlarda oluşturulmuş ve birçok ülkeyi kapsayan konferanslar düzenlenmiş ve toplantılar yapılmıştır. Bu uluslararası toplantıların sonuçlarında dünya genelinde birçok ülkenin gereklerini yerine getirmeyi taahhüt ettiği belgeler ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kentsel gelişmeyi ulus üstü bir bakış açısı ile ele alan bu belgelerin başında 1992 yılında BM tarafından Rio Konferansı'nda kabul edilen Gündem 21 eylem planının 28. bölümünde yer alan 'Gündem 21'in Desteklenmesinde Yerel Yönetimlerin Girişimleri', bilinen adıyla Yerel Gündem 21 yer almaktadır. Burada sürdürülebilir kalkınma kapsamında var olan sorunların ve bu sorunlara getirilen çözüm önerilerinin çoğunun muhatabı olarak yerel yönetim birimleri belirtilmiştir (Emrealp, 2005).

Avrupa kentlerinin sürdürülebilir duruma getirilmesi temel amacı ile Danimarka'nın Aalborg kentinde 1994 yılında Avrupa Sürdürülebilir Kentler ve

Kasabalar Konferansı düzenlenmiş ve bu konferans sonucunda bilinen adı ile Aalborg Şartı diğer bir anlatımla Sürdürülebilirliğe Doğru Avrupa Kentler ve Kasabalar Şartı kabul edilmiştir. Yerel Gündem 21'in izlerini taşıyan şart temelde doğal çevrenin kapasitesinin aşılmadan sürdürülebilirliğin tüm boyutları (ekonomik, sosyal, çevresel) ile kent yönetimleri tarafından katılımcı bir yönetim anlayışıyla dengeli şekilde gerçekleştirilmesi taahhüdüne dayanmaktadır (<https://dspace.ceid.org.tr/>). Ülkelerin merkezi yönetimlerinden öte kent yönetimlerinin imzasını taşıyan ve onlara kılavuz niteliğinde olan bu şart bu yönüyle sürdürülebilir kentsel gelişme açısından ayrı ve önemli bir noktada yerini almıştır.

Sürdürülebilir kentsel gelişimin temel amaç olarak görüldüğü uluslararası bir diğer önemli konferans 1996 yılında BM tarafından İstanbul'da gerçekleştirilen Habitat II İnsan Yerleşimleri Konferansıdır. Kent Zirvesi olarak da adlandırılan konferansta, sürdürülebilirlik kavramının kentler bazında yeniden analiz edilmesine, kentlilerin kent üzerindeki haklarına ve katılımlarına, yerel aktörlerin kent yönetimine katılmasına, sürdürülebilir kentsel kalkınma için işbirliğinin önemine ve kentsel demokrasinin daha katılımcı olması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Konferansta ortaya atılan 'Yaşanabilir Kentler' kavramı ile de sürdürülebilir kentleşme hareketine önemli katkılar sunulmuştur (<https://habitat.csb.gov.tr> , Çubuk, 2000: 4).

Sürdürülebilir kentleşmenin tarihsel sürecinde belirtilmesi gereken daha birçok önemli ulus üstü konferans ve belge bulunmaktadır. Genişletilen ve yeniden yapılandırılan 'Sürdürülebilir Kent' kavramı ile Rio'da BM tarafından 2000 yılında yapılan Sürdürülebilir Kent Konferansı, 'İstedğimiz Gelecek' adıyla kentler için yeni bir yol haritası çizen ve yine BM'nin 2012 yılında Rio'da gerçekleştirdiği Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20), 2015 yılında New York'ta kabul edilen 'Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA)' ve 2016 yılında Ekvator'un başkenti Kito'da 'Yeni Kentsel Gündem' adı altında çeşitli ilkelerin kabul edildiği Habitat III bunlardan bazılarıdır (Özdemir ve Altanlar, 2023). Ayrıca Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-HABITAT) tarafından düzenlenen Dünya Şehirler Forumu (WUF)'nun 2018 yılında Malezya'nın Kuala Lumpur şehrinde WUF9 adı ile 'Şehirler 2030: Herkes İçin Şehirler: Yeni Kentsel Gündemin Uygulanması' temalı konferansı düzenlenmiş ve sürdürülebilir kentler için uygulanan gündemin sonuçlarına ve başarılı örneklerine odaklanılmıştır. 2020 yılında ise WUF10 Birleşik Arap Emirlikleri, Abu Dabi'de 'Fırsat Şehirleri: Kültür ve Yeniliği Birleştirmek' teması ile sürdürülebilir büyümede kültürel birikimin korunarak kapsamlı planlamalara dahil edilmesi amacı ortaya konulmuştur. WUF11 konferansı 2022 yılında Polonya'nın Katowice şehrinde 'Daha İyi Bir Kentsel Gelecek İçin Şehirlerimizi Dönüştürmek' teması kapsamında Covid-19 pandemisinin ardından toparlanma ve şehirlerin dayanıklılık yöntemlerini tartışmak için düzenlenmiştir. WUF12'de ise Mısır'ın Kahire şehrinde 'Her Şey Evde Başlar: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar

İçin Yerel Eylemler' teması ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının (SKA) yerelleşmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır (<https://worldurbanforum.org/>).

Günümüzde ise yaşanan COVID-19 Pandemisi ile birlikte kentlerin sürdürülebilirliği yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Pandemi sonucunda oluşan tecrübeler, kentsel yönetim anlayışında önemli dönüşümlerin olmasına sebep olmuştur. Daha esnek ve dirençli kentler için kentsel tasarımların geliştirilmesi, ulaşım ve hareketlilik modellerinin yoğunluğu ve teması azaltacak şekilde dönüştürülmesi, yayalaştırılmış alanların ve bisiklet yollarının genişletilmesi, ulaşım da dijitalleşme ve temassız ödeme sistemlerinin yaygınlaştırılması, evden çalışma ve uzaktan eğitim için modellerin tasarlanması, pandemiye hazırlık plan ve stratejilerinin geliştirilmesi, kentsel tarım, su yönetimi, gıda güvenliği vb. konuların politika önceliği haline getirilmesi vb. birçok önlem niteliğindeki strateji, kentlerin gündem maddeleri haline gelmiştir (Başpınar ve Özvarış, 2021: 8-9). Pandemi sonrasında kentlerin daha hazırlıklı hale getirilmesi için teknolojik gelişimler, ekonomik etkiler ve uzun vadeli dönüşümler üzerine çok daha fazla mesai harcanması gerekmektedir. Bu bağlamda kentler sağlık, hareketlilik ve toplumsal dayanıklılık açısından da sürdürülebilir hale getirilmeye çalışılmalıdır.

Görüldüğü üzere kentlerin sürdürülebilir duruma getirilmesi tüm dünya bakımından yaşamsal bir öneme sahiptir. Bu yüzden ülkeler sadece kendileri için önlem almak ve strateji geliştirmek yerine bütünü kapsayacak ulus üstü-küresel ölçekli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Burada altı çizilmesi gereken en önemli nokta sürdürülebilirliğin kolektif bir bakış açısını gerektirdiğidir. Bu nedenle ülkelerin merkezi yönetimleri ve hatta yerel yönetimler kendi başlarına bu sürdürülebilir kentsel gelişimin takipçisi ve taliplisi olmuştur. Konferanslar sonucunda ortaya çıkan belge ve yol haritalarına bakılarak kentlerine özel önlemler alınmış, yerel kentsel politikalar geliştirilmeye çalışılmıştır. Günümüzde küreselleşmenin bir sonucu olarak adeta küçük bir yerleşim merkezine dönen dünyada; yarınları düşünen, ortak bir geleceğe sahip olduğu bilinci ile hareket eden, doğal kaynakların kısıtlılığı gerçeği ile yüzleşmiş olan tüm kentler için kentsel kalkınmanın sürdürülebilir nitelik taşıması su götürmez bir gerçek olarak yönetimlerin gündemlerini meşgul etmektedir.

Kentsel Sürdürülebilirliği Değerlendirme Yöntemleri

Sürdürülebilir kalkınmanın olmazsa olmaz unsurlarından biri olarak değerlendirilen kentsel sürdürülebilirliğin ölçülebilmesi kentler için büyük önem taşımaktadır. Kentlerin kalkınma hedeflerine ulaşıp ulaşmadığının analizi ve kentsel kalkınmanın devamlılığı sürdürülebilir kentsel gelişme performansına dayanmaktadır (Pınarcıoğlu ve Kanbak, 2020: 19).

Kentsel sürdürülebilirlik için ortaya konulan göstergeler-ölçütler; kentler için geliştirilen sürdürülebilirlik politikalarının olumlu ve olumsuz etkilerinin değerlendirilmesi, bu politika sonuçlarından ders çıkarılması ve yeni

yol haritalarının geliştirilmesi, sürdürülebilirlik sürecinin ekonomi-ekoloji ve sosyal boyutlarında başarısının takip edilmesi, kentin karar alma süreçlerinde bu göstergelerin/ölçütlerin referans olarak kabul edilmesi vb. birçok temel amaca hizmet etmektedir (Memiş, 2020: 248). Ayrıca sürdürülebilir kentsel gelişme ve bu gelişmenin değerlendirilmesi için çevre bilinci yüksek bir toplum, doğal kaynakların korunması vizyonu ve bu bağlamda kentsel sürdürülebilirlik ilkelerinin benimsenmesi çok önemlidir (Özdemir ve Altanlar, 2023). Özetle sürdürülebilir bir kent için sürdürülebilir bir toplumdan yola çıkmak temel şart olarak değerlendirilebilir.

Bu kapsamda kentsel sürdürülebilirliğin değerlendirilme yöntemlerinden anılması gereken ilk gösterge seti BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları içerisinde yer alan SKA.11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar adlı gösterge setidir. Birleşmiş Milletler 2015 yılında '*İnsanlar tarafından insanlar için*' parolası ile evrensel nitelikler taşıyan ve 2030 yılına kadar yerine getirilmesi taahhüt edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını inşa etmiştir. Üzerinde uzlaşılan 17 küresel amacın temelinde yoksulluğu ve açlığı bitirmek, toplumsal eşitliği ve adaleti sağlamak ve de iklim krizini çözmek gibi amaçlar yer almaktadır. Bu amaçların 11.si SKA.11 'Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar' konu başlığı ile sürdürülebilir kentsel gelişimi kapsamaktadır (<https://www.unesco.org.tr>). İçerisinde sürdürülebilir bir kent ve toplumsal yapı için varılması gereken 10 amacı ve bu amaçların izlenebileceği 15 göstergeyi bulunduran SKA.11; kentleri ve kentsel alanları güvenli, dayanıklı ve devamlı kılmak gibi küresel bir nitelik taşıdığı için (<https://sdgs.un.org>) kentsel sürdürülebilirliği değerlendirme yöntemlerinin başında gelen gösterge setlerinden biri olarak görülmektedir.

Tablo 1. SKA 11: 'Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar' Amaç ve Göstergeleri

A.NO	AMAÇLAR	G.NO	GÖSTERGELER
A.11.1	Yeterli, güvenli ve erişilebilir konutlar	G1	Gecekonuda veya resmi olmayan yetersiz konutlarda yaşayan kentliler
A.11.2	Güvenli, düşük maliyetli, erişimi kolay ve sürdürülebilir ulaşım sistemleri	G1	Toplu taşıma araçlarına kolay erişimi olan tüm dezavantajlı kentliler
A.11.3	Katılımcı, entegre ve sürdürülebilir kentleşme	G1 G2	Arazi tüketim hızının artan nüfusa oranı

			Doğrudan katılımı sağlayan demokratik kent planlaması olan kentler
A.11.4	Dünyanın kültürel ve doğal mirasının korunması	G1	Tüm küresel mirasın korunması adına yapılan harcamanın kişi başına düşen oranı
A.11.5	Doğal afetler sonucunda ortaya çıkan insan ve ekonomi üzerindeki tüm olumsuz etkilerin azaltılması	G1 G2	100.000 kişide afetlerden doğrudan etkilene kişi sayısı Afetlerden kaynaklanan ekonomik kayıplar ve GSYİH ile bağlantılı alt yapının gördüğü hasar ve temel hizmet sunumundaki kesinti
A.11.6	Atık yönetimine özel önem verilmesi	G1 G2	Toplam belediye atığının içindeki toplanan ve yok edilebilen katı atık oranı Kentlerdeki yıllık ortalama ince partikül maddelerin ortalaması
A.11.7	Yeşil ve kamusal alanlara tüm toplum kesimlerinin evrensel erişiminin sağlanması	G1 G2	Kentlerdeki kamusal yapılaşmış alanlara cinsiyete, yaşa ve engelli kişilere göre erişim oranı Son 1 yıl içinde cinsiyet, yaş ve engelli durumlarına göre yaşanan taciz mağdurlarının oranı
A.11.a	Ulusal ve bölgesel kalkınma planlarını güçlendirmek	G1	Kentsel politikalar ve bölgesel kalkınma planları ile kalkınmanın sağlanması ve finansal alanların genişletilmesi oranı

A.11.b	2020 yılına kadar kapsayıcılık, kaynak etkinliği ve afet riskine yönelik azaltıcı politikaların uygulanması	G1 G2	Yerel afet ve risklerde Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi 2015-2030 uygulanma oranı Ulusal ve yerel afet riskini azaltma politikalarına sahip ülke sayısı
A.11.c	Yerel malzemeler kullanılarak dayanıklı ve sürdürülebilir binalar yapımı konusunda en az gelişmiş ülkeleri desteklemek	G1	Yerel malzeme kullanılarak yapılan sürdürülebilir, kaynak etkin binalar için gelişmişlik düzeyi en düşük ülkelerde yapılan finansal yardım oranı

Kaynak: (<https://sdgs.un.org/goals/goal11#undefined>; Erdem, 2022, s.190'dan yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Tablo 1’de görüldüğü üzere; kentsel sürdürülebilirlik çalışmalarının genel olarak çerçeveleri çizilmiş ve bu gelişimin izlenmesi için göstergeler belirlenmiştir. Amaçlar ve bu amaçlara ait göstergeler kentsel sürdürülebilirliğin değerlendirilmesinde veri sağlamak için oluşturulmuştur. Bu göstergelerdeki sayısal veriler, amacın ne kadar gerçekleştirmeye yaklaştığı konusunda fikir vermektedir. Klopp and Petretta (2017: 95)’e göre oluşturulan bu amaçlar sayesinde kentsel gelişimin sürdürülebilirliği pek çok disiplini kapsar hale gelmiştir. Fakat bu sürdürülebilir kentsel kalkınma amaçlarının, hali hazırda bulunan kentsel yönetim politika ve planlamalarına nasıl uyum sağlayacağı ve bu verilerin takibinin nasıl sağlanacağı konusundaki soru işaretleri varlığını devam ettirmektedir. Sonuç olarak her ne kadar Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulmuş ve küresel bir alana yayılmış olsa da SKA.11 gösterge seti de diğer gösterge/ölçüm setleri arasında yer almakta ve sürdürülebilir kentsel gelişimin değerlendirilmesinde bu gösterge setinin de eksiklikleri olduğu savunulmaktadır.

Kentsel sürdürülebilirliği değerlendirmek için kullanılan bir diğer ölçüm seti Şehir Refah Endeksi (CPI)’dir. BM tarafından 2012 yılında yayınlanan ‘Dünya Şehirlerinin Durumu’ adlı raporun yeni baskısında sadece ekonomik kalkınmanın teşvik edildiği kentlerde refahın azalma eğilimi gösterdiğinin ve göz ardı edildiğinin altı çizilmiştir. BM-Habitat, rapor aracılığıyla Şehir Refah Endeksi (CPI) oluşturmuş ve ekonomik üretkenliğin yanı sıra; kentsel alt yapının, kentlilerin yaşam kalitesinin, kentliler arasındaki eşitliğin ve doğal çevrenin sürdürülebilirliğinin refaha doğrudan etkisi olduğunu belirtmiştir. Bu endeksle birlikte bahsi geçen konularda 5 temel boyut ve bu boyutların gelişim düzeylerinin gözlemlendiği birçok alt boyut ortaya koyulmuştur. Hem bir

politika tasarlayıcı hem de kentlerin sürdürülebilirliği için ölçüm seti görevi gören Şehir Refah Endeksi (CPI) bu özelliği ile önem taşımaktadır (UN-HABITAT, 2012: <https://unhabitat.org>).

Tablo 2. Şehir Refah Endeksi (CPI) Ana Boyutları ve Alt Boyutları

CPI ANA BOYUTLAR	CPI ALT BOYUTLAR
Üretkenlik	1.Yoğunlaşma ekonomilerini kullanma 2.Üretim avantajları oluşturma 3.Mal ve insan dolaşımı içi alt yapı oluşturma 4.Verimli yaşama sistemleri 5.Çok merkezli kentsel gelişim 6.Karma arazi kullanımı 7.Kentsel koridorlar oluşturma
Alt Yapı Geliştirme	1.Temiz alt yapı 2.Çok modlu ulaşım sistemleri için kaldırım ve bisiklet yolları 3.Ekonomik ve verimli alt yapı sistemleri 4.Yoğunluğu destekleyici entegre alt yapı geliştirme
Yaşam Kalitesi	1.Kentsel kimlik ve kültürün geliştirilmesi 2.Güvenli kentsel tasarım yerleri oluşturulma 3.Yeşil kamusal alanlar 4.Çok işlevselli kentsel alan gelişimi
Eşitlik ve Sosyal Katılım	1.Hareket özgürlüğü

	2.İyi konumlandırılmış kamu olanakları 3.Karma mahalleler(iş-konut) 4.Tüm grupların katılımını teşvik etme 5.Arazi gelişiminin finansal kaynak oluşturmaları
Çevresel Sürdürülebilirlik	1.Hava ve su temizliği 2.Biyçeşitliliğin korunması 3.İklim değişikliğinin azaltılması 4.Altarнатif enerji kaynaklarının kullanımı 5.Kamusal alanların entegrasyonu 6.Karbon emisyonunu azaltma 7.Kentsel yoğunluğun planlanması ve kentsel tasarımda doğal çevrenin korunması

Kaynak: (UN-HABITAT, *State of the World's Cities 2012/2013 Prosperity of Cities*: 135'ten yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Tablo 2’de görüldüğü gibi Şehir Refah Endeksi (CPI), kentlerle ilgili birçok fırsata yer vermesinin yanı sıra kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlara da çözüm üretmeye çalışan alt boyutları çok çeşitli, uygulanabilirliği görece daha kolay ve esnek bir ölçüm setidir. Küresel değerlendirmelerin zorluğunu aşmak amacı ile yerel izlemeye olanak sağlayan CPI, BM tarafından 2016 yılında yapılan toplantıda SKA.11 göstergeleri ile birlikte analiz edilmiş ve temelde amaç ve göstergelerinin hepsi ile uyum sağladığı ortaya konulmuştur (Pınarcıoğlu ve Kanbak, 2020: 24-25).

Arcadis Sürdürülebilir Şehir Endeksi hem SKA.11 gibi küresel nitelikler taşıdığı hem de CPI gibi kentlerin refah seviyelerini ölçmeye odaklandığı için burada anılması gereken bir diğer sürdürülebilir kent ölçüt setidir. ‘*Karın ötesinde refah*’ sloganı ile yola çıkan Arcadis organizasyonu, 2022 yılında 5. baskısını çıkardığı Sürdürülebilir Şehir Endeksi’nde insanları kentlerde yaşamaya iten temel nedenin refah vaadi olduğunun altını çizmektedir. Bu vaadi

gerçekleştirebilmek için ise ekonomik kalkınmanın tek başına yeterli olamayacağına ancak sürdürülebilir bir kentsel gelişme ve yaşam standartlarının yükseltilmesi ile mümkün olacağına atıf yapılmaktadır. Endeks kentsel refahı gezen, insan ve kâr olmak üzere 3 temel sütun ve bunlara bağlı çeşitli göstergeler ile değerlendirmektedir (<https://www.arcadis.com>).

Tablo 3. Arcadis Sürdürülebilir Şehirler Endeksi Sütun ve Göstergeleri

SÜTUN	GÖSTERGELER
1.GEZEGEN	Yenilenebilir enerji kullanımı Sera gazı emisyonları Hava kalitesi İklimsel değişikliği Sürdürülebilir ulaşım sistemleri Yeşil alanlar Çevresel hedefler Kentsel gelişim politikaları Alt yapı sistemlerine yatırım
2.İNSANLAR	Yaşam kalitesi Sosyal performans Sağlık, eğitim vb. temel hizmetler Kapsayıcılık ve güvenlik Gelir eşitsizliği İstihdam olanakları Verimli ulaşım sistemleri (toplu taşıma)
3.KÂR	Kişi başına düşen GSYHİ Erişilebilir konutlar Alım gücü

	Geniş ticaret ağı
	Ekonomik gelişmeler
	Entegre bir iş alt yapısı

Kaynak: (<https://www.arcadis.com> 'dan yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Tablo 3'e göre bir kenti sürdürülebilir kılmak ve o kentin refahını sağlamak gezegen, insanlar ve kâr üçlü sütunun birlikte kalkındırılması ile mümkün olmaktadır. Yani sütunlardan herhangi birisine daha fazla önem atfedip diğerlerini ihmal etmek kentsel sürdürülebilir gelişimi sekteye uğratacaktır. Bir kent için ekonomi ne kadar önemli ise hava kalitesi, alt yapı ve yaşam standartları da o kadar önemli görülmektedir. Sonuçta bir kent, kentlilerin her biri için başarılı bir kentsel hayat garantisi veremez ancak yaşam kalitesini yükseltmeyi, iklim krizini azaltmayı ve kentteki refah seviyesini yükseltmeyi taahhüt ettiği bir kentsel ortam sağlayabilir (ARCADİS, 2022).

Dünyada sürdürülebilir kentsel gelişimin ölçülebilmesi için oluşturulmuş birbirinden farklı ve daha birçok ölçüt/gösterge seti bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Çin Kentsel Sürdürülebilirlik Endeksi, ELITE Kent Ölçütleri, STAR Topluluk Sıralama Sistemi, OECD- Kompakt Kent, AB Eko-kent, Yavaş Kentler, Siemens Yeşil Kentler, Avrupa Çevre Ajansı Kent Metabolizması Çerçevesi, Avrupa Komisyonu Yeşil Başkent Ödülü, Avrupa Kentsel Sürdürülebilirlik Göstergeleri, Avrupa Kent Ekosistemi, Sürdürülebilir Kentler İçin Referans Çerçeve, Sürdürülebilirlik İçin Ölçüt Seti Yaklaşımı şeklinde sıralanabilmektedir. Her ne kadar ortaya çıktıkları yere, temel ihtiyaçlara ve önceliklere göre farklılıklar gösterebilirler de bu ölçüt setlerinde temel amaç, kentsel sürdürülebilirliğin değerlendirilmesine veri sağlamaktır (Erdem, 2022: 191; Tuğaç, 2019: 711-712).

Kentlerin sürdürülebilirliğinin rasyonel olarak bir anlam taşıması için bu sürdürülebilirliğin yukarıda adı geçen ölçüt setlerinden herhangi birisi ile ölçülebiliyor olması beklenmektedir. Sürdürülebilir kentlerde bu ölçüt/gösterge setlerinden elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda kentin performansı ortaya çıkmaktadır. Kentlerin kendi amaç ve gereksinimlerine uygun ölçüt setlerini seçerek yaptıkları değerlendirmeler, kendi kentlerine ait sorunların çözümü ve sürdürülebilirliğin devamı için büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda seçilen gösterge/ölçüt setlerinin o kente ait tüm boyutları kapsıyor olması beklenmektedir (Akpınar, 2021: 62). Ancak bu koşullar sağlanırsa sürdürülebilir kentleşme teorik bir bilgi olmaktan çıkıp hayat pratiğine dönüşebileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak kentsel sürdürülebilirliği değerlendirme araçları, kentlerdeki yaşam standartlarının yükseltilmesi, sürdürülebilir bir kentleşme,

ekonomik, ekolojik ve sosyal kalkınma ve de kentlilerin refah seviyelerini ölçmek vb. temel amaçlar için kullanılmaktadır. Bu endekslerden elde edilen bilgiler ışığında yerel karar vericiler sürdürülebilirlik performanslarını görebilmekte ve buna göre kentsel politikalar üretebilmektedir. Kentlerin sürdürülebilirlik gösterge/ölçüt setlerine göre politikalarla sürdürülebilirliği önceleme bu kentlerde yaşam standartlarının iyileştirilmesine ve çevresel-ekonomik-sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasına hizmet etmektedir (Özdemir ve Altanlar, 2023). Aynı zamanda kent yönetimlerinin bu ölçüt/gösterge setlerinin verilerine göre kentsel politikalarını biçimlendirmesi sürdürülebilirliğin sağlanmasının yanı sıra kentin tüm paydaşlarını kapsayan yenilikçi fikirler üretilmesine ve mevcut uygulamaların iyileştirilmesine de yarar sağlayacağı düşünülmektedir (Tuğaç, 2019: 712). Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda bir kentin sürdürülebilirliği kadar bu sürdürülebilirliğin değerlendirilmesinin de önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Kentsel sürdürülebilirliği doğru ve güncel verilerle ölçmek ancak o kente uygun ölçüt/gösterge setini doğru seçmek ve sonuçlarını iyi analiz edip bu sonuçları kentsel politikaların odağına yerleştirmekle mümkün olacağı düşünülmektedir.

21.Yüzyılda Sürdürülebilir Kentler

Günümüz kentlerinin hızlı kentleşme, nüfus yoğunluğu, iklim değişikliği vb. nedenlerle yaşadığı baskı sonucunda sürdürülebilir kentlerin inşası bir zorunluluk haline gelmiştir. Oluşturulacak sürdürülebilir kentler, temelde geçmişten dersler çıkaran ve gelecekte yaşanabilecek krizleri öngören bir tasarıma dayandırılmaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir kentlerin enerjiden altyapıya, ekolojiden erişilebilirliğe, ekonomiden kültüre, bilimden teknolojiye kadar çok boyutlu bir vizyonla hareket etmesi beklenmektedir (Bibri, 2021: 704). Aynı zamanda bu kentlerin bağımsız ve sürdürülebilir ekosistem oluşturması, temel sorunların yerel olarak karşılanabilir olması, planlama süreçlerinin bugünü ve geleceği kapsayan esneklikte olması, çevre dostu ulaşım sistemlerinin teşvik edilmesi, kentsel tasarımın doğal ve yapıllı çevrenin uyumuna dayanması, mutluluk, canlılık, refah vb. insani unsurların ön plana çıkması, sadece fiziksel altyapının değil toplumsal ve bireysel iyi varoluşun da önemli olduğu düşüncesine vurgu yapması beklenmektedir (Maltaş Erol ve Görmez, 2020: 273-274). Nihai olarak 21.yüzyılda sürdürülebilir kent yaklaşımı küresel ölçekli bir paradigma durumunu almıştır. Gelecek nesillerin de günlük yaşamlarını sürdürebileceği, bugünkü verimi ve daha fazlasını sağlayabilecekleri bir kentin devamlılığı temel fikri ile oluşturulmaya çalışılan sürdürülebilir kentler, mevcut kentlerin dönüşmesi ve tazelenerek yeniden doğması şeklinde de algılanabilmektedir.

Yukarıda genişçe yer verilen kentleri sürdürülebilir hale getirme çabası, bu kapsamda geliştirilmiş gösterge/ölçüt setleri ve her geçen gün yenisi eklenen uluslararası konferans/toplantılara karşın kentler üzerindeki neoliberal ve kâr merkezli politikaların sürdürülebilirliğin önüne geçtiği gerçeği varlığını

korumaktadır. Kentlerin plansız ve sınırsız bir şekilde sadece ekonomik kaygılarla doğal kaynakları tüketerek sağlamaya çalıştığı kalkınma hareketi, sürdürülebilir bir nitelik taşımamaktadır. Sürdürülebilir kentler için çok boyutlu bir kalkınmanın hedeflenmesi ve ekonomi kadar ekoloji ve sosyal boyutların da önemsenmesi gerekmektedir. Bugünün kentlerinin, yarının gereksinimlerini karşılama konusunda endişeler taşıdığı gerçeği nedeniyle kentleri sürdürülebilir kılmak, küresel ve bölgesel krizlere karşı dayanıklı olmasını sağlamak ve kentsel alandaki yaşam standartlarını yükseltmek için yeni kent formları geliştirilmiştir.

21.yüzyılın sürdürülebilirliğini önceleyen yeni kent formları çeşitli isimlerle anılmaktadır. Bunlar Akıllı Kent, Dirençli/Dayanıklı Kent, Eko-kent, Kompakt Kent, Sağlıklı Kent, Yeşil Kent, Yavaş Kent vb. adlarla sıralanabilmektedir (Erdem, 2022; Tuğaç, 2019). Bu çalışmada günümüz teknolojilerini yansıtan *Akıllı kent*, küresel krizlere yanıt verebilen *Dirençli kent*, doğal kaynakları ve ekosistemi koruma odağındaki *Eko-kent* ve kentsel alanların verimli kullanılmasını sağlayan *Kompakt kent* modellerine kısaca yer verilmiştir.

Akıllı Kent: Birçok farklı noktanın odağında tanımlanabilen akıllı kent yaklaşımı, sürdürülebilir kentsel gelişim için önemli bir çözüm yolu olarak görülmektedir. Akıllı kentler güvenliğin ön planda olduğu, doğal kaynakların etkin ve verimli kullanıldığı, ekolojik bir bakış açısının benimsendiği, alt yapı sistemlerinin takip edildiği, yenilenen ve güncellenebilir teknolojilerle donatılmış kentler olarak ifade edilmektedir (Hall, 2000: 1). Aynı zamanda akıllı kent yaklaşımı, bugünün ve yarının olası sorunlarına çözüm yolları üretebilen, akıllı sistemlerle ve bilgi iletişim teknolojileri ürünleri ile yeni hizmetlerin sunulduğu (Clarke, 2013: 1) güncel olarak nitelendirilen yaşayan-nefes alan-kentsel alanlar olarak ifade edilebilmektedir. Akıllı kentlerin gelişimine etki eden ve sürdürülebilirliğini sağlayan altı temel bileşen bulunmaktadır. Bunlar, teknolojik üretim ve tedarik zinciri ve rekabetçi ekonominin oluşturduğu *Akıllı ekonomi*, kentsel hayata katılımın ve teknolojik hizmetlerin kullanımının oluşturduğu *Akıllı insan*, karar verme süreçlerindeki şeffaflığın oluşturduğu *Akıllı yönetim*, teknolojik ve güvenli bir alt yapının oluşturduğu *Akıllı ulaşım*, sürdürülebilir kaynak yönetiminin oluşturduğu *Akıllı ortam*, sosyal yapılaşma ve temel hizmetlerin sunumunun oluşturduğu *Akıllı yaşam* şeklinde özetlenebilmektedir (Giffinger et al., 2007: 12).

Kentsel yaşamı kolaylaştırmak ve yaşam kalitesini yükseltmek için akıllı niteliği kazandırılan evler, alt yapı sistemleri, arabalar, ulaşım sistemleri vb. hizmetler giderek daha büyük önem taşır duruma gelmektedir. Doğal kaynakların israfından kaçınan akıllı ulaşım sistemleri, beklenmedik olay ve krizlerde kullanılmak üzere geliştirilen akıllı uyarı sistemleri, temiz enerji kullanan akıllı alt yapı sistemleri, sürdürülebilir bir atık döngüsü için akıllı atık sistemleri kentlilerin zamandan ve enerjiden tasarruf etmesini sağlamaktadır. Bu akıllı kent uygulamaları sayesinde kentsel hizmetler, ekosistemi koruyan ve sürdürülebilir bir durum almaktadır (Babaoğlu, Bilici ve Örselli, 2019: 1301).

21. Yüzyıl kentlerinin çoğu bu bahsi geçen uygulamaların kullanıldığı ve kentlilerin tercih ettiği kentler olmak konusunda rekabetçi bir yaklaşım sergilemektedir. Diğer bir anlatımla sadece tüketmek yerine üreten ve kentsel alanının sürdürülebilirliğini sağlayabilen kent olma temel amacı ekonomik, sosyal, ekolojik, kültürel, teknolojik vb. birçok boyutu kapsayan küresel bir vizyon halini almıştır. Bu nedenle akıllı kentler sürdürülebilir kentsel gelişimin en güçlü araçlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Dünyada birçok akıllı kent bulunmakta ve bu kentlerin dinamik yapıları nedeniyle rekabetteki yerleri değişkenlik gösterebilmektedir. IMD Smart City Observatory tarafından yapılan sıralamaya göre 2024 yılında dünyanın en akıllı 10 kenti Singapur, Helsinki, Zürich, Auckland, Oslo, Kopenhag, Cenevre, Taipei City, Amsterdam ve New York olarak sıralanmaktadır (<https://www.kentbilgisistemi.com/>).

Görüldüğü üzere akıllı kentler, sürdürülebilir kalkınma ve teknolojik gelişmelerin uyumlu bir düzeyde olmasına vurgu yapmaktadır. Çevresel sorunların çözümü ve kaynak yönetiminde kritik bir rol oynayan akıllı kent yaklaşımı, özellikle enerji tasarrufu, atık yönetimi, acil durum yönetimi vb. konularda hem bireyin yaşam kalitesine hem de doğal çevrenin ekosistemine olumlu katkı sunmaktadır. Bu bağlamda akıllı kentlerle birlikte sadece akıllı sistemlere değil aynı zamanda insan faktörüne de atıf yapıldığı görülmektedir. Tüm bunlar akıllı kentlerin içerisinde bulunduğu dinamik yapı gereği rekabet ortamının yoğunlaşmasına, akıllı kent vizyonunun gelişerek yayılmasına sebep olmaktadır. Yenilikçi ve sürdürülebilir çözüm üretme amacıyla kentlerin alt yapılarını dijitalleştirmelerine, akıllı ulaşım sistemlerini genişletmelerine ve kentlerin rekabet gücünü artırmalarına katkı sağlayabilecektir. Ancak akıllı kent uygulamalarının yüksek maliyetli olduğu ve sosyal eşitsizliklere yol açabileceği de unutulmamalıdır. Teknolojiye erişimdeki eşitsizlikler kentlilerin bir kısmının bu hizmetlerden mahrum kalmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle akıllı kent politikaları geliştirilirken ve akıllı kent uygulamaları arasında tercih yapılırken özellikle toplumsal kapsayıcılık ve adalet ön planda tutulmalıdır. Sonuç olarak içerisinde birçok fırsatı bulunduran akıllı kent yaklaşımının pratiğe dönüştürülmesinde sosyal ve ekonomik dengenin gözetilmesi büyük önem taşımaktadır.

Dirençli Kent: Sürdürülebilir bir kentsel gelişim için kentlerin mevcut yapılarının dayanıklılığı ve doğal afetlere-sosyal olaylara karşı dirençli olmaları büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda dirençli/dayanıklı kent formları sürdürülebilirlik için geliştirilen öncelikli çözüm yollarından biridir. OECD tarafından yapılan dirençli kent tanımlamasına göre gelecekte birçok alan bakımından (ekonomik, sosyal, çevresel, kurumsal vb.) ortaya çıkma olasılığı olan anî krizlere karşı kentsel yapı ve araçlarını koruyabilen ve bu araçların işlevselliğini kriz sonrasında da devam ettirebilen aynı zamanda bu krizleri atlatabilecek bir ön hazırlığa sahip olan kentlere dirençli kent denilmektedir (Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), 2018). Üyesi olan 100 kentin dirençlilik stratejilerinin geliştirildiği ve dirençlilik için

yatırımların izlendiği Dirençli Kent Ağı adı verilen platform tarafından 2013 yılında dirençli kentin kapsamlı bir tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre ise dirençli kent, kaynağı fark etmeksizin olası kriz ve tehlikelere karşı toplumun tüm kesimlerini kapsayan bir bakış açısı ile mücadele edebilen, bu krizlerle başa çıkabilmenin yanı sıra kriz sonrası durumlara uyum sağlayabilen ve gelişimini devam ettirebilen kentlerdir (Resilient Cities Network, 2024).

Günümüz kentlerinde olası risklerin azaltılması ve ortaya çıkan zorluklara çözümler üretebilme yeteneği, kapsayıcı bir yönetim anlayışı ile mümkün olmaktadır. 21.yüzyıl, aniden gelişen krizler ve tekrarlayan tehditler açısından kentleri bu durumlara karşı dirençli olmak zorunda bırakan özel bir dönem olarak görülmektedir. Depremler, seller, kasırgalar, küresel salgın hastalıklar ve terör saldırıları önceden önlem alınması gereken tehditlerden sadece bazılarıdır. Kentlerin dayanıklılığı sistemlerinin, kamu-özel kurumlarının, çeşitli topluluklarının ve tek tek bireylerin bu kriz durumlarında ayakta kalma, kriz dönemine ve sonrasına uyum sağlama kapasitesi üzerinden değerlendirilmektedir. Kentlerin gelecekte de bu ve benzeri tehdit ve risklere karşı dirençli olması afetlere karşı hazırlıklı olmaya, kentsel alanların ve doğal çevrenin korunmasına, kentsel planlamaya, olası tehditlerin çok yönlü analizine, yerel aktörler tarafından yerel çözüm yollarının geliştirilmesine ve toplumun her kesimini kapsayan bir yol haritasının çizilmesine bağlanmaktadır (<https://resilientcitiesnetwork.org>). Bu bağlamda dirençli kentlerin gerçekleştirmeyi amaçladığı bazı temel hedefler mevcuttur. Bu temel hedefler 2015 yılında yayınlanan The City Resilience Framework adlı raporda 4 kategoriye bölünerek 12 başlık altında toplanmıştır. Birinci kategoriye *Sağlık ve Esenlik* başlığı altında; temel ihtiyaçların karşılanma seviyesi, geçim kaynakları ve iş imkanları, etkili sağlık sistemi oluşturmaktadır. İkinci kategoriye ise *Ekonomi ve Toplum* başlığı altında ortak kimlik ve sivil topluma katılım, kapsayıcı bir güvenlik sistemi ve adaletli hukuk sistemi, sürdürülebilir ekonomi oluşturmaktadır. Üçüncü kategori *Altyapı ve Ekosistem* başlığında çevresel tahribatın en aza indirilmesi ve hassasiyet, alt yapı sistemlerinin bakımı ve ekosistemin korunması, güvenli iletişim ağı ve çok boyutlu ulaşım sistemleri yer almaktadır. Dördüncü kategori ise *Liderlik ve Strateji* başlığı ile çok aktörlü yönetim ve etkin liderlik, paydaş katılımı, kentsel kalkınma planları şeklinde düzenlenmektedir (Rockefeller Foundation and ARUP, 2015: 7). Dünyada bu hedefleri gerçekleştirmek için çaba sarf eden birçok kent bulunmaktadır. Bu kentlerin başında 2019 yılında Covid pandemisinde sergiledikleri başarı ve gösterdikleri dirençlilik ile Güney Kore, Singapur, Hong Kong gelirken, kendine ait bir dayanıklı kent stratejisi bulunan Montreal, Kyoto, Tampere, Cardiff, Lizbon ve Oslo da listenin başlarında yer alan dirençli kentler olarak değerlendirilmektedir (Özdemir ve Altanlar, 2023).

Küresel krizler ve doğal afetler, kentlerin geleneksel yönetim modelleri ile sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır. Dirençli kentler, krizlere proaktif çözümler sunarak kentlerin geleceğini güvence altına almaktadır. Dirençli

kentlerin geleceğin kent modeli olduğu varsayımıyla yola çıkıldığında bazı sonuçlara varılmaktadır. Bunlardan ilki, kentlerin artan krizlere karşı hazırlıklı olması şartıdır. Küresel ısınma, doğal afetler, salgın hastalıklar vb. krizlerin daha sık yaşanması, kent yönetimlerinin bu durumlara önceden hazırlıklı olması gerektiğini göstermektedir. İkincisi, kapsayıcı yönetim modelini gerekliliğidir. Dirençli kentler sadece fiziksel altyapıyı güçlendirmekle başarılı olamaz, aynı zamanda toplumsal katılımı ve yönetim süreçlerini geliştirmek zorundadır. Kriz anlarında sadece devletin değil özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve bireylerin de sürece dahil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Katılımcı yönetim anlayışı, kriz anlarında toplumun tüm kesimlerini kapsayan çözümler üretmeye olanak tanımaktadır. Üçüncüsü ise ekonomik ve çevresel faktörlerin denge unsuru olmasıdır. Dirençli kent stratejileri uygulanırken ekonomik sürdürülebilirlik de göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda çevre dostu politikalar geliştirilerek doğal ekosistemin korunması ve sürdürülebilir kentleşme sağlanmalıdır. Sonuç olarak dirençli kentler, geleceğin kent yönetim anlayışında kritik bir yere sahiptir. Sadece krizlere dayanıklı olmak değil, kriz sonrası hızla toparlanabilmek ve gelişmeye devam edebilmek de önemlidir. Özellikle büyük şehirlerde dirençli kent stratejilerinin geliştirilmesiyle hem doğal afetler hem de ekonomik ve sosyal krizler karşısında kentlerin sürdürülebilirliğinin sağlanacağı varsayılmaktadır.

Eko Kent: Kaynakların sürdürülebilirliği ve doğal ekosistemlerin sağlıklı şekilde işlemesi temel prensibine dayanan ekolojik kent yaklaşımı sürdürülebilir kentsel gelişim için oluşturulmuş bir diğer kent modelidir. Eko-kent yaklaşımı ile kentsel alanlardaki yenilenemez doğal kaynakların tüketiminin minimize edilmesi, yenilenebilir kaynakların ise tüketildiği oranda yerine konulabilmesi ve de sağlıklı işleyen bir ekosistem ile tüm canlıların yaşayabilirliğine vurgu yapılmaktadır (Bibri, 2020: 7). Richard Register (1987) de eko-kenti, çevresel olanakları aşmadan ekolojik yapının sağlıklı şekilde sürdürüldüğü yaşam alanları olarak tanımlamaktadır. Kentlerin -eko ön adıyla anılabilmesi için bazı temel özellikleri taşıması gerektiği belirtilmiştir. Bu özellikler enerjiyi az tüketen, toprağı israf etmeyen, alternatif temel enerji kaynaklarını (güneş, rüzgar vb.) kullanan, akıllı bir atık yönetimine sahip, geri dönüşüm teknolojisini aktif şekilde kullanabilen, temiz su kaynaklarını koruyan ve tarihsel süreç içerisinde çok küçük değişimler göstererek varlığını devam ettirebilen kentler şeklinde sıralanmaktadır (Register, 1987'den aktaran Akçakaya, 2020: 154). Doğal bir ekosistemin model alındığı, kendi kendine yetebilen ve sürdürülebilirlik üzerine oluşturulmuş kentlere eko-kent adı verilmektedir. Eko-kent yaklaşımında insan yerleşimlerinin tıpkı doğal yaşam alanları gibi kendisini yenileyebilen, absorbe edemeyeceği katı atığı üretmeyen, çevresindeki yapıya ya da doğal kaynaklarla sağlıklı ilişkiler kurabilen bir mekanizma olduğu varsayılmaktadır. Bu bağlamda eko-kentlerin hedeflere ulaşma seviyelerinin ölçülmesi ve kentlerin eko-kent olma yolundaki performanslarının ölçümü Ekolojik Kent Çerçevesi ve Standartları adı verilen dört sütun ve on sekiz göstergeden oluşan bir ölçüm seti ile

değerlendirilmektedir. Birinci sütunu oluşturan *Kentsel Tasarımda*; kentlilerin çevre dostu ve enerji tasarrufu sağlar şekilde yürüyerek ya da toplu taşıma ile konutlarına, iş yerlerine, yeşil kamusal alanlara ve günlük ihtiyaçlarını karşılayacak kentsel hizmetlere ulaşmaları, İkinci sütunda *Biyo-Jeo-Fiziksel Özellikler*; hava, su, toprak, enerji gibi doğal kaynakların temiz, sağlıklı, yenilenebilir ve ulaşılabilir olması, Üçüncü sütunda *Sosyo-Kültürel Özellikler* ile kentteki kapsayıcı kültürel yapı, adil gelir dağılımı, refah seviyesi, katılımcı yönetim ve eğitim, Dördüncü sütunda ise *Ekoloji* adı altında biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesi, ekosistemlerin taşıma kapasitesi ve ekolojik bütünlüğün desteklenmesi değerlendirilmektedir (<https://ecocitybuilders.org/>).

Sürdürülebilir bir kent temel amacı ile yola çıkan eko-kent tasarımları; akıllı kent sistemlerini, yenilenebilir alternatif enerji kaynaklarını, bütünleşik alt yapı sistemlerini, yeşili önceleyen çevre dostu ekolojik politikaları benimsemektedir. Ancak bu şekilde oluşturulmuş insan yerleşimlerinin tüm boyutları ile sürdürülebilir olabileceğine atıf yapılmaktadır (Yalçın, 2023: 301). Dünyada mevcut kentlerin dönüştürülmeye çalışıldığı ya da sıfırdan oluşturulmaya çalışılan birçok eko kent örneği bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Freiburg, Vauban, Hamburg, Reiselld, Moreland, Sydney, Bristol, Toronto, Tianjin, Dongton, Curitiba, Kopenhag, Reykjavik, Cleveland, Masdar, Vaxjo olarak sıralanabilmektedir (Kaya ve Susan, 2020: 927; Özdemir ve Altanlar, 2023).

Küresel iklim değişikliği ve çevresel bozulmalar, kentlerin sürdürülebilirliği açısından büyük tehditler oluşturmaktadır. Eko-kentler, bu tehditlere karşı uzun vadeli çözümler sunarak geleceğin kent planlamasının temelini oluşturmaktadır. Akıllı teknolojiler, yeşil enerji sistemleri ve ekolojik tasarım ilkeleri, modern kentlerin olmazsa olmaz unsurları haline gelmiştir. Eko-kent projeleri, sadece çevresel sürdürülebilirliği değil aynı zamanda ekonomik kalkınmayı da desteklemektedir. Yeşil enerji yatırımları, yeni iş alanları yaratarak ekonomik büyümeyi teşvik eder. Turizm açısından da eko-kentler cazibe merkezleri haline gelebilir. Dünyada hızla artan kentleşme oranları göz önüne alındığında kentlerin eko-kent kriterlerine uyum sağlaması, gelecek nesiller için yaşanabilir alanlar oluşturulmasını sağlayacaktır. Yeşil alanlar artırılmalı, kent merkezlerinde doğal alanlar korunmalı ve genişletilmelidir. Eko-kentler, çevresel sürdürülebilirliği sağlamanın yanı sıra ekonomik ve sosyal refahı da artırmaktadır. Dünyada hızla artan kentleşme oranları göz önüne alındığında kentlerin eko-kent kriterlerine uyum sağlaması, gelecek nesiller için yaşanabilir alanlar oluşturulmasını sağlayacaktır. Bu uyum sağlama sürecinde kentlerin benimsemesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: Yenilenebilir enerji kullanımının teşvik edilmesi; güneş ve rüzgar enerjisi sistemleri yaygınlaştırılmalıdır. Akıllı ulaşım sistemlerine yatırım yapılması; toplu taşıma ve bisiklet yolları daha entegre hale getirilmelidir. Atık yönetimi ve geri dönüşüm sistemlerinin geliştirilmesi; çöp ayrıştırma, organik atık geri dönüşümü vb. uygulamalar yaygınlaştırılmalıdır. Halkın

bilinçlendirilmesi ve eko-kent bilinci oluşturularak vatandaşların aktif katılımı sağlanmalıdır.

Kompakt Kent: Kentlerin yayılmacı politikalarına karşıt olarak geliştirilen bu yaklaşım, geniş alanları kapsayan kentlerin oluşturduğu çevresel, sosyal ve ekonomik olumsuzlukları gidermek temel amacındaki sürdürülebilir kent formudur. Sınırları ve kapasiteyi göz ardı ederek kırsal alanları da kapsayacak biçimde yayılan kentsel yaşam alanları yerine daha dar bir alanda yoğunlaşan bir yerleşimi benimseyen kompakt kent anlayışı bütünleşik bir planlamayı barındırmaktadır (Baş, 2019: 108). Genel itibariyle literatürde kompakt kentin tanımlanması yerine özellikleri üzerinde durulmuştur. Kompakt kentin temel bileşenleri, insan nüfusunun tek bir yerde toplandığı '*merkezilik*', tüm kentsel yaşam aktörlerinin bir ve beraber olduğu '*bütünlük*', insanların konutlarının ve iş alanlarının yakınlığını gösteren '*yoğunluk*', kentsel arazilerin birden fazla amaç için kullanıldığı '*çeşitlilik*', kentli nüfusunun artışı ve yapı stoğunun durumunun analiz edildiği '*faktör yoğunluğu*' ve de son olarak kentsel alan yapı ve birimlerinin konsantre olduğu '*çözünürlük*' şeklinde sıralanabilmektedir (Çalışkan, 2004: 34-36). Kompakt kent kendine has özellikleri olan, belirli bir şekle sahip ve yakınlığı temel alan bir kent formudur. Kentsel alanların ve diğer yaşam alanlarının sınırları net şekilde ayrılmış ve kentsel alanların bu alanlara yayılması engellenmeye çalışılmaktadır. Çoğu zaman tek bir merkezi baz alan iç içe bir yapıdadır. Ulaşım sistemleri ise kent merkezinden çepere doğru azalan bir yoğunluk göstermektedir (Mikaeilli ve Memlük, 2013: 43).

Bu bağlamda Neuman (2005: 14-15) da kompakt kentin özelliklerini; yerleşim yerlerinde ve istihdamda yoğunluk, arazi kullanımında çeşitlilik, toprak kullanımının sürdürülebilir oluşu, sosyo-ekonomik gelişmelere uyum, yan yana iç içe bir gelişim yapısı, kentleşmenin sınırlarının net oluşu, kentsel alt yapının verimi ve etkin kullanımı, ulaşım sistemlerinin çeşitliliği, kentsel alanlar arasında kolay erişim, cadde ve sokakların birbirine bağlılığı, âtıl alanların oranındaki azlık, merkezi bir planlama sistemi ve tüm bunları gerçekleştirmek için hükümet tarafından verilen finansal destekler şeklinde sıralamıştır. OECD tarafından 2012 yılında yayınlanan raporda kompakt kentlerin tanımlanabilmesi için taşınması gereken temel özelliklerin değerlendirildiği bir ölçüm seti geliştirilmiştir. Bu ölçüm setinde kentsel gelişimin sınırları belli bir alana yoğunlaşmasından ve birbirine yakın yapılar şeklinde gelişmesinden, toplu taşıma ağının tüm kentsel alanları kapsamasından ve alternatif çözümlere (yürüme, bisiklet kullanımı vb.) açık olmasından, kentlilerin konutları ve iş yerlerinin birbirine yakın mesafede yer almasından bahsedilmiştir. Aynı zamanda kompakt kent için geliştirilecek politikaların ekonomik, sosyal ve çevresel nasıl etkileri olacağı da belirtilmiş ve tüm bunların kriterleri oluşturulmuştur. Aynı raporda kompakt kent örnekleri olarak Melbourne, Vancouver, Paris, Toyama ve Portland kentleri incelenmiştir ([https://web-archive.oecd.org](https://web.archive.oecd.org)). Sürdürülebilir bir kentsel gelişim için ortaya atılmış olan

kompakt kent yaklaşımına büyükşehirlerde uygulanmasının zorluğu, sürdürülebilirliği bölgesel düzeye indirmediği, baz alınan yoğunluğun insanlar tarafından tercih edilmek istenmeyebileceği, bireysel araç kullanımını tamamen yok etmeyeceği için küçük bir bölgede yoğun hava kirliliği oluşturabileceği, yaşam ve iş alanlarının yakınlığında sosyo-ekonomik koşulların göz ardı edildiği vb. şeklinde bazı eleştiriler de getirilmektedir (Pınarcıoğlu ve Kanbak, 2020: 56).

Daha verimli arazi kullanımı, toplu taşımaya dayalı şehirleşme ve enerji tasarrufu, kompakt kent modelinin çevresel sürdürülebilirlik açısından önemli bir strateji olduğunu göstermektedir. Büyükşehirlerde uygulanması zor olsa da yeni gelişen kentler için önemli bir planlama yöntemi olabileceği düşünülmektedir. Hızla kentleşen ülkelerde, bu modelin belirli ölçeklerde uygulanması, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik açısından önemli fırsatlar sunacaktır. Kompakt kent modelinin uygulanması ile ilgili bazı öneriler; Büyükşehirlerde kompakt kent prensiplerine uygun alt bölgelerin oluşturulması, toplu taşıma ağlarının genişletilmesi ve bireysel araç kullanımına alternatifler sunulması, şehir merkezlerinde karma kullanımlı yapıların teşvik edilmesi (örneğin iş, konut ve sosyal alanları içeren kompleksler), kentsel dönüşüm süreçlerinde kompakt kent ilkelerinin göz önünde bulundurulması, kent içinde yaya ve bisiklet yollarının artırılması, konut fiyatlarının artmaması için sosyal konut projelerinin geliştirilmesi, gelir seviyeleri arasındaki dengesizliklerin dikkate alınarak kapsayıcı kentsel politikaların benimsenmesi şeklinde sıralanabilmektedir.

Yukarıda adı geçen tüm bu kent formlarına bakıldığında temel amacın bugünün kentlerini yarınlara taşımak olduğu açıktır. Bu bağlamda hangi adla adlandırılmış olursa olsun görülmektedir ki yeni kent formlarının ortaya çıkış noktası sürdürülebilirliktir. Kendini yenileyebilen, doğaya saygılı davranan, kaynaklarını israf etmeyen, kentlilerine kolay ulaşım imkânı sunan, havayı-toprağı-suyu dengeli ve verimli kullanmayı bilen, enerji tasarrufu yapan, yüksek yaşam standartlarına sahip ve tüm bunları kentsel politika haline getirmiş kentler akıllı, eko, dirençli, kompakt vb. adlarla anılmalarına karşın aslında sürdürülebilir kentler başlığı altında toplanmaktadır. Dünyada birçok kent gerçekleştirdiği projeler sayesinde aynı anda birden fazla kent formuna uygunluk gösterebilmektedir. Bu yüzdendir ki adı geçen kent formlarına verilen örnekler paralellik göstermekte, bir kent birkaç kent formu listesinde örnek olarak üst sıralarda yer almaktadır.

Farklı platformlar tarafından oluşturulmuş birçok ‘En Sürdürülebilir Kentler Listesi’ mevcuttur. Kentlerin sürdürülebilirliği önceleyen uygulamalarını değerlendirmek için Corporate Knights tarafından oluşturulmuş 2023 Sürdürülebilir Şehirler Endeksinde 12 temel parametre (sera gazı emisyonu, otomobil bağımlılığı, su tüketimi, katı atık yönetimi, yenilenebilir enerji politikaları vb.) ışığında dünyanın en sürdürülebilir kentleri sıralanmaktadır. Listenin başında yer alan kentlere bakıldığında birinci sırada

İsveç'ten Stockholm, ikinci sırada Norveç'ten Oslo ve üçüncü sırada ise Danimarka'dan Kopenhag kentlerinin yer aldığı görülmektedir (<https://www.corporateknights.com/>).

Sürdürülebilir kentsel gelişme konusunda listenin başında yer alan Stockholm, küresel ölçekte bir başarı göstermekte ve diğer kentlere birçok konuda örnek teşkil etmektedir. Kent yönetimi 2040 yılına kadar fosil yakıt tüketimini tümüyle sona erdirmek istemekte ve bu nedenle sera gazı emisyonlarını özellikle ulaşım konusunda sınırlandırma konusunda çalışmaktadır (<https://www.corporateknights.com>). Araç kullanımını azaltmak, yenilenebilir alternatif yakıtların fosil yakıtların yerini alması, yürümeyi ve bisiklet kullanımını teşvik etmek, tek bir bilet satın alarak gün içinde tüm toplu taşıma araçlarını kullanabilme uygulaması kentteki sera gazı emisyonunu büyük oranda azaltan tedbirlerden sadece birkaçıdır. Stockholm, Avrupa'nın ilk yeşil başkenti seçilmiştir. Kamusal yeşil alanların genişliği, temizliği ve erişilebilirliği kentin bu unvanını hakkıyla taşıdığına göstergesidir. Ayrıca kentteki çok sayıda bulunan elektrikli araç istasyonları, iyi ve geniş bir alana yayılmış bisiklet yolları, kentsel alanların birbirine erişebilir olmasının kentlileri yürümeye sevk etmesi vb. ulaşımı sürdürülebilir hale getiren uygulamalar hava kalitesini yükseltmekte ve gürültü kirliliğini azaltmaktadır. Geri dönüşüm tesislerinin yaygınlığı, endüstriyel ve evsel atıkların ayrıştırılarak toplanması, mobil olarak hizmet veren zehirli atık geri dönüşüm tesisinin varlığı, toprağı ve suyu korumanın yanı sıra biyoçeşitliliği de devam ettirmektedir. Stockholm eşitlikçi, kapsayıcı ve sosyal sürdürülebilirliğin ön planda olduğu bir kenttir. Kentin kendine özel HBTQ adlı bir programı bulunmaktadır. Çocukları, engellileri ve yaşlıları korumak amacıyla ombudsmanlar görev yapmakta ve tüm dezavantajlı gruplar için daha iyi yaşam şartları oluşturulmaya çalışılmaktadır (<https://hallbart.stockholm/en/>). Sonuç olarak kent ekolojik, ekonomik ve sosyal boyutları ile sürdürülebilir kentleşmeyi benimsemiş ve uygulamalarına yansıtabilmiş en iyi örneklerden biri olarak gösterilmektedir.

Norveç'in başkenti Oslo, sürdürülebilir bir kent olmak için ekolojik çevrenin dayanıklılığına büyük önem vermektedir. Kentteki doğrudan sera gazı emisyonlarının kaynaklandığı otomobil, toplu taşıma ve belediyeye ait hizmet araçlarında biyoyakıt kullanımı, elektrikli araçların paylarının çoğaltılması bu konuda alınan önlemlerden bazılarıdır. Trafik gürültüsünün kentliler üzerindeki olumsuz etkilerini de göz ardı etmeyen kentte gürültü seviyesinin en aza indirildiği 14 sessiz bölge oluşturulmuştur. Kentte içme suyunun kalitesinin yükseltilmesi için temel su yollarında sürekli çalışmalar ve geliştirmeler yapılmaktadır. Oslo'da hava kirliliğini önlemek için çevre yollara hız sınırları getirilmiş, yol tozunu önlemek için tedbirler alınmış, kent içinde dizel araçların kullanımı sınırlandırılmış, uzun mesafeli taşımacılıkta ozon seviyeleri belirlenmiştir. Evsel atıkların azaltılması, katı atıkların geri dönüştürülmesi, gıda atıklarının yakıt ya da gübreye dönüştürülmesi ve atıkların yakılarak enerjiye dönüştürülmesi, kentte büyük, orta ölçekli, küçük ve mobil atık istasyonlarının

varlığı kentteki atık yönetiminin seviyesini göstermektedir. Ayrıca Oslo'da kentlilerin yeşil kamusal alanlara ulaşılabilirliği kentsel imar planlarında özellikle belirtilmekte, planlamalar bu şekilde yapılmaktadır. Birçok değerli habitata sahip Oslo'da biyoçeşitlilik haritalandırılmış ve çok iyi korunmakta, aynı zamanda bu alanlarda istenmeyen yabanî türlerle ekolojiye zarar vermeden mücadele edilmektedir (<https://www.oslo.kommune.no/english/>). Özel bir coğrafi konumda yer alan Oslo, iklim krizine uyum sağlamak ve yağmur sularını doğru yönetmek konusunda özel bir çaba ve akabinde başarı sergilemektedir. Bu bağlamda Oslo sürdürülebilir bir kent olarak kalmak için tehdit ve riskleri doğru analiz ederek kentsel planlamasını ekolojik bakış açısıyla düzenlemektedir (<https://www.corporateknights.com>).

Kopenhag, kentsel gelişimde sürdürülebilirliği çok boyutlu şekilde ele alan, bugünün şartlarını iyileştirmenin yanı sıra yarının muhtemel sorunlarına da çözümler arayan, sürdürülebilir kentler listelerinde hep ilk sıralarda yer alan sürdürülebilir bir kenttir. Kendi kendine yetebilme ve çevre tahribatını azaltabilmek için yenilenebilir enerjileri kullanan binalar, kent merkezinde oluşturulmuş geniş yeşil kamusal alanlar, elektrikle çalışan araç ve motorlar ve tüm kenti kapsayan bisiklet yolları sürdürülebilir ulaşımı destekleyen uygulamalardan bazılarıdır. Dünyada çevre dostu denilince akla ilk gelen kentlerden biri olan Kopenhag, sadece ekolojik sürdürülebilirliği ele almak yerine sağlıklı ve mutlu kentlilerden oluşan bir toplum dizayn etmek için de çaba göstermektedir (<https://greenpetition.com/tr>). Kentte atık yönetimine özel önem verilmektedir. Copenhill adlı atık enerji tesisinde tonlarca atık bir buhar türbinine güç sağlamak için yakılmakta ve bu sayede temiz enerji üretilmektedir. Bu işlem sadece temiz hava ve su buharı kullanılarak gerçekleştirildiği için dünyanın en temiz geri dönüşüm sistemi olarak anılmaktadır (<https://www.onaranlarkulubu.com>). Küresel olarak yaşanan su krizinin farkında olan kentte su tüketimini kontrol altına almak için çalışmalar yapılmıştır. Su kullanımının azaltılması için su ücretlerine zamlar yapılmış ve evlerde kullanılan su sistemlerinin akış hızları düşürülerek sudan tasarruf edilmesi sağlanmıştır. Bu uygulamalar başarıya ulaşmış ve günlük kişi başı su kullanımı 100 litreye kadar düşürülmüştür (<https://www.corporateknights.com>). Yaşanabilir yeşil kent olarak anılan Kopenhag, sürdürülebilir bir kent olmak için sıfır karbon emisyonu hedefindedir. Özellikle bisiklet kullanımı konusunda küresel bir örnek olan kentte kentsel mimarî ve planlama bisiklet yollarına ve bisikletçilere göre uyarlanmaktadır. Kent yeşil alanlarının çokluğu, yerleşmiş bisiklet kültürü ve kentlilerin kullanımına uygun temiz limanı ile sürdürülebilir bir kentsel yaşamın merkezi durumunu almıştır (<https://international.kk.dk>).

Görüldüğü üzere sürdürülebilir kent listelerinde üst sıralarda yer alan bu üç kentin amaçlarına ulaşmak için benimsedikleri ortak noktalar söz konusudur. Fosil yakıt bağımlılığının azaltılması, sürdürülebilir ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi, atık yönetimi ve geri dönüşüm, kamusal yeşil alanların genişliği ve biyoçeşitlilik, su kaynaklarının yönetimi, gürültü ve hava kirliliği ile

mücadele ve toplumun her kesimini kapsayan sosyal sürdürülebilirlik anlayışı ortak noktalar olarak değerlendirilmektedir. Bu ortak noktalardan bazı çıkarımlar elde etmek mümkündür. Bu bağlamda sadece ekolojik değil, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik de önemlidir diğer bir anlatımla çok boyutlu bir sürdürülebilirlik benimsenmelidir. Kentler, gelecekte karşılaşabilecekleri krizlere karşı şimdiden önlem almalı proaktif ve ileriye dönük planlamalar yapmalıdır. Bisiklet yolları, elektrikli araç altyapısı ve toplu taşıma sistemleriyle entegre bir ulaşım ağı oluşturulmalıdır. Her kent, sürdürülebilirlik stratejisini kendi ekosistemine uygun şekilde tasarlamalıdır. Tüm bunlar sürdürülebilir kentleşme konusunda küresel çapta daha etkin politikaların yaşama geçirilmesine katkı sağlayabilir. Stockholm, Oslo ve Kopenhag'ın deneyimleri, kentlerin daha yaşanabilir ve çevre dostu hale gelmesi için güçlü birer rehber sunmaktadır.

Sonuç

Sürdürülebilirlik, her alanda adı geçen ancak özü tam olarak benimsenememiş bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle ilk yapılması gereken, sürdürülebilirliğin kapsamının doğru analiz edilmesidir. Çünkü herhangi bir olguyu geleceğe taşıma isteği olarak değerlendirilebilecek kavramın tek bir boyutu bulunmamaktadır. Öncelikle gelecekte de var olması istenilen olgunun bugünkü yararının devam ettirilmesinin yanı sıra geleceğin şartlarına da uyum sağlayarak sorun çözücü olması esastır. Bu bağlamda sürdürülebilir olması istenilen olgunun ekonomik, sosyal ve ekolojik anlamda sürdürülebilir olması gerekmektedir. Dünya nüfusunun yarısından fazlasına ev sahipliği yapan kentler insanoğlunun geleceğe taşımak istediği olguların başında gelmektedir. Kentlerin sürdürülebilir bir kalkınma göstermesi kent yönetimlerinin, kentlilerin, sivil toplum kuruluşlarının ve hatta merkezi yönetimlerin benimsemesi ve birlikte hareket etmesi gereken bir konu olarak değerlendirilmektedir. Özetle bir kentin ekonomik, ekolojik ve sosyal alanların hepsinde ve aynı anda sağlayacağı bir bütünleşik kalkınma hareketi 21. yüzyılda sürdürülebilir kentleşme kilidini açan anahtar unsur olarak dikkat çekmektedir.

Sürdürülebilir kentsel gelişim, içinde bulunulan çağ için yaşamsal öneme sahiptir. Onun kadar önemli olan bir diğer unsur ise bu gelişimin seviyesinin takip edilebilirliğidir. Kentlerin, sürdürülebilir kent olması önemlidir ancak bu sürdürülebilirliğin güncelliği, seviyesi, diğer kentlere göre durumu ve bunların hepsinin ölçülebilir olması sürdürülebilirliğin devamlılığı için temel şartlar olarak değerlendirilmektedir. Kentsel sürdürülebilirliğin ölçüldüğü birçok ölçüm seti ve endeks bulunmaktadır. Bu değerlendirme araçlarının temel amacı, kentlerdeki sürdürülebilirliği farklı konu başlıkları altında derinlemesine analiz etmek ve bahsi geçen kentin sürdürülebilirlik seviyesini ölçmektir. Belirli temel amaçlardan ve bu amaçlara varılıp varılmadığını belirleyen göstergelerden oluşan ölçüm setleri/endeksler her kentin kendi dinamiğine göre şekillenmektedir. Bu nedenle de tek bir endeksin ya da ölçüm setinin küresel

anlamda tüm kentlerin sürdürülebilirliğini ölçmesi olanaklı görülmemektedir. Burada yapılması gereken, kente en uygun ölçüm seti/endeksin bulunup ona göre sürdürülebilirliğin değerlendirilmesidir. Günün şart ve koşullarına göre sıklıkla yapılan bu değerlendirmeler, kentlerin sürdürülebilir olmalarının yanında sürdürülebilir kalmalarını ve kullanılan uygulamaların başarı-başarısızlık oranlarını belirleyip daha iyi bir sürdürülebilir kent vizyonu için veri sağlamakta, kent yönetimlerine yol haritası oluşturma konusunda yardımcı olmaktadır.

21. yüzyılda birçok kent sürdürülebilir kent olma yolunda çeşitli çabalar sergilemektedir. Dünyada diğer kentlere örnek teşkil edecek şekilde sürdürülebilir bir kalkınma gösteren kentlerin sayısı her geçen gün artmakta, hatta kentler sürdürülebilir kent olma yarışında listenin üst sıralarında yer almak için özel bir çaba sarfetmektedir. Bu bağlamda bu kentlerin hangi uygulamaları ve politikaları yaşama geçirerek listenin en üst sıralarında yer aldığının analizi önem taşımaktadır. Çünkü sürdürülebilir kentler mevcut yapıları ve taahhüt ettikleri sonuçlar bakımından dünyadaki birçok kente örnek olmaktadır. Sürdürülebilir bir kent olmak isteyen büyük ya da küçük kentler yapılan bu örnek uygulamaları ve politikaları kendilerine transfer etmektedir. Bu bir döngü niteliği taşımakta ve sürdürülebilir bir kent olarak örnek alınan kentler, her zaman yerlerini koruma eğilimi göstermekte, daha yeni ve daha iyi alternatifler oluşturarak kentlerini bir marka durumuna getirmeye çalışmaktadır.

Sonuç olarak dünyada hali hazırda sürdürülebilir kent olarak adlandırılabilir kentler bulunmakta ve 21. yüzyılın kentsel gelişim anlayışı sürdürülebilirlik üzerinden değerlendirilmektedir. Birçok kent geleceğe yönelik planlama ve tasarımlarını yaparken bugünün kaynak ve olanaklarını geleceğe taşıma eğilimi göstermekte; çevre, ekonomi, sosyal hayat, toplumsal refah vb. konularda sürdürülebilirlik ilkesini benimseyerek kentlerinin yaşanabilirlik seviyelerini artırmaya çalışmaktadır. Sürdürülebilir kentlerde uygulanan ve başarıya ulaşmış birçok sürdürülebilir kent uygulaması bulunmakta, bu uygulamalar ve ulaşılan sonuçlar dünyadaki diğer kentlere yol gösterici nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda çalışma kapsamında sunulacak bazı öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Gelişmekte olan kentler için model oluşturma: sürdürülebilirlik stratejileri, diğer kentler için bir kılavuz oluşturabilir. Bu kentlerin deneyimlerinden faydalanılarak bölgesel uyum sağlayacak sürdürülebilir çözümler geliştirilmelidir.
- Kent içinde döngüsel ekonomi modellerinin yaygınlaştırılması: Atıkların enerjiye dönüşümü, geri dönüşüm sistemleri ve su yönetimi süreçleri küresel ölçekte teşvik edilmelidir.
- Yeşil ulaşım stratejilerinin global standart haline getirilmesi: Elektrikli araç altyapısının genişletilmesi ve bisiklet yollarının artırılması teşvik

edilmelidir. Şehir içi toplu taşıma sistemleri birbiriyle entegre edilmeli ve ulaşımda karbon ayak izi azaltılmalıdır.

- Sosyal eşitlik ve kapsayıcılığın güçlendirilmesi: Sürdürülebilir kentleşmenin yalnızca çevre odaklı değil, sosyal boyutta da kapsayıcı olması sağlanmalıdır. Dezavantajlı gruplar için erişilebilir kamusal alanlar ve sosyal destek mekanizmaları geliştirilmelidir.
- İklim kriziyle mücadelede dayanıklı kentler oluşturma: İklim krizine uyum sağlamak için kentler su yönetimi, enerji verimliliği ve doğa bazlı çözümler geliştirmelidir. Sürdürülebilir kent olarak listelerde yer alan kentlerin iklim krizine uyum sağlamaya yönelik projeleri diğer kentlere örnek teşkil etmelidir.

Özetle, çalışmanın temelini oluşturan sürdürülebilirlik kavramı ile sürdürülebilir kentler için genel bir değerlendirme yapıldığında dünyadaki kentlere örnek olabilecek özellikle benimsenmesi gereken sürdürülebilir kent uygulamalarından bazıları; bisiklet kullanımını teşvik etmek ve gelişmiş bir bisiklet yolu entegrasyonu, elektrikli araçların düşük ücret politikalarının uygulanması ile yaygınlaştırılması ve şarj istasyonu alternatiflerinin çoğaltılması, temiz enerji ile çalışan toplu taşıma sistemlerinin çeşitlendirilmesi ve halkın ekonomik uygunluk nedeni ile toplu taşımaya özendirilmesi, atık yönetiminin döngüsel ekonomiye kazandırılması ve bu sayede atıkların azaltılması ve geri dönüşümlerinin sağlanarak tekrar kullanılması, zararlı atıkların ayrıştırılarak belediye tarafından toplanması ve bu konuda duyarlı olan kentlilerin küçük de olsa finansal anlamda desteklenmesi, kentte her alanda fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji kullanımı, küresel sorunlarla başa çıkabilecek afet planlamaları, kentsel hizmetlerin güncel akıllı teknolojilerle buluşması, binalara yeşil özellikler kazandırılması, kentte yapılan organik tarım ürünü üretiminin desteklenmesi ve son olarak kentlilerin rehabilitesine katkı sağlayacak kamusal yeşil alanların kent merkezinde ulaşılabilir ve geniş alanlara yayılması vb. şeklinde sıralanabilmektedir. Tam bu noktada bu uygulamaların ortaya çıkışında gerek duyulan finansal destek, ar-ge çalışmaları, yetişmiş insan gücü, eğitim seviyesi, akıllı teknoloji sistemleri ve daha birçok etkenin varlığı unutulmamalı, sürdürülebilir kentler içinde yer aldıkları ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarına ve hatta coğrafi konumlarına göre değerlendirilmelidir.

Kaynakça

Akçakaya, O. (2020). Ekolojik Kent. Kent Tartışmaları ve Yeni Kent Yaklaşımları. (Ed. Ö. Sezer ve A. Kayan), Orion Kitabevi.

Akpınar, Y. Z. (2021). 'Kentsel Sürdürülebilirlik Olgusunun Sürdürülebilir Kentleşme Göstergeleri Bağlamında Değerlendirilmesi'. Kaçkar Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (1), 53-63.

- Babahanoğlu, V., Z. Bilici ve E. Örselli. (2019). ‘Teknolojik Devrimin Kentlere Getirmiş Olduğu Fırsatlar ve Tehditler: Akıllı Kent Üzerine Bir Analiz’, IV. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı.
- Baş, H. (2019). ‘Sürdürülebilir Kent Formu Yayılmaya Karşı Kompaktlaşma, “DeğişKent” Değişen Kent, Mekân ve Biçim’, Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiri Kitabı, 105-115.
- Başpınar, A. ve Ş. B. Özvarış. (2021). ‘Covid-19’un Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Üzerine Etkileri’, Sağlık ve Toplum, 31 (2), 3-13.
- Bayram, F. (2001). ‘Sürdürülebilir Kentsel Gelişme: Araçlar, Yaklaşımlar ve Türkiye’, Cevat Geray’a Armağan Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 25, 251-265.
- Bibri, S. E. (2020). ‘The Eco-city and Its Core Environmental Dimension of Sustainability: Green Energy Technologies and Their Integration with Data-driven Smart Solutions’. Energy Informatics, 3(1). 1-26.
- Bibri, S. E. (2021). ‘Geleceğin Veriye Dayalı Akıllı Eko-Şehirleri: Stratejik Sürdürülebilir Kentsel Gelişim için Ampirik Bilgiye Sahip Entegre Bir Model’. Dünya Vadeli İşlemleri, 79 (7-8), 703-746.
- Camagni, R., R. Capello, and P. Nijkamp. (1998). ‘Towards Sustainable City Policy: An Economy-Environment Technology Nexus’. Ecological Economics. 24(1), 103-118.
- Clarke, R. Y. (2013). ‘Smart Cities and the Internet of Everything: The Foundation for Delivering Next-Generation Citizen Services’, IDC Government Insights.
- Çalışkan, K. (2022). Üniversitelerin Sürdürülebilirlik Yolculuğu: Kampüslerin ve Spor Alanlarının Yönetici ve Öğrenci Perspektifinden Değerlendirilmesi. (Doktora Tezi). Ulusal Tez Merkezi. (720019).
- Çubuk, M. (2000). ‘21. Yüzyılda Beşerilemiş ve Sürdürülebilir Şehircilik İçin Düşünceler’, Kentsel Çevre ve Sürdürülebilirlik Paneli, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Kentsel Araştırma ve Geliştirme Merkezi.
- Emrealp, S. (2005). Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler Elkitabı, <https://www.umraniye.bel.tr/images/kentkonseyi/YG21%20El%20Kitabi.pdf>, (13.09.2024).
- EPA, (2017). What is Sustainability?, <https://www.epa.gov/sustainability/learn-about-sustainability#what> , (26.08.2024).
- Erdem, N. (2022). ‘Direnci Kent ve Kompakt Kent Modellerinin Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Değerlendirilmesi’, Eurasian Journal of Forest Science, 10 (3), 183-206.
- European Environment Agency. (1995), http://www1.wspgroup.fi/lt/propolis/PROPOLIS_Final_100204.pdf, (17.06.2024).

Geenhuise, V. M. and P. Nijkamp (1994). 'Sürdürülebilir Kenti Nasıl Planlamalı?'. Toplum ve Bilim Dergisi, (64-65), 129-140.

Giffinger, R., C. Fertner, H. Kramar, R. Kalasek, N. Pichler-Milanović and E. Meijers, (2007). Smart Cities – Ranking of European Medium-Sized Cities, Final Report.

Gül, H. (2021). Sürdürülebilirlik (Sustainability). Kamu Yönetimi Ansiklopedisi Cilt II. (Ed. Y. Mamur Işık, E. Alacadağlı ve E. Akçagündüz). 2.Baskı, Ankara: Astana Yayıncılık.

Hall, R. E. (2000). 'The Vision of A Smart City', In Proceedings of the 2nd International Life Extension Technology Workshop, Paris, 1-6.

Harris, J. M. (2003). 'Sustainability and Sustainable Development,' International Society for Ecological Economics Internet Encyclopaedia of Ecological Economics.

<https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/kentsel---kirsal-nufus-orani-i-85670> (20.08.2024).

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/690> (17.09.2024).

<https://ecocitybuilders.org/> (03.08.2024).

<https://greenpetition.com/tr> (20.08.2024)

<https://habitat.csb.gov.tr/habitat-konferanslari-i-5746> (17.09.2024).

<https://hallbart.stockholm/en/> (17.09.2024).

<https://international.kk.dk/about-copenhagen/liveable-green-city> (17.09.2024).

<https://resilientcitiesnetwork.org/> (03.08.2024).

<https://resilientcitiesnetwork.org/resilience-planning-with-cities//> (03.08.2024).

<https://resilientcitiesnetwork.org/what-is-urban-resilience/> (26.07.2024).

<https://sdgs.un.org/goals/goal11> (10.07.2024).

<https://www.arcadis.com/en/knowledge-hub/perspectives/global/sustainable-cities-index> (05.09.2024).

<https://www.kentbilgisistemi.com/dunyanin-en-akilli-10-sehri> (05.09.2024).

<https://www.onaranlarkulubu.com/dunyanin-en-yesil-ve-surdurulebilir-5-kenti/> (05.09.2024).

<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/sustainability?q=sustainability> (11.08.2024).

<https://www.unesco.org.tr/Pages/108/219/S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir-Kalk%C4%B1ma-2030-Hedefleri-%C4%B0htisas-Komitesi> (03.08.2024).

<https://web-archive.oecd.org/temp/2014-03-31/57955-compact-city.htm> (17.09.2024).

<https://www.corporateknight.com/issues/2023-04-spring-issue/6-sustainable-cities-that-stand-out/> (20.08.2024).

<https://www.corporateknight.com/issues/2023-04-spring-issue/6-sustainable-cities-that-stand-out/> (20.08.2024).

<https://www.arcadis.com> (03.08.2024).

<https://www.oslo.kommune.no/english/> (11.08.2024).

<https://www.corporateknight.com/> (20.08.2024).

<https://worldurbanforum.org/> (23.01.2025).

Kaya, H. E. ve A. T. Susan. (2020). ‘Sürdürülebilir Bir Kentleşme Yaklaşımı Olarak, Ekolojik Planlama ve Eko-kentler’. İdealkent, 11(30), 909-937.

Kayar, İ. ve S. Z. Kutlu. (2022). ‘Kentsel Dirençlilik ve Çevresel Sürdürülebilirlik İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme’, Troyacademy, 7 (2), 178-204.

Keleş, R. (1998). Kentbilim Terimleri Sözlüğü. Ankara: İmge Kitapevi.

Keleş, R. (2017). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitapevi.

Keleş, R. ve A. Mengi. (2017). Kent Hukuku. Ankara: İmge Kitapevi. 1.Baskı

Klopp, J. M. and Petretta, D.L. (2017). ‘The Urban Sustainable Development Goal: Indicators, Complexity and the Politics of Measuring Cities’, Cities, 63, 92-97.

Maltaş Erol, A. ve K. Görmez. (2020). ‘Teoride ve Pratikte Yeni Şehircilik Akımı’, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (Online) , 22 (1), 271-310.

Memiş, L. (2020). ‘Sustainability Perceptions of Urban Actors: A Research with Q-Methodology Method’. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(1), 244-260.

Mikaeilli, M. ve Y. Memlük (2013). ‘Ekoloji ve Çevre Açısından Kompakt Kent Kavramı ve Uygulama Örnekleri’, Anadolu Doğa Bilimleri Dergisi, 4(2), 37-50.

Neuman, M. (2005). ‘The Compact City Fallacy,’ Journal of Planning Education and Research, 25(1), 11-26.

OECD (2018), Building Resilient Cities, An Assessment of Disaster Risk Management Policies in Southeast Asia,

Ozili, P. K. (2022). Sustainability and Sustainable Development Research Around The World, *Managing Global Transitions*, 20: 3.

Özdemir Z. ve A. Atalar. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Ekseninde Kavramsal Bir İnceleme. Sosyal Bilimlerde Güncel Tartışmalar (Ed. M. Bulut ve Z. Karacagil), Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Pektaş, E. K. (2021). Yerel Yönetimlerin Akıllı Kent Adaptasyonu. Akıllı Kentler Uygulama, Sorunlar ve Çözümler (Ed. Y. Bulut ve M. M. Aslan). Ankara: Ekin Yayınevi.

Pınarcıoğlu, N. Ş. ve A. Kanbak. (2020). Sürdürülebilir Kent Modelleri. Londra: IJOPEC Publication Limited.

Resilience Cities Network. (2024). *Resilience Planning With Cities*.

Rockefeller Foundation and ARUP. (2015). *The City Resilience Framework*

Sustainability For All. (2022). *The Three Pillars of Sustainable Cities and Communities*.

Tosun, E. K. (2013). ‘Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Sürecinde Kompakt Kent Modelinin Analizi’, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (1), 103-120.

UN-HABITAT, 2012: <https://unhabitat.org/prosperity-of-cities-state-of-the-worlds-cities-20122013>

UN-HABITAT, State of the World’s Cities 2012/2013 Prosperity of Cities;

UN, 2015: <https://sdgs.un.org/goals/goal11#undefined>

Yalçın, E. (2023). Eko-kentler: Sürdürülebilir Kent Uygulamaları. İktisadi ve İdari Bilimlerde Uluslararası Teori, Araştırma ve Derlemeler I (Ed. Mustafa Mete). Ankara: Serüven Yayınevi.

Yedievli, H. U. (2021). Sürdürülebilir Yaşam Alanları İnsan Odaklı Kentler. İstanbul: Humanist.

Extended Summary

Understanding Sustainability and Connecting with Cities

Today, the concept of sustainability stands at the core of a multidimensional development approach that encompasses not only environmental but also economic and social dimensions. This study aims to examine the concept of urban sustainability in a holistic manner, taking into account the impacts of increasing urbanization and population density on sustainable development. Achieving sustainable urban structures requires not only environmental considerations but also a balanced approach involving social justice, economic stability, and principles of governance. In this context, the primary objective of

the study is to analyze the historical development of the concept of sustainability, the notion of sustainable urbanization, and the current policies followed by cities in this direction.

The research seeks to answer the following questions:

1. How is the concept of sustainability shaped in the context of urbanization?
2. What are the key principles and indicators used in the creation of sustainable cities?
3. Which strategies help existing sustainable cities stand out, and how can they serve as models for other urban areas?

A qualitative research method was adopted in the study, utilizing literature review and comparative analysis techniques. Academic sources published at national and international levels, official city reports, sustainability indices, and data from city websites were examined to conduct a comprehensive analysis. Furthermore, various global indices and assessment tools that measure sustainability were evaluated, comparing how different cities perform in terms of sustainability through these instruments.

Findings highlight the necessity of integrating economic, environmental, and social components in cities' sustainability efforts. Sustainability is not merely a goal but an ongoing process, which requires proper planning, community participation, political commitment, and technological transformation. Prominent practices include the development of green transportation infrastructure, the dissemination of circular economy models, the integration of smart city technologies, the promotion of renewable energy, improvements in waste management systems, and the enhancement of social inclusivity.

The core assessment of the study concludes that sustainable urban practices should be evaluated not only based on their visible outcomes but also considering the economic, technological, and social dynamics behind their success. Cities must develop tailored sustainability strategies based on their internal dynamics to contribute to both local development and global environmental goals. The proposed policy recommendations include creating model strategies for developing cities, enhancing green infrastructure, ensuring social equity, designing climate-resilient urban areas, and increasing the measurability of sustainability.

In conclusion, sustainable urbanization constitutes a key element of 21st-century urban vision. The analyses and suggestions presented in this study are intended to serve as a guiding framework for policymakers, local governments, and researchers striving to build a more sustainable urban future.

Makale Yazım Kuralları

- 1) Türkçe özet (en fazla 100 kelime) ve anahtar kelimeler (en fazla 5 kelime), makalenin İngilizce başlığı, İngilizce özet ve anahtar kelimeler tam olmalıdır. Özetler ve anahtar kelimeler başlıktan hemen sonra yer almalıdır.
- 2) Makale en az 5000 kelime, en çok 9000 kelimedenden oluşmalıdır. Toplam (özetler ve makale metni) kelime sayısı başvuruda belirtilmelidir.
- 3) Derginin sayfa ölçüleri üstten 2,5, alttan 2,8, soldan 2 ve sağdan 1,5 cm, kenardan uzaklıkları üstbilgi 1,5, altbilgi 1,8 boşluk verilerek ayarlanabilir. Yani metne ayrılmış alan ölçüleri 16 x 24 cm olarak kullanılmalıdır. Tablolarda ve özel çizimlerde aşağıda verilen ölçüler dikkate alınmalıdır. Tablolarda kaymalar ve şekillerde bozulmalar olmaması için bu ölçüye dikkat edilmesi yerinde olacaktır.
- 4) Metinde;
 - Yazı karakteri Times New Roman,
 - Makale başlığı 18 punto, koyu, küçük harf, sola yaslı,
 - Yazar isimleri 14 punto, adları küçük, soyadları büyük harf, sağa yaslı,
 - Öz, Anahtar Kelimeler, Abstract, Keywords ve metinleri italik, 10 punto, makale başlığının İngilizcesi koyu, italik, 11 punto ve sola yaslı,
 - Ana başlıklar 14 punto, koyu, sola yaslı ve küçük harf,
 - İkinci başlıklar 12 punto, koyu, sola yaslı ve küçük harf,
 - Üçüncü başlıklar 11 punto, koyu, italik, sola yaslı ve küçük harf,
 - Dördüncü başlıklar 11 punto, italik, sola yaslı ve küçük harf,
 - Metinde satır aralığı tek, 11 punto, iki yana yaslı ve paragraflardan sonra boşluk 2 nk,
 - Kaynakça 10 punto ve sola yaslı kullanılmalıdır.
 - Kısaltmalar, ilk gösterildiği zaman açık biçimde ve kısaltılmış biçimi parantez içinde yazılmalıdır. Daha sonraki gösterimlerde ise kısaltılmış hâli verilmelidir.
 - Tablo ve şekil numarasından sonra nokta konulup tablo ve şekil başlığı verilmelidir. Başlıkların ilk kelimeleri büyük harflerle başlamalıdır (Örnek: **Tablo 1.** Yıllara Göre Kişi Başına Gelir). Eğer tablo veya şekil başka bir eserden alınmışsa, kaynak italik olarak küçük punto ile atıf kurallarına uygun biçimde tablo veya şeklin altında yer almalıdır. Tablo ve şekiller, siyah beyaz baskıya uygun hazırlanmalıdır.

- Metin içinde, üç satırı geçmeyen doğrudan alıntılarda “çift tırnak” kullanılmalıdır. Metinde doğrudan alıntılar dışında çift tırnak kullanılmamalıdır.
 - Bir kaynaktan uzun (üç satırı geçen) alıntı yapıldığında, sağ ve soldan girintili (0,5 cm) ve 10 punto ile yazılmalıdır (tırnaksız). Alıntının sonunda, aktarılan kaynak sayfa numarası ile birlikte parantez içinde verilmelidir.
 - Metin içindeki özel terim ve tabirler ‘tek tırnak’ içinde gösterilmelidir. Özel isim değilse tırnağın içindeki kelimeler küçük harflerle yazılmalıdır. Vurgulanmak istenen kelime veya ifadeler için (altı çizili ya da koyu yerine) tek tırnak veya italik tercih edilmelidir.
 - Metnin içindeki yabancı kelimeler italik yazılmalıdır. Türkçe bir terim ya da tabirin yabancı dildeki karşılığı da verilecekse parantez içinde italik yazılmalıdır.
 - Metin içinde geçen sayılar, tek haneli ise yazı ile yazılmalı, iki ya da daha çok haneli ise rakamla yazılmalıdır.
 - Metin içinde numaralandırma yapılırken inci/üncü/uncu ekleri yerine nokta tercih edilmelidir.
 - Yüzde kelimesi için % işareti kullanılmalıdır.
 - Bir alıntı başka bir alıntının içinden yapıldıysa ‘aktaran’ ifadesiyle atıf verilmelidir.
- 5) Makalelerde metin içi atıf sistemi kullanılmalıdır. Atıflar dışındaki açıklamalar, dipnot biçiminde ilgili sayfa altında belirtilmelidir. Metin içindeki her atıf, kaynakçada mutlaka yer almalıdır. Metin içinde atıf yapılmayan eserlere kaynakçada yer verilmemelidir.
- 6) Metin içindeki atıflar, parantez içinde (yazarın/yazarların soyadı, kaynağın basım yılı: ilgili sayfa numarası sırası izlenerek) verilmeli ve yararlanılan kaynakların eksiksiz ve tam künyesiyle içeren Kaynakça listesi, metin sonunda, atıf sistemine uygun olarak gösterilmelidir. Niteliğine göre, kaynağın metin içindeki atıflarda ve kaynakçadaki yazılış biçimlerinin bazıları aşağıda gösterilmiştir:

Tek yazarlı kitaplar

Metin İçinde:

(Mardin, 2005: 56)

Kaynakçada:

Mardin, Ş. (2005). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tek yazarlı makaleler

Metin İçinde:

(Mardin, 1966: 56)

Kaynakçada:

Mardin, Ş. (1966). “Opposition and Control in Turkey”. *Government and Opposition*, 1(3), 375-387.

İki yazarlı kitaplar:

Metin içinde:

(Horkheimer ve Adorno, 1995: 35)

Kaynakçada:

Horkheimer, M. ve T. Adorno (1996). *Aydınlanmanın Diyalektiği, Felsefi Fragmanlar I*. (Çev. Oğuz Özügül). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

İki yazarlı makaleler

Metin içinde:

(Grey ve Garsten, 2001: 240)

Kaynakçada:

Grey, C. ve C. Garsten. (2001). “Trust, Control and Post-Bureaucracy”. *Organization Studies*, 22(2), 229-250.

İkiden çok yazarlı kitaplar

Metin içinde:

(Arrighi vd., 1995: 51)

Kaynakçada:

Arrighi, G., T. K. Hopkins ve I. Wallerstein (1995). *Sistem Karşıtı Hareketler*. (Çev. C. Kanat, B. Somay, S. Sökmen). İstanbul: Metis Yayınları.

İkiden çok yazarlı makaleler

Metin içinde:

(Held vd., 2012: 215)

Kaynakçada:

Held, D., A. Mc Grew, D. Goldblatt ve J. Perraton (1999). “Globalization”. *bal Governance*, 5(4), 483-496.

Derleme yayınlar:

Metin içinde:

(Kalaycıoğlu ve Sarıbay, 1986: 3)

Kaynakçada:

Kalaycıoğlu, E. ve A. Y. Sarıbay (Ed.) (2011). *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Derleme yayınlar içinde yer alan makaleler:

Metin içinde:

(Mardin, 1986: 39).

Kaynakçada:

Mardin, Ş. (1986). Tanzimat’tan Sonra Aşırı Batılılaşma. *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*. (Ed. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay). İstanbul: Beta Basım Yayım.

Bir yazarın birden fazla aynı tarihli yayını olması halinde:

Metin içinde:

(Mardin, 1990a: 61)

(Mardin, 1990b: 55)

Kaynakçada:

Mardin, Ş. (1990a). Türk Toplumunu İnceleme Aracı Olarak “Sivil...

Mardin, Ş. (1990b). Türkiye’de İktisadî Düşüncenin Gelişmesi...

Yazarsız/kolektif yayınlar:

Metin içinde:

(TODAİE, 1991: 101)

Kaynakçada:

TODAİE (1966). *Merkezi Hükümet Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri, Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi Raporu*, Ankara: TODAİE Yayını.

İkincil kaynaktan yapılan alıntılar:

Metin içinde:

(Parsons, 1951: 170 aktaran Mardin, 1983: 29)

Kaynakçada:

Mardin, Ş. (1983). *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Elektronik ortamdan yapılan atıflar:

a) *Alıntı bir yazarın eserinden yapılmış ise*, metin içindeki atıflar yazılı kaynaklardaki yöntemle yapılmalı; kaynakçada ise, yazar/yazarların soyadı, adı, yayın ya da gözden geçirilme tarihi, belgenin tam adı, parantez içinde eksiksiz http ya da ftp adresi ile belgeye ulaşma tarihi, aşağıdaki örneğine uygun olarak verilmelidir.

Metin içinde:

(Chhotray ve Stoker, 2009)

Kaynakçada:

Chhotray, V. ve G. Stoker (2009), *Governance: from theory to practice*, https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230583344_10#page-1 (06.04.2017).

b) *Alıntı doğrudan bir siteden yapılmışsa*, metin içindeki atıflarda web sitesinin genel adresi ve siteye ulaşma yılı parantez içinde verilmelidir. Kaynakçada ise alt adresleri de kapsayan web adresi, siteye ulaşma tarihi (gün, ay ve yıl) ile birlikte araç içinde verilmelidir.

Metin içinde:

(data.worldbank.org, 2017)

Kaynakçada:

<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&type=metadata&series=SI.POV.NAHC> (30.05.2017)

ISSN 1300-1825

1300 1827

